month of [illegible] 1913.

10	11	12
Disease.	Treatment.	REMARKS
[illegible]	[illegible]	[illegible]
—	[illegible]	
—	[illegible]	
—	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]
—	[illegible]	
—	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	

لقد کان لکم فی رسول الله اسوة حسنة لمن کان یرجوا الله و الیوم الاخر

الحمد لله رب العالمین که درین زمان سعید آوان حمید کتاب هدایت انتساب مشتمل بر وعظ و اخلاق حسنه مرضیه محتوی بر اطوار و احوال سنیه مصطفویه دلیل بر دقائق شریعت نبویه رهنمای سالکان طریقت محمدیه مسمی

طریقه محمدیه

۱۳۰۵

۳۵۹۳۴۰

محلی بحواشی النصوص قرآنیه محلی بحلیه احادیث مصطفویه مزین به زینت نکات کتب معتبره و مبین بتوضیح کشف معضلات و حل لغات مشکله حسب فرمایش امیدوار رحمت خداوند قادر میاں غلام قادر پشاوری نقعه

مطبع پریس دهلی هندو باهتمام لاله پیاری لعل طبع گردید

Register of Out-door Patients ... Civil

1	2	3	4		5	6		7				
Yearly No.	Monthly No.	Daily No.	ATTENDED P. PERSONAL. F. FRIENDS.		Name.	AGE.		CLASS.				
			Attended personally.	Represented by freinds.		Years.	Month.	European.	Eurasian.	Hindu.	Muhammadan.	Other classes.

Female.

لقد كان لكم في رسول الله اسوة حسنة لمن كان يرجوا الله واليوم الآخر

الحمد لله رب العالمين که درین زمان سعید و اوان حمید کتاب هدایت انتساب مستطاب و نسخهٔ خلاق حسنهٔ مرضیه محتوی بر اطوار و احوال سنیهٔ مصطفویه و دلیل براه شریعت نبویه رهنمای سالکان طریقت محمدیه

طریقه محمدیه

۱۳۰۵

مشتمل بر نصوص قرآنیه محلی بحلیهٔ احادیث مصطفویه مزین بزینت نکات کتب معتبره و مبین بتوضیح کشف معضلات و حل لغات مشکله حسب فرمایش امیدوار رحمت خداوندی قاضی میاں غلام قادر پشاوری بدفعه اول

در مطبع پرس دهلی هند باهتمام لاله پیارے لعل طبع گردید

Register of Out-door Patients in the Civil

1	2	3	4		5	6		7					8			
			ATTENDED PERSONAL. F. FRIENDS.			AGE.		CLASS.					SEX.			
													Adults.		Children.	
Yearly No.	Monthly No.	Daily No.	Attended personally.	Represent-ed by freinds.	Name.	Years.	Month.	European.	Eurasian.	Hindu.	Muhammadan.	Other classes.	Male.	Female.	Male.	Female.

لقد كان لكم في رسول الله اسوة حسنة لمن كان يرجوا الله واليوم الآخر

الحمد لله رب العالمين كه درين زمان سعيد اوان حميد كتاب هدايت انتساب مشتمل اوصاف و اخلاق حسنه مرضيه محتوي بر اطوار و احوال سنيه مصطفويه دليل براه شريعت نبويه رهنماي سالكان طريقه محمديه

600/-

طريقه محمديه

١٣٠٥

٣٥٩٣٤٠

مخزن عجائب الفصوص قرآنيه مجمع جميع احاديث مصطفويه مزين به زينت نكات كتب معتبره ومبين به توضيح كشف معضلات وحل لغات مشكله حسب فرمايش [illegible]

در مطبع پريس هند باهتمام لاله پيارے لعل طبع گرديد

Register of Out-door Patients in the Civi

1	2	3	4		5	6		7					8			
			ATTENDED. P. PERSONAL. F. FRIENDS.			AGE.		CLASS.					SEX.			
													Adults.		Children.	
Yearly No.	Monthly No.	Daily No.	Attended personally.	Represented by freinds.	Name.	Years.	Month.	European.	Eurasian.	Hindu.	Muhammadan.	Other classes.	Male.	Female.	Male.	Female.
2616	838				Jumka	25				1				1		
2617	839	85			Indi 2559	20				1			1	1		
2618					Devi Chand 1884	32				1			1			
2619		90			abdul [illegible] 2557 2413	38					1		1			

قوله الصلوة فان قلت
الصلوة بمعنى الدعاء و استعما
بكلمة على يفيد الدعاء بمعنى الشر ولا يجوز
ذلك ههنا قلنا ذلك في اكان لفظ الدعاء صريحا ولا
كذلك ههنا

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي جعلنا امة وسطا خير امم والصلوة والسلام

ستائش مر خدای را که گردانید ما را امت بزرگوار بهترین امتها و رحمت کامله و سلامتی از هر نقصان

على افضل من اوتي النبوة والحكمة وعلى اله واصحابه المقتدين

بر بهترین کسے که داده شده است او را خبر دادن و حکمتها و بر آل او و اصحاب او که تابعان او اند

في القصد والشيم ما دامت السموت والارض وما تعاقبت الاضواء

در نیت و سیرتها تا بودن افلاک و زمین و تا پیاپی بودن روشنیها

والظلم وبعد فان العقل والنقل متوافقان والكتاب والسنة

و تاریکیها و پس ازین پس بدرستی که عقل و نصوص شرعیه باهم موافق اند و قرآن و حدیث

متطابقان ان الدنيا فانية سريعة الزوال والخراب وعزها ذل ونعيمها

باهم مطابق اند که بدرستی دنیا نیست شونده است زود تغیر پذیر و ویران شدنی ست عزت او خواری ست و نعمتهای او

٢

٣

نعم وشرابها سراب وان الدار الآخرة لهي الحيوان اعدت

غذا ایهاست و آشامیدنی آن نمایش آب ست و بدرستیکه دار آخرت هم آن دائمی ست مهیا شده است

للمتقين من اهل الايمان عزتها باقية ابدية ونعمها صافية

برای پرهیزگاران از خداوندان ایمان عزت آن ماندنی همیشه است و نعمتهای آن صاف

سرمدية وشرابها خالية عن اثم ولا غيبة فيها حور مقصورات

لی نهایت ست و آشامیدنی آن خالیست از گناه و لغو دران حوران مستوران اند

في الخيام ناعمات مطهرات عن الاقذار والآلام كانهن الياقوت و

در خیمها نازک اند پاک اند از پلیدیها و دردها گویا که ایشان یاقوت و

المرجان لم يطمثهن انس قبلهم ولا جان وجوه يومئذ ناضرة الى

مرجان اند و طی نکرده آنها را بنی آدم پیش از ایشان و نه پریان رو تهار شان در روز قیامت تازه بسوی

ربها ناظرة عنده مرضية مطمئنة وعنه راضية شاكرة وهذه

خدای خویش بینندگان نزد رب محبوب اند آرام گیرنده و از رب خود خوشنود اند شکر کننده اند و این کارها

هي النعمة واللذة العظمى والفوز والفلاح والسعادة الكبرى وان

همین ست نعمت و لذت بزرگتر و ظفر و رستگاری و نیک بختی بزرگ و بتحقیق

الظفر بها لا يحصل الا بمتابعة خاتم النبيين سيدنا وسيلة الاولين

فیروزی بران حاصل نمی شود مگر به پیروی خاتم پیغمبران پیشوای ما و پیشوای اولین

حديقه

بقيه حواشي صفحه ۵

اي اشك الوجوه يعني رضي الله عنهم بالطاعة ١٢

وَالآخرين فى العقائد والاقوال والاخلاق والافعال وان الشيطان
و آخرين در عقيدها وگفتارها و خويها وكارها وبدرستيكه شيطان

للانسان عدو مبين يصد عنه صدا باقصى جهد متين انما يدعو
مر بنى آدم را دشمن ظاهرست منع ميكند از آن منع كردنى بنهايت كوشش محكم بتحقيق ميخواند

حزبه ليكونوا من اصحاب السعير فخذوا حذركم واتخذوه عدوا فاذا
گروه خود را تا بگردند از اهل زبانه آتش سوزان پس بگيريد پرهيز خود وبگيريد اورا دشمن زيرا كه او

كلب مبير فغاية بغيته سلب الايمان والخلود الدائم فى النيران ثم
سگى ست هلاك كننده پس نهايت مراد او ربودن ايمان ست وادر نگ هميشه در آتش ست پستر از آن

الفسق الظاهر والظلم القاهر وادناها التثبيط فى الخيرات والحط فى
برآمدن ست ظاهر وستم كردن كه بجور باشد وكمتر آن منع ست دركار نيكيها و كمى ست در

المراتب والدرجات ولا يرضى به الا عند الياس عن غيره نعوذ بالله
مرتبهاى علمى و درجهاى عملى وراضى نميشود بآن مگر بوقت نااميدى از غير آن پناه ميجوييم بخدا

ثم نعوذ به من شره والمؤمن الطالب للحق والباقية لا يخفى عليه
باز پناه ميخواهيم بدو از شر او ومومن جوينده حق ودار آخرت پوشيده نيست براو

الاولى ولا الثانية وانما الاشتباه والالتباس فى نفوذ وسواس الخناس
اول ونه دوم جز اين نيست كه پوشيده شدن وپوشيده شدن ودرگذشتن وسوسه شيطان

فى الجاهلين المتنسكين والعالمين الغافلين فيما عداهما من
در جاهلان عبادت كنندگان ودر عالمان غافلان در ماسواى آن هردو از

الشرور فلهما بغرور فيفرطون او يفرطون وهم يحسبون
بديها پس جمع مى نمايد اين هردو را به فريب پس تجاوز كنند از حد يا تقصير كنند در حد وحال اينكه ايشان گمان

انهم يحسنون فاردت ان اصنف الطريقة المحمدية
كه بدرستى ايشان نيكى ميكنند پس اراده كردم من تصنيف كردن راه منسوب به محمد صلى الله عليه وسلم

واحببت ان ابين السيرة الاحمدية حتى يعرض عليها عمله كل
ودوست داشتم كه ظاهر كنم خوى كه منسوب ست به احمد كه نبى است تا كه راست كند بران عمل خود را هر

انسان سالك فيتميز المصيب من المخطى والناجى من الهالك
آدمى رونده راه خدا پس جدا شود رسنده از خطا شونده وخلاص شونده از هلاك شونده

ورتبته على ثلثة ابواب متوكلا على رب الارباب الباب الاول
ومرتب كردمش برسه بابها در حاليكه تكيه كرده ام بر مالك مالكان باب اول ست

فى الاعتصام بالكتاب والسنة والاحتراز عن العادات السيئة والبدع
در چنگ زدن بقرآن وحديث وپرهيز كردن از خويهاى بد وبدعتهاى

المحدثة والاقتصاد فى الاعمال والتوسط والاجتناب عن الطرفين الافراط
نو پيدا شده وميانه روى كردن در اعمال وبرابرى كردن وكناره گرفتن از دو طرف كه يكى زيادتى از حد ست

٨

والتقريظ وهو ثلثة فصول الفصل الاول نوعان النوع

الاول في الاعتصام بالكتاب الكريم والقرآن العظيم والآيات

الم ذلك الكتاب لا ريب فيه هدى للمتقين واعتصموا بحبل

الله جميعا ولا تفرقوا قد جاءكم من الله نور وكتاب مبين يهدي

به الله من اتبع رضوانه سبل السلام ويخرجهم من الظلمات الى

النور باذنه ويهديهم الى صراط مستقيم وهذا كتاب انزلناه

مبارك فاتبعوه واتقوا لعلكم ترحمون يا ايها الناس قد جاءتكم

موعظة من ربكم وشفاء لما في الصدور وهدى ورحمة للمؤمنين

٩

ونزلنا عليك الكتاب تبيانا لكل شيء وهدى ورحمة

وبشرى للمسلمين ان هذا القرآن يهدي للتي هي اقوم

وننزل من القرآن ما هو شفاء ورحمة للمؤمنين ولا

يزيد الظالمين الا خسارا اولم يكفهم انا انزلنا عليك

الكتاب يتلى عليهم ان في ذلك لرحمة وذكرى لقوم يؤمنون

كتاب انزلناه اليك مبارك ليدبروا آياته وليتذكر اولو الالباب

الله نزل احسن الحديث كتابا متشابها مثاني تقشعر منه

جلود الذين يخشون ربهم ثم تلين جلودهم وقلوبهم

الی ذکر الله ذلك هدی الله یهدی به من یشآء ومن یضلل الله

فماله من هاد وانه لکتب عزیز لا یاتیه الباطل من بین یدیه ولا

من خلفه تنزیل من حکیم حمید والاخبار طك عن ابی

شریح رض انه قال خرج علینا رسول الله صلی الله علیه فقال الیس

تشهدون ان لا اله الا الله وانی رسول الله قالوا بلی قال علیه السلام ان هذا

القران طرفه بید الله وطرفه بایدیکم فتمسکوا به فانکم لن تضلوا و

لن تهلکوا بعده ابدا اخ عن جابر رض عن النبی صلی الله علیه انه قال

القران شافع مشفع وماحل مصدق من جعله امامه قاده

الی الجنة ومن جعله خلف ظهره ساقه الی النار زحك

عن سهل بن معاذ رض عن ابیه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم

قال من قرأ القران وعمل به البس والده تاجا یوم القیمة

ضوءه احسن من ضوء الشمس فی بیوت الدنیا فما ظنکم

بالذی عمل بهذا حك عن عبد الله بن مسعود رض عن النبی

علیه السلام انه قال ان هذا القران مادبة الله فاقبلوا مادبته ما استطعتم

ان هذا القران حبل الله المتین والنور المبین والشفاء النافع عصمة

لمن تمسك به ونجاة لمن اتبعه لا يزيغ فيستعتب ولا يعوج فيقوم

هر کسے را که چنگ زند بآن و خلاصی ست برای کسیکه پیروی او کند پس سیطلبد رضا را و کج نگردد پس راست شود

ولا تنقضي عجائبه ولا يخلق عن كثرة الترداد اتلوه فان الله

و باتمام نمیرسد عجائبات او و کهنه نمیشود از بسیاری تکرار بخوانید او را زیرا که خدای

تعالى يأجركم عن تلاوة كل حرف عشر حسنات اما اني لا اقول

تعالی مزد خواهد داد شما را بمقابله خواندن هر حرف ده نیکیها تحقیق من نمیگویم

الم حرف ولكن الف حرف ولام حرف وميم حرف ت عن الحارث

الم یک حرف است بلکه الف یک حرف است و لام مستقل حرف است و میم مستقل حرف است روایت کرده ترمذی از حارث

بن اعور رضي الله عنه انه قال مررت بالمسجد فاذا الناس

پسر اعور هر آئینه او گفت گذشتم به مسجد پس ناگاه مردم یعنی اصحاب

يخوضون في الاحاديث فدخلت على علي فاخبرته فقال اوقد

اندر آمده بودند در سخنان دنیا پس در آمدم بر علی رض پس خبر کردم او را پس گفت آیا بتحقیق

فعلوها قلت نعم قال اما اني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول الا

کردند سخنان گفتم آری گفت بتحقیق شنیده ام از پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم که میگوید آگاه باشید

انها ستكون فتنة قلت فما المخرج منها يا رسول الله قال كتاب

هر آئینه آن سخنان خواهد شد حیرانی در دلها گفتم پس کجاست جای خلاصی ای پیغمبر خدا گفت تمسک بقرآن

که خواهند شد

الله فيه نبأ ما قبلكم وخبر ما بعدكم وحكم ما بينكم هو الفصل

که در وست خبر کسانیکه پیش از شما بودند و خبر کسانیکه بعد از شما اند و حکم چیزیکه میان شما ست آن حق ست

ليس بالهزل من تركه من جبار قصمه الله تعالى ومن ابتغى

نیست لعب و باطل کسیکه گذاشت آنرا از گردن کشان هلاک کند او را خدا تعالی و کسیکه طلبید

الهدى في غيره اضله الله تعالى وهو حبل الله المتين وهو الذكر

راهنمائی در غیر او گمراه کند او را خدا تعالی و قرآن رسن خداست محکم و قرآن ذکر

الحكيم وهو الصراط المستقيم وهو الذي لا تزيغ به الاهواء و

محکم ست و آن راه محکم ست و آن ست که نگردد از حق بسبب خواهشهای نفسانی و

لا تلتبس به الالسنة ولا يشبع منه العلماء ولا يخلق على كثرة

پوشیده نماند بآن زبانها و سیر نمیشوند از وی عالمان و کهنه نمیشود بر بسیاری

الترداد ولا تنقضي عجائبه وهو الذي لم تنته الجن اذ سمعته

تکرار و تمام نمیشوند عجائبات او و قرآن آنست که منع نیاوردند پریان وقتیکه شنیدند آنرا

حتى قالوا انا سمعنا قرآنا عجبا يهدي الى الرشد فآمنا به فمن

تا که گفتند هر آئینه ما شنیدیم قرآنی عجیب را که رهنمائی میکند براستی پس ایمان آوردیم بآن پس کسی که

قال به صدق ومن عمل به اجر ومن حكم به عدل ومن دعى

گفت بقرآن راست ست و کسیکه عمل کرد باو مزد یابد و کسیکه حکم کرد باو برابر ست و کسیکه دعوت کرد

الیه یهدی الی صراط مستقیم حك عن ابن عباس رض ان رسول

بسوی او رسانیده شود براه محکم روایت کرده است حاکم از ابن عباس رض بدرستیکه پیغمبر

الله صلی الله علیه وسلم خطب الناس فی حجة الوداع قال ان الشیطان

خدا صلی الله علیه وسلم خطبه خواند مردمانرا در حجة الوداع گفت بدرستیکه شیطان

قد یئس ان یعبد بارضکم ولکن رضی ان یطاع فیما سوی

بتحقیق ناامید شد از اینکه پرستیده شود در زمین شما ولکن راضی است باینکه فرمانبرداری او کرده شود در چیزیکه سوای

ذلك فیما تحتقرون من اعمالکم فاحذروا انی قد ترکت

آنست از آن از کارها که حقیر میدانید از عملهای شما پس پرهیز کنید بدرستیکه من بتحقیق گذاشتم

فیکم ما ان اعتصمتم به فلن تضلوا ابدا کتاب الله تعالی وسنة نبیه

درمیان شما چیزی که اگر چنگ زنید بان پس نخواهید گمراه شد همیشه و آن قرآن است و سنة پیغمبر خدا است

ت عن علی رض انه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من قرأ القرآن و

روایت کرده است از علی رض بدرستیکه او گفت گفته است پیغمبر خدا کسیکه خواند قرآن را و

استظهره فاحل حلاله وحرم حرامه ادخله الله به الجنة وشفعه

یاد کرد آنرا پس بسبب آن حلال داشت و حرام داشت حرام ویرا درآورد او را خدا تعالی بسبب آن در بهشت و قبول کند خدا شفاعت او

فی عشرة من اهل بیته کلهم قد وجبت لهم النار النوع الثانی

در حق ده کسان از خانه او همه که بتحقیق واجب باشد مر او را دوزخ قسم دوم

فی الاعتصام بالسنة الآیات قل ان کنتم تحبون الله

در بیان چنگ زدن بسنت ست و دلیل باین آیتهاست بگو ای محمد اگر هستید شما دوست میدارید خدا را

فاتبعونی یحببکم الله ویغفر لکم ذنوبکم والله غفور رحیم

پس پیروی کنید مرا تا خدا شما را دوست دارد و بیامرزد گناهان شما را گناهان شما و خدا آمرزنده مهربان

قل اطیعوا الله والرسول فان تولوا فان الله لا یحب الکفرین

بگو فرمان برید خدا را و پیغمبر او را در احکام شرع پس اگر رو گردند پس بدرستیکه خدا دوست نمیدارد کافران را

واطیعوا الله والرسول لعلکم ترحمون لقد من الله علی

و فرمان برید خدا را و آنچه حکم کند رسول خدا باشد که شما رحمت کرده شوید هر آینه بتحقیق منت نهاد خدا بر

المؤمنین اذ بعث فیهم رسولا من انفسهم یتلوا

گرویدگان چون فرستاد درمیان ایشان پیغمبری هم از ایشان یعنی از گروه ایشان میخواند

علیهم ایته ویزکیهم ویعلمهم الکتب والحکمة

بر ایشان آیتهای قرآنی و پاک میکرد ایشانرا و می آموزاند ایشانرا قرآن و حدیث

وان کانوا من قبل لفی ضلل مبین یایها الذین

اگرچه بودند همه مردمان پیش از بعثت رسول در گمراهی ظاهر ای گروه

امنوا اطیعوا الله واطیعوا الرسول واولی الامر

گرویدگان فرمان برید خدا را و فرمان برید رسول او را در سنتها و خداوندان امر را

مِنكُم فَاِن تَنَازَعتُم فِي شَيءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللهِ وَالرَّسُولِ اِن كُنتُم

از شما اگر خلاف کردید شما در چیزی از امور دین پس باز گردانید او را بجناب خدا و سنت پیغمبر او اگر هستید شما

مراد امرا و سلطان اند

تُؤمِنُونَ بِاللهِ وَاليَومِ الآخِرِ ذٰلِكَ خَيرٌ وَّاَحسَنُ تَاوِيلًا ، فَلَا

گروی خالص میکردید بخدا و بروز قیامت این رجوع بهتر ست شما را و نیکوتر از جهت عاقبت پس نیست

حقیقت ایمان چنانچه گمان می برند

وَرَبِّكَ لَا يُؤمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَينَهُم ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي

بحق پروردگار تو ایمان نخواهند آورد تا وقتیکه ترا حکم سازند در آنچه اختلاف افتد میان ایشان باز نیابند در

وتو حکم کنی بستر

اَنفُسِهِم حَرَجًا مِّمَّا قَضَيتَ وَيُسَلِّمُوا تَسلِيمًا ، وَمَن يُّطِعِ اللهَ وَ

نفسهای خود تنگی از آنچه تو حکم کردی و گردن نهند فرمان ترا و هر که فرمان خدا برد و

هر چند مخالف طبع ایشان باشد گردن نهادن ظاهر و باطن

الرَّسُولَ فَاُولٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ اَنعَمَ اللهُ عَلَيهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ

فرمانبرداری رسول کند پس آن گروه باکسانیکه انعام کرده است خدا بر ایشان از پیغمبران و راستگویان

فرمانبرداران باشند روز قیامت

وَالشُّهَدَآءِ وَالصّٰلِحِينَ وَحَسُنَ اُولٰئِكَ رَفِيقًا ، مَن يُّطِعِ الرَّسُولَ

و کشتگان راه خدا و ستودگان در اعمال و چه نیکو اند این جماعت همنشینان هر که فرمان برد رسول را

فَقَد اَطَاعَ اللهَ ، وَمَن يُّشَاقِقِ الرَّسُولَ مِن بَعدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ

پس فرمانبرداری کرد خدا را و هر که مخالفت کند با رسول از پس آنکه ظاهر شد مر او را

الهُدٰى وَيَتَّبِع غَيرَ سَبِيلِ المُؤمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى وَنُصلِهِ جَهَنَّمَ

راه راست و پیروی کند غیر آن راه که مومنان واگذاریم آنچه دوست میدارد و در آریم

برآمند اورا اورا بدوزخ

وَسَآءَت مَصِيرًا ، قَالَ عَذَابِي اُصِيبُ بِهِ مَن اَشَآءُ وَرَحمَتِي

و بد بازگشت ست دوزخ گفت خدا موسی را عذاب من میرسانم او را بر که میخواهم یعنی کفار و رحمت من

الآیة من سورة الاعراف

وَسِعَت كُلَّ شَيءٍ فَسَاَكتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤتُونَ الزَّكٰوةَ

رسنده است بهمه چیز از مخلوق من پس زود باشد که برای آنانکه پرهیز کنند و دهند زکوة مفروضه

ثابت سازم این رحمت را از شرک و معاصی

وَالَّذِينَ هُم بِاٰيٰتِنَا يُؤمِنُونَ ، اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ

و برای آنانکه ایشان بآیتهای منزله ما می گروند آنانند که پیروی میکنند فرستاده را

النَّبِيَّ الاُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكتُوبًا عِندَهُم فِي

که پیغمبر نانویسنده و ناخواننده است آن پیغمبر که میابند یهود او را نوشته نزد ایشان در

التَّورٰىةِ وَالاِنجِيلِ يَامُرُهُم بِالمَعرُوفِ وَيَنهٰىهُم عَنِ المُنكَرِ وَ

توریت و انجیل میفرماید ایشان را به نیکوئی و باز میدارد ایشان را از بدی و

يُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيهِمُ الخَبٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنهُم اِصرَهُم

و حلال میکرداند مطعومات پاکیزه را و حرام میسازد بر ایشان خورشهای پلید را و دور میکند از ایشان بار گران

برای ایشان یعنی تخفیف کند ایشان را

وَالاَغلٰلَ الَّتِي كَانَت عَلَيهِم فَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَ

و بندها که بوقت موسی بود بر ایشان پس آنکسانیکه بگرویدند بدین نبی و تعظیم کردند او را و

امی از بنی اسرائیل

نَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي اُنزِلَ مَعَهُ اُولٰئِكَ هُمُ المُفلِحُونَ ، قُل

یاری دادند و پیروی کردند آن نوری را که فرو فرستاده شد آن گروه که ایمان آوردند ایشان بگو ای محمد

او را بر دشمنان رستگار اند از عذاب

18

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللّٰهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ

اے ہمہ مردمان بدرستیکہ من فرستادہ خدایم بہمہ شما آن خدای کہ مراوراست پادشاہی آسمانہا

وَالْأَرْضِ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَآمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ

و زمینہا نیست معبودی مستحق عبادت نیست زندہ گرداند و بمیراند پس ایمان آرید بخدا و بفرستادہ او

النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ

کہ پیغمبر امی ست آن پیغمبر کہ میگرود بوحدانیت خدا و بسخنان فرستادہ او برانبیاء و پیروی کنید اورا باشد کہ

تَهْتَدُونَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ فَلْيَحْذَرِ

راہ راست یابید و نفرستادیم ترا ای محمد مگر بخشایشے مرعالمیان را پس باید کہ بترسند

الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ

آنانکہ مخالفت میکنند و اعراض مینمایند از امر خدا و رسول او از آنکہ برسد بایشان آزمایشی کہ گمراہی ست یا برسد ایشان را

عَذَابٌ أَلِيمٌ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ

عذابی دردناک در آخرت بدرستیکہ ہست مر شما را پیغمبر خدا یعنی متابعت و اقتدا او پسندیدہ مر آنکسے را کہ ترسندگان در کار

كَانَ يَرْجُو اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيرًا يَا أَيُّهَا

کہ ہست کہ امید دارد ثواب خدا را و بیم روز پسین را و مر آنکسی را کہ یاد کرد خدا را بسیاری بدل و زبان ای بانگاہ دارد

النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا وَدَاعِيًا

پیغمبر بدرستیکہ فرستادیم ترا گواہ بتصدیق و تکذیبات تو و مژدہ دہندہ برحمت ما و بیم کنندہ از عقوبت ما و خوانندہ

19

إِلَى اللّٰهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُّنِيرًا وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ

بپرستش خدا بفرمان او و خداوند چراغ روشن کہ قرآن ہست و ہر کہ فرمان برد خدا را و پیغمبر او را

الآیۃ فی سورۃ الاحزاب

فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ

پس بدرستیکہ برسد بفیروزی بزرگ را و آنچہ بدہد شما را پیغمبر از فی و غنیمت پس بگیرید آنرا و آنچہ نہی کند شما را

و آن لقاست یا بہشت کہ حق شماست الآیۃ فی سورۃ الحشر

عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

از آن پس باز ایستید از آن و بترسید از عذاب خدا بدرستیکہ خدا سخت عقوبت ست مخالفان فرمان پیغمبر را

در مخالفت رسول او

الْأَخْبَارُ عَنِ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ رض أَنَّهُ قَالَ صَلَّى

و دلیل بر اعتصام بسنت ایضا روایت کردہ است ابو داود از عرباض بن ساریہ رض بدرستیکہ او گفت نماز گذارد

احادیث وارد ست از پیغمبر

بِنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ

بما پیغمبر خدا علیہ السلام روزے پستر توجہ کرد برما بروی مبارک خود

فَوَعَظَنَا مَوْعِظَةً بَلِيغَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ وَوَجِلَتْ

پس پند کرد ما را پند کردنے سخت رسان و مو ثر اشک ریخت از آن موعظہ چشمہا و ترسید

مِنْهَا الْقُلُوبُ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللّٰهِ كَأَنَّ هٰذِهِ مَوْعِظَةُ

از وی دلہا پس گفت مردی یا پیغمبر خدا گویا کہ این پند کسے ست

مُوَدِّعٍ فَمَاذَا تَعْهَدُ إِلَيْنَا فَقَالَ أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللّٰهِ تعالى وَالسَّمْعِ

کہ وداع کنندہ است پس چیست آن پس گفت وصیت میکنم شما را بپرہیزگاری و ترس از خدا و بشنیدن

ذرای امانی کہ وصیت کنی ما را بآن

والطاعة وان كان عبدا حبشيا فانه من يعش منكم بعدي فسيرى

و قبول کردن حکم او اگر چه حاکم غلام حبشی بود زیرا که هر کسیکه زیست کند از شما پس از من پس خواهد دید
در آنچه موافق حکم شرع بود

اختلافا كثيرا فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين

اختلاف بسیار را پس لازم گیرید بر خود سنت مرا و سنت خلیفهای مرا که اهل رشد در راه یافته شدند

تمسكوا بها وعضوا عليها بالنواجذ واياكم ومحدثات الامور

چنگ زنید بسنت من و سخت زنید بران دندانها را و دور دارید خود را از کارهای نو پیدا شده
و خلیفهای من

فان كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة وكل ضلالة في النار

زیرا که هر خصلت نو پیدا کرده شده بدعت است و هر بدعت سبب ضلالة است و هر صاحب ضلالت در دوزخ است

د ت عن المقدام انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

روایت کرده ابوداود و ترمذی روایت است از مقدام هر آئینه گفت گفته است پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم

الا اني اوتيت الكتاب ومثله معه الا يوشك رجل شبعان

آگاه باشید هر آئینه من داده شده است مرا کتاب با مانند او با او آگاه باشید که نزدیک است که مردی سیر و شکم

على اريكته يقول عليكم بهذا القرآن فما وجدتم فيه من حلال

بر تخت خود بگوید لازم گیرید بر خود این قرآن را پس چیزیکه بیابید در قرآن از حلال

فاحلوه وما وجدتم فيه من حرام فحرموه وان ما حرم رسول الله صلى الله عليه وسلم

پس حلال گردانید آنرا و چیزیکه بیابید در وی از حرام پس حرام گردانید آنرا و هر آئینه چیزی که حرام کرده است رسول خدا

كما حرم الله تعالى الا لا يحل لكم الحمار الاهلي ولا كل ذي ناب من

مثل چیزی است که حرام کرده خدا آگاه باشید حلال نیست مر شما را گوشت خر که در خانها باشد و نه هر خداوند نیش از
گردانیده است خدا

السباع ولا لقطة معاهد الا ان يستغني عنها صاحبها ومن نزل

درندها و نه مال بر داشته شده ذمی مگر آنکه بی نیاز شود از آن لقطه مالک او و کسیکه نزول کند

بقوم فعليهم ان يقروه فان لم يقروه فله ان يعقبهم بمثل قراه د

بقومی پس لازم است که مهمانی کنند آنکس را پس اگر مهمانی نکنند پس میرسد مر او را که جزا دهد ایشان را بمانند مهمانی
بران قوم — این قوم مر آنکس را — روایت کرده است ابوداود

ت عن ابي رافع ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا الفين احدكم متكئا

و ترمذی از ابی رافع هر آئینه پیغمبر خدا علیه السلام گفت باید نیابم هیچ یکی شما را تکیه کننده

على اريكته يأتيه الامر من امري مما امرت به او نهيت عنه فيقول

بر تخت و کرسی خود در آن حال که بیاید و برسد او را از آنچه امر کرده ام بدان یا نهی کرده ام از آن پس بگوید
حکمی از احکام من

لا ادري ما وجدناه من كتاب الله تعالى اتبعناه د عن العرباض بن سارية

نمیدانم چیزی که می یابیم در کتاب خدا پیروی میکنیم آنرا روایت کرده است ابوداود از عرباض بن ساریه

انه قال قام فينا رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال ايحسب احدكم متكئا على

هر آئینه او گفت استاد در میان ما پیغمبر خدا پس گفت آیا گمان میبرد یکی از شما تکیه زده بر

اريكته يظن ان الله تعالى لم يحرم شيئا الا ما في هذا القرآن الا واني والله قد امرت

تخت آراسته خود گمان میبرد که خدا تعالی حرام چیزی نکرده مگر چیزیکه در این قران است آگاه باشید و هر آئینه من بخدا
سوگند میکنم که بتحقیق امر کرده ام

ووعظت ونهيت عن اشياء انها لمثل القرآن او اكثر وان الله لم

و پند کرده ام و باز داشته ام مردم را از چیزها بدرستیکه آنها برابر اند مثل قرآن است بلکه بیشتر است از آن و بدرستیکه خدا

يحل لكم ان تدخلوا بيوت اهل الكتاب الا باذنهم ولا ضرب نسائهم ولا

حلال نکردانیده است مر شمارا که در آئید خانهای اهل کتاب را مگر باذن ایشان و نه زدن زنان ایشانرا و نه

اكل ثمارهم اذا اعطوكم الذى عليهم د عن جابر انه قال كان رسول

خوردن میوه های ایشان را وقتیکه بدهند شمارا چیزی که بر ایشانست روایت کرده است مسلم از جابر بدرستیکه گفت بود

الله صلى الله عليه وسلم اذا خطب احمرت عيناه وعلا صوته واشتد غضبه

رسول خدا علیه السلام وقتیکه خطبه میخواند سرخ میشد هر دو چشم مبارک او و بالا میشد آواز او و سخت میشد خشم او

كانه منذر جيش يقول صبحكم ومساكم ويقول بعثت انا والساعة

گویا که او هم ترساننده لشکر است میگوید بیاید صبح و شام را و میگوید فرستاده شده ایم و قیامت

كهاتين ويفرق بين اصبعيه السبابة والوسطى ويقول اما بعد فان

مثل این دو و جدائی میکرد میان دو انگشت خود یعنی میانه و میگوید بعد از حمد و صلوة پس بدرستیکه

خير الحديث كتاب الله تعالى وخير الهدى هدى محمد صلى الله عليه وسلم وشر الامور

بهترین سخنان قرآن مجید است و بهترین طریقها طریقه محمد است و بدترین چیزها چیزیست

محدثاتها وكل محدث بدعة وكل بدعة ضلالة خ عن ابى هريرة رضي

که نو پیدا کرده شده است و هر نو پیدا کرده شده بدعت است و هر بدعت سبب گمراهی است روایت کرده است بخاری از ابی هریره

انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم كل امتى يدخلون الجنة الا من ابى قيل ومن

بدرستیکه او گفت گفته است پیغمبر خدا علیه السلام همه امت من می آیند بهشت را مگر کسیکه سرکشی کرد گفته شد کس

ابى قال من اطاعنى دخل الجنة ومن عصانى فقد ابى حك عن ابى سعيد رضي

سرکشی کرد گفت کسیکه فرمانبرداری کند مرا در آید بهشت را و کسیکه بیفرمانی کند مرا روایت کرده است حاکم از ابی سعید

انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من اكل طيبا وعمل فى سنة وامن الناس

بدرستیکه او گفت گفته است رسول خدا کسیکه بخورد حلال و عمل کند از جهت بودن او سنت و ایمن باشند مردم

بوائقه دخل الجنة قالوا يا رسول الله ان هذا فى امتك اليوم كثير قال

از شر او می آید بهشت را گفتند ای پیغمبر خدا بدرستیکه این کار در امت تو امروز بسیار است گفت

وسيكون فى قوم بعدى هق عن ابن عباس رضي عن النبى صلى الله عليه وسلم قال

و میباشد در جماعتها که پیدا شوند بعد از من روایت کرده است بیهقی از ابن عباس از پیغمبر علیه السلام گفته است

ومن تمسك بسنتى عند فساد امتى فله اجر مائة شهيد ت

کسیکه چنگ در زند بسنت من نزد فساد امت من پس مر او راست مزد صد شهید روایت کرده است ترمذی

عن زيد بن ملحة عن ابيه عن جده عن النبى صلى الله عليه وسلم انه قال ان الدين

از زید بن ملحه از پدر خود از جد خود از پیغمبر علیه السلام بدرستیکه او گفت بدرستیکه اسلام

بدا غريبا ويرجع غريبا فطوبى للغرباء الذين يصلحون ما افسد

ظاهر شد تنها و بیکس و باز گردد تنها پس خوشی باد مر آن غریبان را که نیکو میسازند هر چیز را که بد ساخته اند

٢٤

الناس بعدي من سنتي م عن رافع بن خديج قال قال رسول الله ﷺ

انتم اعلم بامر دنياكم اذا امرتكم بشيء من دينكم فخذوا به ت

عن عبد الله بن عمر عن النبي ﷺ انه قال لا يؤمن احدكم حتى يكون

هواه تبعا لما جئت به خ م عن عبد الله بن عمر انه ﷺ قال

ليأتين على امتي كما اتى على بني اسرائيل حذو النعل بالنعل حتى ان كان

منهم من اتى امه علانية لكان في امتي من يصنع ذلك وان بني اسرائيل

تفرقت على اثنين وسبعين ملة وتفترق امتي على ثلث وسبعين

ملة كلهم في النار الا ملة واحدة قالوا من هي يا رسول الله قال

٢٥

ما انا عليه واصحابي ت عن انس ان رسول الله ﷺ

قال لي يا بني ان قدرت ان تصبح وتمسي وليس في قلبك غش

لاحد فافعل ثم قال يا بني وذلك من سنتي ومن احب سنتي فقد

احبني ومن احبني كان معي في الجنة د ز عن جابر عن النبي

ﷺ حين اتاه عمر فقال انا نسمع احاديث من يهود تعجبنا

افترى ان نكتب بعضها فقال امتهوكون انتم كما تهوكت اليهود

والنصارى لقد جئتكم بها بيضاء نقية ولو كان موسى حيا ما

وسعه الا اتباعي حل ز عن مجاهد انه قال كنا

مع ابن عمر رض في سفر فمر بمكان فحاد عنه فسئل لم فعلت ذلك قال

با ابن عمر بن الخطاب در سفر پس گذشت بموضعی پس کناره گردید از جای پس پرسیده از وی که چرا کردی آن کار گفت

رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم فعل ذلك ففعلت ز عن ابن عمر رض

دیده بودم پیغمبر خدا علیه السلام که کرده بود آن کار پس کردم آن را روایت کرده است بزار از ابن عمر رض

انه كان يأتي شجرة بين مكة والمدينة فيقيل تحتها ويخبر ان النبي

بدرستیکه او بود که میامد بیک درخت که میان مکه و مدینه بود پس خواب میکرد زیر آن و خبر میداد که پیغمبر خدا

صلى الله عليه وسلم كان يفعل ذلك هر عن انس رض انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

علیه السلام بود که میکرد آن را روایت کرده است مسلم از انس رض بدرستیکه او گفت گفته است پیغمبر خدا

من رغب عن سنتي فليس مني حب عن عبد الله بن عمر رض

کسیکه رو گردانید از سنت من پس نیست از طریق من روایت کرده است ابن حبان از عبد الله بن عمر رض

انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لكل عمل شرة ولكل شرة فترة فمن

بدرستیکه او گفت گفته است پیغمبر خدا علیه السلام برای هر عمل آدمی رغبت است و برای هر خورسندی ضعف است پس کسیکه ... خورسندیست

كانت فترته الى سنتي فقد اهتدى ومن كانت فترته الى غير

باشد ضعف سستی او سوی سنت من پس بتحقیق راه یافت و کسیکه باشد میلان او سوی غیر

ذلك فقد هلك طك حب حك عن عائشة رض ان

آن سنت من پس بتحقیق هلاک شد روایت کرده است طبرانی و ابن حبان و حاکم از عایشه رض بدرستیکه

بالضلال في الدنيا والآخرة

رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ستة لعنتهم ولعنهم الله وكل نبي مجاب

پیغمبر خدا علیه السلام گفت شش کسانند که لعنت کنم ایشان را و لعنت کند بایشان خدا و هر پیغمبر مستجاب

الداعي الزائد في كتاب الله تعالى والمكذب بقدر الله والمتسلط

الدعوة ... اول زیادت کننده در قرآن و دوم دروغ دارنده قدر خدا و سوم قهر کننده

على امتي بالجبروت ليذل من اعز الله ويعز من اذل الله والمستحل

بر امت من بتکبر و عز و برای اینکه ذلیل کند کسی را که عزیز گردانیده است خدا و عزیز کند کسی را که ذلیل گردانیده است خدا

لحرم الله والمستحل من عترتي ما حرم الله والتارك لسنتي

مر حرم خدا را ... تارک حرمت از اولاد من باآنکه حرام کرده است خدا ... و گذارنده سنت من

خ م عن انس رض انه قال قال صلى الله عليه وسلم لا يؤمن احدكم حتى اكون احب اليه

روایت کرده است بخاری و مسلم از انس رض بدرستیکه او گفت ... از شما تا آنکه باشم دوست تر باو ... گفته است علیه السلام

من والده وولده والناس اجمعين الفصل الثاني في البدع

از مادر و پدر او و فرزند او و از مردمان همه فصل دوم ... در بیان بدعتها

الاخبار خ م عن عائشة رض انها قالت قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

روایت کرده است بخاری و مسلم از عائشه رضی الله عنها گفت گفته است پیغمبر خدا علیه السلام

من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد وفی روایة من عمل

کسیکه نو پیدا کرد در دین ما که این دین ما است چیزی را که نیست از دین پس آن چیز رد است و در یک روایت آمده کسیکه کرد عملی را

عملا لیس علیه امرنا فهو رد خ عن الزهری قال دخلت علی

که نیست بران عمل حکم ما پس آن مردود است روایت کرده است بخاری از زهری گفت درآمدم بر

انس رض وهو یبکی فقلت ما یبکیک قال لا اعرف شیئا مما ادرکت

انس و او گریه میکرد پس گفتم چه چیز میگریاند ترا گفت نمیدانم هیچ چیز را از آن اشیاء عظیمه که یافته بودم

الا هذه الصلوة وهذه الصلوة قد ضیعت طب عن

بجز این نماز و حال آنکه این نماز تحقیق ضائع کرده شده روایت کرده است طبرانی از

غضیف بن الحارث الثمالی ان النبی صلى الله عليه وسلم قال ما من امة

غضیف بن حارث ثمالی بدرستیکه پیغمبر علیه السلام گفت نیست هیچ امت

ابتدعت بعد نبیها فی دینها بدعة الا اضاعت مثلها من السنة

که پیدا کرد بدعت را بعد از پیغمبر خود در دین خود بدعت را مگر آنکه ضائع کرد مانند آن از سنت

طب عن انس انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله حجب التوبة

روایت کرده است طبرانی از انس رض گفت گفته است پیغمبر خدا بدرستیکه خدا پوشیده است توبه را

عن کل صاحب بدعة حتی یدع بدعته مجه عن ابن عباس رض انه قال

از هر یک کننده بدعت تا آنکه بگذارد بدعت خود را روایت کرده است ابن ماجه از ابن عباس بدرستیکه او گفت

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ابی الله ان یقبل عمل صاحب بدعة حتی

گفته است پیغمبر خدا علیه السلام که نخواسته است خدا قبول کردن عمل کننده بدعت تا آنکه

یدع بدعته مجه عن حذیفة رض انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

بگذارد بدعت خود را روایت کرده است ابن ماجه از حذیفه بدرستیکه گفت گفته است پیغمبر خدا علیه السلام

لا یقبل الله لصاحب بدعة صوما ولا حجا ولا عمرة ولا جهادا

قبول ندارد خدا تعالی مر کننده بدعت را روزه و نه حج و نه عمره و نه غزا

ولا صرفا ولا عدلا یخرج من الاسلام کما یخرج الشعر من

و نه توبه و نه درستی و رستگاری بیرون میرود از اسلام مثل بر آمدن موی از

العجین وقد سبق حدیث عرباض بن سارية رض وجابر رض فانقبل

خمیر و بتحقیق گذشته است حدیث عرباض بن ساریه و جابر پس اگر گفته شود

كيف التطبيق بين قوله صلى الله عليه وسلم كل بدعة ضلالة وبين قول الفقهاء

چگونه است مطابقت میان قول پیغمبر علیه السلام که هر بدعت سبب گمراهی ست میان قول فقهاء مذهب

ان البدعة قد تكون مباحة كاستعمال المنخل والمواظبة على

که بدعت گاه مباح باشد مثل استعمال غربال و مداومت بر

اكل لب الحنطة والشبع منه وقد تكون مستحبة كبناء المنارة

خوردن مغز گندم و سیری از آن و گاه مستحب باشد مثل برآوردن مناره

والمدارس وتصنيف الكتب بل قد تكون واجبة كنظم

و مدرسها و تصنیف کردن کتابها بلکه گاه واجب باشد مثل جمع کردن

الدلائل لرد شبه الملاحدة ونحوهم قلنا للبدعة معنيان

دلیلها برای فساد شبهها برگردندگان از راه حق مانند ایشان گوییم بدعت را دو معنی ست

معنى لغوى عام هو المحدث مطلقا عادة كان او عبادة لانها اسم

من الابتداء بمعنى الاحداث كالرفعة من الارتفاع والخلفة

من الاختلاف وهذه هي المقسم في عبارة الفقهاء يعنونها ما احدث

بعد الصدر الاول مطلقا ومعنى شرعي خاص هو الزيادة في

پس از زمانه زمان رسول و صحابه بوده مطلق و دوم معنی منسوب بشرع ست که خاص ست و آن زیادتست در

الدين او النقصان منه الحادثان بعد الصحابة بغير اذن من

دین پیغمبر یا کمی ست از آن که هر دو پیدا آمده اند پس از زمان اصحاب بدون اجازت از

الشارع لا قولا ولا فعلا لا صريحا ولا اشارة فلا تتناول

بیان کننده شرع نه از روی گفتن و نه کردن نه باشکارا و نه باشارة پس نمیگیرد

العادات اصلا بل تقتصر على بعض الاعتقادات وبعض صور العبادات

عادتها را هرگز بلکه کوتاه میشود بر بعض اعتقادها و بعض صورتهای عبادتها را

فهذه هي مراده عليه السلام بدليل قوله صلى الله عليه وسلم فعليكم بسنتي وسنة

پس این بدعت بمعنی شرعی مراد اوست علیه السلام بدلیل گفتار او پس لازم گیرید بر خود سنت مرا و سنت

الخلفاء الراشدين المهديين وقوله عليه السلام انتم اعلم بامر دنياكم

خلیفگان مرا که اهل رشد و هدایت کننده اند و بدلیل گفتن او که شما داناترید بکار دنیای خود

وقوله عليه السلام من احدث في امرنا هذا ما ليس منه فهو رد والبدعة

و بدلیل گفتن او که کسیکه نو پیدا کرد در دین ما آنچه نیست چیزی که نیست از دین پس آن مردود است و بدعت

فی الاعتقاد هی المتبادرة من اطلاق البدعة والمبتدع والهوی و

در عقیده ها هم آن ظاهرست از مطلق کردن اسم بدعت شرعی و مبتدع و هوی و

اهل الاهواء فبعضها کفر وبعضها لیست به ولکنها اکبر من کل

اہل ہوا پس بعض بدعت شرعی در اعتقاد کفرست و بعض بدعت شرعی نیست بکفر ولکن این بدعت کلان ترست از

کبیرة فی العمل حتی القتل والزنا ولیس فوقها الا الکفر والخطاء فی

گناه کبیره که در عمل باشد تا آنکه کشتن و زنا است و نیست بالای آن بدعت بجز کفر و خطاء در

الاجتهاد فیه لیس بعذر بخلاف الاجتهاد فی الاعمال وضد

اجتهاد در اعتقاد نیست بعذر شرعی بخلاف اجتهاد در عملها بدنی و ضد

هذه البدعة اعتقاد اهل السنة والجماعة والبدعة فی العبادة

این بدعت اعتقاد اہل سنت و جماعت ست و بدعت در عملها ظاهری

وان کانت دونها لکنها ایضا منکر وضلالة لاسیما اذا صادمت

اگرچه کم است از بدعت در اعتقاد لکن آن هم همچنین بد و گمراہی ست خصوصا وقتیکه مزاحم شود

سنة موکدة ومقابل هذه البدعة سنة الهدی وهی ما واظب النبی

سنت موکده را و ضد این بدعت سنت رهنما بعاملست و آن فعلی ست که دائم کرده است

من جنس العبادة مع الترک احیانا وعدم الانکار علی تارکه

از جنس عملها ظاهری باگذاشتن آن در بعضی اوقات و نکردن ناشایسته به فروگذارنده او

کالاعتکاف واما البدعة فی العادة کالمنخل فلیس فعلها ضلالة

مانند اعتکاف و هرچه بدعت در عادت ست مانند غربال پس نیست کردن آن سبب گمراہی

بل الترک اولی فترکها اولی وضدها السنة الزائدة وهی ما واظب

بلکه گذاشتن بهتر ست از کردن پس گذاشتن آن بهترست از کردن سنت زائده است و آن فعلی است که همیشه

النبی صلی الله علیه وسلم من جنس العادة کالابتداء بالیمین فی الافعال الشریفة

پیغمبر خدا صلعم از جنس عادت مثل شروع کردن بدست یا پای راست در افعال بزرگ

وبالیسار فی الخسیسة فهی مستحبة فظهر ان البدعة بالمعنی الاعم

و بدست یا پای چپ در افعال کهین پس این سنت زائده مستحب ست پس ظاهر شد از آنکه بدعت بمعنی لغوی که عام ست

ثلثة اصناف مرتبة فی القبح فاذا علمت هذا فالمنارة عون

سه قسم ست مرتب ست در زشتی پس وقتیکه دانستی این تقسیم را پس مناره یاری کرد نیست

للاعلام وقت الصلوة المراد من الاذان والمدارس والتصنیف

برای آگاهی بدخول وقت نماز که مقصود ست از اذان و مدرسه ها و تصنیف کردن

الکتب عون للتعلیم والتبلیغ ورد المبتدعة بنظم الدلائل

کتابها یاری ست برای تعلیم و رسانیدن احکام شرعی و منع فرقها مبتدعان بجمع کردن دلیلها

عن المنکر وذب عن الدین فکل ماذون فیه بل مامور به وعدم

از کار زشت و رد کردن ست از دین محمدی پس هر یک اذن خدا ست امر خدا است بآن و نه

از بن مذکور درآن بلکه

وقوعه في الصدر الاول اما لعدم الاحتياج او لعدم القدرة بعدم
المال ولعدم التفرغ له بالاشتغال بالاهم ونحو ذلك ولو تتبعت
كل ما قيل فيه بدعة حسنة من جنس العبادة وجدته ماذونا فيه
من الشارع اشارة او دلالة ثم اعلم ان فعل البدعة اشد
ضررا من ترك السنة بدليل ان الفقهاء قالوا اذا تردد في شيء
بين كونه سنة او بدعة فتركه لازم واما ترك الواجب فهو
اشد من فعل البدعة او على العكس ففيه اشتباه حيث صرحوا
فيمن يتردد في شيء بين كونه بدعة وواجبا انه يفعله وفي

الخلاصة مسئلة تدل على خلافه حيث قال اذا شك في صلوة
انه هل صلها ام لا ان كان في الوقت فعليه ان يعيدها وان خرج
الوقت ثم شك لا شيء فيه ولو كان الشك في صلوة العصر يقرأ
في الركعة الاولى والثالثة ولا يقرأ في الثانية والرابعة انتهى
وتعيين الاوليين للقراءة في الفرض واجب وقد ام بتركه
حذرا عن احتمال وقوع النفل بعد العصر وهو بدعة مكروهة
فالتطبيق اما بحمل البدعة على ما لم يثبت عنه بخصوصه والواجب على
معنى الفرض والواجب المستقل لا الضمني او بالحمل على الروايتين

والله اعلم فان قيل ما سبق قد دل على ان الكتاب والسنة كافيان

وخدا تعالى داناتر است پس اگر گفته شود كه آنچه گذشته است بتحقيق دلالت كند بر آنكه كتاب خدا و سنت نبى بس اند

فى امر الدين وان ما لم يثبت باحدهما فهو بدعة وضلالة فكيف

در امر دين و بر آنكه امريكه ثابت نباشد بيكى ازين هردو پس آن بدعت مكروه و گمراهى است پس چگونه

يستقيم قول الفقهاء الادلة الشرعية اربعة قلنا لا بد للاجماع

درست شود قول فقهاء كه دليلهاى شرعى چهار اند گوئيم لابد است اجماع را

من سند من احدهما حالا او مآلا على الصحيح وللقياس من اصل

از سند كه يكى از كتاب و سنت است صراحةً يا از روى رجوع بر قول صحيح و قياس را لابد از اصل

ثابت باحدهما فانه مظهر لا مثبت فمرجع الاحكام ومثبتها

ثابت بيكى ازين هردو زيراكه قياس اظهار كننده است نه ثابت كننده پس جاى رجوع حكمها و ثابت كننده آنها

اثنان فى الحقيقة فظهر من هذا ان ما يدعيه بعض المتصوفة فى

دو اند فقط در حقيقت پس ظاهر شد ترا ازين كلام آنكه بدرستى آنچه دعوى آن بعض صوفيان ميكنند در

زماننا اذا انكر عليهم بعض امورهم المخالف للشرع الشريف ان

زمانه ما وقتى كه انكار كرده شود بر ايشان بعضى كارهاى ايشان كه مخالف است از شرع شريف بدرستيكه

حرمة ذلك فى العلم الظاهر وانا اصحاب العلم الباطن وانه حلال فيه

حرمت آن امر مذكور در علم ظاهر است فقط و ما خداوندان علم باطنى ايم و بدرستيكه اين امر حلال است

وانكم تاخذون من الكتاب وانا ناخذ من صاحبه محمد صلى الله عليه وسلم فاذا

و بدرستيكه شما ميگيريد حكمها را از قرآن و ما ميگيريم حكمها را از صاحب قرآن كه محمد صلعم پس وقتيكه

اشكل علينا مسئلة استفتيناها منه فان حصل قناعة فبها و

مشتبه شود بر ما يك مسئله ميطلبيم فتوى آن از و پس اگر حاصل شد ما را التفات

الا رجعنا الى الله بالذات فناخذ منه وانا بالخلوة وهمة شيخنا توصلنا

ورنه رجوع ميكنيم بسوى خدا بذات او پس ميگيريم حكم از و و ما در خلوت با شيخ تو ميرسانند ما را

الى الله تعالى فتنكشف لنا العلوم فلا نحتاج الى الكتاب والمطالعة و

بخدا تعالى پس ظاهر گردد ما را همه علمها پس حاجت نداريم بخواندن كتاب و نه بمطالعه كتب مطلقا

القراءة على الاستاذ وان الوصول الى الله لا يكون الا برفض

و نه بخواندن كتاب بر استاد و بدرستيكه رسيدن بمعرفت خدا يافته نشود مگر بترك

العلم الظاهر والشرع وانا لو كنا على الباطل لما حصلت لنا تلك

علم الظاهرى و شرع و ما اگر بوديم بر عمل باطل هر آئينه حاصل نشدى ما را آن

الحالات السنية والكرامات العلية من مشاهدة الانوار

حالهاى روشن و بزرگيهاى بالا از ديدن نورها

ورؤية الانبياء الكبار وانا اذا صدر منا مكروه او حرام

و ديدن نبيان بزرگان و ما وقتيكه برآيد از ما كارى مكروه يا حرام

فتنبئنا في النوم بالرؤيا فنعرف بها الحلال والحرام او ما فعلنا

منع کرده شویم ازان در خواب جزین پس بشناسیم بآن حلال و حرام و بدانستیم آن فعلیکه کردیم

عما قلتم انه حرام لم ننه عنه في المنام فعلمنا انه حلال ونحو

ازان که گفتید که بدرستیکه این حرام است منع کرده نشده ایم ازو در خواب پس میدانیم بدرستیکه آن حلال است و مانند

ذلك من الترهات كله الحاد وزندقة وضلال اذ فيه ازدراء

از سخنان بیهوده این همه مذکور برگردیدن و بیدینی است از حق و گمراهی ست زیرا که دران سبکی

للشريعة الحنيفية والكتاب والسنة النبوية وعدم الاعتماد

شریعت مائل از باطل است و قرآن و سنت منسوب به نبی ست و نبودن اعتبار

عليهما وتجويز البطلان والخطاء فيهما العياذ بالله فالواجب

بر کتاب و سنت است و روا داشتن ضایع شدن و خطائی در هر دو ست پناه با بخداست پس واجب است

على كل من يسمع مثل هذه الاقاويل الباطلة الانكار على قائله

بر هر کسیکه میشنود مانند این گفتار باطل رد کردن بر گوینده او

والجزم ببطلان مقاله بلا شك ولا تردد ولا توقف ولا

و عزم کردن بضایع کردن قول او بیشک و بی تحیر و بی ایستادگی و بے

تلبث والا فهو من جملتهم فيحكم بالزندقة عليهم وقد صرح العلماء

درنگ و گرنه پس او از جمله ایشان ست پس کرده شود به بیدینی بر ایشان و بتحقیق تصریح کرده است عالمان

بان الالهام ليس من اسباب المعرفة بالاحكام وكذلك الرؤيا

اینکه الهام در دل افتد نیست از سببهای دانستنی حکمهای شرع و مانند الهام است دیدن

في المنام خصوصا اذا خالفا كتاب الله العليم العلام او سنة محمد

در خواب خاص و قتیکه هر دو مخالف باشند الکتاب خدا که دانا بسیار داناست یا سنت پیغمبر

وقد قال سيد الطائفة الصوفية وامام ارباب الطريقة و

و بتحقیق گفته است سردار گروه منسوب بصوفی و پیشوای خداوندان طریقت و

الحقيقة الجنيد البغدادي عليه رحمة الله الهادي الطرق

حقیقت ابو القاسم جنید بن محمد بغدادی نازل باد برو رحمت خدا که هدایت کننده است راهها

كلها مسدودة الا على من اقتفى اثر الرسول عليه السلام وقال من لم

همه بند شده است مگر بر کسیکه تابع اثر پیغمبر است و گفته است جنید بغدادی

يحفظ القران ولم يكتب الحديث لا يقتدى به في هذا

نگهداشت نکرد قرآن را و جمع نکرد حدیث رسول را اقتدا کرده نشود بوی در این

الامر لان علمنا ومذهبنا هذا مقيد بالكتاب والسنة وقال

امر سلوک زیرا که علم ما و مذهب ما که این است قید شده است بقرآن و سنت رسول و گفته است

السري السقطي التصوف اسم لثلثة معان وهو الذي لا يطفي نور

ابو الحسن سری ابن مغلس سقطی تصوف نام ست مر سه معانی را و صوفی آنست که نمیکشد نور

معرفته نور ورعه ولا يتكلم بباطن في علم ينقضه عليه ظاهر الكتاب و

معرفت او نور پرهیزگاری او را و سخن نمیکند بحقیقت در علمی که باطل کند آنرا بروی ظاهر معنی قرآن و

لا تحمله الكرامات على هتك محارم الله وقال ابو يزيد البسطامي

باعث نکند او را کرامتها او بر دریدن حرمت محرمات خدا تعالی و گفته است ابو یزید طیفور بن عیسی بسطامی

لبعض اصحابه قم بنا حتى ننظر الى هذا الرجل الذي قد شهر نفسه بالولاية

بعض همراهان خود را خیز با ما تا که ببینیم باین مردی که بتحقیق مشهور کرده است خود را

وكان رجلا مقصودا مشهورا بالزهد فمضينا اليه فلما خرج من بيته و

و بود او مردی مقصود پس مشهور بزرگ پس رفتیم سوی او پس هرگاه که برآمد از خانه خود

دخل المسجد رمى ببزاقه تجاه القبلة فانصرف ابو يزيد ولم يسلم عليه و

و درآمد بمسجد انداخت خیو خود را بطرف قبله پس برگشت ابو یزید و سلام نگفت بروی و

قال هذا رجل غير مامون على ادب من اداب رسول الله صلى الله عليه وسلم فكيف يكون

گفت این مرد امین نیست بر یک ادب از ادبهای پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم پس چگونه

مامونا على ما يدعيه وقال لو نظرتم الى رجل اعطي من الكرامات حتى

امین باشد بر ولایتی که دعوی آن کند و گفت اگر ببینید بسوی مردی که داده شده است او را از کرامتها تا آنکه

تربع في الهواء فلا تغتروا به حتى تنظروا كيف تجدونه عند الامر

چار زانو باشد در هوا پس فریب مخورید با او تا آنکه ببینید که چگونه یابید او را نزد امر خدا را

والنهي وحفظ الحدود واداء الشريعة وقال ابو سليمان الداراني

و نهی خدا و نگهداشت حدهای خدا و ادا کردن علم شرع و گفته است ابو سلیمان عبد الرحمن بن عطیه دارانی

ربما تقع في قلبي النكتة من نكت القوم اياما فلا اقبل منه الا

کم باری می افتد در دلم یک نکته از نکتهای که برای قوم است روزها پس قبول ندارم ازو الا

بشاهدين عدلين من الكتاب والسنة وقال ذو النون المصري

بدو گواه عادلان از قرآن و سنت و گفته است ابو الفیض ذو النون مصری

من علامات المحبة لله تعالى متابعة حبيب الله محمد عليه السلام في اخلاقه و

از علامتهاء محبت مر خدا را متابعت محبوب خدا است که محمد است در عادتهای او و

افعاله واوامره وسننه

و کارهاء او و حکمهاء او و سنتهاء او

وقال بشر الحافي رأيت النبي صلى الله عليه وسلم في المنام فقال لي يا بشر هل

وگفته است ابو النصر بشر بن حارث حافی دیدم پیغمبر علیه السلام در خواب پس گفت مرا ای بشر آیا

تدري بم رفعك الله من بين اقرانك قلت لا يا رسول الله قال

میدانی بچه سبب برداشت ترا خدا تعالی از میان همزادگان تو گفتم نمیدانم سبب ای پیغمبر خدا گفت

باتباعك لسنتي وخدمتك للصالحين ونصيحتك لاخوانك

بسبب متابعت تو سنت مرا و خدمت تو نیکان را و پند تو برادران اسلام تو

ومحبتك لاصحابي واهل بيتي هو الذي بلغك منازل الابرار

و محبت تو اصحاب من و اولاد و اقربای من این همه آنست که رسانید ترا بر تبه‌های صادقان در معاملهٔ حق

وقال ابو سعيد الخراز كل باطن يخالفه ظاهر فهو باطل

و گفته است ابو سعید احمد بن عیسی خراز هر کار از علم باطن که مخالف باشد او را علم ظاهر پس آن باطل است

وقال محمد بن الفضل البلخي ذهاب الاسلام من اربعة اقوام

و گفته است ابو عبد الله محمد بن فضل ساکن سمرقند بلخی در اصل رفتن اسلام از چهار گروه است

لا يعملون بما يعلمون ويعملون بما لا يعلمون ولا يتعلمون ما

اول آنکه عمل نکنند بآنچه میدانند و دوم آنکه عمل کنند بآنچه نمیدانند و سوم آنکه نمی آموزند آنچه

يعلمون والناس من التعلم يمنعون كلما ذكر من كلام سيد الطائفة

عمل کنند بدان و چهارم آنکه مردمان را از آموختن باز دارند همه آنچه یاد کرده شد از ابتدا از سخن سردار گروه صوفیان

الى ههنا منقول من رسالة القشيري انظر ايها العاقل الطالب

تا اینجا نقل شده است از رساله امام قشیری ببین ای عاقل جوینده

للحق ان هؤلاء عظماء مشائخ علماء الطريقة وكبراء ارباب

مرحق بدرستیکه آنکسان بزرگان شیخان عالمان طریقه صوفیه اند و بزرگان صاحبان

السلوك الى الله والحقيقة وكلهم يعظمون الشريعة الشريفة

راه رفتن بسوی خدا تعالی و حقیقت اند و همه ایشان تعظیم کنند شریعت بزرگ را

ويبنون علومهم الباطنة على السيرة الاحمدية والملة الحنفية

و بنا کنند علمهای باطن خود را برطریقه منسوب باحمد که پیغمبر است و دین پاک

فلا يغرنك طامات الجهال المتنسكين وشطحهم الفاسدين

پس مبادا که فریب دهد ترا بلاهای جاهلان عبادت کنندگان و گفتن شان بخلاف ظاهر شرع که فساد کنندگان خود

المفسدين الضالين المضلين لغيرهم بعد انكانوا زائغين

فساد کنندگان خود گمراهان اند گمراهان غیر ایشان اند پس از گشتن شان برگردندگان

عن الشرع القويم ومائلين عن الصراط المستقيم خارجين عن

از شرع راست و میل کنندگان از راه محکم بیرون شوندگان از

مناهج علماء الشريعة ومارقين عن مسالك مشائخ الطريقة

طریقه‌های عالمان شریعت و تجاوز کنندگان از راه‌های شیخان طریقه شرعیه

فالويل كل الويل لهم ولمن تبعهم او حسّن امرهم فهم قطاع طريق

الله على العابدين يلبسون الحق بالباطل ويكتمون الحق وهم يعلمون

الفصل الثالث في الاقتصاد في العمل الآيات

يريد الله بكم اليسر ولا يريد بكم العسر يريد الله ان يخفف عنكم

وخلق الانسان ضعيفا ما يريد الله ليجعل عليكم من حرج

يا ايها الذين امنوا لا تحرموا طيبات ما احل الله لكم ولا

تعتدوا ان الله لا يحب المعتدين قل

من حرم زينة الله التي اخرج لعباده والطيبات من الرزق

قل هي للذين امنوا في الحيوة الدنيا خالصة يوم القيمة كذلك

نفصل الايات لقوم يعلمون طه ما انزلنا عليك القران

لتشقى وما جعل عليكم في الدين من حرج الاخبار

خ م عن انس رض انه قال جاء رهط الى بيوت ازواج النبي

يسئلون عن عبادة النبي صلعم فلما اخبروا بها كانهم تقالوها

فقالوا اين نحن من رسول الله صلعم وقد غفر له ما تقدم

من ذنبه وما تاخر فقال احدهم اما انا فاصلي الليل ابدا وقال

الآخر انا اصوم الدهر كله ولا افطر وقال الآخر انا اعتزل النساء

فلا اتزوج ابدا فجاء رسول الله صلعم اليهم فقال انتم الذين

قلتم كذا وكذا اما والله اني لاخشاكم لله واتقاكم له

ولكني اصوم وافطر واصلي وارقد واتزوج النساء فمن

رغب عن سنتي فليس مني وزاد في رواية النسائي وقال بعضهم

لا آكل اللحم خ م عن عائشة انها قالت صنع رسول الله صلعم شيئا فرخص فيه

فتنزه عنه قوم فبلغ ذلك النبي صلعم فخطب فحمد الله ثم قال ما

بال قوم يتنزهون عن الشيء الذي صنعه فوالله اني لاعلمهم بالله

واشدهم له خشية خ د عن ابي جحيفة انه عم آخى بين سلمان

وابي الدرداء فزار سلمان ابا الدرداء فرأى ام الدرداء متبذلة

فقال لها ما شانك قالت اخوك ابو الدرداء ليس له حاجة في

الدنيا فجاء ابو الدرداء فصنع له طعاما فقال له كل فاني صائم

فقال ما انا باكل حتى تاكل فاكل فلما كان الليل ذهب ابو الدرداء

يقوم فقال نم فنام ثم ذهب يقوم فقال نم فلما كان من آخر

الليل قال سلمان قم الآن فقاما فصليا فقال له سلمان إن

لربك عليك حقا ولنفسك عليك حقا ولأهلك

عليك حقا فأعط كل ذي حق حقه فأتى النبي صلى الله عليه وسلم فذكر ذلك

له فقال النبي صلى الله عليه وسلم صدق سلمان خ س عن أنس قال دخل رسول الله صلى الله عليه وسلم

المسجد فإذا حبل ممدود بين الساريتين فقال ما هذا الحبل

قالوا حبل لزينب فإذا فترت تعلقت به فقال عليه السلام لا حلوه

ليصل أحدكم نشاطه فإذا فتر فليقعد د عن أنس أن رسول

الله صلى الله عليه وسلم قال لا تشددوا على أنفسكم فيشدد الله عليكم فإن

قوما شددوا على أنفسهم فشدد عليهم فتلك بقاياهم في الصوامع

والديار رهبانية ابتدعوها ما كتبناها عليهم خ م عن

أبي هريرة رضي الله عنه أنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن هذا الدين يسر

ولن يشاد الدين أحد إلا غلبه فسددوا وقاربوا وابشروا

واستعينوا بالغدوة والروحة وشيء من الدلجة وزاد في

رواية والقصد القصد تبلغوا طب حب عن ابن

عباس رضي الله عنه أنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن الله يحب أن تؤتى

رخصه كما يحب أن تؤتى عزائمه حم طط خز

عن ابن عمر رض ان النبي صلى الله عليه وسلم قال ان الله تبارك وتعالى يحب ان توتى

از ابن عمر رض بدرستیکه پیغمبر خدا گفته است بدرستیکه خدا پاک و بلند دوست میدارد که عمل کرده شود

رخصه كما يكره ان توتى معصيته وزاد في رواية ابن خزيمة كما

برخصتهای او چنانکه بد میدارد که کرده شود کار منع شده او و زیاده کرده است در روایت ابن خزیمه چنانکه

يحب ان تترك معصيته طط عن ابي الدرداء رض وواثلة

دوست میدارد که گذاشته شود معصیت او روایت کرده است ... از ابی درداء و واثله

ابن الاسقع وابي امامة رض وانس رض ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ان الله

ابن اسقع و ابی امامه رض و انس رض بدرستیکه پیغمبر خدا علیه السلام گفته است بدرستیکه خدا

يحب ان تقبل رخصه كما يحب العبد مغفرة ربه خ م عن

دوست میدارد که قبول کرده شود رخصتهای او چنانکه دوست میدارد بنده آمرزش رب خود روایت کرده است بخاری و مسلم در صحیحین ایشان از

عبد الله بن عمرو بن العاص رض انه قال اخبر رسول الله صلى الله عليه وسلم اني

عبد الله بن عمر بن عاص رض بدرستیکه او گفته است خبر کرده است پیغمبر خدا باینکه بدرستیکه من

اقول والله لاصومن النهار ولاقومن الليل ما عشت فقال

گفتم بخدا سوگند که هر آئینه روزه دارم در روز برای خدا و هر آئینه بیدار باشم در شب برای خدا تا که زنده باشم پس گفت

رسول الله صلى الله عليه وسلم انت الذي تقول ذلك فقلت له بابي وامي

پیغمبر خدا علیه السلام تو آنکسی که میگوئی آنچنان پس گفتم مر او را پدر من و مادر من قربانت باد

قد قلته يا رسول الله قال فانك لا تستطيع ذلك فصم وافطر

بتحقیق گفته ام آنرا یا پیغمبر خدا گفت بدرستیکه تو قدرت نداری آنرا پس روزه دار در روز و ... روزه

ونم وقم وصم من الشهر ثلثة ايام فان الحسنة بعشر امثالها و

و خواب کن و شب بیدار باش و روزه دار از هر ماه سه روز زیراکه بدرستیکه اجر یکنیکی بقدر ده مانند آنست و

ذلك مثل صيام الدهر فقلت اني اطيق افضل من ذلك

این سه روز مانند روزه کردن تمام زمانه است پس گفتم بدرستیکه من طاقت دارم زیاده ازان

قال فصم يوما وافطر يومين قلت فاني اطيق افضل من

گفت پیغمبر مر او را پس روزه دار یک روز و بی روزه باش دو روز گفتم پس بدرستیکه من طاقت میدارم زیاده

ذلك قال فصم يوما وافطر يوما فذلك صيام داود وهو

ازان گفت پیغمبر مر او را پس روزه دار یک روز و بی روزه باش یک روز پس آن روزه روزه داود است و آن

اعدل الصيام وفي رواية افضل الصيام قلت فاني اطيق

برابرترین روزه داشتن است و در دیگر روایت بهترین روزه داشتن است گفتم پس بتحقیق من طاقت دارم

افضل من ذلك فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا افضل من ذلك

زیاده ازان پس گفت پیغمبر خدا علیه السلام نیست بهتر ازان

وزاد في رواية فان لجسدك عليك حقا وان لزوجك

و زیاده کرده است در دیگر روایت زیراکه بدرستیکه مر جسد ترا بر تو حق است و بدرستیکه مر زن ترا

عليك حقا وان لزورك عليك حقا وفي اخرى الم اخبر

بر تو حق ست و بدرستیکه مر زیارت کنندگان ترا بر تو حق ست و در دیگر روایت آمده که آیا خبر نشده ام

انك تصوم الدهر وتقرء القران كل ليلة فقلت بلى يا نبي الله

بدرستیکه تو روزه داری تمام عمر و میخوانی همه قرآن را همه شب پس گفتم آری یا پیغمبر خدا

واني لم ارد بذلك الا الخير وفيها قال واقرؤا القران

و بدرستیکه من قصد نکرده ام بآن چیز را مگر از نیکی و درین روایت آمده که گفت پیغمبر خدا بخوانید قرآن را

في كل شهر قال قلت يا نبي الله انا اطيق افضل من ذلك قال

در هر ماه گفت گفتم یا پیغمبر خدا من طاقت دارم زیاده ازان گفت پیغمبر عم

فاقرأه في سبع لا تزد على ذلك قال فشددت فشدد علي

پس بخوان قرآن را در هفته زیاده مکن بران هفته گفت پس سختی کردم بجان پس سخت شده بر من

وقال لي النبي صلى الله عليه وسلم انك لا تدري لعله يطول بك عمرك قال

و گفته بود مرا پیغمبر عم بدرستیکه تو نمیدانی شاید که خدا دراز کند بجان تو عمر تو گفت

فصرت الى الذي قال لي النبي صلى الله عليه وسلم فلما كبرت وددت اني كنت

پس رسیدم بجائیکه گفته بود مرا پیغمبر عم پس هرگاه کلان سال شدم دوست داشتم اینکه بدرستیکه بودی

قبلت رخصة النبي عليه السلام وزاد في رواية لا صام من صام الابد

که قبول کردمی رخصت پیغمبر عم را و زیاده کرده است در دیگر روایت نیست روزه گیرنده که روزه گرفته همیشه

ثلثا وزاد في رواية وكان يقرء على بعض اهله السبع من

سه بار و زیاده کرده است در دیگر روایت و بود عبدالله مذکور که میخواند بر بعض اهل خانه خود هفتم حصه از

القران بالنهار والذي يقرأه يعرضه من الليل ليكون اخف

قرآن در روز و آن قدری که میخواند از قرآن پیش میکرد آن را در نماز شب تا که باشد آسان تر

عليه بالليل واذا اراد ان يتقوى افطر اياما واحصى

بروی در نماز شب و وقتیکه اراده تقویت بدن کردی بوده نه روزها و شمرد آن روزها را

وصام مثلهن كراهة ان يترك شيئا فارق عليه النبي صلى الله عليه وسلم

در روزه داشت بمثل آن که کراهت داشت که ترک کند چیزیکه جدا بود بران در زمان پیغمبر عم

وفي اخرى ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ان احب الصيام الى الله

و در دیگر روایات آمده است بدرستیکه پیغمبر خدا گفت بتحقیق دوستتر روزه ها نزد خدا

صيام داود واحب الصلوة الى الله صلوة داود كان ينام نصف الليل

روزه داود است و دوستتر نماز نماز داود است که خواب کرد نصف شب

ويقوم ثلثه وينام سدسه وكان يصوم يوما ويفطر يوما

و بیدار بود سوم حصه آن و خواب کرد در ششم حصه و بود که روزه داشت یک روز و بی روزه بود یک روز

اقوال الفقهاء قال في الاختيار لا يجوز الرياضة بتقليل

و انام لفظ تمام فقیهان گفته است در کتاب اختیار جائز نشود رنج کشیدن بکم کردن

٥٤

الاكل حتى يضعف عن اداء الفرائض قال عليه السلام لمعاذ بن جبل

يا معاذ ان نفسك مطيتك فارفق بها وليس من الرفق ان

تجيعها وتدنيها ولان ترك العبادة لا يجوز فكذا ما يفضي اليه

وقال فيه ايضا الكسب انواع فرض وهو الكسب بقدر الكفاية

لنفسه وعياله وقضاء ديونه ثم قال فان ترك الاكتساب

٥٥

بعد ذلك وسعه وقال فيه وان اكتسب ما يدخره لنفسه و

عياله وهو في سعة فقد صح ان النبي صلى الله عليه وسلم ادخر قوت عياله

سنة ومستحب وهو الزيادة على ذلك ليواسي به فقيرا او

ليجازي به قريبا فانه افضل من التخلي لنفل العبادة لان

منفعة النفل تخصه ومنفعة الكسب له ولغيره قال عليه السلام خير

الناس من ينفع الناس انتهى وقال في التاتارخانية يكره

ان يجتمع قوم فيعتزلون في موضع ويمتنعون عن الطلب

يعبدون الله فيه ويفرغون انفسهم لذلك وكسب الحلال

ولزوم الجمعة والجماعات في الامصار احب والزم انتهى

فان قلت يعارض ما ذكرت ما نقل من السلف من شدة

الرياضات وكثرة المجاهدات والاجتهاد في العبادات كصيام

الدهر والوصال والقيام في كل الليالي والاجتناب عن

المشتهيات والطيبات والختم في كل يوم مرة او مرتين بل

مرات قلت اولا لا معارضة بين الوحي وغيره حتى نحتاج

الى الجواب فعليك الاخذ بما ثبت بالكتاب والسنة

وثانيا انا نمنع صحة الرواية عنهم اذ لم يقع عنها بحث وتفتيش

بل اكثرها خال عن سند بخلاف الكتاب والاخبار النبوية فلا

مساواة في النقل فكيف يتصور التعارض وثالثا ان المنع عن

التشديد في العبادة معلل بعلتين مبينة هي الافضاء الى

هلاك النفس او اضاعة الحق الواجب للغير او ترك العبادة

او ترك مداومتها وثانيتها هي ان نبينا صلى الله عليه وسلم ارسل رحمة

للعالمين ومؤيد من عند الله فيقوى على ما لا يقوى عليه

احاد الامة وانه اخشى الناس من الله واتقاهم واعلمهم

بالله فلا يتصور منه البخل وترك النصح ولا التوانى ولا التكا

هست پس متصور نيست از پيغمبر بخيل وترك نصيحت پند و نه كاهلى و نه سستى

ولا الجهل بامر الدين فلو كان فى العبادة والقرب من الله

و نه نادانى بكار دين پس اگر باشد شدى در عبادت و نزديكى بخدا تعالى

ما طريق افضل وانفع غير ما هو فيه لفعله او بينه وحث

راه بهتر و بسيار نفع بغير طريقيكه او عليه السلام در ان طريق هست هر آينه بيان كردى و دادى راه

عليه فنجزم قطعًا ان ما هو عليه صلى الله عليه وسلم افضل وانفع واقرب

پس يقين ميكنيم كه طريقيكه هست پيغمبر بهتر و بسيار نفع و نزديك تر

الى معرفة الله ورضاه من كل ما عداه فنحمل ما روى عنهم على

بسوى شناختن خدا و رضا و دوست از هر طريقيكه سواى اوست پس حمل ميكنيم آنچه نقل شده است از سلف بر

انهم فعلوا ذلك للتشديد اما مداواة لامراض القلوب

ايشان كردند آن سختى را بر نفس خود يا براى دوا بيمارى دلها

او لكون العبادة عادة لهم وطبعًا كالغذاء للصحيح فيتلذذون

يا از سبب بودن عبادت عادت مر ايشان را و طبيعت ايشان را مانند خوردنى تندرست را پس لذت

بها بلا اضاعة حق ولا ترك مداومة ولا اعتقاد انه افضل

عبادت بغير ضايع كردن حق ديگرى و بى گذاشتن همېشگى و بى اعتقاد اينكه هر آينه آن فعل ايشان بهتر است

مما كان عليه افضل البشر او قاله واما نبينا عليه السلام فقد بلغ الدرجة

از آن كه بود بر آن بهترين آدم يا گفته است او را و هر چه پيغمبر ماست پس بتحقيق رسيده بود مرتبه

العليا من الكمال وهى ان لا يمنع عن توجه القلب شىء لا التكلم

بالا از كمال و آن درجه منع نيارد از متوجه شدن دل بخدا تعالى هيچ چيز نه سخن كردن

مع الخلق ولا الاكل والشرب ولا النوم ولا ملامسة النساء

با مخلوق و نه خوردن و نوشيدن و نه خواب و نه جماع زنان

وتكون الخلطة والعزلة سواء فاقتصاره عليه السلام على بعض العبادات

و باشد اختلاط مردمان و گوشه گيرى از مردمان برابر پس كوتاهى پيغمبر عم بر بعض عبادتهاى

الظاهرة لكونها افضل له ولامته وتلذذه عليه السلام دائم لا يختص

ظاهرى از جهت بودن آن بهتر مر او را و براى امت او و لذت گرفتن پيغمبر هميشه است خاص نيست

بالعبادات الظاهرة وقد بلغ بعض المشايخ الى حيث كان له

بعبادتهاى ظاهرى و بتحقيق رسيده اند بعض شيخان كامل بجاى كه بود مر او را

حظ من هذه الدرجة التى هى للنبى صلى الله عليه وسلم بطريق الارث عنه حتى

نصيبه از اين مرتبه آن مرتبه كه او پيغمبر راست بطريق ميراث بردن از او تا آنكه

قال من رانى الان صار زنديقا ومن رانى قبل صار صديقا

گفت كسيكه ديد مرا اكنون زنديق گردد و كسيكه ديد مرا اول امر صديق گردد

60

حيث كان في نهاية يقتصر من العبادات الظاهرة على الفرائض

والواجبات والسنن وياكل ويشرب وينام كالعوام وفي بداية يجتهد

ويرتاض في راي اجتهاده يجتهد كاجتهاده حتى يصير صديقا

ومن راه في نهاية ينكر الاجتهاد والطريقة اصلا فيخاف

عليه الكفر ولو تاملت في كتبنا سابقا وما نقل عنهم حق

التامل وجدت في اكثرها اشارة الى هذا فلا يخلوا ما نقل

عن السلف من التشديد عن العلتين المذكورتين وهذا هو المحمل

الصحيح والحق الصريح فلا تفرط في حقهم ولا تفرط واتبع بين

61

ذلك سبيلا وقل الحمد لله الذي هدينا لهذا وما كنا

لنهتدي لولا ان هدينا الله الباب الثاني في الامور

المهمة في الشريعة المحمدية وهي ثلثة نبين كلا منها بتوفيق

الله تعالى في فصل على حدة الفصل الاول في تصحيح الاعتقاد

وتطبيقه لمذهب اهل السنة والجماعة جملته ان الله تعالى واحد لا يشبهه

شيء ليس بجسم ولا عرض ولا جوهر ولا مصور ولا متناه ولا

چیزی نیست جسم و نه ایستاده بدیگر و نه جوهر و نه خداوند صورت و نه نهایت شونده و نه

متجز ولا يطعم ولا يشرب لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفوا احد

جزء شونده و نه خورد و نه نوشد نه زائید کسی را و نه زائیده کسی شد و نیافته شد او را همتا هیچ کس

ولا يتمكن بمكان ولا يجري عليه زمان وليس له جهة من

و ثابت نمیشود بجای او نه میگذرد بروی زمانه و نیست مر او را طرفی از

الجهات الستة ولا هو في جهة منها ولا يجب عليه شيء ولا يحل

شش طرفها و نه او است در یک طرف ازین شش جهات و لازم نشود بروی کسی چیزی و فرود نیاید

فيه حادث حكيم لا يفعل شيئا الا بحكمة وفائدة فعال

در وی هیچ حادث حکیم است نمیکند امری را مگر بحکمت و فائده بسیار کننده

لما يشاء بلا ايجاب منزه عن صفات النقصان كلها متصف

مر آنچه خواهد بی واجب شدن چیزی بروی دور است از صفتهای نقصان همه آن صفت کرده شده

بصفات الكمال كلها وليس له كمال متوقع قديم ازلي ابدي

بصفتهای کمال همه آن و نیست مر او را کمال امید داشته شده قدیم است منسوب بازل است منسوب باید است

له صفات قديمة قائمة بذاته تعالى لا هو ولا غيره هي الحيوة و

مر او راست صفتهای دیرینه ایستاده بذات الله تعالی نیست آن صفات خدا و نه غیر خدا صفتها یعنی لا هو و لا غیره زندگی و

العلم والقدرة والسمع والبصر والارادة والتكوين والكلام

دانائی و توانائی و شنیدن و دیدن و اراده و هست کردن و آن سخنی

الذي ليس من جنس الحروف والاصوات القرآن كلام

که نیست از جنس حرفها و آوازها و قرآن مجید سخن

الله غير مخلوق ورؤية الله تعالى بالابصار

خدا تعالی است نیست مخلوق و دیدن خدا تعالی بچشمها

جائزة في العقل واجبة بالنقل في الدار الآخرة فيرى لا في
مكان ولا على جهة من مقابلة واتصال شعاع وثبوت مسافة
والعالم بجميع اجزائه وصفاته ولو افعال العباد خيرها وشرها
حادث بخلق الله لا خالق غيره وتقديره وعلمه وارادته و
قضائه وللعباد اختيارات لافعالهم بها يثابون وعليها
يعاقبون والحسن منها برضاء الله ومحبته والقبيح منها ليس

بها والثواب فضل من الله والعقاب عدل من غير ايجاب ولا
وجوب عليه ولا استحقاق من العبد والاستطاعة مع الفعل و
تطلق على سلامة الاسباب والآلات وصحة التكليف تعتمد عليها
ولا يكلف العبد بما ليس في وسعه والمقتول ميت باجله والاجل واحد والحرام
رزق والكل يستوفي رزق نفسه لا يأكل رزق غيره ولا غيره رزقه وعذاب

القبر للكافرين ولبعض عصاة المؤمنين وتنعيم اهل الطاعة فيه

گور مر کافران را و مر بعض مومنان گنهگاران را و نعمت پروردن خداوندان عبادت را در گور

بما يعلمه الله ويريده وسؤال منكر ونكير والبعث والوزن و

بقدری که میداند خدا و اراده آن دارد و سوال منکر و نکیر و برآمدن از گور و اندازه نیکی و بدی و

الكتاب والسؤال عن الافعال والحوض والصراط وشفاعة الرسل

نوشتن اعمال و حساب بندگان در روز قیامت و حوض کوثر و پل صراط و خواهش کردن رسولان

والاخيار لاهل الكبائر وغيرهم والجنة والنار الموجودتان

و نیکان مر خداوندان گناهان کلان را و غیر ایشان و بهشت و دوزخ موجود اند

الآن الباقيتان لا تفنيان ولا اهلهما والمعراج لرسول الله

هنوز باقی اند چنانچه نیست نمی شوند و نه باشندگان هر دو و بالا رفتن مر پیغمبر خدا

محمد صلى الله عليه وسلم في اليقظة بشخصه من المسجد الحرام الى المسجد الاقصى

محمد علیه السلام در حال بیداری بصورت خود از مسجد حرام تا به مسجد اقصی

ثم الى السماء ثم الى ما شاء الله من العلى وما اخبر به النبي عليه السلام

پستر بفلک پستر تا آنجائی که خواست خدا تعالی از بلندی و آنچه خبر داد بآن پیغمبر علیه السلام

من اشراط الساعة من خروج الدجال ودابة الارض ويأجوج

از علامتهای وقت قیامت از بیرون شدن دجال و دابة الارض و یاجوج

ومأجوج ونزول عيسى عليه السلام من السماء وطلوع الشمس من مغربها

و ماجوج و فرود آمدن عیسی علیه السلام از فلک و برآمدن آفتاب از جای فرو شدن آفتاب

ونحو ذلك كله حق والكبيرة لا تخرج العبد المؤمن من الايمان

و مانند آن همه آن حق است و گناه کلان بیرون نکند بنده مومن را از ایمان

ولا تدخله في الكفر ولا تخلده في النار ولا تحبط طاعته والله

و نه در آرد اورا در کفر و همیشه نکند اورا در دوزخ و باطل نکند عبادت اورا و خدا تعالی

لا يغفر ان يشرك به ويغفر ما دون ذلك لمن يشاء ويجوز

نیامرزد گناه شریک کردن باوی و آمرزد گناهی کم از شرک مر کسی را که خواهد و روا است

العقاب على الصغيرة ولو مع اجتناب الكبائر والعفو

عذاب مومن بر کردن گناه خورد اگرچه با دور شدنی از گناهان بزرگ باشد و عفو

عن الكبيرة ولو بلا توبة والله يجيب الدعوات ويقضي الحاجات

از گناه بزرگ اگرچه بی توبه بنده باشد و خدا تعالی قبول کند دعاها بندگان خود را و روا کند حاجتهای بندگان

قال تعالى ادعوني استجب لكم

تفضلا والايمان والاسلام واحد وهو تصديق النبي صلى الله عليه وسلم

از روی احسان و ایمان و اسلام یکیست و آن راستگو داشتن پیغمبرست

في جميع ما علم بالضرورة مجيئه به والاقرار به والاعمال خارجة

در همه آنچه معلوم ست بیقین آمدن پیغمبر بآن و اقرار کردن بآن و عملها بیرون اند

عن حقيقته فلا يزيد ولا ينقص ويصح ان يقول من وجد فيه

از حقیقت ایمان پس زیاده نشود بطاعات و کم نشود بمعصیات و درست ست گفتن کسیکه یافته شود در وی

انا مؤمن حقا ولا ينبغي ان يقول انا مؤمن ان شاء الله تعالى

که من مومن ام بر حق و نشاید گفتن او که من مومنم اگر خواهد خدا تعالی

والايمان بهذا المعنى مخلوق كسبي واما بمعنى هداية الرب

و ایمان باین معنی گذشته مخلوق ست حاصل شود بکسب بنده و اما ایمان بمعنی راه نمودن خدا

لعبده الى معرفته فغير مخلوق وايمان المقلد صحيح ولكنه اثم

مر بنده خود را بسوی شناختن او پس غیرست از مخلوق و ایمان مقلد صحیح ست و لکن او گنهگارست

بترك الاستدلال وفي ارسال الانبياء والرسل بالمعجزات و

بسبب گذاشتن دلیل گرفتن و در فرستادن پیغمبران و رسولان با معجزه ها

الكتب المنزلة عليهم من البشر الى البشر حكمة بالغة وهم مبرؤن

کتابها فرو فرستاده شده بر ایشان از بنی آدم سوی بنی آدم حکمت بزرگ ست و ایشان بیزار اند

عن الكفر والكذب مطلقا وعن الكبائر والصغائر المنفرة

از کفر و دروغ در هر حال و بیزار اند از گناهان بزرگ و خورد

كسرقة لقمة وتطفيف حبة وتعمد الصغائر غيرها بعد البعثة و

مانند دزدیدن یک لقمه و کم پیمودن یک دانه و در هیچ گناهان خورد قصد کردن پس از فرستاده شدن ایشان

اولهم آدم واخرهم وافضلهم محمد عليه السلام ولا يعرف يقينا عددهم

اول انبیا و رسل آدم ست و آخر ایشان و بهترین ایشان محمد ست و نشناخته شده است بی شک شمار ایشان

ولا تبطل رسالتهم بموتهم وهم افضل من الملئكة الذين هم

و باطل نشود رسولی ایشان بمردن ایشان و ایشان بهتر اند از فرشتها آنانکه ایشان

عباد مكرمون لا يسبقونه بالقول وهم بامره يعملون لا

بندگان گرامی شده اند پیش نمی شوند بخدا بگفتن و ایشان بفرمان خدا عمل میکنند ستوده

يوصفون بمعصية ولا بذكورة ولا انوثة ولا باكل

نمی شوند بگناه مطلقا و نه بنرینه گی و نه بمادینه گی و نه بخوردن

ولا بشرب ولوازمهما ورسل الملئكة افضل من عامة

و نه بنوشیدن و لازمهای هردو و رسولان از فرشتها بهتر اند از عام

البشر الذين هم افضل من عامة الملئكة وكرامات

بنی آدم آنانکه ایشان بهتر اند از عامه ملائک و کرامتها

الاولياء حق من قطع المسافة البعيدة في المدة القليلة و
ولیان حق اند از طی کردن بیابان وراه دور در زمان اندک و

ظهور الطعام والشراب واللباس عند الحاجة والطيران في
پیدا شدن چیز خوردنی و نوشیدنی و جامه از غیب نزد حاجت بایشان و پریدن در

الهواء والمشي على الماء وكلام الجماد والعجماء وغير ذلك ويكون
هوا و رفتن بر آب و سخن کردن چیزهای بیجان و چارپایان و مرغان و جز آن مذکورها و باشد

ذلك لرسوله معجزة ولا يبلغ درجة النبي عليه السلام ولا الى حيث
آن برای رسول آن ولی معجزه و نمیرسد ولی مرتبه پیغمبر را و نه بسوی جائی که

يسقط عنه الامر والنهي وافضلهم ابو بكر الصديق ثم عمر
بیفتد از و تکلیف شرعی و بهترین ولیان ابوبکر صدیق ست پستر عمر

الفاروق ثم عثمان ذو النورين ثم علي المرتضى وخلافتهم
فاروق ست پستر عثمان ذو النورین ست پستر علی مرتضی ست و جانشین بودن ایشان

على هذا الترتيب ثم سائر الصحابة ونكف عن ذكرهم الا
بر این ترتیب مذکور ست ایضا پستر باقی اصحاب اند و منع کنیم از یاد کردن واقعات میان

بخير ونشهد بالجنة للعشرة المبشرة وفاطمة والحسن والحسين
به نیکی و گواهی دهیم به بهشت مر عشره مبشره را و بی بی فاطمه را و امام حسن و امام حسین را

وغيرهم ممن بشرهم رسول الله صلى الله عليه وسلم الا لغيرهم بعينه ثم التابعون
و غیر ایشان آنکسان که خبر داده است ایشان را پیغمبر خدا ... گواهی ... غیر ایشان معین ... پستر تابعان اند

والمسلمون لا بد لهم من امام قادر على تنفيذ الاحكام
و مسلمانان را چاره نیست خلاصی مر ایشان را از پادشاه توانا بر جاری کردن حکمهای شرع

مسلم حر مكلف ظاهر قرشي ولا يشترط ان يكون
مسلمان اصیل عاقل بالغ آشکارا از قریش و شرط نیست بودن پادشاه

هاشميا ولا معصوما ولا افضل زمانه ولا ينعزل بفسق وجور
از اولاد هاشم و نه نگه داشته شده از گناه و نه بهتر زمانه او و بیکار کرده نشود به بدکاری و ظلم

وتجوز الصلاة خلف كل بر وفاجر ويصلى عليه ويجوز المسح على
و روا است نماز پس هر یک از صالح و بدکار و گزارده شود جنازه بروی او و روا است مسح بر

الخفين في الحضر والسفر ولا نحرم نبيذ التمر ان لم يكن مسكرا وفي
موزه در خانه و در سفر و حرام نیست آب گرفته شده از خرما اگر نباشد بیهوش کننده و در

دعاء الاحياء للاموات وصدقتهم عنهم نفع لهم وفضل
دعای زندگان مر مردگان را و خیرات زندگان از مردمان نفع ست مر ایشان را و زیاده

الاماكن حق والعلم افضل من العقل واطفال المشركين لا يدخلون
مرتبه جاها حق ست و علم بهتر ست از عقل و بچگان کفار معلوم نشده

انهم فی الجنة ام فی النار وللکفرة حفظة والمعدوم لیس بشیء

کہ ایشان در بہشت باشند یا در دوزخ و مر کافرانرا نگہبانان اند و چیز نیست را شے گفتہ نشود

والسحر واقع واصابة العین جائزة وکل مجتہد مصیب ابتداء بالنظر

و جادو واقع ست و زخم چشم رواست و ہر یک مجتہد رسندہ است بحق در اول اجتہاد بتامل کردن

الی الدلیل وقد یخطی فی الانتہاء بالنظر الی الحکم لان الحق واحد

سوی دلیل و گاہ خطا میشود در پایان بتامل کردن سوی حکم زیرا کہ بدرستیکہ حق یک

معین والنصوص تحمل علی ظواهرها ان امکن والعدول عنها

مقررست و آیتہا و احادیث حمل کردہ میشوند بر معانیہا ظاہر شان اگر ممکن باشد و بر گردیدن ازان

الی معان یدعیها اهل الباطن ورد النصوص واستحلال المعصیة

بدیگر معنیہا کہ دعوی کنند آنرا ملحدان و رد کردن آیتہا و احادیث و طلب حلال کردن گناہ

والاستخفاف بالشریعة والیاس من رحمة الله تعالی والامن من عذابه

و سبک شمردن احکام شریعت و ناامید شدن از رحمت خدا تعالی و بیغم شدن از عذاب خدا

وسخطه وتصدیق الکاهن فیما یخبره من الغیب کله کفر قال

و خشم خدا و راست گو داشتن فال بین در آنچہ خبر دہد ازان از غیب ہمہ آن کفرست گفتہ است

لانه لا یامن مکر الله الا القوم الخاسرون ١٢

فی التاتارخانیة من قال بحدوث صفة من صفات الله تعالی فهو کافر

در فتاوی تاتارخانی کسیکہ گفت بحادث بودن صفتے از صفتہای خدا تعالی پس او کافرست

وفیها سئل محمد عن قوم ذات باری جلت قدرته محل

و در انست کہ پرسیدہ شد امام محمد از حکم قومی کہ ذات خدا را کہ بزرگ ست قدرت او جای

حوادث یگویند ما حکمهم قال کافر شدند بیشک وفیها سئل عمن

حادثات چیست حکم ایشان گفت در جواب و در انست کہ پرسیدہ شد از حکم کسیکہ

قال بان الله عالم بذاته ولا نقول له العلم قادر بذاته ولا نقول

گفت بدرستیکہ خدا عالم ست بذات خود و نمیگوئیم مر او را علم توانا بذات اوست یعنی ذات او و نمیگوئیم

یعنی ذات او علم اوست — قدرت اوست

له القدرة وهم المعتزلة هل یحکم بکفره ام لا قال یحکم لانهم

مر اورا قدرت و ایشان معتزلہ اند آیا حکم کردہ شود بکفر او یا نہ گفت حکم کردہ شود بکفر او زیرا کہ ایشان

ینفوا الصفات ومن نفی الصفات فهو کافر وفیها ان اعتقد

نیست کنند صفتہای خدا را و کسیکہ نیست کرد صفتہای خدا را پس او کافرست و در انست کہ اگر اعتقاد کرد ہمین قول ایشان

ان لله تعالی رجلا وهی الجارحة یکفر وفیها ومن قال بان الله تعالی

بدرستیکہ مر خدا تعالی را رجل ست و آن جسم مرکب ست کافر شود و در انست و کسیکہ گفت بدرستیکہ خدا تعالی

جسم لا کالاجسام فهو مبتدع ولیس بکافر وفیها ومن قال الله تعالی

جسم است نہ مانند جسمہا پس او مبتدع ست و نیست کافر و در انست و کسیکہ گفت کہ خدا تعالی

عالم فی السماء ان اراد به المکان کفر وان اراد به الحکایة

عالم ست در فلک اگر مراد داشتہ باشد باین قول مکان خدا را کافر شود و اگر مراد کردہ باشد مجرد حکایت بآن قول

ان كان في المسألة تسعة وتسعون وجهاً للكفر ووجه واحد ينفي الكفر فعدم الكفر لازم

٧٤

عمّا جاء في ظاهر الاخبار لا يكفر وان لم يكن له نية يكفر

از انكه آمده است در ظاهر خبرها كافر نشود و ان نبود مراورا نيت انكار وحكايت كافر شود

عند اكثرهم وفي التجنيس وهو الاصح وعليه الفتوى وفيها لو

نزد اكثر عالمان و در كتاب تجنيس ست كه آن صحيح ترست و برين فتوى عالمان ست و در انست كه اگر

قال نه مكاني ز تو خالي نه تو در هيچ مكاني فهذا كفر وفيها رجل قال علم خدا

گفت اي چنين بفارسي يعني تو را يك جا نيست پس اين قول كفرست و در انست كه مردي بود و گفت

در همه مكانست هذا خطاء وفي النصاب والصواب ان يقول كل

اين خطاست در عبارت و در نصاب الاحتساب ست و درست در عبارت گفتن اينكه هر

شيء معلوم لله وفيها رجل وصف الله بالفوق وبالتحت

چيز معلوم ست مر خدا را و در انست كه مردي صفت كرد خدا را ببالاي يا بپايين

فهذا تشبيه له بالاجسام وهو كفر وفيها رجل قال يجوز ان يفعل

پس اين قول مانند كردن ست مر خدا را بجسمها و آن كفرست و در انست كه مردي گفت روا است كه بكند

الله تعالى فعلا لا حكمة فيه يكفر لانه وصف الله بالسفه وهو كفر

خداتعالى عملي كه حكمت نباشد در ان كافر شود زيراكه چنين سزاوار ستايش كرد خدا را بعبث و آن كفرست

وفيها ولو قال خداي ز ترسيح نبود و باشد ز هيچ نباشد فقد قيل الشطر

و در انست كه اگر گفت ... پس چنين گفته شده است كه خبر

٧٥

الثاني من كلام الملاحدة فان ظنهم ان الجنة وما فيها من الحور

دوم از سخنان ملحدان ست زيراكه بدرستيكه گمان ايشان است بدرستيكه بهشت و آنچه در بهشت ست از حور

العين للفناء وهو كفر عند بعض المشائخ خطاء عظيم عند

عين براي نيست شدن ست و آن كفرست نزد بعض شيخان خطاء كلان ست نزد

البعض وفيها ان من انكر القيامة او الجنة او النار او الميزان او

بعض عالمان و در انست بدرستيكه كسيكه انكار كرد از قيامت يا بهشت يا دوزخ يا ترازو وزن عملها يا

الحساب او الصراط او الصحائف المكتوبة فيها اعمال العباد يكفر

حساب خدا يا بندگان يا پل صراط يا صحيفها كه نوشته شده اند در ان عملهاي بندگان كافر شود

وفيها ومن قال ان الميزان عبارة عن العدل فقط ولا يكون

و در انست و كسيكه گفت بدرستيكه ميزان عبارت ست از انصاف فقط و نباشد

ميزان توزن به الاعمال فهو مبتدع وليس بكافر وفيها ومن

ميزان كه سنجيده شود بآن عملهاي بندگان پس آن مبتدع ست و نيست كافر و در انست و كسيكه

انكر عذاب القبر فهو مبتدع ومن انكر شفاعة الشافعين

منكر شد از عذاب گور پس او مبتدع ست و كسيكه منكر شد از شفاعت شفاعت كنندگان

يوم القيمة فهو كافر وفيها ومن قال بتخليد اصحاب الكبائر في

در روز قيامت پس او كافرست و كسيكه گفت بهميشگي خداوندان گناهان بزرگ در

دوزخ انست

النار فهو مبتدع وفيها لو انكر رؤية الله تعالى بعد الدخول في الجنة

ودوزخ پس او مبتدع است ودر آنست که اگر منکر شد کسی از دیدن خدا تعالی پس از درآمدن در جنت

يكفر وكذلك لو قال لا اعرف عذاب القبر فهو كافر وفيها يجب

کافر شود وهمچنین اگر گفت که نمی شناسم عذاب گور را پس او کافرست ودر آنست که واجب ست

اكفار القدرية في نفيهم كون الشر بتقدير الله تعالى وفي دعوىهم ان

نسبت کفر بفرقه قدریه در نیست کردن ایشان بودن بدی بتقدیر خدا تعالی ودر دعوی ایشان بدرستیکه

كل فاعل خالق فعل نفسه وفيها ويجب اكفار الكيسانية في

هر یک کننده پیدا کننده کردار خودست ودر آنست که واجب ست نسبت کفر بفرقه کیسانیه در

اجازتهم البداء على الله ويجب اكفار الروافض في قولهم برجع

روا داشتن ایشان رای بر خدا تعالی و واجب ست نسبت کفر برافضیان در قول ایشان بازگردیدن

الاموات الى الدنيا وتناسخ الارواح وانتقال روح الاله الى

مردگان بدنیا و ارواحان از یک جثه بدیگر جثه و برفتن روح اله بدوازده

الائمة وان الائمة الهة وبقولهم بخروج امام باطن وتعطيلهم

ائمه و بدرستیکه امامان مذکور خدایان اند و بقول ایشان ببرآمدن امام باطن که امام مهدیست و بمعطل کردن ایشان

الامر والنهي الى ان يخرج الامام الباطن وبقولهم ان جبرئيل

امر و نهی را تا برآمدن امام باطن و بقول ایشان بدرستیکه جبرائیل عم

غلط في الوحي الى محمد صلى الله عليه وسلم دون علي بن ابي طالب وهؤلاء القوم

غلط شده است در آوردن وحی بسوی محمد عم نه بسوی علی رض پسر ابو طالب وآن جماعت مذکور

خارجون عن ملة الاسلام واحكامهم احكام المرتدين ويجب

برآمده اند از دین اسلام وحکمها ایشان حکمها برگشتگان از مسلمانی اند و واجب است

اكفار الخوارج في اكفارهم جميع الامة وفي اكفارهم علي بن

نسبت کفر بفرقه خوارج در نسبت کفر از ایشان همه امت را ودر نسبت کفر از ایشان علی رض پسر

ابي طالب وعثمان بن عفان وطلحة وزبير وعائشة ويجب

ابو طالب و بعثمان رض پسر عفان و بطلحه رض و بزبیر رض و عایشه رض و واجب ست

اكفار اليزيدية في انتظارهم نبيا من العجم ينسخ ملة محمد صلى الله عليه وسلم ويجب

نسبت کفر بفرقه یزیدیه در منتظر بودن ایشان پیغمبر را از عجم که نیست کند دین محمد عم و واجب ست

اكفار النجارية في نفيهم صفات الله تعالى وفي قولهم ان القران جسم

نسبت کفر بفرقه نجاریه در نیست کردن شان صفتها خدا تعالی ودر قول ایشان بدرستیکه قرآن جسم است

اذا كتب وعرض اذا قرئ وفيها واختلف الناس في اكفار المجبرة

وقتیکه نوشته شود وعرض است وقتیکه خوانده شود ودر آنست که اختلاف کرده اند مردمان از عالمان در نسبت کفر فرقه جبریه

فمنهم من كفرهم ومنهم من ابى اكفارهم والصواب اكفار من

پس بعضی از مردمان کسی ست که ... وبعضی از مردمان کسی ست که ... نسبت کفر بایشان ودرست نسبت کفر بکسیکه

نسبت کفر کرد ایشان

لم ير للعبد فعلا اصلا ويجب اكفار معمر في قوله ان الانسان غير

که نه بیند مر بنده را کردار هرگز و واجب است نسبت کفر بمعمر در قول او که بدرستیکه آدمی غیر است

الجسد وانه حي قادر مختار وانه ليس بمتحرك ولا ساكن ولا يجوز

از جثه ظاهر و بدرستیکه او زنده و توانا صاحب اختیار است و بدرستیکه او نیست جنبان و نه قرار است و روا نیست

عليه شيء من الاوصاف الجائزة على الاجسام ويجب اكفار قوم من

بروی چیزی از صفتها که روا اند بر جثهها و واجب است نسبت کفر بقومی از

المعتزلة بقولهم ان الله تعالى لا يرى شيئا ولا يرى ويجب اكفار شيطان

معتزله بسبب قول ایشان بدرستیکه خدا تعالی نه بیند چیزی را و دیده نشود خدا و واجب است نسبت کفر به شیطان

الطاق في قوله ان الله تعالى لا يعلم شيئا الا اذا اراده وقدره و

طاق در قول او بدرستیکه خدا تعالی عالم نیست بهیچ چیزی مگر وقتیکه اراده آن کند و مقدر کند آنرا و

فيهما من يقول بقول جهم فهو خارج عندنا من الدين فلا نصلي

در ایشان کسیکه گوید بقول جهم بن صفوان پس او بیرون است نزد ما از دین محمدی پس نماز نگذاریم جنازه را

عليه ولا نتبع جنازته واما صنف القدرية من المعتزلة الذين

بروی و نه همراه رویم پس جنازه او و هر چه یک قسم فرقه قدریه از معتزله آنچنان

يردون العلم فكذلك عندنا وتفسير رد العلم انهم يقولون

که رد کنند علم خدا را پس همچنانند نزد ما و بیان رد علم اینکه بدرستیکه ایشان میگویند

ان الله تعالى يعلم كل شيء عند كونه وكذلك كل شيء يكون عند كونه

که بتحقیق خدا تعالی میداند هر چیز نزد وجود او و همچنان میداند هر چیز که موجود شود نزد وجود او

واما الشيء الذي لم يكن فانه لا يعلم حتى يكون فهؤلاء كفار لا

واما آن چیز که موجود نیست پس بدرستیکه خدا تعالی نداند او را تا که موجود شود پس آنگروه کافرانند نکاح

نتزوج من نسائهم ولا نزوجهم ولا نتبع جنائزهم واما المرجئة

نکنیم از زنان ایشان و نه بنکاح دهیم ایشان را و نه پیروی کنیم پس جنازهای ایشان واما فرقه مرجئه

فان ضربا منهم يقولون نرجي امر المؤمنين والكافرين الى الله تعالى

پس بدرستیکه یک قسم از ایشان میگویند و اپس داریم حال مسلمانان و کافران بخدا تعالی

فيقولون الامر فيهم الى الله تعالى يغفر لمن يشاء من المؤمنين و

پس میگویند که حکم در ایشان بخدا انداخته شده است آمرزد مر کسی را که خواهد از مومنان و

الكافرين ويعذب من يشاء ويقولون له الآخرة والاولى فكما

کافران و عذاب کند کسی را که خواهد و میگویند مر خدا را حکم آخرت و دنیاست پس چنانکه

نرى انه يعذب من يشاء من المؤمنين في الدنيا وينعم من يشاء

ببینیم بدرستیکه او عذاب کند کسی را که خواهد از مومنان در دنیا و نعمت دهد کسی را که خواهد

من الكافرين وذلك عدل منه فكذلك في الآخرة فيستوون

از کافران و آن عدل است از او پس همچنانست در آخرت پس برابر باشند

حكم الآخرة والاولى فهؤلاء ضرب من المرجئة وهم كفار وكذلك

حکم آخرت و دنیا پس آن گروه یک قسم است از فرقه مرجیه وایشان کافرانند وهمچنانست

الضرب الآخر الذين يقولون حسناتنا متقبلة وسيئاتنا مغفورة

ودیگر قسم آنانکه گویند نیکیهای ما بایان قبول اند نزد خدا تعالی وگناهان ما بایان آمرزیده شده اند از خدا تعالی

والاعمال ليست بفرائض ولا يقرون بفرائض الصلوة والزكوة و

وهمه عملها فرض نیستند واقرار نکنند بفرضیهاء خدا یعنی نماز وزکوة و

الصيام وسائر الفرائض يقولون هذه فضائل من عمل بها فحسن و

روزه وباقی فرضها و میگویند که این همه درجات بلند اند کسیکه کرد آن را پس نیک است و

من لم يعمل فلا شئ عليه فهؤلاء ايضا كفار واما المرجئة الذين يقولون

کسیکه نکرد پس نیست چیزی بروی پس آن گروه نیز کافرانند واما از فرقه مرجیه آنکسان که میگویند

لا نسمي المؤمنين المذنبين ولا نتبرأ منهم فهؤلاء مبتدعة

گردوست نداریم مومنان گنهگار را ونه بیزار میشویم از ایشان پس آن گروه مبتدعان اند

ولا نخرجهم بذنبهم من الايمان الى الكفر واما المرجئة الذين

ونه بیرون کنیم ایشان را بسبب گناه ایشان از ایمان بسوی کفر واما از فرقه مرجیه آنکسان

يقولون نرجئ امر المؤمنين الى الله تعالى فلا ننزلهم جنة ولا نارا

که میگویند میسپاریم علم مومنان را بخدا تعالی پس نگردانیم ایشان را بهشت ونه دوزخ

ولا نتبرأ منهم ونتولاهم في الدين فهم على السنة فالزم قولهم وخذ

ونه بیزار میشویم از ایشان ودوست داریم در دین پس ایشان بطریق سنت اند پس لازم گیر قول ایشان را وعمل کن

به واما الخوارج فمن لم يرد قولهم شيئا من كتاب الله وكان خطائهم

بآن واما زمره خوارج پس کسیکه رد نکرد قول ایشان چیزیرا از قرآن وحال که باشد خطاء ایشان

على وجه التاويل بتاويل يتاولون ان الاعمال ايمان يقولون ان الصلوة

بر وجه تاویل تاویل کنند اینکه بدرستیکه عملها ایمان است گویند که بدرستیکه نماز

ايمان وكذا الصوم والزكوة وكذلك جميع الفرائض والطاعات

ایمان است وهمچنین روزه وزکوة است وهمچنان همه فرضها وعبادتهاست

فمن اتى بالايمان بالله وملائكته وكتبه ورسله واليوم الآخر و

پس کسیکه آمد بایمان آوردن بخدا وفرشتگان او وکتابهای او ورسولان او وروز آخرت و

جميع الطاعات فهو مؤمن ومن ترك شيئا من الطاعات كفر فيقولون

همه عبادتها پس او مومن است وکسیکه ترک کند چیزیرا از عبادتها کافر شود پس میگویند

الزاني يكفر حين يزني وشارب الخمر يكفر حين يشرب وكذا

زناکننده کافر شود وقت زنا او ونوشنده شراب کافر شود وقت نوشیدن او شراب را و

يقولون في جميع ما نهى الله عنه يكفرون الناس بترك العمل فهؤلاء

میگویند در همه آنچه منع فرموده است خدا از آن کافر کنند مسلمانان را بترک عمل پس آن گروه

٨٢

تاولوا واخطئوا فهم مبتدعة فاياك وقولهم ولا تقل بقولهم و

بتاویل کنند وخطا شده اند پس ایشان بدعتیان اند پس لازم است بر تو دور شدن و مگو قول ایشان را و از قول ایشان

اجتنبهم واحذرهم وفارقهم وخالفهم واما من لم يرى المسح على

دور شو از ایشان و پرهیز کن از ایشان و جدا شو از ایشان و مخالفت کن از ایشان واما کسیکه جائز ندارد مسح را بر

الخفين فقد رغب عن سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم فهو عندنا مبتدع فلا

موزه ها پس بتحقیق رو گردانید از سنت پیغمبر خدا علیه السلام پس او نزد ما مبتدع است پس

تتخذه اماما في صلوتك ولا توقره ولا تختلف اليه فانه صاحب بدعة

مگیر او را امام در نماز تو و مکن عزت او را و مرو بسوی او زیرا که بدرستیکه او صاحب بدعت است

انتهى فعليك ايها السالك بالجد والتشمير في تحصيل اليقين بمذهب

بپایان رسید پس لازم است بر تو ای رونده راه خدا کوشش و چالاکی در حاصل کردن مقام یقین بمذهب

اهل السنة والجماعة والاذعان به وغاية التيقظ والتنبه والتضرع

گروه سنت و جماعت و گردن نهادن بان و نهایت بیداری و آگاهی و عاجزی

والاستعانة بالله حتى لا تزل قدمك ولا يزول اعتقادك باضلال

و یاری خواستن از خدا تعالی تا که نلغزد قدم تو و بر نگردد اعتقاد تو بگمراه گردانیدن

مضل وتشكيك مشكك فاني قد سمعت عن بعض متصوفة زماننا

گمراه کننده و شک انداختن شک اندازنده زیرا که بدرستیکه من بتحقیق شنیده ام از بعض صوفیان زمان ما

٨٣

من الخلوتية حكى عن شيخه او واحد من اقربائه يرى الله في كل

از خلوت نشینان که نقل کرد از شیخ طریقت خود بدرستیکه یکی از نزدیکان او ببیند خدا تعالی را در هر

يوم مرة او مرتين وان موسى مع كونه كليم الله لم يتيسر له ذلك

روز یکبار یا دو بار و حال که موسی با وجود بودن او همسخن خدا آسان نشده بود مر او را آن دیدن خدا تعالی

وقيل له لن تراني وهذا الكلام ربما يسمعه الغافل بغتة فيظن انه

و گفته شده بود مر او را هرگز نه بینی مرا و این سخن مذکور گاه باشد که بشنود او را غافل بی تامل کردن در ان پس گمان کند بدرستیکه آن

صحيح او يشك وهذا تفضيل لغير النبي على موسى بل على جميع

صحیح است یا شک کند و حال که برگزیدن است مر غیر نبی را بر موسی علیه السلام بلکه تفضیل است بر همه

الانبياء فان رؤية الله تعالى اعلى المراتب واللذات ولم يتيسر لاحد في

نبیان زیرا که بدرستیکه دیدن خدا تعالی مرتبه بالاتر از مرتبها و لذتها است و آسان نشده است هیچکس را بعد

الدنيا سوى نبينا محمد صلى الله عليه وسلم في ليلة الاسرى وقد اختلف فيه وقد

دنیا بجز پیغمبر ما که محمد صلی الله علیه وسلم است در شب معراج و بتحقیق اختلاف کرده شده است دران و بتحقیق

عرفت فيما سبق ان اعتقاد اهل السنة والجماعة ان الولي لا يبلغ

دانستی در آنچه گذشته است که بتحقیق اعتقاد اهل سنت و جماعت اینکه هر کسیکه ولی نرسد

درجة النبي فضلا عن ان يتجاوزها وقد ذكر في شرح المواقف

المقاصد ان الاجماع منعقد على ان الانبياء افضل من الاولياء

وذكر في شرح العقائد ان تفضيل الولي على النبي كفر وضلال كيف

وهو تحقير للنبي وخرق للاجماع وسمعت عن بعض الخلوتية ان ما عدا

محمد عليه السلام من الانبياء لم يبلغوا مرتبة الاسم السابع بل توقفوا في

السادس ولم يتجاوزوه وانا قد جاوزناه هذا مثل الاول وقال

ان ابا بكر لم يبلغ مرتبة الارشاد وانا تجاوزنا مرتبة الاصحاب وهذا

في الكفر والاضلال

قدح في افضل الاولياء وطعن في افاضل هذه الامة بل في سيد

طعنه کردن است در کسی که بهتر از اولیان است و عیب کردن است در کسیکه افزون تر این امت بلکه طعن است در سردار

وسيد الاولين والآخرين رسول الله وحبيب رب العلمين وقد خرج

خ م عن عمران بن حصين وابن مسعود ان النبي صلى الله عليه وسلم قال خير

الناس قرني ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم ثم يفشو الكذب

مردمان زمانه من است پس آنانکه نزدیک ایشانند پس آنانکه نزدیک ایشانند پس آشکار شود دروغ

فلا تعتمدوا اقوالهم وافعالهم وخرج م عن عائشة انه سئل

رجل النبي صلى الله عليه وسلم اي الناس خير قال القرن الذي انا فيهم ثم الثاني ثم

الثالث وخرج خ م عن الخدري انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

لا تسبوا اصحابي فان احدكم لو انفق مثل احد ذهبا ما بلغ

دشنام مدهید اصحاب مرا زیرا اگر هر کسیکه از شما خرج کند مانند کوه احد زر سرخ را نرسد

مدّ احدهم ولا نصيفه وخرج ت عن عبد الله بن مغفل

از مد یکی از اصحاب و نه به نیم او بر آورده است ترمذی رض از عبد الله بن مغفل رض

سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول الله الله فی اصحابی لا تتخذوهم غرضا من

گر شنیده بودم از پیغمبر خدا ص که میگفت بترسید خدا را خدا را در حق اصحاب من مگیرید ایشان را نشانه طعن

بعدی فمن احبهم فبحبی احبهم ومن ابغضهم فببغضی ابغضهم ومن

پس از من پس کسیکه دوست دارد ایشان را پس بسبب محبت او و کسیکه بغض کند با ایشان پس بسبب بغض او را و کسیکه

اذاهم فقد اذانی ومن اذانی فقد اذی الله تعالی ومن اذی الله تعالی

آزار کرد ایشان را پس تحقیق آزار کرد مرا و کسیکه آزار کرد مرا پس تحقیق آزار کرد خدا را و کسیکه آزار کرد خدا تعالی را

فیوشک ان یاخذه وخرج م عن انس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال

پس نزدیک است که بگیرد خدا او را بر آورده است مسلم از انس رض بدرستیکه پیغمبر خدا ص گفت

لابی بکر و عمر هذان سیدا کهول اهل الجنة من الاولین والآخرین

مر ابوبکر را و عمر را این دو سرداران کهلان باشندگان بهشت اند از اولین و آخرین

الا النبیین والمرسلین وخرج ت عن الخدری ان رسول الله صلی الله علیه وسلم

بجز از نبیان و مرسلان و بر آورده است ترمذی رض از ابو سعید خدری بدرستیکه پیغمبر خدا ص

قال ما من نبی الا وله وزیران من اهل السماء ووزیران من اهل

گفت نیست هیچ پیغمبری دو وزیر از اهل فلک و دو وزیر از اهل

مگر مر او راست

الارض فاما وزیرای من اهل السماء فجبرائیل ومیکائیل واما وزیرای

زمین پس هر چه دو وزیر من از اهل فلک اند پس جبرائیل و میکائیل اند واما دو وزیر من

من اهل الارض فابوبکر و عمر وخرج خ عن محمد بن الحنیفة قلت

از اهل زمین پس ابوبکر و عمر اند و بر آورده است بخاری در صحیح خود از محمد بن حنیفه رح گفتم

لابی ای الناس خیر بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ابوبکر قلت ثم من قال

مر پدر خود را که کدام مردمان بهتر پس از پیغمبر خدا علیه السلام گفت ابوبکر رض گفتم پس تر کدام کس بهتر است گفت

عمر وخشیت ان اقول ثم من فیقول عثمان قلت ثم انت قال ما انا

عمر رض و ترسیدم که بگویم پس تر کدام کس بهتر است پس گوید که عثمان رض گفتم پس تر تو بهتری گفت نیستم

الا رجل من المسلمین وخرج ت عن عائشة انها قالت سمعت

مگر مردی مسلمان از مسلمانان و بر آورده است ترمذی رح از عائشه رض بدرستیکه او گفت شنیده ام

رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول لا ینبغی لقوم فیهم ابوبکر ان یؤمهم غیره

از پیغمبر خدا علیه السلام که گوید نشاید مر قومی را که باشد در ایشان ابوبکر رض که امام کند ایشان را دیگری را

خرج ت عنها ایضا ان عمر بن الخطاب قال ابوبکر سیدنا وخیرنا

بر آورده است ترمذی از عائشه رض نیز بدرستیکه عمر بن خطاب گفت که ابوبکر پیشوا ما است و بهتر ماست

واحبنا الی رسول الله صلی الله علیه وسلم وخرج ت عن جابر انه قال عمر لابی بکر

و دوست تر ما است سوی پیغمبر خدا ص و بر آورده است ترمذی از جابر رض بدرستیکه گفت عمر مر ابوبکر را

يا خير الناس بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم وقال في التاتارخانية لو قال عمر
يا بهتر همه مردمان پس از پیغمبر خدا اند وگفته است در فتاوى تاتارخانى اگر گفت مردى كه عمر رضه

وعثمان رضه وعلي رضه لم يكونوا اصحابا لا يكفر ويكون مبتدعا ويستحق اللعنة
وعثمان رضه وعلى رضه نبودند اصحاب پیغمبر كافر نشود وميگردد مبتدع وسزاوار لعنت گردد

ولو قال ابو بكر الصديق رضه لم يكن من الصحابة يكفر لان الله تعالى سماه
واگر گفت مردى كه ابو بكر صديق رضه نبود از اصحاب كافر شود زيرا كه بدرستيكه خدا تعالى نام زده است اورا

صاحبا بقوله تعالى اذ يقول لصاحبه لا تحزن ان الله معنا وفي الظهيرية
بصاحب بدين قول او كه گويد پیغمبر خدا مر صاحب خود را اندوه مكن بدرستيكه خدا با ماست ودر فتاوى ظهيريست

ومن انكر امامة ابي بكر الصديق رضه فهو كافر في الصحيح وكذلك من انكر
وكسيكه انكار كرد از امامت ابو بكر صديق رضه پس او كافر است در قول صحيح وهمچنان كافر شود كسيكه انكار كرد

خلافة عمر رضه في اصح الاقوال انتهى الفصل الثاني في
از خلافت عمر رضه در قول صحيح تر از قولها بپايان رسيد كلام فتاوى ظهيرى فصل دوم در بيان

العلوم المقصودة لغيرها وهي ثلثة انواع مامور بها ومنهي عنها و
اقسام علمها مقصود شده براى غير آن وآن علمها سه قسم اند يك قسم امر كرده شده است ودوم قسم منع شده در شرع

مندوب اليها النوع الاول في المامور بها وهو صنفان
سوم قسم مستحب شده است قسم اول از آنها در بيان علم امور بهاست وآن دوگونه است آموختن آن مكلف را

الصنف الاول في فروض العين وهو علم الحال قال الله تعالى
گونه اول در بيان علمها كه فرض عين اند وآن صنف علم حال است گفت خدا تعالى

فاسئلوا اهل الذكر ان كنتم لا تعلمون واخرج جه عن انس رضه قال
پس بپرسيد علما را اگر هستيد كه نميدانيد حكم حاليكه ميان شما افتد وآورده است ابن ماجه از انس رضه كه گفت

رسول الله صلى الله عليه وسلم طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة وقال في تعليم
پیغمبر خدا عليه السلام جستن علم شرع فرموده شده است بر هر يك مرد مسلمان وزن مسلمان وگفته است در كتاب تعليم

المتعلم ويفترض على المسلم طلب ما يقع له في حاله في اي حال كان
المتعلم وفرض است بر مسلمان جستن علم آن چيز كه پيش آيد در حال او در هر حال كه باشد

فانه لا بد له من الصلوة فيفترض عليه علم ما يقع له في صلوته
پس بدرستيكه ضرورت مر او را از نماز پنج بار پس فرض است بر وى دانستن آنچه پيش آيد مر او را در نماز او در شب وروز

بقدر ما يؤدي به فرض الصلوة ويجب عليه بقدر ما يؤدي به الواجب
آن قدر كه ادا شود بآن فرض نماز وواجب است بروى آن قدر كه ادا شود بآن واجب نماز

لان ما يتوصل به الى اقامة الفرض يكون فرضا وما يتوصل به
زيرا كه علم آن امر كه مى پيوندد بسبب آن بادا كردن فرض فرض بود وعلم امريكه مى پيوندد بسبب آن

الى اقامة الواجب يكون واجبا وكذلك في الصوم والزكوة ان كان
بادا كردن واجب واجب بود وهمچنان حكم است در روزه ودر زكوة اگر باشد

لهٗ مال والحج وجب عليه وكذلك في البيوع ان كان تجر انتهى ثم قال وكل

من اشتغل بشيء من المعاملات والحرف يفترض عليه علم التحرز عن الحرام فيه

وكذلك يفترض عليه علم احوال القلب من التوكل والانابة والخشية والرضا

فانه واقع في جميع الاحوال انتهى ثم قال وكذلك في سائر الاخلاق نحو الجود و

البخل والجبن والجرأة والتكبر والتواضع والعفة والاسراف والتقتير وغيرها فان

الكبر والبخل والجبن والاسراف حرام لا يمكن التحرز عنها الا بعلمها وعلم ما يضادها

فيفترض على كل انسان علمها انتهى حاصله ان العلم تابع للمعلوم فان فرضا او

حراما ففرض وان واجبا ومكروها فواجب وان سنة فسنة وان نفلا فنفل و

كذلك الامر بالمعروف والنهي عن المنكر غير انهما على سبيل الكفاية

وعلم الحال على سبيل العين ومنه اعتقاد اهل السنة والجماعة الذي

سبق ذكره وتنويره بالاستدلال للخروج عن التقليد الصنف

الثاني في فروض الكفاية وهو ما يتعلق بحال غيره اعني

الفقه كله والتفسير والحديث والاصولين والقراءة واما الحساب

فيحتاج اليه في كثير من المسائل خصوصا الفرائض فلذا قالوا هو

ربع العلم لانه نصف الفرائض

فلا يبعد ان يكون فرض كفاية وصرح الغزالي في الاحياء واما علوم

پس دور نیست بودن علم حساب فرض کفائی و تصریح کرده است امام غزالی در کتاب احیاء العلوم

العربية ففي بستان العارفين اعلم ان العربية لها فضل على سائر

عربی اند پس در کتاب بستان عارفین است بدانکه زبان عربی راست مر او را بزرگی بر

الالسنة فمن تعلمها او علمها غيره فهو مأجور لان الله تعالى انزل القرآن

زبانها پس کسیکه آموخت آنرا یا آموزانید آنرا بدیگری پس او ثواب داده شده است زیرا که خدا تعالی فرو فرستاد قرآن را

بلغة العرب فمن تعلمها فانه يفهم بها ظاهر القرآن ومعاني الاخبار

بزبان عرب پس کسیکه آموخت آنرا پس بدرستیکه او در یابد ظاهر قرآن و معنیهای حدیثها

انتهى والذي يقتضيه الاصل المعنوي ان ما يتوسل به الى الفرض فرض

وكذلك في الوجوب وغيره كونها فروض كفاية لان العلوم الشرعية

متوقفة عليها النوع الثاني في المنهي عنها وهو ما زاد على

قدر الحاجة من علم الكلام والنجوم اما الاول فقد قال في الخلاصة تعلم علم

قدر حاجت از علم عقائد و علم نجوم اما اول است پس بتحقیق گفته است در فتاوی خلاصه

الكلام والنظر فيه والمناظرة وراء قدر الحاجة منهي عنه انتهى وقال في البزازية

عقائد و تامل کردن دران و مباحثه زائد از قدر حاجت منع شده است از آن بیایان رسید و گفته است در فتاوی بزازی

ودفع الخصم واثبات المذهب يحتاج اليه وفي التاتارخانية وفي النوازل قال ابو

و دفع کردن خصم و ثابت کردن مذهب حاجت افتد بسوی آن و در فتاوی تاتارخانی است و در نوازل آمده گفت ابو

نصر بلغني ان حماد بن ابي حنيفة كان يتكلم في علم الكلام فنهاه عن ذلك ابو حنيفة

فقال له ابنه قد رأيتك تتكلم في الكلام فما بالك تنهاني عنه قال يا بني كنا نتكلم

وكل واحد منا كأن الطير على رأسنا مخافة ان نزل وانتم تتكلمون اليوم وكل

واحد يريد ان يزل صاحبه واذا اراد احدكم ان يزل صاحبه فقد اراد له ان يكفر

ومن اراد ان يكفر صاحبه فقد كفر قبل ان يكفر صاحبه وعن ابي الليث الحافظ وهو

كان بسمرقند متقدما في الزمان على الفقيه ابي الليث قال من اشتغل بالكلام

بود در سمرقند اول در زمانه بر فقیه ابی لیث گفت کسیکه شغل کرد بعلم کلام

محی اسمه عن العلماء وعن ابی حنیفة قال یکره الخوض فی الکلام ما لم تقع شبهة

فاذا وقعت شبهة وجبت ازالتها کمن یکون علی شاطی البحر ینبغی ان لا یوقع

نفسه فی البحر فان وقع وجب علینا اخراجه انتهی اقول فاذا انه فرض کفایة لکن لا

ینبغی ان یعلمه او یتعلمه الا کل ذکی متدین مجد ولا یخاف علیه المیل الی

المذاهب الباطلة واما الثانی ففی سنن د عن ابن عباس مرفوعا من اقتبس علما

من النجوم اقتبس شعبة من السحر زاد ما زاد وقال فی الخلاصة وتعلم علم النجوم قدر

ما یعلم به مواقیت الصلوة والقبلة لا باس به والزیادة حرام انتهی وفی

بستان العارفین ولو تعلم من علم النجوم مقدار ما یعرف به القبلة وامر الحساب

فلا باس به ولا یزید علیه اذ تعلم مقدار ما یعرف به القبلة وامر الحساب انتهی وفی تعلیم المتعلم

علم النجوم بمنزلة المرض فتعلمه حرام لانه یضر ولا ینفع والهرب عن قضاء

الله تعالی وقدره غیر ممکن انتهی اقول فما هو الحرام من علم النجوم ما یتعلق

بالاحکام کقولهم اذا وقع کسوف او خسوف او زلزلة او نحوها فی زمان کذا

سیقع کذا واما معرفة القبلة والمواقیت فیحصل بالعلم المسمی بالهیئة فلما

کان ناشرطی اداء الصلوة لزم معرفتهما بالتحری والامارات وهذا العلم

من جملة اسباب التحری والمعرفة فجاز الاشتغال به واما انه یجب فلا اذ لا

انحصار للاسباب فیه فلا یلزم الیقین فیهما بل یکفی الظن وانه یحتاج الی

ذكاء وقوة حدس وخيال وجد كثير فلا يقع التكليف به لكل احد اذ لا
يكلف الله نفسا الا وسعها وانما يحتاج معرفة القبلة الى معرفة عرض كل
بلد وطوله ولا يمكن تلك الا بتقليد من تعرف على التير فلا يوجب العمل
به واما سائر علوم الفلاسفة فالمنطق داخل في علم الكلام و
الهندسية مباح والالهيات ما يخالف منها الشرع جهل مركب لا
يجوز تحصيله ولا النظر فيه الا على وجه الرد وقد استقصى في
الكلام وما يوافقه فداخل في الكلام ايضا كالمنطق والطبعيات
ما خالف منها الشرع فيبنى على الالهيات وقد عرفت حالها وما لم يخالف

لم يمنع منه واما السحر والنيرنجات ونحوهما من الشرور والمعاصي
فيجوز تعلمها للاحتراز عنها كما قيل عرفت الشر لا للشر لكن لتوقيه
ومن لم يعرف الشر فانه يقع فيه واما المناظرة والحيلة فيها ففي
الخلاصة التمويه والحيلة في المناظرة ان تكلم معك متعلما مسترشدا
او تكلم على الانصاف بلا تعنت يكره وكذا اذا تكلم معك غير مسترشد
لكن على الانصاف بلا تعنت فان تكلم مع من يريد التعنت ويريد
ان يطرحه لا يكره ويحتال كل حيلة ليدفع عن نفسه لان الحيلة
لدفع التعنت مشروعة قال صاحب الخلاصة سمعت القاضي الامام يقول

ان اراد تخجيل الخصم بكفر قال رايت في موضع آخر وعندي لا يكفر و
اگر خواهد تخجيل كردن خصم كافر شود گفته است ديده ام در جاى ديگر او نزد من كافر نشود و الكن

يخشى عليه الكفر انتهى فالاولى في زماننا ان لا يناظر احدا اذ قلما يوجد
ترس كفر كرده شود بروى بپايان رسيد پس بهتر در زمانهٔ ما آن است كه مناظره نكند با كسى زيرا كه كم بار يافته شود

من يريد اظهار الصواب النوع الثالث في المندوب اليها
كسيكه خواهد ظاهر كردن امر راست قسم سيوم از علمها كه مستحب شده اند

وهي معرفة فضائل الاعمال ونوافلها وسننها ومكروهاتها و
و آن شناختن فضيلتهاى عملها و نفلهاى آن و سنتهاى آن و مكروهات آن و

فروض الكفاية فيما وجد القائم بها والتعمق والتوغل في ادلة فروض
فرضهاى كفائى در آنچه يافته شود نگهدارنده آن و مبالغه كردن و بسيارى كردن در دليلهاى فرضهاى

العين والكفاية ووجوهها ومنها الطب قال في بستان العارفين يستحب
عين و فرضهاى كفائى و وجهاى آنها و از آنست علم طب گفته است در بستان عارفين مستحب است

للرجل ان يعرف من الطب مقدار ما يمتنع عما يضر ببدنه انتهى ولا يجب
براى مردى شناختن از علم طب آن قدر كه منع شود از آنكه ضرر رساند به وجود او بپايان رسيد و لازم نيست

لان التداوي لا يجب قال في الخلاصة رجل استطلق بطنه او
زيرا كه استعمال دوا واجب نيست گفته است در فتاوى خلاصه مرديست كه جارى شد شكم او يا

رمدت عيناه فلم يعالج حتى اضعفه ومات لا اثم عليه وفرق بين هذا و
درد ناك شد هر دو چشم او پس علاج آن نكرد تا آنكه ضعيف كرد او را و بمرد از آن نيست گناه بر او و جدائى كرده است

بين ما اذا صام ولم ياكل حتى مات وهو قادر باثم والفرق ان الاكل
ميان آنكه روزه گرفت و نخورد تا آنكه بمرد و حال آنكه او قادر است گنهگار شود و جدائى آنكه بر سيرى

مقدار قوته فرض لا زفيه شبعا بيقين فاذا ترك كان متلفا نفسه ولا
بقدر خوردنى او فرض است زيرا كه در آن سيرى هست بيشك پس وقتى كه گذاشت گرديد هلاك كننده خود را و

كذلك المعالجة لان الصحة بالمعالجة غير معلومة قال في فصول العمادي
مانند آن علاج كردن زيرا كه تندرستى بعلاج كردن معلوم نيست گفته است در فتاوى فصول عمادى

اعلم ان الاسباب المزيلة للضرر تنقسم الى مقطوع به كالماء المزيل لضرر
بدانكه بدرستيكه اسباب دور كننده ضرر را بخش كرده شود بسوى سبب يقينى مثل آب دور كننده ضرر

العطش والخبز المزيل لضرر الجوع والى مظنون كالفصد والحجامة وشرب
تشنگى را و نان دور كننده ضرر گرسنگى را و بسوى سبب گمانى مثل رگ زدن و خون كشيدن و

المسهل وسائر اسباب الطب اعني معالجة البرودة بالحرارة ومعالجة الحرارة
مسهل را و باقى اسباب طب مراد من بدان علاج كردن مرض سردى بچيزهاى گرم و علاج كردن مرض گرمى

بالبرودة وهي الاسباب الظاهرة في الطب والى موهوم كالكي والرقية
بدواى سرد و آن اسباب ظاهر اند در علم طب و بسوى سبب وهمى مثل داغ كردن و افسون

أما المقطوع به فليس تركه من التوكل بل تركه حرام عند خوف الموت وأما الموهوم
فشرط التوكل تركه إذ به وصف رسول الله صلى الله عليه وسلم المتوكلين في ذلك في حديث
بلغنا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم فيما رواه ابن مسعود أنه صلى الله عليه وسلم قال رأيت الأمم بالموسم
فرأيت أمتي قد ملأوا السهل والجبل فأعجبني كثرتهم وهيئاتهم فقيل أرضيت
قلت نعم قال ومع هؤلاء سبعون ألفا يدخلون الجنة بغير حساب قيل من
هم يا رسول الله قال الذين لا يكتوون ولا يسترقون ولا يتطيرون وعلى ربهم
يتوكلون فقام عكاشة فقال يا رسول الله ادع الله أن يجعلني منهم فقال اللهم اجعله
منهم فقام آخر فقال يا رسول الله ادع الله أن يجعلني منهم فقال عليه السلام سبقك بها عكاشة

وصف رسول الله صلى الله عليه وسلم المتوكلين بترك الكي والرقية والتطير فأقواها
الكي ثم الرقية والطيرة آخر درجاتها والاعتماد عليها والاتكال إليها غاية
التعمق في ملاحظة الأسباب وأما الدرجة المتوسطة وهي المظنونة كالمداواة
بالأسباب الظاهرة عند الأطباء ففعله ليس مناقضا للتوكل بخلاف الموهوم
وتركه ليس محذورا بخلاف المقطوع به بل قد يكون أفضل من فعله في بعض
الأحوال وفي حق بعض الأشخاص فهو على درجة بين الدرجتين انتهى أقول
مراده بالتوكل كماله إذ أصله فرض وهو أن يعتقد لا خالق ولا مؤثر في شيء
إلا الله تعالى فالشفاء ليس إلا منه وأنه جرت عادته تعالى على ربط المسببات بالأسباب

فالتثبت بالاسباب على هذا الاعتقاد لا يناقض هذا التوكل مظنونة
او موهومة ولو لم يعتقد هذا بل اعتقد ان الشفاء من الدواء فالمظنون بل
المتيقن مناقض لهذا التوكل ايضا واما كمال التوكل فالاعتماد والاتكال
على الله بلا استقصاء ولا تعمق في ملاحظة الاسباب فهذا مستحب ينافيه
التثبت بالسبب الموهوم فترك الكي والرقى وامثالهما مستحب لا واجب
قال في بستان العارفين واما الاخبار التي وردت في النهي فانها منسوخة
الا يرى الى ما روي عن جابر ان النبي صلعم نهى عن الرقى وكان عند آل
عمرو بن حزم رقية يرقون بها عن العقرب فاتوا النبي صلعم فعرضوا عليه رقيتهم

قالوا انك نهيت عن الرقى فقال ما ارى بها بأسا من استطاع منكم ان
ينفع اخاه فليفعل ويحتمل ان النهي عن الذي يرى العافية في الدواء
من نفسه واما اذا عرف ان العافية من الله والدواء سبب فلا بأس وقد
جاءت الآثار والاباحة الا يرى ان النبي صلعم عالج يوم احد داوى
جرحه بعظم قد بلي وروي ان رجلا من الانصار رمي في اكحله بمشقص
فامر النبي صلعم فكوي وروي ان النبي صلعم كان يرقي بالمعوذتين والآثار
فيه اكثر من ان يحصى انتهى ثم ان عد الكي من الموهوم ليس بكلي بل قد يكون

من المظنون بل من المتيقن فلذا امر الحسم في قطع السارق لئلا يفضي

الى الهلاك وعند البيطرين لكونه موهوم الجواز كفرتينه بل هو حرام او

اختلف في كونه كفرا ذكره قاضيخان وغيره فظهر ان علم الطب ليس

بفرض بل هو مستحب عندنا وقال الغزالي في الاحياء انه فرض كفاية

فاذا فرغ السالك عن فرض العين وجد من يقوم بفرض الكفاية

اولم يوجد فضيلة يتفله الخيار ان شاء اقبل على العبادة وان شاء

اقبل على العلم المندوب

حديقة ١٧

اليه فهذا افضل من الاول الآيات وعلم آدم الاسماء كلها

ثم عرضهم على الملئكة فقال انبئوني باسماء هؤلاء ان كنتم صادقين

قالوا سبحانك لا علم لنا الا ما علمتنا انك انت العليم الحكيم

قال يا آدم انبئهم باسمائهم فلما انبأهم باسمائهم قال الم اقل لكم

اني اعلم غيب السموات والارض واعلم ما تبدون وما كنتم تكتمون

يؤتي الحكمة من يشاء ومن يؤت الحكمة فقد اوتي خيرا كثيرا وما

يعلم تاويله الا الله والراسخون في العلم يقولون آمنا به كل من

عند ربنا وما يذكر الا اولوا الالباب شهد الله انه لا اله الا هو

حديقة ١٨

وَالْمَلٰئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ وَلٰكِنْ كُوْنُوْا رَبَّانِيِّيْنَ بِمَا كُنْتُمْ

تُعَلِّمُوْنَ الْكِتٰبَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُوْنَ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا وَتِلْكَ

الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا اِلَّا الْعَالِمُوْنَ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ

لَاٰيٰتٍ لِّلْعٰلِمِيْنَ اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي

الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَ

الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجٰتٍ الْاَخْبَارُ دت عَنْ كَثِيْرِ

بْنِ قَيْسٍ اَنَّهُ قَالَ قَدِمَ رَجُلٌ مِّنَ الْمَدِيْنَةِ عَلٰى اَبِي الدَّرْدَاءِ وَهُوَ بِدِمَشْقَ

فَقَالَ لَهُ مَا اَقْدَمَكَ يَا اَخِيْ قَالَ حَدِيْثٌ بَلَغَنِيْ اَنَّكَ تُحَدِّثُهُ عَنْ

رَسُوْلِ اللّٰهِ صلعم قَالَ لَهُ اَمَا جِئْتَ لِحَاجَةٍ قَالَ لَا قَالَ اَمَا قَدِمْتَ لِتِجَارَةٍ

قَالَ لَا قَالَ مَا جِئْتُ اِلَّا فِيْ طَلَبِ هٰذَا الْحَدِيْثِ قَالَ فَاِنِّيْ سَمِعْتُ رَسُوْلَ

اللّٰهِ صلعم يَقُوْلُ مَنْ سَلَكَ طَرِيْقًا يَبْتَغِيْ فِيْهِ عِلْمًا سَلَكَ اللّٰهُ بِهٖ طَرِيْقًا

اِلَى الْجَنَّةِ وَاِنَّ الْمَلٰئِكَةَ لَتَضَعُ اَجْنِحَتَهَا رِضًا لِّطَالِبِ الْعِلْمِ وَاِنَّ الْعَالِمَ

لَيَسْتَغْفِرُ لَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ حَتَّى الْحِيْتَانُ فِي الْمَاءِ وَاِنَّ

فَضْلَ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ عَلٰى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ وَاِنَّ الْعُلَمَاءَ

وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ وَاِنَّ الْاَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَّلَا دِرْهَمًا وَّاِنَّمَا وَرَّثُوا

الْعِلْمَ فَمَنْ اَخَذَ بِهٖ فَقَدْ اَخَذَ بِحَظٍّ وَّافِرٍ وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو

انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم افضل العبادة الفقه وافضل الدين الورع طط

بدرستی او گفت گفته است پیغمبر خدا صلعم بهترین عبادت دانائی علم دین است و بهترین دین پرهیزگاری روایت کرده است

طبرانی در معجم اوسط

عن عبد الله بن عمر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قال قليل العلم خير من كثير العبادة

از عبد الله بن عمر رض از پیغمبر خدا صلعم بدرستی او گفت کم علم بهتر است از بسیار عبادت

طط عن ابن عباس انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من جاء اجله وهو يطلب العلم

روایت کرده است طبرانی ابن عباس رض بدرستی گفت گفته است پیغمبر خدا صلعم کسیکه آمد اجل او و حال آنکه او طلب کند

ایضا در معجم اوسط از

لقى الله ولم يكن بينه وبين النبيين الا درجة النبوة طك عن ثعلبة انه

بیند خدا را و نباشد میان او و میان نبیان بجز مرتبه پیغمبری روایت کرده است طبرانی از ثعلبه رض بدرستی او

در معجم کبیر

قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول الله عز وجل للعلماء يوم القيمة اذا قعد على

گفت گفته است پیغمبر خدا صلعم گوید خدا تعالی که غالب و بزرگ است عالمان را در روز قیامت وقتی که ظاهر شود حق را بر

كرسيه لفصل عباده اني لم اجعل علمي وحلمي فيكم الا وانا اريد ان اغفر

کرسی او برای فیصله مقدمات بندگان او تحقیق من نگردانیده ام علم من و بردباری من را در شما مگر ازینکه اراده دارم آمرزیدن شما را

جميع ذنوبكم ولا ابالي صبغ عن ابي امامة انه قال قال رسول الله يجاء بالعالم والعابد

همگی گناهان شما و نیست مرا هیچ باکی روایت از ابی امامه رض بدرستی او گفت گفته است پیغمبر خدا آورده شود عالم را و عابد

کرده است اصفهانی

فيقال للعابد ادخل الجنة ويقال للعالم قف حتى تشفع للناس صف

پس گفته شود عابد را در آ بهشت را و گفته شود عالم را بایست تا که شفاعت کنی مردمان را روایت کرده است

اصفهانی

عن عبد الله بن عمر انه قال قال النبي صلى الله عليه وسلم فضل العالم على العابد سبعون

از عبد الله رض بن عمر خطاب رض بدرستی او گفت گفته است پیغمبر خدا صلعم بزرگی عالم را بر عابد هفتاد

درجة ما بين كل درجتين حضر الفرس سبعين عاما وذلك لان الشيطان

درجه که میان هر دو درجه دویدن اسپ هفتاد سال است و آن ثابت است زیرا که شیطان

يبدع البدعة للناس فيبصرها العالم فينهى الناس عنها والعابد مقبل على

پیدا کند بدعت مردمان را ببیند آنرا عالم پس منع کند مردمان را ازان و عابد رو کننده است

عبادة ربه لا يتوجه اليها قطن هق عن ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم

بعبادات رب خود و نظر نکند بسوی بدعت روایت کرده است و بیهقی از ابی هریره رض از پیغمبر صلعم

دار قطنی

ما عبد الله تعالى بشئ افضل من فقه في دين الله تعالى ولفقيه واحد اشد على

عبادت کرده نشود خدا بچیزی بهتر از دانائی در شریعت خدا تعالی و سوگند بخدا که یک فقیه سخت تر است بر

الشيطان من الف عابد ولكل شئ عماد وعماد الدين الفقه وقال ابو هريرة

شیطان از هزار عابد و برای هر چیز ستونی هست و ستون شریعت دانائی است در علم دین و گفته است

لان اجلس ساعة فافقه احب الي من ان احيي ليلة القدر وفي رواية

سوگند من بخدا اگر بنشینم یک ساعت بهتر است بمن از زنده کردن شب لیلة القدر و در دیگر روایت

پس فقیه شوم

ليلة الى الصباح ت عن ابي امامة انه قال ذكر لرسول الله صلى الله عليه وسلم رجلان

شبی تا برآمدن صبح روایت ترمذی از ابی امامه رض بدرستی او گفت ذکر کرده شده به پیغمبر خدا صلعم دو مرد

کرده است

احدهما عابد والاخر عالم فقال فضل العالم على العابد كفضلي على

یکی ازان دو مرد عابد ست و دیگر عالم پس گفت پیغمبر خدا فضل عالم بر عابد همچو فضل من ست بر

ادناكم ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله وملئكته واهل السموت و

ادنای شما پستر گفت پیغمبر خدا صلعم هر ائینه خدا و فرشتگان وی و کسان آسمانها و

الارض حتى النملة في جحرها والحيتان في البحر ليصلون على معلم الناس

کسان زمین تا مورچه در سوراخ خود و تا ماهیان در دریا هر ائینه درود میفرستند بر تعلیم کننده مردم

الخير مج عن عثمان بن عفان عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال يشفع يوم القيمة

خیر را روایت کرده است ابن ماجه از عثمان بن عفان از پیغمبر صلعم هر ائینه او گفت شفاعت کنند در روز قیامت

الانبياء ثم العلماء ثم الشهداء طك عن معاوية انه قال سمعت

پیغمبران پستر عالمان پستر شهیدان روایت کرده است طبرانی در معجم کبیر از معاویه هر ائینه او گفت شنیده ام

رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول يا ايها الناس انما العلم بالتعلم والفقه بالتفقه و

از پیغمبر خدا صلعم که میگفت ای مردمان هر ائینه علم به آموختن ست و دانائی در شرع به نیک دانستن ست و

من يرد الله به خيرا يفقهه في الدين وانما يخشى الله من عباده العلماء

کسیکه خواهد خدا با وی خیر را دانا کند او را در دین و جز این نیست که میترسند خدا را از بندگان وی مگر عالمان

بن عن معاذ رضه انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم تعلموا العلم فان تعلمه لله

روایت کرده است ابن عبد البر از معاذ رضه هر ائینه گفت گفته است پیغمبر خدا صلعم بیاموزید علم را زیرا که بحقیقت آموختن علم برای خدا

خشية وطلبه عبادة ومذاكرته تسبيح والبحث عنه جهاد و

ترس خدا ست و طلب او عبادت ست و مباحثه آن تسبیح ست و بحث ازان غزا ست و

تعليمه لمن لا يعلمه صدقة وبذله لاهله قربة لانه معالم الحلال

آموزانیدن او کسی را که نمیداند او را خیرات ست و دادن او سزاوارش را نزدیکی ست زیرا که علم جای شناختن حلال

والحرام ومنار سبل اهل الجنة وهو الانيس في الوحشة والصاحب في الغربة

و حرام ست و منار روشنی راههای کسان بهشت ست و علم همراه ست در حال غم و همنشین ست در حال سفر

والمحدث في الخلوة والدليل على السراء والضراء والسلاح على الاعداء

و سخن گوی ست در خلوت و دلیل ست بر شادمانی و غم و سلاح ست بر دشمنان دین

والزين عند الاخلاء يرفع الله به اقواما فيجعلهم في الخير قادة وائمة

و زینت ست نزد دوستان بر دارد خدا بان قومها را پس گرداند ایشانرا در نیکی کشندگان و پیشوایان

تقتص اثارهم ويقتدى بفعالهم وينتهى الى ارائهم ترغب الملئكة في

متابعت کرده شود نشانهای ایشان و بکردار ایشان اقتدا کرده شود و معرفت اعتقاد ایشان رسیده شود خواهش کنند فرشتگان در

خلتهم وباجنحتها تمسحهم يستغفر لهم كل رطب ويابس وحيتان البحر و

دوستی ایشان و به بالهای خود مسح کنند ایشانرا آمرزش میخواهند برای ایشان هر تر و خشک و ماهیان دریا و

هوامه وسباع البر وانعامه لان العلم حيوة القلوب من الجهل ومصابيح

حشرات آن و درندگان بیابان و چارپایان او زیرا که علم زندگی دلهاست از موت جهل و چراغها

112

الا بصا من الظلم يبلغ العبد بالعلم الى منازل الاخيار والدرجات العلى

چشمان ست از تاریکیها میرسد بنده بسبب علم بمرتبه او پسند نیکان و مرتبه های بلند

في الدنيا والاخرة والتفكر فيه يعدل الصيام ومدارسته تعدل القيام به

در دنیا و آخرت و فکر کردن در آن برابر شود بثواب روزه گرفتن و درس گفتن او برابرست بثواب تهجد

توصل الارحام وبه يعرف الحلال والحرام وهو امام العمل والعمل تابعه

میرسد خویشان را و بآن میشناسد حلال و حرام را و آن امام عملست و عمل تابع اوست

يلهمه السعداء ويحرمه الاشقياء مج عن ابي ذر انه قال قال رسول

الهام کرده شود آن علم را نیکبختان و محروم شده است از آن بدبختان ابی ماجه از ابی ذر … گفت گفت

روایت کرده است … پیغمبر

الله صلى الله عليه وسلم يا اباذر لان تغدو فتعلم اية من كتاب الله خير لك من ان

خدا صلعم ای اباذر سوگند بخدا اگر روی در پس بیاموزی یک آیه از قرآن بهتر باشد ترا از

وقت نماز چاشت

تصلي مائة ركعة ولان تغدو فتعلم بابا من العلم عمل به او لم يعمل خير

گذاردن صد رکعت نماز و سوگند بخدا اگر پس بیاموزی یک قسم از علم عمل کرده باشد بآن یا عمل نکرده باشد بهتر باشد

لك من ان تصلي الف ركعة اقوال الفقهاء في الخلاصة سئل

ترا از گذاردن هزار رکعت نماز اینست اقوال فقیهان اند در علم … خلاصه … پرسیده شده بود

ابو بكر عن قراءة القرآن للمتفقه هي افضل ام درس الفقه قال

ابو بکر از خواندن قرآن مر طالب فقه را که آن بهترست یا خواندن فقه گفت

113

حكي عن ابي مطيع انه قال النظر في كتب اصحابنا من غير سماع

نقل شده است از ابی مطیع بلخی … و گفت که نگریستن … کتابهای اصحاب ما بجز شنیدن از دیگر

افضل من قيام الليل وعن الامام ابي بكر محمد بن الفضل البخاري

بهترست از بیدار ماندن تمام شب و از امام ابی بکر محمد بن فضل بخاری

انه سئل عن الفقيه هل يصلي صلوة التسبيح قال تلك طاعة

… پرسیده شد … از فقیه آیا میگذارد نماز تسبیح را گفت این نماز تسبیح عبادت

شده بود

العامة فقيل له فلان الفقيه يصلي صلوة التسبيح قال هو عندي

عامه مردمانست پس مر او را که فلان فقیه میگذارد نماز تسبیح را گفت او نزد من

گفته شد

من العامة انتهى وفي التجنيس الرجل اذا تعلم بعض القرآن ولم يتعلم

از جمله عامه است … و در کتاب تجنیس است مردی وقتی که آموخت بعض قرآن را و نیاموخت

نقل از فتاوی خلاصه

الكل فاذا وجد فراغا كان تعلم القرآن افضل من صلوة التطوع لان

همه قرآن را پس … یافت فرصت باشد آموختن قرآن او را بهتر از نماز نفل زیرا که

حفظ القرآن على الامة فرض كفاية وتعلم الفقه اولى من ذلك انتهى

یاد کردن قرآن بر امت فرض کفایه است و آموختن احکام فقه بهترست از آن … رسید

نقل از تجنیس

وفيما يف طلب العلم والفقه والعمل به اذا صحت النية افضل من

و در تجنیس … طلب علم … و عمل بآن وقتیکه صحیح باشد نیت بهترست از

جميع اعمال البر لقوله صلى الله عليه وسلم ما عبد الله تعالى بشيء افضل من فقه في الدين ولانه اعم

همه عملهای نیکی از جهت گفتن پیغمبر علیه السلام عبادت کرده نشود خدای تعالی بچیزی بهتر از دانائی در دین و نیز از آنکه آن عام است

نفعا لان نفعه يرجع اليه والى غيره ونفع غيره من الاعمال يرجع الى العامل

از روی نفع زیرا که نفع علم باز گردد بسوی او و بسوی غیر او و نفع غیر او از عملها باز گردد به عمل کننده او

خاصة قال العبد الضعيف عصمه الله تعالى وكذا الاشتغال بالزيادة بعد ما

خاص گوید بنده ناتوان نگهدارد او را خدای تعالی و همچنانست شغل کردن بزیاده از علم پس از

تعلم قدر ما يحتاج اليه افضل اذا كان لا يدخل عليه النقصان في فرائضه وهو

آموختن او آن قدر که حاجت افتد بآن بهترست وقتیکه باشد که نه در آید بر او نقصان در فرضهاء او و آن

الصحيح لما قلنا وصحة النية ان يطلب به وجه الله تعالى والدار الآخرة ولا

صحیح است از روی آنکه گفتیم و صحت نیت آنکه جوید بآن رضاء ذات خدای تعالی و فلاح سرای آخرت و نجوید

ينوي به طلب الدنيا وقيل ان اراد ان تصح نيته ينوي الخروج من الجهل

نیت بآن جستن دنیا و گفته شده است اگر خواهد صحیح کردن نیت او نیت کند بر آمدن از نادانی

ومنفعة الخلق واحياء العلم انتهى وفي بستان العارفين فاذا لم يقدر على

و نفع رسانیدن خلق را و زنده کردن علم را بپایان رسید و در بستان عارفین است پس وقتیکه نتواند بر

نقل از تجنیس

تصحيح النية فالعلم افضل له من تركه ولانه اذا تعلم العلم فانه يرجى ان

صحیح کردن نیت پس علم بهترست او را از گذاشتن او و نیز از آنکه وقتیکه آموخت علم پس امید داشته شده است که

يصحح العلم نيته قال مجاهد طلبنا العلم وما لنا فيه كثير من النية ثم

صحیح کند علم نیت او را گفت است مجاهد جستیم علم را و حال آنکه نبود ما را در آن بسیار از نیت نیک پس

رزق الله تعالى فيه تصحيح النية انتهى وفيه قال بعضهم تعلمنا العلم لغير

روزی کرد خدا ما را در وی صحیح کردن نیت بپایان رسید و در وی گفته است بعض ایشان آموختیم علم را بغیر رضاء

نقل از بستان عارفین

الله تعالى فابى العلم ان يكون الا لله تعالى والظاهر ان مراده العلوم الزاجرة

خدای تعالی پس منع کرد علم از آنکه باشد مگر خاص خدا را و ظاهر آنست که مراد او علوم بازدارنده

بدليل قوله فيما سبق واذا اخذ الانسان حظا وافرا من الفقه

بدلیل قول او در آنچه گذشته است و وقتیکه بگیرد آدمی نصیبه بسیار از علم فقه

ينبغي ان لا يقتصر على الفقه ولكن ينظر في علم الزهد وفي كلام الحكماء

شایسته که کوتاهی نکند بر معرفت علم فقه ولکن تامل کند در علم تصوف و در کلام حکیمان

وفي شمائل الصالحين فان الانسان اذا تعلم الفقه ولا ينظر في علم

و در سیر نهاد نیکان زیرا که آدمی وقتیکه آموخت علم فقه را و تامل نکند در علم

الزهد والحكمة قسا قلبه والقلب القاسي بعيد من الله تعالى انتهى

تصوف و حکمت سخت گردد دل او و دل سخت دور است از فضل خدای تعالی بپایان رسید

فاذا كان الحال هذا في الفقه فما ظنك بسائر العلوم غير الزاجرة وفي

پس چون حال اینست در علم فقه پس چیست گمان تو بباقی علمها که غیر بازدارنده اند و در

التجنيس رجل تفقه ثم اشتغل بالعبادة وامتنع عن التعليم فان كان الناس

تجنیس است مردیست که آموخت فقه را پس مشغول شد بعبادت و منع آورد از آموزانیدن پس اگر بود مردمان که

استغنوا عنه بغيره اجزاه كما فعل داؤد الطائي فانه تعلم العلم عن ابي حنيفة

بی پروا بودند از و بغیر او روا است او را چنانچه کرده بود داؤد طائی پس بدرستی او آموخت علم از امام صاحب

ثم اشتغل بالعبادة واعتزل الناس ولم يشتغل بالتعليم وهذا لانه

پس از مشغول شد بعبادت و یکسو شد از مردمان و مشغول نشد بآموختن کسی را و بود اینحال وورد را

اخذ بالفاضل وان كان التعليم افضل لان نفعه اوفر فلا يكون به بأس

گرفت افزون تر را اگرچه آموختن کسی را بهتر ست زیرا که نفع او زیاده تر ست پس نیست باک

انتهى وفي الحاصل ان العبادة المتعدية الى الغير افضل من القاصرة لان

بپایان رسید و حاصل آنکه بدرستی عبادة متعدی بر غیر بهتر ست از عبادت غیر متعدی زیرا که

خير الناس من ينفع الناس ثم المتعدية نوعان اخروي وهو افضل من

بهتر یعنی مردمان کسی که نفع رساند مردمان را پس عبادت متعدی دو قسم ست یک قسم ... و آن بهتر ست

جميع اعمال البر اذ هو عمل الانبياء وبه فضلوا اخرجه ديلمي

همه عملهای نیکی زیرا که آن عمل پیغامبران ست و بسبب این بزرگی داده شده اند بیرون آورده است ابو منصور دیلمی

عن عبد الله بن مسعود عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال من تعلم بابا من العلم ليعلم الناس

از عبد الله بن مسعود از پیغمبر صلی الله علیه وسلم روایت است که گفت هر که آموخت بابی از علم تا که بیاموزد مردمانرا

اعطي ثواب سبعين صديقا ولذا قال في التجنيس اذا تعلم رجلان

داده شود او را ثواب هفتاد صدیقان و ازین وجه گفته است در کتاب تجنیس هرگاه آموخت از کسی دو مرد

علما علم الصلوة او غيره احدهما ليعلم الناس والآخر ليعمل به

علم را علم نماز باشد یا غیر او لیکن یکی ازین دو آموزد تا که بیاموزد مردمانرا و دیگری تا که عمل کند بآن

فالذي تعلم ليعلم الناس افضل لان منفعته اكثر للناس وابلغ في امر

پس آنکس که آموخت تا که بیاموزد مردمانرا بهتر ست زیرا که نفع او بیشتر ست مردمانرا و بلندتست در کار

الدين انتهى وفي دنيوي كالصدقة والاعانة والدلالة والشفاعة وبناء القناطر

شرع بپایان رسید و دیگر قسم منسوب بدنیاست مانند خیرات و یاوری کردن و دلالت کردن و خیرخواهی کردن و ساختن

ونحوها وتسوية الطرق واماطة الاذى عنها فهذا متوسط بينهما

و مانند آن و برابر کردن راهها و دور کردن چیز آزار رسان از آنجا پس این قسم میانه است میان

دون الاول وفوق القاصرة كالصلوة والصوم والذكر والدعاء

کم از قسم اول و بالا از عبادت غیر متعدی مانند نماز و روزه و یاد کردن خدا و دعا خواندن

فلذا كان الاشتغال بامر النكاح والكسب لاجل التصدق افضل

پس ازین وجه هست بکار نکاح و حاصل کردن مال برای صدقه کردن بهتر شغل کردن است

من التخلي للعبادة فعليك يا ايها السالك بالجد والمواظبة في

از خلوت شدن برای عبادت پس لازم است بر تو ای رونده راه خدا کوشش و همیشگی در

تحصيل العلم فلا تصغ الى ترهات جهلة المتصوفة في زماننا يقولون

حاصل کردن علم پس میل مکن بسخنان اهل جاهلان صوفیان در زمانه ما که میگویند

العلم حجاب وانه يحصل بالكشف وهو بلوغ ماوراء المحسوس من

که علم پرده است و بدرستی آن حاصل گردد بکشف و آن رسیدن است بما سوای محسوس از

عوالم الغيب فلا حاجة الى الكسب فانه كذب وضلال واضلال

از عالمهای غیب پس حاجت نیست بحاصل کردن علم پس بدرستی آن دروغ و گمراهی و گمراه کردن است

فان العلم فرض وانه بالتعلم لما قاله صلى الله عليه وسلم وان مأخذه كتاب الله تعالى

پس بدرستی علم فرض است و بدرستی آن بآموختن است از جهت آنکه گفته است و بدرستی جای گرفتن علم قرآن مجید و

سنة حبيبه صلى الله عليه وسلم لما بينا سابقا وان الصحابة خير هذه الامة وافضلها

سنت محبوب خدا است از جهت آنکه بیان کردیم سابق و بدرستی اصحاب بهتر این امت اند و بهتر است اند

وانهم اجتهدوا واختلفوا واستدلوا بالكتاب والسنة ولم يقل احد

و بدرستی ایشان کوشش کردند و اختلاف کردند و دلیل گرفتند بقرآن و حدیث و نگفت یکی

منهم الهمت الى انه حلال او حرام او غير ذلك فان ادعوا انهم كوشفوا

از ایشان که الهام شده است بمن بدرستیکه آن حلال است یا حرام یا غیر آن پس اگر دعوی کنند بدرستیکه ایشان کشف شده است ایشان را

ووصلوا الى ما لم يصل اليه الصحابة فهم مبتدعون خارجون عن

و رسیده اند بمرتبه که نرسید بسوی آن اصحاب پس ایشان مبتدعان اند برآمده اند از

مذهب اهل السنة والجماعة ولو سئل احدهم عن الاخلاق المذمومة

مذهب اهل سنت و جماعت و اگر پرسیده شود یکی از ایشان از سیرتهای نکوهیده

مثل الرياء والكبر والحسد والعجب والحقد او عن معرفة علاجها او

مانند ریا و کبر و حسد و خویشتن بینی و کینه یا از شناختن علاج آنها یا

عن الاخلاق الحميدة مثل النية والتوبة والتوكل والصبر والرضاء

از سیرتهای نیک مثل نیت خیر و توبه و توکل و صبر و رضا

بالقضاء والشكر او عن طريق تحصيلها او عن تقويتها وتضعيفها

بحکم اله و شکر یا از راه حاصل کردن آنها یا از قوی کردن و ضعیف ایشان

بهت وخجل وخلط في كلامه وتكلم بالشطح والطامات بل لو سئل

120

عن فرائض الصلوة والوضوء والاستنجاء تحير واضطرب بل بعضهم لم يصح

از فرضهای نماز و وضو و استنجا حیران شود و پریشان گردد بلکه بعض از ایشان صحیح نباشد

اعتقاده بعد ويظن من جهله ان الله في السماء وانه على صورة بل بعضهم

اعتقاد او هنوز و گمان کند از نادانی خود هر آینه خدا تعالی در فلک است و هر آینه او بر صورت مخصوص است بلکه بعض از ایشان

يعتقدون ان الله لا يريد القبائح والمعاصي وبعضهم يعتقد انه موجد

اعتقاد دارد هر آینه خدا تعالی ندارد اراده زشتیها و گناهان و بعض از ایشان اعتقاد کند هر آینه او وجود دهنده

لفعله واكثرهم يصلون بلا تعديل اركان ولا تجويد قران مع هذه

مر فعل خود است و اکثر ایشان میگذارند نماز را بی راست کردن ارکانها و بی صحیح کردن قرآن و با وجود این

الفضائح يدعون انهم واصلون مكاشفون فهيهات هيهات نعم انهم

رسوائیها دعوی میکنند هر آینه ایشان رسیده اند بحق کشف دارنده اند پس دور شد دور شد آری هر آینه ایشان

واصلون الى الشيطان مغرورون بامانيه عاملون بوساوسه ولا يبعد

رسیده اند بسوی شیطان فریب داده شده اند بتمناها خود عمل کننده اند بوسوسها و دور نیست که

ان يقع لبعضهم كشف حسي لبعض الاشياء او نحوه من خوارق العادات

واقع شود برای بعض از ایشان کشف ظاهری بعض چیزها یا مانند آن از دریدنهای عادتها

بمقتضى الرياضات او ارائة الشيطان مكرا واستدراجا من الله كما

بمقتضاء رنج کشیدن ایشان یا نمودن شیطان مکر و استدراج از خدا تعالی چنانچه

121

نقل عن بعض الكفرة المرتاضين فيظنون انه كرامة وولاية فيغترون

نقل شده است از بعض کافران ریاضت کنندگان پس یقین کنند هر آینه آن بزرگی و ولایت است پس فریب خورند

به وقد سمعت بما قول سلطان العارفين ابي يزيد البسطامي

بآن و بتحقیق شنیدی پیش ازین قول پادشاه عارفان ابو یزید طیفور بسطامی

لو نظرتم الى رجل اعطي من الكرامات حتى تربع في الهواء فلا تغتروا

که اگر ببینید مردی را که داده شده است او را از کرامتها تا آنکه چار زانو نشیند در هوا پس فریب مخورید

به حتى تنظروا كيف تجدونه عند الامر والنهي وحفظ الحدود و

بآن تا آنکه ببینید او را که چگونه یابید او را نزد امر و نهی و نگهداشت حدهای شرعی و

اداء الشريعة انتهى فنعوذ بالله من شرورهم واقوالهم وافعالهم فانهم

ادا کردن احکام شریعت بانجام رسید قول ابو یزید بسطامی پس پناه جوئیم بخدا از شرها ایشان و قولها ایشان و کردارها ایشان زیرا که

شياطين الانس وقطاع طريق الله وخصماء حبيبه الفصل

شیطانان آدمی اند و راه زنان خدا اند و خصومت کنندگان حبیب او اند این فصل

الثالث في التقوى وهو على ثلثة انواع النوع الاول

سوم است در بیان پرهیزگاری و آن بر سه قسمها است قسم اول

فی فضیلتها اعلم اولا انی اردت ان اورد جمیع الایات الدالة علی

فضیلة التقوی فوجدتها تجاوزت مائة وخمسین ووجدت صریح الامر فیها

اکثر من اربعین فاقتصرت من المکررات علی واحدة ولم اراع ترتیب

المصحف کما راعیت فیما سبق تقدیما للمناسبة المعنویة الایات

ان اکرمکم عند الله اتقکم انما یتقبل الله من المتقین ان اولیاؤه

الا المتقون والله ولی المتقین ان الله یحب المتقین فلا تزکوا انفسکم

هو اعلم بمن اتقی واعلموا ان الله مع المتقین والعاقبة للتقوی و

العاقبة للمتقین والاخرة عند ربک للمتقین وان للمتقین لحسن مآب

وسارعوا الی مغفرة من ربکم وجنة عرضها السموت والارض

اعدت للمتقین تلک الجنة التی نورث من عبادنا من کان تقیا

وسیق الذین اتقوا ربهم الی الجنة زمرا حتی اذا جاءوها وفتحت

ابوابها وقال لهم خزنتها سلم علیکم طبتم فادخلوها خلدین

الایتین ولدار الاخرة خیر للذین اتقوا افلا تعقلون وللاخرة

خیر للذین امنوا وکانوا یتقون وازلفت الجنة للمتقین

مثل الجنة التی وعد المتقون ولنعم دار المتقین جنت عدن

یدخلونها تجری من تحتها الانهر لهم فیها ما یشاءون کذلک

يجزي الله المتقين الذين تتوفهم الملئكة طيبين يقولون سلم عليكم

پاداش میدهد خدا متقیان را آنانکه بمیرانند ایشانرا فرشتگان از طرف خدا در حالتیکه پاک باشند گویند سلام خدا بر شماست

ادخلوا الجنة بما كنتم تعملون ان المتقين في مقام امين في جنت وعيون

در آیید در بهشت بسبب آنکه بودید که عمل میکردید بدرستیکه پرهیزگاران در جایگاه ایمن باشند در بوستانها و سرچشمها

يلبسون من سندس واستبرق متقبلين كذلك وزوجنهم بحور عين

می پوشند از حریر نازک و ستبر در حالتیکه مقابل باشند همچنین و جفت گردانیم ایشانرا با زنان سفید و فراخ چشم

يدعون فيها بكل فاكهة امنين لا يذوقون فيها الموت الا الموتة

میخواهند در بهشت هر میوه که آرزو میکنند در حالتیکه ایمن اند نچشند در آخرت مرگ را بعد از مرگ

الاولى ووقهم عذاب الجحيم فضلا من ربك ذلك هو الفوز العظيم

پیشین و نگهدارد خدا بهشتیانرا از عذاب دوزخ از روی فضل که از رب تست آن آنست رستگاری بزرگ

ان المتقين في جنت ونعيم فكهين بما اتهم ربهم ووقهم ربهم عذاب

بدرستیکه پرهیزگاران در بوستانها و نعمتها اند لذت یابان با آنچه عطا کرده ایشانرا رب ایشان و نگهدارد ایشانرا رب ایشان از عذاب

الجحيم كلوا واشربوا هنيئا بما كنتم تعملون متكئين على سرر مصفوفة

دوزخ بخورید و بیاشامید گوارنده بسبب آنکه بودید که عمل میکردید تکیه زنندگان بر تختها برابر

وزوجنهم بحور عين ان المتقين في ظلل وعيون وفواكه مما يشتهون

و جفت گردانیدیم ایشانرا با زنان چشم بدرستیکه پرهیزگاران در سایه ها و برکنار چشمها آب روان و از آنچه آرزو کنند

سفید و فراخ کشاده در میان میوه ها

كلوا واشربوا هنيئا بما كنتم تعملون انا كذلك نجزي المحسنين ان

بخورید و بیاشامید گوارنده بسبب آنکه بودید که عمل میکردید بدرستیکه ما همچنین جزا میدهیم نیکوکارانرا بدرستیکه

للمتقين مفازا حدائق واعنابا وكواعب اترابا وكاسا دهاقا

مر پرهیزگارانراست رستگاری از عذاب و باغها و و رزستان انگور و دختران نارپستان همعمر و جامها پر از شراب

لا يسمعون فيها لغوا ولا كذبا جزاء من ربك عطاء حسابا

نمیشنوند متقیان در آن سخن بیهوده و نه دروغ برای جزا از پروردگار تو عطا بر حسب اعمال ایشان

وتزودوا فان خير الزاد التقوى واتقون يا اولي الالباب ولباس

و توشه گیرید پس بدرستیکه بهترین توشه پرهیزگاریست و بترسید از عذاب ما ای خداوندان عقل و جامه

التقوى ذلك خير اولئك الذين امتحن الله قلوبهم للتقوى

تقوی آن بهتر است آن جماعت آنند که آزموده است خدا دلهای ایشانرا برای تقوی

ومن يعظم شعائر الله فانها من تقوى القلوب افمن اسس بنيانه

و هر که تعظیم کند نشانهای خدا را پس بدرستیکه آن از تقوی دلهاست آیا هر کس که اساس نهاد بنیان

على تقوى من الله ورضوان خير ورحمتي وسعت كل شيء

بر پرهیزگاری از خدا و طلب خوشنودی او بهتر است و رحمت من رسیده است به هر چیز را

فساكتبها للذين يتقون هدى للمتقين وموعظة للمتقين و

پس زود است که بنویسم آن رحمت را برای کسانیکه میپرهیزند راه نماینده است مر پرهیزگارانرا و پند است مر پرهیزگارانرا و

آن رحمت خود را

ذكرى للمتقين يا ايها الناس اعبدوا ربكم الذي خلقكم والذين

من قبلكم لعلكم تتقون واذكروا ما فيه لعلكم تتقون ولكم في

القصاص حيوة يا اولي الالباب لعلكم تتقون يا ايها الذين امنوا

كتب عليكم الصيام كما كتب على الذين من قبلكم لعلكم

تتقون كذلك يبين الله اياته للناس لعلهم يتقون وانذر به

الذين يخافون ان يحشروا الى ربهم ليس لهم من دونه ولي ولا

شفيع لعلهم يتقون ذلكم وصاكم به لعلكم تتقون اعدلوا هو

اقرب للتقوى وان تعفوا اقرب للتقوى ولو انهم امنوا و

اتقوا لمثوبة من عند الله خير وان تصبروا وتتقوا لا يضركم

كيدهم شيئا بلى ان تصبروا وتتقوا ويأتوكم من فورهم هذا

يمددكم ربكم بخمسة الاف من الملئكة مسومين وان تصبروا

وتتقوا فان ذلك من عزم الامور وان تصلحوا وتتقوا فان

الله كان غفورا رحيما ولو ان اهل الكتب امنوا واتقوا لكفرنا

عنهم سيئاتهم ولادخلنهم جنت النعيم ولو ان اهل القرى

امنوا واتقوا لفتحنا عليهم بركت من السماء والارض ولكن

كذبوا فاخذنهم بما كانوا يكسبون يا ايها الذين امنوا ان تتقوا

اللّٰه یجعل لکم فرقانا و یکفر عنکم سیئاتکم و یغفر لکم ذنوبکم و اللّٰه

خدا بگرداند شما را فرق بیان حق و باطل و محو کند از شما گناهان شما و بیامرزد شما را گناهان شما و خدا تعالے

ذو الفضل العظیم من یطع اللّٰه و رسوله و یخش اللّٰه و یتقه فاولئک هم

صاحب فضل بزرگ است هر که فرمان برد خدا را و رسول او را و بترسد از خدا و تقوی کند او را پس آن گروه ایشان

الفائزون و من یتق اللّٰه یجعل له مخرجا و یرزقه من حیث لا یحتسب و

رستگارانند و کسیکه پرهیز کند خدا را گرداند او را خلاص و روزی دهد او را از وجهی که گمان نکند آن را و

من یتق اللّٰه یکفر عنه سیئاته و یعظم له اجرا یا ایها الذین امنوا اتقوا اللّٰه

کسیکه پرهیز کند خدا را محو کند از وی گناهان او و بزرگ کند او را مزد ای آنانکه گرویده اید تقوی کنید خدا را

و قولوا قولا سدیدا یصلح لکم اعمالکم و اتقوا اللّٰه لعلکم تفلحون فاتقوا

و گوئید قول محکم را قبول کند مر شما را طاعتهای شما را بترسید از خدا شاید که شما رستگار شوید پس بترسید

اللّٰه لعلکم تشکرون و اتقوا اللّٰه لعلکم ترحمون و تعاونوا علی البر و

از خدا شاید که شما شکر کنید و بترسید از خدا شاید که شما رحمت کرده شوید یاری کنید یکدیگر را بر نیکوئی و بر

التقوی او امر بالتقوی و لقد وصینا الذین اوتوا الکتب من قبلکم و

پرهیزگاری یا حکم کرد به پرهیزگاری و بتحقیق فرموده ایم آنانرا که داده شده است کتاب پیش از شما و

ایاکم ان اتقوا اللّٰه قال اتقوا اللّٰه ان کنتم مؤمنین یا ایها الذین امنوا

شما را که پرهیز کنید خدا را گفت پرهیز کنید خدا را اگر هستید مومنان ای آنکسانیکه ایمان آورده اند

اتقوا اللّٰه حق تقاته فاتقوا اللّٰه ما استطعتم فما من خصلة من خصال

پرهیز کنید خدا را حق پرهیزگاری او پس پرهیز کنید آنچه از او توانید الپس نیست از خوی از خوبیها

الخیر اکثر ذکرا و ثناء علیها فی کتاب اللّٰه تعالی من التقوی فتامل فیما کتبنا

نیک بسیار از روی ذکر و صفت بران در قرآن از تقوی پس نظر کن در آنچه نوشتیم

من الایات الکریمة کیف کان المتقی عند اللّٰه اکرم و مقبول الطاعة و

از آیه های کریمه که چگونه هست پرهیزگار نزد خدا گرامی تر و پذیرفته شده عبادت او و

ولیه و حبیبه و کیف کان اللّٰه له ولیا و محبا و مزکیا و ناصرا و کیف

دوست او و محبوب او و چگونه است خدا مر او را دوستی کننده و محبت کننده و مددگار و چگونه

دستایش کننده

کان له العاقبة و الاخرة و حسن ماب و کیف اعدت له الجنة و اورثت

است مر او را سر انجام و نعمت آخرت و نیکوئے بازگشت و چگونه آماده شده است مر او را بهشت و بمیراث

برده شده است پسندیده

و ازلفت و وعدت و کانت دارا و کیف کانت التقوی للاخرة زادا

و نزدیک گردانیده و وعده کرده شده است و گردیده است سرای مر او را و چگونه بوده است تقوی مر آخرت را توشه

شده است و

و لباسا و کیف اضیفت الی الرئیس الاشرف و امتحن بها و کیف جعلت

و لباس و چگونه اضافت کرده شده است بر عضوی که رئیس و شریف است و امتحان و چگونه گردیده شده است

کرده شده است آن

سببا للخیریة و کتابة الرحمة و کیف خص لها کون کتاب اللّٰه هدی

سبب مر بهتری و نوشتن رحمت را و چگونه خاص شده برای تقوی بودن قرآن راه نمائے

وموعظة وذكرى وكيف جعلت غاية للعبادة والذكر والقصاص والصيام

و پندی و پندی و چگونه گردیده شده است غایة برای عبادت و ذکر و قصاص و روزه داشتن

والتبيين والانذار والتوصية في العدل والعفو وكيف كانت شرطا وسببا

و بیان کردن و ترسانیدن و فرمودن و عدل و عفو و چگونه گردید شرط و سبب

للمثوبة ودفع الكيد والامداد واتيان ما يجب الغرم عليه والمغفرة والرحمة

برای ثواب و دفع مکر و مدد کردن و کردن آنچه واجب است لازم بودن بران و آمرزیدن و رحمت

وتكفير السيئات وادخال الجنة وفتح البركات والتفرقة بين الحق والباطل

و دور کردن گناهان و در آمدن بهشت را و کشادگی برکتها و جدای میان حق و باطل

والفوز والخروج من المضائق والرزق من حيث لا يحتسب واليسر واعظام الاجر

و فیروزی و برآمدن از تنگیها و حصول رزق از وجهی که گمان آن نکند و آسانی و بزرگی اجر

واصلاح العمل والفلاح والشكر وكيف امر بالتعاون عليها ومدح الامر

و نیک کردن عمل و فلاح و شکر و چگونه فرمود خدا بیاری کردن با یکدیگر بر تقوی و ستوده است فرماینده را

بها ووصى بها الاولون والآخرون وجعلت مقتضى الايمان وامر

بران و وصیت شده است بآن پیشینیان و آخرینان را و گردیده شده است مقتضای ایمان و فرموده شده است

بتحصيل حقيقتها وكمالها بقدر الاستطاعة فيا ايها الطالب للآخرة و

بحاصل کردن حقیقت آن و کمال آن بقدر طاقت پس ای جوینده مر آخرت را و

۱۳۱

السالك طريقها ان كنت صادقا في دعويك اكبب عليها وصر

رونده در راه آن اگر هستی راست گوینده در دعوی خود لازم گیر خود را بران و بگرد

عاشقا مستهترا لها بحيث لا يعوقك عنها عائق اصلا ولو

عاشق حرص کننده تقوی را بوجهی که باز ندارد ترا از تقوی باز دارنده هرگز اگرچه

اجتمعت الانس والجن على ذلك ولكن الله يضل من يشاء ويهدي

یکجا شوند بنی آدم و پریان بر آن باز داشتن و لکن خدا گمراه کند کسی را که خواهد و راه حق نماید

من يشاء بيده الخير وهو على كل شئ قدير الاخبار حد

کسی را که خواهد در تصرف اوست خیر و او بر هر چیز تواناست این حدیثها در فضیلت تقوی المذکور روایت کرده است امام احمد بن حنبل

عن ابي ذر ان النبي صلى الله عليه وسلم قال له انظر فانك لست بخير من احمر ولا

از ابی ذر روایت است که پیغمبر علیه السلام گفت مر او را ببین پس بدرستیکه تو نیستی بهتر از شخص سرخ و نه

اسود الا ان تفضله بالتقوى هق عن جابر انه قال خطبنا

از شخص سیاه مگر بوقت فاضل گشتن تو بر او بپرهیزگاری روایت کرده است از جابر بن عبدالله بدرستیکه او گفت که خطبه خواند بر ما

بیهقی

رسول الله صلى الله عليه وسلم في وسط ايام التشريق فقال يا ايها الناس ان

پیغمبر خدا صلعم در میان ایام تشریق پس گفت ای مردمان بدرستیکه

ربكم واحد الا لا فضل لعربي على عجمي ولا لعجمي على عربي

پروردگار شما یک است نیست بزرگی عربی را بر عجمی و نه عجمی را بر عربی

آگاه باشید که

ولا احمر على اسود ولا اسود على احمر وان باكرم واحد الا بالتقوى

بود شخص سرخ را بر شخص سیاه و نه شخص سیاه را بر شخص سرخ و بدرستیکه هر شما یک ست بزرگی مگر به پرهیزگاری

ان اكرمكم عند الله اتقاكم الا هل بلغت قالوا بلى يا رسول الله قال

بدرستیکه بزرگوارترین شما نزدیک خدا پرهیزگارترین شماست آگاه باشید آیا رسانیده‌ام گفتند آری ای پیغمبر خدا گفت

فليبلغ الشاهد الغائب هق طص عن ابي هريرة رض انه قال

پس باید که برساند حاضر از شما غائب را این را روایت کرده است بیهقی و طبرانی در معجم اوسط و معجم الصغیر از ابی هریره بدرستیکه او گفت

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا كان يوم القيمة امر الله تعالى مناديا ينادي الا

گفته است پیغمبر خدا صلعم وقتیکه باشد روز قیامت حکم کند خدا ندا کننده را که ندا کند آگاه باشید

اني جعلت نسبا وجعلتم نسبا فجعلت اكرمكم اتقاكم فابيتم الا ان

بدرستیکه من گردانیده‌ام نسب را و گردانیده اید شما نسب را پس گردانیده‌ام بزرگوارترین شما پرهیزگارترین شما پس منع کرده اید میان شما مگر آنکه آگاه باشید که

تقولوا ان فلان بن فلان خير من فلان بن فلان فاليوم ارفع

گوئید بدرستیکه فلان پسر فلان بهتر است از فلان پسر فلان پس امروز ابردارم

نسبي واضع نسبكم اين المتقون حل عن ابي ذر رض ان النبي صلى الله عليه وسلم

نسب خود را و می نهم نسب شما را کجاست پرهیزگاران روایت کرده است امام احمد بن حنبل از ابی ذر رض بدرستیکه پیغمبر صلعم

قال له ستة ايام اعقل يا ابا ذر ما يقال لك بعد فلما كان اليوم

گفت مر او را شش روز فکر کنم ای ابا ذر در آنکه گفته شود ترا پس از آن پس هرگاه گذشت روز

السابع قال اوصيك بتقوى الله في سر امرك وعلانيته واذا اسأت

هفتم گفت او وصیت کنم ترا به پرهیزگاری خدا در پوشیده حال تو و ظاهر او و هرگاه که بدی کنی

فاحسن ولا تسألن احدا شيئا وان سقط سوطك ولا تقبض امانة قش

پس نیکی کن و هرآینه مخواه از هیچ کس چیزی را اگرچه بیفتد تازیانهٔ تو و هرآینه قبض مکن امانت کسی را روایت کرده است قشیری

عن ابي سعيد الخدري رض عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال جاء رجل الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال يا نبي

از ابی سعید خدری از پیغمبر صلعم بدرستیکه او گفت آمد مردی به پیغمبر خدا صلعم پس گفت ای پیغمبر

الله اوصني فقال عليك بتقوى الله فانه جماع كل خير مج عن ابي امامة

خدا وصیت کن مرا پس گفت لازم گیر تو بتقوی خدا زیرا که آن فراهمی هر نیکی ست روایت کرده از ابی امامه است ابن ماجه

عن النبي صلى الله عليه وسلم انه كان يقول ما استفاد المرء بعد تقوى الله تعالى خيرا من زوجة صالحة

از پیغمبر خدا بدرستیکه او بود که میگفت آنچه حاصل کند آدمی پس از تقوی خدا نیکی را از زن نیک ست فی الظاهر والباطن

ان امرها اطاعته وان نظر اليها سرته وان اقسم عليها ابرته وان غاب عنها

اگر حکم کند او را قبول کند او را و اگر نظر کند بسوی‌اش خورسند کند و اگر سوگند کند بران ابرا کند او را و اگر غائب شود

نصحته في نفسها وماله طب عن ابن عباس رض انه قال اقبل نبي الله صلى الله عليه وسلم

خیرخواهی کند او را در نفس خود و در مال او روایت کرده است طبرانی از ابن عباس رض بدرستیکه او گفت آمد پیغمبر خدا صلعم

من غزاة او سرية فدعا فاطمة رض فقال يا فاطمة اشتري نفسك من الله فاني

از سفر غزا یا از گروه لشکری پس خواند بی بی فاطمه رض را پس گفت صلعم ای فاطمه بخر نفس خود را از خدا تعالی زیرا که من

لا اغني عنك من الله شيئا وقال عليه السلام لنسوته مثل ذلك وقال

بی نیاز نکنم ترا از خدا قدری و گفت پیغمبر مر زنان خود را مانند این و گفت

مثل ذلك لعترته ثم قال ما بنو هاشم بأولى الناس بأمتي ان اولى

مانند این مر اولاد خود را پس گفت نیست اولاد هاشم بهتر از مردمان بامت من بدرستیکه بهترین

الناس بأمتي المتقون ولا قريش بأولى الناس بأمتي ان اولى الناس بأمتي

مردمان بامت من پرهیزگارانند و نیست قریش بهترین مردمان بامت من بدرستیکه بهترین مردمان بامت من

المتقون ولا الانصار بأولى الناس بأمتي ان اولى الناس بأمتي المتقون

پرهیزگارانند و نیست اهل انصار بهترین مردمان بامت من بدرستیکه بهترین مردمان بامت من پرهیزگارانند

انما انتم من رجل وامرأة وانتم كجمام الصاع ليس لاحد على احد فضل

بدرستیکه شما از مردی و زنی اید و شما مانند یک چیز پر کرده شده پیمانه اید نیست مر یکی را از شما بر یکی فضیلت

الا بالتقوى والاحاديث في هذا الباب كثيرة جدا والعقل ايضا يدل

مگر به پرهیزگاری و حدیثها درین باب بسیار اند تمام و عقل همچنان دلالت کند

على افضلية التقوى من غيرها من الطاعات لان التحلية بعد التخلية

بر افضلیت پرهیزگاری از غیر آن از عبادتها زیراکه زینت پس از خالی کردن است

والتزيين بعد التطهير فالاول بدون الثاني لا يفيد شيئا اصلا

و آراستن پس از پاک کردن است پس اول بجز دوم فائده نبخشد چیزی را هرگز

وعكسه يفيد فهي الاساس لجميع خصال الخير فخذها بقوة و

و عکس آن فائده دهد پس تقوی بنیاد است مر همه خوبیها و نیکی را پس بگیر آنرا بقوت و

امر قومك يأخذوا باحسنها فان فيها سعادة الدارين والفوز

امر کن بدان قوم خود را که بگیرند نیک ترین آنرا زیراکه در تقوی نیکبختی هر دو جهان است و ظفر

بالحياتين يسرها الله لنا واياكم انه هو البر الرحيم والجواد الكريم

بهر دو زندگانی است آسان کناد خدا مر ما را و شما را بدرستیکه خدا آن نیکوکار بخشاینده و عطاکننده بخشنده است

النوع الثاني في تفسيرها هي في اللغة من وقاه فاتقى والوقاية

قسم دوم در بیان تقوی است آن در لغت عرب از نگهداشتن است و این نگهداشته شد

فرط الصيانة اصلها وقيي قلبت واوها تاء كما في تكلان وتجاه

بسیار نگهداشتن است اصل تقوی وقیی است بدل کرده شد واو تا مانند بدل در تکلان و تجاه

وياؤها واوا كما في بقوى والفها للتانيث لقوله تعالى على تقوى

و یای آن بر واو چنانچه بدل در کلمه بقوی و الف تقوی برای تانیث است از روی قول خدا بر پرهیزگاری

من الله وفي الشريعة لها معنيان عام وهو الصيانة والاجتناب

از خدا و در شریعت مر تقوی را دو معنی اند معنی اول عام است و آن نگهداشتن و دور شدن

عن كل مضر في الآخرة فله عرض عريض يقبل الزيادة والنقصان

از هر ضرر رسان در آخرت است پس معنی را فراخی چون است قبول کند افزونی و نقصان را

أدناه الاجتناب عن الشرك المخلد في النار وأعلاه التنزه عما
يشغل سره عن الحق والتبتل إليه بشراشره وهو التقوى الحقيقي
المراد بقوله اتقوا الله حق تقاته وخاص وهو المتعارف في
الشرع المراد عند الإطلاق وعدم القرينة أعني صيانة النفس
عما يستحق به العقوبة من فعل أو ترك فاجتناب الكبائر لازم فيه
بالاتفاق وأما الصغائر فقيل لا لأنها مكفرة عن مجتنب الكبائر
فلا يستحق بها العقوبة وقيل نعم لأن بعض المفسرين حملوا الكبائر
في الآية الكريمة على أنواع الشرك

فلم يتعين التكفير وقد سبق أن العقاب على الصغيرة جائز ولو مع اجتناب
الكبائر عند أهل السنة والجماعة وأيضا لم يثبت تغايرهما بالذات وعلى
التسليم لو يعلم يقينا عدد الكبائر فقيل سبع وقيل سبعون وقيل
سبعمائة وغير ذلك وقد قال النبي صلى الله عليه وسلم فيما أخرجه ت وحسنه
في الحديث و مج و حك وصححه عن عطية لا يبلغ العبد
أن يكون من المتقين حتى يدع ما لا بأس به حذرا عما به بأس يقول
العبد الضعيف عصمه الله هذا الحديث نص في لزوم اجتناب
الصغائر لأنها بعد الإغماض ومساعدة الخصم مما به بأس بل يزيد

ويقول كلمة ما عامة لكل ما فيه احتمال الحرمة والافضاء الى الحرام

و گوید کلمه ما شامل ست مر هر چیز برا که دران احتمال حرمت ورسانیدن بحرام باشد

لعموم ما الثانية الحرام واما الحلال الخالص عن الشبهة فلا يتناوله

از جهت شمول ما دوم حرام را واما حلال که خالص از شبهه ست پس شامل نشود اورا

عرفا وان تناوله لغة خرّج خ م عن النعمان بن بشير انه قال

در عرف اگرچه شامل ست مراورا از روی لغت بخاری ومسلم از نعمان بن بشیر رضه بدرستیکه او گفت برآورده است

سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول ان الحلال بين والحرام بين وبينهما

شنیده ام از پیغمبر خدا صلعم که میگفت بدرستیکه حلال ظاهر ست وحرام نیز ظاهر ست ومیان هردو

مشتبهات لا يعلمهن كثير من الناس فمن اتقى الشبهات استبرأ لدينه

امور مشتبه اند که نمیدانند آنها را بسیاری از مردمان پس کسیکه احتراز کرد از شبهها پاکی طلبید کرد مر دین

وعرضه ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام كالراعي يرعى حول

ونفس خود را وکسیکه افتاد در شبهات افتاد در حرام مانند نگهبان چارپایان که میچراند گرد

الحمى يوشك ان يقع فيه الا وان لكل ملك حمى الا وان حمى

مرغزار نزدیک ست که بیفتد دران آگاه باشید وبدرستیکه مر هر پادشاه را مرغزار یست آگاه باشید وبدرستی مرغزار

الله في ارضه محارمه الا وان في الجسد مضغة اذا صلحت صلح الجسد

خدا در زمین محرمات اوست آگاه باشید وبدرستی در جسد پاره گوشت ست وقتیکه نیک شود نیک گردد جسد

كله واذا فسدت فسد الجسد كله الا وهي القلب وايضا المعنى اللغوي

همه آن وقتیکه فاسد شود فاسد گردد جسد همه آن آگاه باشید آن دل ست وهمچنان معنی منسوب بلغت

مرعي في المعنى الشرعي ما امكن وفرط الصيانة يقتضي الاجتناب

نگهداشته شده است در معنی منسوب بشرع بقدر امکان وزیادتی نگهداشتن تقاضا کند دور شدن را

عن الصغائر والشبهات ايضا لكن لا احتراز عن جميع الشبهات اذ لا

از گناهان خورد وشبهات همچنان لکن احتراز از همه مشتبهات

يمكن في هذا الزمان على ما سيجيئ ان شاء الله تعالى فخرج ما عدا الشبهة

ممکن نشود درین زمان چنانچه خواهد آمد اگر خواهد خدا تعالی پس بیرون رفت سوای شبهه

القريبة من الحرام لان الطاعة بقدر الطاقة فتعين لزوم اجتناب

نزدیک بحرام زیراکه عبادت خدا بقدر طاقت ست پس معین شد لازم بودن دور شدن

كل حرام ومكروه تحريما في تحقيق التقوى هذا ما عندي والعلم

از هر حرام ومکروه تحریمی در ثبوت پرهیزگاری این مذکور آنکه نزد من ست وعلم حقیقی

عند الله تعالى النوع الثالث في مجاريها اعلم ان التقوى لا

آن نزد خداست قسم سوم در بیان جاهای جاری شدن تقوی بدانکه بدرستی پرهیزگاری

تحصيل الا باجتناب المنكرات المنهي عنها واتيان المعروفات المأمور
بها اذ ترك المأمور به مما يستحق به العقوبة ولكن المتبادر منها من
الذنوب في اول السماع الوجوديات كالزنا وشرب الخمر لا العدميات
مثل ترك الصلوة والصوم فلذا لم يعد من الكبائر مع كونه من
اكبر الكبائر فلنذكر الوجوديات مفصلا ثم العدميات مجملا فنقول
المنكر اما مخصوص بعضو معين او لا والاول في الغالب ثمانية
قلب واذن وعين ولسان ويد وبطن وفرج ورجل فعلى
السالك ان يحفظ كل عضو من كل معصية حتى يكون ملكة

فينخرط في سلك المتقين فلابد من تسعة اصناف الصنف الاول
في منكرات القلب وآفاته اعلم ان اصلاحه اهم من كل شيء لانه والٍ
مطاع نافذ الحكم والاعضاء رعيته وخدمه ولذا قال عليه السلام الا
ان في الجسد مضغة الحديث واصلاحه تخليته عن الاوصاف الذميمة و
تحليته بالاوصاف الحميدة فلابد من قسمين القسم الاول في
تفسير الخلق وبيان منشئه وتقسيمه الى المذموم والممدوح وطريق
ازالة الاول وعلاجه اجمالا وتحصيل الثاني وابقائه وحفظ صحته
وتقويته اجمالا ايضا فنقول الخلق ملكة تصدر عنها الافعال النفسانية

بسهولة من غير روية ويمكن تغييره لورود الشرع به واتفاق العقلاء

باسانی بغیر از فکر کردن و ممکن ست گردانیدن آن و از جهت آمدن شرع بآن و اتفاق عاقلان

والتجربة وتختلف الاستعدادات فيه بحسب الامزجة ومنشاؤه

و آزمودگی و مختلف ست آمادگیها بقدر مزاجها و موضع پیدا شدن خلق

قوى النفس وهي ثلثة النطق وهو قوة الادراك فاعتدالها الحكمة

وهي ملكة للنفس تدرك بها الصواب من الخطاء وافراطها الجربزة

وهي ملكة ادراك تدعوا الى اطلاع ما لا يمكن معرفته كالمتشابهات

وتحت القدر او يصدق بها انعال يضر الغير بها وتفريطها البلادة

وهي ملكة يقصر بها صاحبها عن ادراك الخير والشر والغضب

وهو حركة النفس دفعا للمنافر فاعتدالها الشجاعة وهي ملكة بها

يقدم على امور ينبغي ان يقدم عليها وافراطها التهور وهو ملكة

پیش آید بر امرهائیکه مناسب باشد پیش شدن بر آنها و از حد گذشتن آن تهور ست و آن ملکه ایست

بها يقدم على امور لا ينبغي ان يقدم عليها وتفريطها الجبن وهو

که بسبب آن پیش آید بر امرهائیکه ناشاید پیش شدن بر آنها و تقصیر آن بددلی ست و آن

هيئة راسخة بها يحجم عن مباشرة ما ينبغي والشهوة وهي

صورتی ست استوار که بسبب آن باز ماند از کردن امرهائیکه شاید و قوت سوم شهوت ست و آن

حركة النفس طلبا للملائم لها فاعتدالها العفة وهي ملكة بها

يباشر المشتهيات على وفق الشرع والمروة وافراطها الشره والفجور

وهو ملكة بها يتناول المشتهيات مطلقا وتفريطها الخمود وهو

ملكة بها يقصر عن استيفاء ما ينبغي من المشتهيات والاوساط

تحصل باستخدام الاول الاخرين والاطراف باستخدامها

ايـاه والاطراف مطلقا والاوساط المشوب بها غرض فاسد رذائل

اول ہست اطرفها مذکور ہر وجہ کہ باشد و اوساط مذکورہ آمیختہ بود باینہا غرض فاسد اند

فكل خلق مذموم ناش منها منفردة كانت او مجتمعا بعضها او كلها

پس ہر سیرت نکوہیدہ پیدا شود از ان خواہ تنہا بوند یا جمع بعض اینہا باشد یا ہمہ اینہا

وعلاجه الكلى الاجمالى معرفة حقائق الامراض وغوائلها واسبابها

و علاج آن کلے اجمالے شناختن حقیقتہا بیماریہا و بدیہاء آنہا و اسباب آنہا

واضدادها وفوائدها واسبابها ثم معرفة وجود الامراض فى

و ضدہای آنہا و فائدہای آنہا و اسباب آنہا پس ازین شناختن ہستی بیماریہاست در

نفسه بالتفتيش والتأمل واختيار من ينبهه على عيبه من

نفس او بر جستجو کردن بران و فکر کردن و برگزیدن کسیکہ آگاہ کند او را بر عیب او از

اصدقاء الصدق وتفحص قول اعدائه فانهم ينظرون الى عيوبه

دوستان راستی و بر رسیدن از قول دشمنان او زیراکہ ایشان نظر کنند بسوی عیبہای او

ويذكرونه بها والنظر الى الناس فانهم مرأة وتذكرة لكل طالب

و یاد کنند او را بان و نظر کردن بحال مردمان زیراکہ ایشان آئینہ اند و یاد کنندہ اند مر ہر جویندہ حق

مستبصر ثم تمييز اسبابها ثم ازالة الاسباب وارتكاب الفضيلة

خواہندہ بصیرت باز پس تر جدا کردن اسباب آنہا پس ازین دور کردن این اسباب و شروع کردن بفضیلت

المقابلة والتكلف فى تحصيلها اذ الامراض تعالج بالاضداد كما ان

مقابل این اسباب و تکلیف کردن در حاصل فضیلت مذکورہ زیراکہ بیماریہا علاج آنہا کردہ شود بضدہا آنہا چنانچہ بدرستی

الصحة تحفظ بالانداد ثم التعنيف بالتعيير والتوبيخ فى السر والعلانية ثم

تندرستی نگاہداشتہ شود بہمتایان پس ازین بیشتر زنش کردن بعیب عار و سرزنش او در نہان و آشکارا پس تر

الرذيلة المقابلة فليحفظ حتى لا يتجاوز الى الطرف الآخر ثم الرياضات الشاقة

فرومایگی مقابل فضیلت مذکور پس نگاہداشتہ شود تا اگر نکند بسوی طرف دیگر پس ازین کشیدن رنج سخت

كالنذور والايمان والعهود على التزام الاعمال الشاقة حتى تذعن الى

مثل نذرہا و سوگندہا و وعدہا بر خود لازم کردن عملہا سخت بر نفس تا اگر گردن نہد بسوے

ما هو اسهل منها بالطيب والسهولة واستماع ما ورد فى ذم سوء الخلق

کہ آن آسان تر باشد از ینہا بر ضا مندی بخو آسانی و طیب شنیدن آنکہ وارد است در بد گفتن بد سیرت

اجمالا وتفصيلا والثانى سيجيء فى القسم الثانى ان شاء الله واما الاول

بطریق اجمال و تفصیل و دوم قسم زود بیاید در قسم دوم ازین بحث اگر خواہد خدا تعالی و اما قسم اول

فمنه ما خرج صف عن ميمون بن مهران انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

پس بعض ازان آنکہ روایت کردہ است اصفہانی از میمون بن مہران رض بدرستیکہ او گفتہ گفت پیغمبر خدا صلعم

ما من ذنب اعظم عند الله من سوء الخلق وذلك ان صاحبه لا يخرج من

نیست گناہی از گناہان بزرگتر نزد خدا تعالی از سیرت نکوہیدہ و این ثابت است کہ بدرستی بر نیاید از

خداوند او

146

ذنب الا وقع في ذنب وخرج طط عن عائشة رض انها قالت قال رسول الله

گناه مگر که بیفتد در گناه دیگر روایت کرده است طبرانی از عائشه رض بدرستی او گفته گفت پیغمبر خدا
در معجم اوسط

صلى الله عليه وسلم الشؤم سوء الخلق طط صف عن عائشة رض عن النبي صلى الله عليه وسلم انه

صلعم بدبختی صاحب سیرت نکوهیده است روایت و اصفهانی از عائشه رض از پیغمبر خدا صلعم بدرستی او
کرده است طبرانی در معجم اوسط

قال ما من شيء الا له توبة الا صاحب سوء الخلق فانه لا يتوب من ذنب الا عاد

گفت نیست از چیزی مگر او را توبه است بجز صاحب سیرت نکوهیده زیراکه او توبه نکند از گناهی مگر که باز گردد

في شر منه طكط هق عن ابن عباس رض انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

در دیگر گناه بدتر از آن روایت کرده است و بیهقی از ابن عباس رض بدرستی او گفته گفت پیغمبر خدا صلعم
طبرانی در معجم کبیر و معجم اوسط

الخلق الحسن يذيب الخطايا كما يذيب الشمس الماء الجليد والخلق السوء

سیرت نیک آمیخته ازو گناهان را مثل گداختن آفتاب آب یخ بسته را و سیرت نکوهیده

يفسد الاعمال كما يفسد الخل العسل والاوساط الخالية عن

تباه کند عملها نیک را مثل تباه کردن سرکه شهد را و میانه ترین مذکور در سابق که خالی است از

الغرض الفاسد فضائل فكل خلق محمود ناشئ منها منفردة او مجتمعا

غرض فاسد فضیلتها اند پس هر سیرت ستوده پیدا شود از آنها تنها یا جمیع شده

بعضها او من مجموعها المسمى بالعدالة فمن حصل له بكسب او طبع فليحفظ

بعض آنها یا از همه آنها که نام زده شده بعدالت است پس کسیکه حاصل شد بسعی یا بطبع خود پس نگهدارد
این سیرت نیک را او را

147

بملازمة اهله وعدم صحبة الاشرار واياه والاسترسال في الملاهي و

بلازم بودن باهل او و نبودن یاری او و بدان را و لازم است احتراز صاحب از همیشگی در بازیها و
سیرت نیک را

المزاح والمراء وليرض نفسه بوظائف علمية وعملية فليذكر جلال الله

خوش طبعی و جنگ کردن و رام کند نفس خود را به همیشگیها کارها منسوب بعلم و عمل پس هر آئنه یاد کند بزرگی
نیک

ودوامه وصفائه وحقارة الدنيا وزوالها ونكدها وباستماع ما ورد

و همیشگی آن و پاکی آن و خواری دنیا و نیست شدن آن و سختی آن و بشنیدن آنچه وارد است

في حسن الخلق اجمالا وتفصيلا والثاني سيجيء ان شاء الله تعالى ومن الاول

در مدح خوی نیک بطریق اجمال و تفصیل و قسم دوم ازو و بیاید بیان آن اگر خواهد خدا تعالی و از قسم اول

قول الله تعالى انك لعلى خلق عظيم وقول النبي صلى الله عليه وسلم فيما اخرجه طك

این قول خداست بدرستیکه تو هر آئنه بر خوی بزرگ هستی و قول پیغمبر خدا است در آنکه روایت کرده است او را طبرانی در معجم
کبیر

عن انس رض انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان العبد ليبلغ بحسن خلقه عظيم

از انس رض بدرستی او گفته گفت پیغمبر خدا صلعم بدرستیکه بنده مومن هر آئنه میرسد بسبب نیکوخوی او به بزرگ

درجات الاخرة وشرف المنازل وانه لضعيف العبادة وانه ليبلغ بسوء

مرتبه‌ها آخرت و به بزرگ مرتبه‌ها و حال که بدرستی او ضعیف عبادت باشد و بدرستیکه بنده هر آئنه میرسد
بسبب بد

خلقه اسفل دركة في جهنم حد هق حك عن ابي هريرة رض انه قال

خوی او به پایین تر مرتبه در دوزخ امام احمد و بیهقی و حاکم از ابی هریره رض بدرستی
روایت کرده است
او گفت

سَمِعتُ رَسُولَ اللّٰہِ صلی اللّٰہ علیہ وسلم بُعِثتُ لِاُتَمِّمَ مَکَارِمَ الاَخلَاقِ طب ز

شنیدہ ام از پیغمبر خدا صلعم فرستادہ شدہ ام برای اینکہ تمام کنم خوہای بزرگ را روایت کردہ است طبرانی و بزار

عَن اَنَسٍ رض اَنَّہٗ قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی اللّٰہ علیہ وسلم ذَھَبَ صَاحِبُ حُسنِ الخُلُقِ بِخَیرِ الدُّنیَا وَالاٰخِرَۃِ

از انس رضی اللّٰہ عنہ روایتست او گفت گفت پیغمبر صلعم بردہ است صاحب خوی نیک بہ نیکی دنیا و آخرت

طط عَن اَبِی ھُرَیرَۃَ اَنَّہٗ قَالَ سَمِعتُ رَسُولَ اللّٰہِ صلی اللّٰہ علیہ وسلم یَقُولُ مَا حَسَّنَ اللّٰہُ خَلقَ

روایت کردہ است از ابی ہریرہ رضی اللّٰہ عنہ او گفت شنیدہ ام از پیغمبر خدا صلعم کہ میگفت چہ عجب نیک گردانیدہ است خدا

طبرانی در معجم اوسط

رَجُلٍ وَخُلُقَہٗ فَیُطعِمُہُ النَّارَ ھق عَن اَبِی ھُرَیرَۃَ اَنَّہٗ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰہِ صلی اللّٰہ علیہ وسلم

مرد و خوی او را پس خوراند او را باتش روایت کردہ است بیہقی از ابی ہریرہ رضی اللّٰہ عنہ او گفت گفت پیغمبر خدا صلعم

یَا اَبَا ھُرَیرَۃَ عَلَیکَ بِحُسنِ الخُلُقِ قَالَ وَمَا حُسنُ الخُلُقِ یَا رَسُولَ اللّٰہِ قَالَ علیہ السلام

ای ابا ہریرہ رضی اللّٰہ عنہ لازم باش بخوی نیک گفت کہ چیست خوی نیک ای پیغمبر خدا گفت پیغمبر صلعم خوی نیک

تَصِلُ مَن قَطَعَکَ وَتَعفُو عَمَّن ظَلَمَکَ وَتُعطِی مَن حَرَمَکَ فَعَلَیکَ

پیوند کنی با کسیکہ بریدہ باشد از تو و عفو کنی از کسیکہ ظلم کردہ بر تو و بخشش کنی کسیرا منع کردہ چیزیرا از تو پس لازم است

اَیُّھَا السَّالِکُ بِتَخلِیَۃِ قَلبِکَ عَنِ الرَّذَائِلِ وَتَحلِیَتِہٖ بِالفَضَائِلِ فَاِنَّ

ای روندہ راہ خدا خالی کردن دل تو از بدیہا و مزین کردن دل بہ فضیلتہا زیراکہ

التَّصَوُّفَ عِبَارَۃٌ عَنھُمَا اِذ قِیلَ فِی تَفسِیرِہٖ ھُوَ الخُرُوجُ مِن کُلِّ خُلُقٍ دَنِیٍّ

تصوف عبارتست از ہر دو زیراکہ گفتہ شدہ در بیان تصوف کہ آن برآمدن است از ہر خوی نکوہیدہ

وَالدُّخُولُ فِی کُلِّ خُلُقٍ سَنِیٍّ القِسمُ الثَّانِی فِی الاَخلَاقِ الذَّمِیمَۃِ

و در آمدن است در ہر خوی بلند قسم دوم در بیان سیرتہای نکوہیدہ

وَتَفسِیرِھَا وَغَوَائِلِھَا وَعِلَاجِھَا تَفصِیلًا اِعلَم اَنِّی تَتَبَّعتُھَا فَوَجَدتُّھَا

و بیان آنہا و بدی آنہا و علاج آنہا بطریق تفصیل است بدانکہ بدرستی من طلب کردہ ام آنہا را پس

سِتِّینَ الاَوَّلُ الکُفرُ بِاللّٰہِ تعالٰی وَالعِیَاذُ بِاللّٰہِ تعالٰی مِنہُ وَھُوَ اَعظَمُ المُھلِکَاتِ

شصت سیرت خوی اول از آنہا کافر شدن بخدا است و پناہ جوئیم بخدا تعالٰی از آن و آن بزرگترین ہلاک کنندگان

عَلَی الاِطلَاقِ فَنَقُولُ وَبِاللّٰہِ التَّوفِیقُ وَھُوَ عَدَمُ الاِیمَانِ عَمَّن مِن

مطلقا پس گوئیم و بخدا است مدد دادن و آن نابودن ایمان است از کسیکہ از

شَاْنِہٖ اَن یَّکُونَ مُؤمِنًا وَالاِیمَانُ ھُوَ التَّصدِیقُ بِالقَلبِ لِجَمِیعِ مَا جَاءَ

شان او بودنی او مومن بود و ایمان آن راست گوئی داشتن بدل است بہمہ آنکہ آمدہ

بِہٖ مُحَمَّدٌ صلی اللّٰہ علیہ وسلم مِن عِندِ اللّٰہِ تعالٰی وَالاِقرَارُ بِہٖ عِندَ عَدَمِ المَانِعِ حَقِیقَۃً وَحُکمًا اَو

آن محمد صلعم از نزد خدا تعالٰی و اقرار بآن نسبت نزد نبودن منع کنندہ اور حقیقت و حکم یا

حُکمًا فَقَط وَتَفسِیرُ الکُفرِ بِالاِنکَارِ لَیسَ بِجَامِعٍ لِخُرُوجِ الشَّکِّ وَخُلُوِّ

در حکم فقط و بیان کفر بانکار نیست فراہم کنندہ از روی برآمدن شک و خالی بودن

الذِّھنِ عَنہُ فَعَلَی الاَوَّلِ بَینَھُمَا تَقَابُلُ العَدَمِ وَالمَلَکَۃِ وَعَلَی الثَّانِی تَقَابُلُ التَّضَادِ

خاطر از آن پس بمقتضای تعریف میان ہر دو تقابل عدم و ملکہ است و بمقتضای تعریف دوم کفر را تقابل تضاد

والكفر ثلثة انواع النوع الاول جهلي وسببه عدم الاصغاء والالتفات
والتأمل في الآيات والدلائل ككفر العوام والجهل هو الثاني من آفات القلب
وهو عدم العلم عمن من شانه ان يكون عالما وهو نوعان بسيط واصحابه
كالانعام لفقدهم ما به يمتاز الانسان عنها بل هم اضل لتوجهها نحو كمالاتها
فما وجب علمه مما سبق حرم جهله وما لا فلا وعلاجه بعد معرفة غوائله وما
فوائد العلم مما سبق في فضل العلم التعلم وقد يحصل بسبب تعارض الادلة
العقلية كجهل السوفسطائية بسبب حيرة وشكا وترددا وتوقفا فعلاجه ممارسة القوانين
العقلية كالمنطق وغيره حتى يطلع على شرط اهله او اعتبره ولم يكن

معتبرا في احد الدليلين فيزول التعارض فالحيرة وتعارض الادلة
الشرعية قد لا يمكن دفعه بان لا يعلم التاريخ وامتنع الترجيح
بالاسباب المرجحة فيوجب الشك والتوقف فلذا توقف بعض
المجتهدين في بعض المسائل كائمتنا الثلثة في سؤر البغل والحمار
وابي حنيفة في اطفال المشركين ووقت الختان والدهر ونوع منكر ومركب
وهو اعتقاد غير مطابق وهو شر من الاول وهو مرض مزمن
قلما يقبل العلاج لان صاحبه يعتقد انه علم وكمال لا جهل و

مرض فلا يطلب ازالته وعلاجه الا ان يطلع على فساده بغتة

بیماری پس نجوید دور کردن آن و علاج آن مگر وقتی آگاه شدن بر فساده ناگاه

بعناية الله والنوع الثاني كفر جحودي وعنادي وسببه الاستكبار

بسبب مهربانی خدا تعالی و قسم دوم از سه قسمها کفر کفر منسوب به انکار و منسوب بعناد است و سبب آن گردنکشی است

وسببه كفر فرعون وملائه لقوله تعالى فاستكبروا وكانوا قوما

و زد ... مانند کفر فرعون و قوم او از جهت قول او تعالی در حق ایشان پس سرکشیدند و بودند گروه

عالين فقالوا انؤمن لبشرين مثلنا وقومهما لنا عابدون و

سرکش و زبردست پس گفتند آیا ایمان آوریم مر دو آدمی را که مانند مااند و حال آنکه گروه ایشان مارا پرستندگان اند و

قوله وجحدوا بها واستيقنتها انفسهم ظلما وعلوا وخوف عدم

قول او تعالی و منکر شدند مر معجزهای او بیگمان بودند بدان دلهای ایشان از روی ستمگاری و بزرگی و سرکشی و ترسیدن از نه

وصول الرياسة او زوالها ككفر هرقل وحب الرياسة الدنيوية

رسیدن مهتری یا رفتن مهتری است مانند کفر هرقل پادشاه و دوستی مهتری منسوب به دنیا

هو الثالث من امراض القلب وهي ملك القلوب وتسمى جاها وشرفا

آن خوی سوم است از بیماریهای دل و آن سلطنت دلهاست و نام زده شده بجاه و شرف

وصيتان ت س عن كعب بن مالك رض عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال ما ذئبان

وصیت روایت ترمذی و نسائی از کعب بن مالک از پیغمبر صلعم پس گفت نیست دو

کرده است

جائعان ارسلا في غنم بافسد لها من حرص المرء على المال والشرف لدينه

گرسنه که داخل شدند در رمه گوسفندان بسیار تباه کنند از فساد و حرص آدمی بر مال و شرف یعنی جاه مر دین او را

هق عن انس انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم حسب امرئ من الشر الا من عصمه

روایت کرده است انس ... گفت پیغمبر خدا صلعم کافی است آدمی را از بدی مگر آنکسیکه نگه داشت او را

ان يشير الناس اليه بالاصابع في دينه ودنياه د يلم عن ابن عباس انه

اشارت کردن مردمان بسوی او با انگشتها در دین او و دنیا او روایت کرده است از ابن عباس

قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم حب الثناء من الناس يعمي ويصم وسببه ثلاثة احدها التوسل

گفت پیغمبر خدا صلعم دوستی مدح از مردمان کور کند و کر کند و سبب آن سه اند یکی از آنها نزدیکی

بالجاه الى ما حرم من مشتهيات النفس ومراداتها وهذا حرام وثانيها التوسل

بجاه است بسوی آنکه حرام است از چیزهای آرزو داشته شده نفس و مرادهای آن و این قسم حرام است و دوم از آنها نزدیکی

به الى اخذ الحق وتحصيل المرام المستحب او المباح او دفع الظلم والشواغل و

بان گرفتن حق خود و حاصل کردن مقصود نیک ... شده یا مقصود مباح یا دفع کردن ظلم و شغلها و

التفرغ للعبادة او الى تنفيذ الحق واعزاز الدين واصلاح الخلق بالمعروف

فارغ شدن برای عبادت یا بکاری کردن فرمان حق و گرامی کردن دین و بصلاح آوردن خلق بحکم شرع

والنهي عن المنكر فهذا ان خلا عن المحظور كالرياء والتلبيس وترك الواجب

باز داشتن از ناپسندیده پس این قسم اگر خالی باشد از قصد حرام مانند ریا و مکر و واگذاشتن واجب

کرده شده

والسنة فجائز بل مستحب قال الله تعالى حكاية واجعلنا للمتقين اماما والاثلا

وسنت پس روا است بلکه مستحب است گفت است خدا تعالی بطریق حکایت و بگردان ما را برای پرهیزگاران پیشوا و سه پس

لان النية لا تؤثر في المحرمات والمكروهات وثالثها التلذذ بنفسه وظنه كمالا

زیرا که نیت اثر نکند در چیزهای حرام داشته شده و مکروه داشته شده و سوم از آنها مزه یافتن است بآن نفس او و گمان بردن او کمال

وهذا كحب المال للتنعم والتلذذ به فان خلا عن المحظور فليس بحرام ولكنه مذموم

واین قسم مانند دوستی مال برای نعمت و مزه یافتن بآن پس اگر خالی بود از منع حرام کرده شده پس حرام نیست ولکن آن نکوهیده است

لكون صاحبه مصروف الهم على مراعاة الخلق وخوف تاديته الى المراآت لاجلهم والى

از روی بودن صاحب او کوتاه همت ابر نگه داشتن خاطر خلق و ترسیدنی رسیدنی او بریا برای خلق و بسوی

النفاق باظهار ما ليس فيه من الكمالات لاقتناص القلوب والتلبيس والخدعة و

نفاق بظاهر کردن آنچه نیست در آن از کمالها برای شکار کردن دلها و پنهان داشتن عیب و فریب و

الكذب والعجب ونحوها وعلاجه ان يعلم انه ليس بكمال حقيقي لفنائه وكدورته

دروغ و خویشتن بینی و مانند آنها و علاج آن اینکه بداند که بدرستی آن نیست کمال سزاوار از روی نیست شدن و تیرگی

ومعرفة غوائله المذكورة وان يعمل ما يسقط الجاه عن قلوب الخلق من الامور

وشناختن تباهیهای او که ذکر شده است و کردن آنچه اندازد جاه او را از دلهای خلق از کارها

الخسيسة المباحة كما روى ان بعض الملوك قصد بعض الزهاد فلما علم بقربه منه

فرومایه مباح چنانچه روایت شده بدرستیکه بعض پادشاهان قصد کرد زیارت بعض زاهدان پس هرگاه که بدانست نزدیکی او ازوی

استدعى طعاما وبقلا واخذ ياكل بشره ويعظم اللقمة فلما نظر

بخواست برای خود طعام و سبزی و گرفت آنرا که میخورد آنرا بحرص و بزرگ میکرد لقمه را پس هرگاه دید

اليه الملك سقط من عينه وانصرف فقال الزاهد الحمد لله الذي

بسوی او پادشاه بیفتاد از نظر او و برگشت از وی پس گفت زاهد ستایش مرخدای راست که

صرفك عني واقوى الطرق في قطع الجاه الاعتزال عن الناس الى

واگردانید ترا از من و قوی تر طریقها علاج در قطع جاه یکسو شدن است از مردمان بسوی

موضع الخمول واما الجاه بلا احتيال ولا حرص عليه للذة العاجلة

جای گمنام و اما مرتبه بلند بحیله دوستی او از جاه را بی حرص از و برای مزه دنیا

فليس بمذموم فاي جاه اعظم من جاه الانبياء والخلفاء الراشدين

پس نیست آن نکوهیده پس کدام مرتبه بزرگتر است از مرتبه نبیان و چهار یار کبار

والسبب الثالث للكفر الجحودي خوف الذم والتعيير ككفر ابي طالب وهو

وسبب سوم برای کفر جحودی ترسیدن بد گفتن و سرزنش کردن است مانند کفر ابیطالب و آن

الرابع من منكرات القلب والخامس حب المدح والثناء وهما كحب

خوی چهارم است از جمله ناپسندیده های دل و خوی پنجم ازآنها دوستی مدح و ستایش است و آن دو مانند

الرياسة سببا

بهتر است از جهة سبب

وحكما وعلاجا غير ان السببين الاولين في الاول عدم التوسل والثالث
التالم بشعور النقصان وعدم ملك القلوب والحشمة فيها وعلاجه ان يحضر في
قلبك ان الذام ان كان صادقا فقد عرفني وذكرني ونبهني على عيبي فان
كان ممكن الزوال فاجتهد في ازالته عنك فهو نعمة توجب الفرح والحب
والثناء والمكافاة لمعطيها ولو اراد قدحي وطعني اذ نيته لا توثر فيها وان لا
يخرجها من ان تنفع لي بل تزيد بصيرة وذمه لي ح لم يرد او غيبة فيكون
مهديا الي بعض حسناته ومنقذا لي عن بعض ذنوبي فتضاعف النعمة
فان لم يكن ... وان لم يمكن زواله تحصل لي النعمة الثانية وان كان كاذبا فقد

بهتني واضر نفسه وحصل لي النعمة الثانية اكثر واعظم من الاول فالالم من
الذم انما يحصل لمن قصر نظره على الدنيا واما طالب الآخرة فالحاصل له
الفرح والنشاط والسبب الثاني في حب المدح التلذذ بشعور النفس الكمال
بتعريف المادح او تذكيره في الصدق وبشعورها ملك قلب المادح وسببيته
لملك قلوب الآخرين وحشمتها وعلاج الثاني سبق في الاول ان الكمال ان
دنيويا فكالثاني وان اخرويا فالعلم والعمل فقط وخيرتهما ونفعهما موقوفة
على استجماع الشرائط كالاخلاص في العمل وعدم الاحباط بالكفر الى
الموت والا فينقلبان شرا وضرا فيوجبان له الما وحزنا وهي مجهولة مشكوكة

بل غير مظنونة غالباً لأن النفس لأمارة بالسوء وشياطين الإنس و
الجن صارفة عنها فسببيتهما للخشية والوجل أولى وأقرب منها
للفرح والأمن عند سالك طريق الآخرة ولذا قال الله تعالى إنما يخشى الله
من عباده العلماء وفسر رسول الله صلى الله عليه وسلم قوله تعالى والذين يؤتون ما آتوا
وقلوبهم وجلة بالذين يعملون الصالحات وسيجيء ضرر المدح في آفات
اللسان إن شاء الله تعالى والنوع الثالث كفر حكمي وهو ما جعله الشارع أمارة
التكذيب كاستخفاف ما يجب تعظيمه من الله تعالى وكتبه وملائكته ورسله واليوم
الآخر وما فيه والشريعة وعلومها والرضاء بكفر نفسه مطلقا وبكفر

غيره استحساناً له بالاتفاق ومطلقاً عند البعض والتكلم بما يوجبه طائعاً
من غير سبق اللسان عالماً بأنه كفر بالاتفاق وجاهلاً به عند عامة العلماء وكذا
الفعل ولو هزلاً ومزاحاً بلا اعتقاد مدلوله بل مع اعتقاد خلافه فإنه يكفر به
عند الله تعالى أيضاً فلا يفيده اعتقاد الحق وسببه قصد إظهار الظرافة والبلاغة
وإتيان الأمر الغريب وتطييب المجلس وإضحاك الحاضرين بالهزل والهزء والمزاح
أو شدة الغضب والضجر وبالجملة الخفة والشره على الكلام والمحاكاة وعدم
حفظ اللسان والأعضاء وعدم المبالاة في أمر الدين وعلاجه أن يعرف أولاً
آفات الكفر بعد الإيمان من حبط الطاعات كلها وذهاب النكاح وحل دمه وحرمة

ذبحته والعذاب المخلد فی النار لو مات بدون التوبة وثانیا آفات اللسان مما یستحی

چار پایه را بکُشد بریده اورا و عذاب همیشه تا ابد در دوزخ اگر مرد بجز توبه از آن و دوم آفتهای زبان از آنچه روا باید

ان شاء الله تعالی ثم ملازمة الصمت والسکون وحفظ اللسان والاعضاء والجد وترک

اگر خواهد خدا تعالی پس از این پیوسته بودن خاموشی و آرامیدن و نگهداشتن زبان و اندامها و کوشش و گذاشتن

الهزل والهزء ونحو ذلک من الاسباب والدعاء والتضرع لله تعالی ان یحفظ من الکفر

سخن بیهوده و تمسخر و مانند آن از اسباب رساننده و پس از آن طلب عاجزی و زاری کردن برضای خدا تا نگهدارد او را از کفر

خصوصا الدعاء الذی رواه ابو موسی الاشعری کما اخرجه حم طب

خاص کند بخاص کردنی آن دعا را که نقل کرده او را ابو موسی اشعری رضی چنانچه روایت کرده آن را امام احمد بن حنبل و طبرانی

قال خطبنا رسول الله صلی الله علیه وسلم ذات یوم فقال یا ایها الناس اتقوا هذا الشرک فانه

گفت خطبه خواند در میان ما پیغمبر خدا صلعم یک روز پس گفت ای مردمان پرهیز کنید از این شرک زیرا که آن

اخفی من دبیب النمل فقال له من شاء الله ان یقول وکیف نتقیه وهو اخفی

پوشیده تر است از نرم رفتن مورچه پس گفت مر او را کسیکه خواست خدا گفتن او را و چگونه پرهیز کنیم از شرک و حال آنکه آن پوشیده تر

من دبیب النمل یا رسول الله فقال صلی الله علیه وسلم قولوا اللهم انا نعوذ بک ان نشرک

از نرم رفتن مورچه است ای پیغمبر خدا پس گفت صلعم بگوئید بار خدایا ما پناه جوئیم بتو از شریک ساختن

بک شیئا نعلمه ونستغفرک لما لا نعلمه واخرجه یعلی من حدیث حذیفة

بتو چیزی را دانیم او را و طلب آمرزش از تو مر آنچه ندانیم آن را و روایت کرده آن را ایضا ابو یعلی از حدیث حذیفه بن یمان

وزاد النبی صلی الله علیه وسلم یقول اللهم الخ کل یوم ثلث مرات وغائلة الکفر العظمی حرمان

و زیاد کرده در آن پیغمبر صلعم میگوید اللهم تا آخر هر روز سه بار و بدی کفر بزرگ ناامیدی

دخول الجنان والعذاب المؤبد فی النیران وسبب الایمان النظر والتأمل

در آمدن باغهای بهشت و عذاب با نهایت در دوزخ و سبب ایمان نگریستن و فکر کردن

فی الآیات الدالة علی وجود الباری تعالی واتصافه باوصاف الکمال وتنزهه عن

در آیتهای دلالت کننده بر هستی پیدا کننده از خاک خدا تعالی و صفت کردن او بصفتهای کمال و دوری او از

صفات النقصان وعلی نبوة محمد صلی الله علیه وسلم وتیقن التابید فی النار ان مات علی

صفتهای نقصان و بر پیغمبری محمد صلعم و ثبوت همیشگی در عذاب دوزخ اگر مرد بر

الکفر والانکار ورجاء دخول الجنة دار القرار وفائدته العظمی النجاة

کفر و انکار و طمع در آمدن بهشت که خانه قرار است و فائده بزرگ آن ایمان خلاصی است

من التابید المذکور والفوز بالدخول المزبور رزقنا الله وایاکم الکریم

از همیشگی ذکر کرده شده و رسیدن بدخول آنکه نوشته شده روزی کند ما را خدا و شما را بخشنده

العفو والسادس اعتقاد البدعة وسببه اتباع الهوی و

بسیار بخشاینده و ششم از آنها اعتقاد بدعت است و سبب آن متابعت کردن خواهش نفس است

الاعتماد علی العقل والاعجاب بالرأی والتقلید فاما اتباع الهوی فهو

تکیه کردن بر عقل و عجب کردن بر فکر خود و قبول کردن قول پس هرچه متابعت کردن هوی است پس آن

السابع من آفات القلب قال الله تعالى فلا تتبعوا الهوى ان تعدلوا ولا تتبع

هفتم از جمله آفتهای دل گفت خدا تعالی پس پیروی مکنید آرزوی نفس را برای آنکه میل کنید از حق و متابعت مکن

الهوى فيضلك عن سبيل الله واما من خاف مقام ربه ونهى النفس عن

آرزوی نفس را پس گمراه کند ترا از راه خدا تعالی و اما هر کس که ترسیده باشد از ایستادن نزد پروردگار خود و باز داشته نفس خود را از

الهوى فان الجنة هي المأوى أرأيت من اتخذ الهه هواه واتبع هواه فمثله

آرزوی او پس بتحقیق بهشت آن آرام جای اوست آیا دیدی کسی را که فرا گرفت خدای خود را هوای خود و پیروی کرد آرزوی خود را پس

كمثل الكلب ان تحمل عليه يلهث او تتركه يلهث واتبع هواه وكان امره

مانند صفت سگ است اگر حمله کنی بر وی زبان از دهن بیرون افگند و اگر بگذاری او را همان زبان بیرون کند و پیروی کرده است آرزوی نفس خود را و هست

درست احوال [illegible]

فرطا بل اتبع الذين ظلموا اهواءهم بغير علم ومن اضل ممن اتبع هواه و

تباه و ضایع [illegible]

خرج ز عن انس رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال في آخر حديث طويل واما المهلكات

روایت کرده بزار از انس رضی الله عنه از پیغمبر صلعم بدرستی او گفت در آخر حدیث دراز و اما هلاک کنندگانند

فشح مطاع وهوى متبع واعجاب المرء بنفسه وخرج دنيا عن علي رضي الله عنه

پس بخل [illegible] و روایت کرده ابن ابی الدنیا از حضرت علی رض

انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان اشد ما اخاف عليكم خصلتان اتباع الهوى

بدرستی او گفته گفت پیغمبر خدا صلعم بدرستی سخت ترین آنکه میترسم بر شما دو خوی اند یکی پیروی کردن خواهش نفس است

وطول الامل فاما اتباع الهوى فانه يعدل بك عن الحق واما طول الامل

و دوم درازی امید است پس هرچه پیروی کردن خواهش نفس است پس هر آینه او برگرداند ترا از پیروی حق و هرچه درازی امید است

فانه يحبب اليك الدنيا وخرج ت عن شداد بن اوس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم

پس هر آینه او دوست گرداند ترا دنیا و روایت کرده ترمذی رح از شداد بن اوس رض بدرستی پیغمبر خدا صلعم

قال الكيس من دان نفسه وعمل لما بعد الموت والعاجز من اتبع نفسه هواها و

گفت زیرک کسی است که زبون کرد نفس خود را و عمل کرد برای آنچه پس از مردن است و عاجز کسی است که پیروی کرد نفس خود را در خواهش او و

تمنى على الله فالهوى مصدر هويه يهويه من باب علم اي احبه واشتهاه و

آرزو کرد [illegible] پس لفظ هوا مصدر [illegible] از باب علم یعنی دوست داشت او را و آرزو کرد او را و

النفس بالطبع ميالة الى الشر امارة بالسوء فاتباع هواها يردي ويهلك لا محالة

نفس بموجب سرشت [illegible]

اما في غير المباحات فظاهر واما فيها فبعد كونه صفة بهيمية وركونا الى الدنيا

اما پیروی [illegible] پس میل کردن بسوی دنیا

الدنية وشغلا شاغلا عن الطاعة وزاد الآخرة مفض الى المحظور وجار

[illegible] از عبادت خدا و از توشه آخرت رساننده بچیز حرام کرده شده و کشنده

الى الشر ومؤد الى الفجور وحمى للحرام ومأوى للآثام والاثام وصاحبه

بسوی بدیها و رساننده بسوی گناهان کردن [illegible] هر حرام و جای [illegible]

خسيس دنى لئيم رذيل بل هو لخنزير الشهوة خادم مطيع وعبد ذليل و

فرومايه ناكس بخيل ... بلكه او براى شهوتى كه مانند خوك ... فرمان بردار و بنده خوار است و

انشدوا نون الهوان من الهوى مسروقة + فصريع كل هوى صريع هوان و مقابله

استوار کرده اند نون هوان از لفظ هوی ... پس افتاده هر هوا افتاده خواریست و مقابل پیروی هوا

المجاهدة وهى فطم النفس عن المألوفات وحملها على خلاف هواها فى عموم الاوقات

مجاهده است و آن بریدن نفس است از همه چیزهای خو گرفته و حمل کردن نفس است بر مخالف خواهش آن در اکثر وقتها

فهى بضاعة العباد ورأس مال الزهاد ومدار صلاح النفوس وتذليلها وملاك

پس مجاهده سرمایه پرستندگان و سرمایه تجارت زاهدان و جای گردش نیکی نفسها و خوار کردن آنها و اصل

تقوية الارواح وتصفيتها ووصولها فعليك ايها السالك بالتشمر فى منع

نیرو دادن ارواح و صاف کردن آنها و رسیدن آنها بحضرت حق است پس لازم باش ای رونده راه خدا مهیا شدن و دامن بر زدن در منع

النفس عن الهوى وحملها على المجاهدة ان شئت من الله تعالى الهدى قال الله تعالى و

نفس خود از خواهش او و حمل بردن نفس بر مجاهده اگر خواهی از خدا تعالی راه نمای گفت خدا تعالی و

الذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا ومن جاهد فانما يجاهد لنفسه ان الله

آنانکه کوشش نمایند در اقامت دین ما هر آینه نمائیم ایشان را راهها خود و هر که جهاد کند پس جز این نیست که جهاد کند برای خود هر آینه خدا تعالی

لغنى عن العلمين ثم اعلم ان المذموم فى اتباع الهوى فى المباحات الاصرار عليه

هر آینه بی نیاز است از عالمیان پس بدان بدرستیکه مذمت شده در پیروی هوا در کارهای مباح همیشگی کردن است بر آن

اذ طبع البشر لا يحتمل المخالفة الكلية ولانه يؤدى الى الغلو والافراط

زیرا که سرشت آدمی ... مشقت مخالفت او ... و نیز سبب آن می رسد بمخالفت طاقت و تجاوز از حد

وقد مر فى فصل الاقتصاد انه منهى عنه ولانه يورث الملالة والسآمة

و بتحقیق گذشته در فصل اقتصاد که در رستی افراط ... منع شده است از آن و هر ستیکه آن می پیدا کند ملال و سستی را

المؤدية الى عدم المداومة المذموم جدا فى العبادة ولذا قال عليه السلام

که رساننده است بسوی نکردن همیشگی که بد داشته شده است بسیار در عبادت و ازین وجه گفت پیغمبر علیه السلام

يا ايها الناس خذوا من الاعمال ما تطيقون فان الله تعالى لا يمل حتى تملوا

ای مردمان کنید از عملهای نیک بقدر طاقت شما زیرا که خدای تعالی عاجز نشود تا آنکه عاجز شوید

وان احب الاعمال الى الله تعالى ما دام وان قل وخرجه خ م عن عائشة

و بدرستی که دوست ترین عملها نزد خدای تعالی عملیست که همیشه بود اگرچه اندک بود و روایت کرده است بخاری و مسلم از عائشه

وفى رواية لمسلم خذوا من العمل ما تطيقون فوالله لا يسام الله حتى

و در روایت دیگر برای مسلم آمده کنید از عمل نیک بقدر طاقت شما پس سوگند بخدا که ناتوان نگردد خدا تعالی تا آنکه

تسأموا وعن على انه قال روحوا القلوب

ناتوان شوید و روایت است از علی ... که گفت راحت دهید دلها را

فانها اذا اکرهت عمیت وعن ابی الدرداء رضی اللہ عنہ انه قال انی لاستجم نفسی

زیرا کہ آنہا وقتیکہ زور کردہ شود بر ایشان نابینا شوند و روایت است از ابی درداء رضی اللہ عنہ که گفت بتحقیق من هر آئنه بستانم راحت نفس خود

باللهو لیکون عونا لی علی الحق فحینئذ لا بد احیانا ان یتینا والمن

بازی مباح برای بودن آن یاری کردن مرا بر عمل حق پس درین وقت لاچار است بعض وقتها از بکار خوردن بنده از

المشتهیات المباحات استراحة من التعب وتحرزا عن السامة وتحریکا

چیزها آرزو داشته شده که مباح باشند برای طلب راحت از زور ماندگی و برای احتراز از ناتوانی و برای جنبانیدن

للنشاط علی العبادة ولذا قال الامام حجة الاسلام الغزالی رحمه الله

مر شادمانی را بر عبادت و ازین وجه گفت امام که دلیل اهل اسلام است ابو محمد غزالی رحمه الله

لو سکن نشاطه وضعفت رغبته وعلم ان الترفه بالنوم او الحدیث

اگر قرار میشد شادمانی عابد و زبون شد میل او در عبادت و حال که دانست که بدرستی راحت گرفتن بخواب یا سخن مباح

او المزاح فی ساعة یرد نشاطه فذلك افضل له من اداء الصلوة مع الملال

یا خوش طبعی در یک ساعت باز گرداند شادمانی او را پس این بهتر است مر او را از نماز کردن با اندوهی

ففی الحقیقة هذا الاتباع اتباع للشرع لا للهوی المحض والعجب سیجیئ ان

پس در واقعه این پیروی کردن نفس را پیروی کردن است مر شرع را نه مر هوا خالص را و خود بینی زود بیاید بیان او

شاء الله تعالی واما التقلید فهو الثامن من آفات القلب وهو الاقتداء

خواست خدا تعالی و اما تقلید اگر هست پس آن خوی هشتم است از آفتهای دل و آن پیروی کردن

بالغیر بمجرد حسن الظن من غیر حجة وتحقیق وذا لا یجوز فی العقائد

غیر است بمجرد گمان نیک بجز از دلیل و تحقیق و آن روا نیست در عقیده های دینی

بل لا بد من نظر واستدلال ولو علی طریق الاجمال قال الله تعالی قل انظروا

بلکه لاچار است از فکر کردن و دلیل گرفتن اگرچه بطریق اجمال بود گفت خدا تعالی بگو محمد مشرکان را که طلب

ماذا فی السموات والارض والایات فیه وفی ذم المقلدین فی الاعتقاد

تا خود چه چیز است در آسمانها از عجائب قدرت و در زمین و آیتها در ان و در بد گفتن پیروی کنندگان در اعتقاد

کثیرة جدا والاجماع منعقد علیه فالمقلد فی الاعتقاد اثم وان کان

بسیار اند بی نهایت و اتفاق عالمان بسته شده بر ان پس پیروی کننده در اعتقاد گنهگار است اگرچه

ایمانه صحیحا عندنا واما التقلید فی الاعمال فجائز لمن کان عدلا لاجتهاد

ایمان تقلیدی او صحیح باشد نزد ما و اما پیروی دیگری را در عملها پس جائز است مر کسی را که عادل مجتهد باجتهاد

ولکن لما انقطع الاجتهاد مذ زمان طویل انحصر طریق معرفة مذهب

ولکن هرگاه که قطع شد اجتهاد از ابتدای زمانه دراز بند شد راه شناختن مذهب

المجتهد للمقلد فی نقل کتاب معتبر متداول بین العلماء الثقات مصحح لمن

مجتهد کرا فته با ان مقلد در نقل کتاب معتبر مستعمل میان عالمان ثقه صحیح کرده شده برای کسیکه

قدر علی مطالعته واستخراجه واخبار عدل موثوق به فی علمه وعمله فلا یجوز العمل

تواند بر مطالعه آن و بر آوردن مضمون آن و در خبر دادن یک عادل اعتباری علم او عمل او پس واجب است عمل

نزد مردمان در

بكل كتاب ولا بقول كل من تزيّا بزيّ العلماء ومقابل اعتقاد البدعة

بهر کتاب و نه بقول هر کسیکه زینت کند بزینت عالمان و مقابل اعتقاد بدعت مذکور

اعتقاد اهل السنة والجماعة وسببه التمسك بالسنة وما عليه الصحابة واجماع

اعتقاد اهل سنت و جماعت است و سبب آن چنگ درزدن بروش نبوی وآنچه بر آن اصحاب و اتفاق

الامة وترك الهوى والاعجاب بالرأي مع النظر والاستدلال والتقليد

امت و گذاشتن هوا و عجب بنظر خود با فکر کردن و دلیل گرفتن و متابعت

لصاحبه ولو مع اثر والتاسع الرياء وفيه سبعة مباحث المبحث

مر صاحب نظر اگرچه با گناه است و نوع نهم ازآنها ریاست و در آن هفت بحثها اند بحث

الاول في تعريفه وتقسيمه هو ارادة نفع الدنيا بعمل الآخرة او دليله او

اول در بیان تعریف آن و تقسیم آن ریا آن خواستن نفع دنیاست بعمل آخرت یا بامور دلیل او یا

اعلامه احدا من الناس من غير اكراه ملجئ باعث على نفسه وضده الاخلاص

آموزانیدن آن کسی را از مردمان بغیر از مضطرب شدن بر انگیزنده بر نفس آن و ضد ریا اخلاص است

وهو تجريد قصد التقرب الى الله بالطاعة عن نفع الدنيا والاعلام السابق

و آن تنها کردن قصد بنده نزدیک شدن بخدا تعالی است بعبادت از قصد نفع دنیا و به اعلام گذشته

ويتم الاحسان وهو ان تعبد الله كانك تراه وقد يطلق الرياء على حب

و فائده دهد نیکویی کردن را و آن اینکه پرستش کنی خدا تعالی را چنانکه می بینی او را و گاهی اطلاق کرده شود ریا بر دوستی

المنزلة وقصدها في قلوب الناس باعمال الدنيا وهذا رياء اهل الدنيا و

مرتبه بلند و قصد آن در دلها مردمان بعملها دنیا و این ریاء اهل دنیاست و

الاول تقسيمه رياء اهل الدين فالقسم الاول ان لم تقارنه ارادة نفع

ریاء اول دو قسم است ریاء اهل دین ست پس قسم اول اگر جمع نباشد آن خواستن نفع

الآخرة فرياء محض وان قارنته فرياء تخليط اما غالب او مساو او

آخرت پس ریا خالص است و اگر جمع باشد با وی پس ریا خلط کردن است و اراده نفع دنیا غالب است یا برابرست

مغلوب فالجملة خمسة والمراد منه نفع الدنيا والذي يراد منه اما

کمتر ست ازان پس همه ازقسمها ریا پنج اند ومراد از قسمهای ریا حاصل کردن نفع دنیاست و آنکه مراد شود ازان یا

خالق او مخلوق ونفع الدنيا اما جاه او مال وقضاء شهوة او دفع

خالق ست یا مخلوق و نفع دنیا یا مرتبه ست یا مال یا اداء شهوت یا دفع

ضرر يسير وكل منها اما للتوسل الى عمل الآخرة او لا والاول من

ضرر اندک و هر یک ازین اشیاء مذکوره برای نزدیک جستن بعمل آخرت ست فقط یا نه پس اول از

الخالق ليس برياء لورود صلوة الاستسقاء والاستخارة والحاجة

خالق ست نیست ریا از جهت در آمدن نماز استسقاء و نماز استخاره و نماز حاجت

ونحوها وغيره كله رياء وان كان اعلام الغير باعثا على مجرد الاظهار

ومانند آن و غیر آن همه آن ریاست و اگر باشد آگاه گردانیدن غیر باعث بر مجرد ظاهر کردن عمل او

للاقتداء ونحوه من النية الصالحة لا على نفس العمل فليس برياء والمبحث الثاني
فيما به الرياء وهو خمسة الاول البدن وذلك باظهار النحول ليدل على قلة الاكل
وشدة الاجتهاد في العبادة وغلبة خوف الآخرة واظهار الاصفرار ليدل على
سهر الليل وكثرة الحزن في الدين وذبول الشفتين وخفض الصوت ليدل على الصوم
وضعف الجوع ووقار الشرع وحلق الشارب واطراق الرأس والهدو في الحركة ونحو
ذلك ورياء اهل الدنيا باظهار السمن وصفاء اللون واعتدال القامة وحسن
الوجه ونظافة البدن ونحوها والثاني الزي كلبس الصوف وتشميره الى
قريب من نصف الساق وغليظ الثياب والمرقع والطيلسان ليظهر انه متبع للسنة

ولتنصرف اليه الاعين بسبب تميزه ولبس الثياب المخرقة والوسخة ليدل على
الاستغراق بالهم بالدين وعدم التفرغ للخياطة والغسل وعلى التواضع وكسر
النفس والفقر والزهد ولو كلف ان يلبس ثوبا وسطا نظيفا لكان عنده بمنزلة
الذبح لخوفه ان يقول الناس رغب في الدنيا ورجع عن الزهد ومنهم من يريد
القبول عند اهل الدنيا من الملوك والاغنياء وعند اهل الصلاح فلو لبس
الخلقة والوسخة ازدرته اهل الدنيا ولو لبس الفاخرة ردته اهل الدين لا يعلم
زهده وصلاحه فيطلبون الاصواف الرقيقة والاكسية الرفيعة مما قيمتها قيمة
ثياب الاغنياء وهيئتها هيئة ثياب الصلحاء فيلتمسون القبول عند الفريقين

كلفوا لبس خشن او وسخ لكان عندهم كالذبح خوفا من السقوط من اعين الملوك
تكليف داده بپوشيدن جامهٔ درشت وچرکناک هرآئنه باشد این نزد ایشان مانند گلو بریدن از جهت ترسیدن از افتادن از چشمان پادشاهان

والاغنياء ولو كلفوا لبس ما يليق بالاغنياء لعظم عليهم خوفا من ان يقال
وتوانگران واگر تکلیف داده شوند ایشان را بپوشیدن جامه که لائق توانگران است هرآئنه بزرگ شود این بر ایشان از جهت ترسیدن از آنکه گفته شود

رغبوا في الدنيا وان لا يعلم انهم من اهل الدين والصلاح والزهد ورياء اهل
که میل کردند در حال دنیا وخوف اینکه ندانسته شود که ایشان از نیکمردان وبیرغبتان دنیا اند وریاء اهل

الدنيا بالثياب النفيسة والمراكب الرفيعة والمساكن الواسعة وهم يلبسون في بيوتهم
دنیا بجامه‌ها بیش قیمت واشیاء سواری بزرگ قدر در دنیا وجایها سکونت فراخ است وایشان میپوشند در خانهای خود

الثياب الخشنة ولا يخرجون فيها والثالث القول كالوعظ والنطق بالحكمة
جامه‌های درشت وبیرون نیایند در آن وسوم از آن گفتن است مانند پند وسخن کردن بحکمت

والاخبار والآثار لاظهار الغزارة العلم ودلالة على شدة العناية باحوال السلف
وخبرها واثرها برای ظاهر کردن بسیاری علم وبرای دلالت بر سختی اهتمام بحالهای پیشینگان

وتحريك الشفتين بالذكر والامر بالمعروف والنهي عن المنكر بمشهد الخلق واظهار
وجنبانیدن لبان بذکر خدا وفرمودن بکار شرعی وبازداشتن از ناپسندیده در جای حضور خلق وظاهر کردن

الغضب للمنكرات واظهار الاسف على مقارفة الناس للمعاصي وترقيق الصوت بقراءة
خشم برای دفع ناپسندیده‌ها وظاهر کردن اندوه بر آمیختن وورزیدن مردمان مر گناهان را ونرم کردن آواز بخواندن

القرآن ليدل بذلك على الحزن والخوف وادعاء حفظ القرآن والحديث ولقاء
قرآن مجید تا دلالت کند این کار شرعی بر اندوه فوات وترس خدا ودعوی کردن یادداشت قرآن وحدیث ودیدن

الشيوخ وذكر ما فعله من الطاعات والرد على من يروي الحديث ببيان خلل في
شیخان ویاد کردن آنچه کرده او را از عبادتها ورد کردن بر کسیکه نقل کند حدیث را بواضح کردن نقصان

نقلها او صحته او لفظه ليعرف انه بصير بالاحاديث والمجادلة على قصد افحام
نقل او یا در صحت آن یا در لفظ آن تا معلوم شود که درستی آن عالم محقق است بحدیثها وخصومت کردن در علم بقصد فرو مانده کردن

الخصم ليظهر للناس قوته في العلم والدين ونحو ذلك ورياء اهل الدنيا بالاشعار
خصم تا ظاهر شود مردمان را قوت او در علم ودین ومانند آن وریاء اهل دنیا بشعرها

والامثال واظهار البلاغة والفصاحة والرابع العمل كتطويل المصلي القيام
ومثلها وظاهر کردن تیز زبانی وخوش بیانی است وچهارم از آن عملها است مثل دراز کردن نمازی ایستادن

والركوع والسجود وتعديل الاركان واطراق الراس وترك الالتفات واظهار
ورکوع وسجده کردن وراست کردن رکنها وافکندن سر ونکردن نظر بگوشهٔ چشم وظاهر کردن

الهدوء والسكون وتسوية القدمين والبدن في محضر الناس دون الخلوة
قراری وآرامیدگی وبرابر کردن هر دو قدم وتن در جای حضور مردمان نه در خلوت

وقس عليها سائر العبادات ورياء اهل الدنيا بالتبختر والاختيال والتقريب
وقیاس کن بر این مذکورها باقی عبادتها را وریاء اهل دنیا بخرامیدن وتکبر کردن ونزدیکی

الخطاء والاخذ باطراف الذيل ونحوه والخامس الاصحاب والزائرون

قدمها وگرفتن طرفهای دامن را ومانند آنست وپنجم ازان یاران او وزیارت کنندگان او

لمن يفرح بكثرتهم ومشيهم خلفه عند ذهابه الى الجمعة والدعوة ويباهي

مانند کسیکه شادمانی کند به بسیاری ایشان ورفتن ایشان پس او وقت رفتن او بنماز آدینه ودعوتها ... فخر کند

بهم ولا يذهب وحده ليقال انه مرشد كامل له اتباع كثيرة ورياء اهل الدنيا

بایشان ونرود بجا تنها تا گفته شود که ... کامل است مر اورا تابعان بسیار اند وریا اهل دنیا

ليقال انه ذو قدرة وثروة وعبيد وخدم كثيرة المبحث الثالث

تا گفته شود که صاحب توانائی وبسیار مال ومردم وبندگان وچاکران بسیار است بحث سوم

فيما له الرياء وهو الجاه واستمالة القلوب اما لذاته واما للتوسل به الى معصية

در بیان آنچه که ریا باشد وآن مرتبه ومیل دادن دلها بسوی خود یا از روی ذات آن ... بسوی گناه

او مباح او طاعة في اعتقاده وقد تكون هذه الثلثة اغراضا من الرياء بغير

یا مباح یا عبادت در اعتقاد او وگاه باشد این سه مذکور مقصود از ریا بغیر

توسط جاه فتلك اربعة ولكل يقع الرياء ان اما الاول فكمن يقصد

از واسطه کردن ... پس این همه چهار ... اما قسم اول ریا که ... مانند کسیکه قصد کند

بعبادته ان يشتهر بالزهد والارشاد وكثرة المريدين والاحباء وكمن يمشي

بعبادات خود شهرت یافتن ... وبسیاری مریدان ودوستان ومانند کسیکه میرود

فيطلع عليه الناس فيترك العجلة كي لا يقال انه من اهل اللهو والسهو لا من

پس مطلع آیند بروی مردمان پس بگذارد شتاب را تا که گفته نشود که ... او از اهل غفلت وفراموشی ... نه از

اهل الوقار ومنهم من اذا سمع هذا استحيى ان يخالف مشيته في الخلوة مشيته

اهل عزت است وبعض از ایشان کسی است که چون بشنود این قول ... شرم دارد ... مخالف شود رفتار او در خلوت از رفتار او

بمرئ من الناس فيكلف نفسه المشية الحسنة في الخلوة ايضا حتى اذا راه الناس

درجای دیدن از مردمان پس تکلیف دهد نفس خود را برفتار نیکو در خلوت همچنان تا که چون بینند او را مردمان

لم يفتقر الى التغيير ويظن انه تخلص به من الرياء وقد تضاعف به رياؤه فانه

محتاج نباشد بتغییر رفتار خود وگمان کند ... رهائی یافت بآن از ریا وحال که بتحقیق افزون شود بآن ریا او زیرا که او

انما حسن مشيته في الخلوة ليكون كذلك في الملا لا الحياء من الله تعالى وكذلك من

بجز این نیست که نیکو کند رفتار خود را در خلوت تا که بود همچنین در ظاهر نه از روی حیا از خدا تعالی وهمچنان کسیکه

يسبق منه الضحك او يبدو منه المزاح فيخاف ان ينظر اليه بعين الاحتقار

پیش شود ازو خنده یا ظاهر شود ازو خوش طبعی پس بترسد ازینکه بینند مردمان بسوی او بچشم خواری

فيتبع ذلك الضحك بالاستغفار وتنفس الصعداء ويقول ما اعظم غفلة الآدمي

پس پیروی کند این خنده را باستغفار ودم زدن دم سرد دراز وگوید که چه عجب بزرگتر غفلت آدمی

عن نفسه والله يعلم منه انه لو كان في خلوة لما كان يثقل عليه ذلك وانما يخاف

از حال خود ... وخدا تعالی میداند ازو که اگر در خلوت بودی هرآئینه گران نبودی بروی این خنده وجز این نیست

که می ترسد

ان ينظر اليه لا بعين التوقير وكالذي يرى جماعة يتهجدون او يصومون

بدیدن مردمان بسوی او نه بنظر تعظیم یا و مانند آنکه ببیند گروه مردمان که تهجد کنند یا روزه گیرند

او يتصدقون فيوافقهم خيفة ان ينسب الى الكسل ويلحق بالعوام ولو خلا بنفسه

یا خیرات کنند پس موافقت کند با ایشان از جهت ترسیدن با آنکه نسبت او کرده شود و پیوست شود بعامیان واگر تنها بودی

لكان لا يفعل شيئا منه وكالذي يعطش يوم عرفة او يوم عاشوراء فلا يشرب

هر آئینه بودی که نکردی چیزی را از آن و مانند آنکه تشنه شود در روز عرفه یا در روز عاشوره پس نه نوشد آب را

خوفا من ان يعلم الناس انه غير صائم وان اضطر اليه ذكر لنفسه عذرا تصريحا او

از جهت از یقین کردن مردمان که بدرستی او بی روزه است واگر بیچاره شود بسوی آن بیان کند برای خود بهانه ظاهر یا

تعريضا بان يتعلل بمرض اقتضى فرط العطش او يقول افطرت تطييبا لقلب فلان

اشاره چنانکه بهانه گیرد به بیماری که خواهش کند زیادتی تشنگی را یا گوید که روزه کشادم برای شادمانی دل فلان

وقد لا يذكر ذلك متصلا بشربه الماء كيلا يظن انه يعتذر رياء ولكنه يصبر ثم

وگاهی بیان نکند این عذر را پیوست بنوشیدن او آب را تا که گمان کرده شود که بدرستی او بهانه کند از روی ریا و لکن او صبر کند پس

يذكر عذره في معرض حكاية مثل ان يقول ان فلانا محب للاخوان شديد الرغبة

یاد کند عذر خود را در جای پیدا شدن حکایت مثل گفتن اینکه بدرستی فلان محبت کننده است مر برادران را سخت میل دارنده است

في ان ياكل الانسان من طعامه وقد الح اليوم علي ولم اجد بدا من تطييب قلبه

در اینکه بخورد آدمی از طعام او و بتحقیق بسیار طلب کرد بر من و نیافتم چاره را از شادمانی دل او

روزه کشائی امروز

ومثل ان يقول ان امي ضعيفة القلب مشفقة علي تظن اني لو صمت يوما مرضت

و مثل اینکه بگوید بدرستی مادر من نرم دل ست مهربانی کننده است بر من گمان کند که بدرستی من اگر روزه گیرم یک روز بیمار شوم

فلا تدعني ان اصوم واما المخلص فلا يبالي كيف نظر الخلق اليه فان لم يكن له

پس نگذارد مرا اینکه روزه گیرم و اما مخلص او است پس باک ندارد که چگونه بیند خلق بسوی او پس اگر نباشد مر او را

رغبة في الصوم وقد علم الله تعالى ذلك منه فلا يريد ان يعتقد غيره ما يخالف علم

خواهش در روزه و بتحقیق دانسته است خدا تعالی آنرا از و پس نخواهد اعتقاد کردن غیر او از آنچه مخالف باشد علم

الله تعالى فيكون ملبسا وان كان له رغبة في الصوم قنع بعلم الله تعالى ولم يشرك فيه غيره

خدا تعالی پس باشد پوشنده و اگر باشد مر او را خواهش در روزه صبر کند بعلم خدا تعالی و شریک نکند در آن غیر او

الا ان يخطر له ان في اظهاره اقتداء غيره به فيظهر وكمن يريد اظهار الشجاعة

مگر که بگذرد در روان او را که بدرستی در ظاهر کردن آن پیروی غیر او باو است پس ظاهر کند و مانند کسیکه خواهد ظاهر کردن دلیری

وحسن التدبير للامارة والوزارة ونحوهما واما الثاني فكمن يرى

و تدبیر نیکو امیری را و وزیری و مانند امارت و وزارت اما قسم دوم پس مانند کسیکه ظاهر کند

بعبادته ويظهر التقوى والورع والامتناع من اكل الشبهات ليعرف

عبادت خود را و هویدا کند پرهیزگاری و پرهیزگاری و باز ایستادن از خوردن چیزهای شبهه ناک تا شناخته شود

بالامانة فيولى القضاء او الاوقاف او مال الايتام او يودع الودائع

بامین بودن پس والی گردانیده شود یا وقفها را یا مالهای یتیمان را یا گذاشته شود او را امانات

قضا را

فياخذها ويجحدها ومن يظهر زي التصوف وهيئة الخشوع وكلام

پس بگیرد آنها را و منکر شود از آنها و مانند کسیکه ظاهر کند هیئت صوفی گری و صورت فروتنی و سخن

الحكمة على سبيل الوعظ والتذكير ليتحبب الى امرأة او غلام لاجل الفجور

حکمت بر راه پند و یاد دادن تا که دوست گردد زنی را یا امرد را برای تباهی کردن

ومن يحضر مجلس العلم وحلق الذكر بملاحظة النسوان والصبيان ومن

و مثل کسیکه حاضر شود در مجلس علم و حلقه ذکر صوفیان بسبب دیدن او زنان و کودکان خوب رو را و مانند کسیکه

يظهر الشجاعة وحسن السياسة والضبط ليصل الى ولاية او وصاية او

ظاهر کرد دلیری را و نیکو حکم راندن و نگهداشتن تا که برسد به حاکم شدن یا وصی شدن یا

نحوهما فيتمكن من المحرمات المشتهيات واما الثالث فكمن يرى بعبادته

مانند آنها پس قدرت یابد از آن چیزهای حرام شده آرزو داشته شده و اما قسم سوم ریا که هست پس مانند کسیکه ظاهر کند عبادت

ليبذل له الاموال وترغب في نكاحه النساء ويسارع في خدمته

تا که بدهد مر او را مالها و خواهش کند در نکاح او زنان و شتابی کند در خدمت او

وحاجته الناس ومن يخفف الصلوة ويترك التعديل والآداب

و اداء حاجت او مردمان و مانند کسیکه سبک کند نماز را و بگذارد برابری رکنها نماز را و مستحبهای نماز را

في الخلوة ويطيلها ويراعي التعديل والآداب في الملأ فرارا

در حال خلوت و دراز کند آنرا و نگهدارد برابر کردن رکنها و مستحبهای نماز را در ظاهر برای گریختن

عن ايذاء الناس بمذمته وغيبته لا طلبا للمدح منهم ولا ثوابا من الله تعالى

از ضرر رسانیدن مردمان به بدگوی او و غیبت او نه برای طلب کردن مدح را از ایشان و نه از روی ثواب از خدا تعالی

ومن يصلي او يقرأ او يهلل لاخذ المال والتلذذ به كالمثال الاخير للثاني

و مانند کسیکه بگذارد نماز را یا خواند قرآن را یا تهلیل گوید برای گرفتن مال و مزه گرفتن بآن و مانند مثال آخر برای قسم دوم از ریا

ثم ليصل الى المشتهيات من المباحات واما الرابع فكالمثال الثاني

پس تا برسد بچیزهای آرزو داشته شده از مباحات و اما قسم چهارم ریا که هست پس مانند مثال دوم

للثالث اذا كان غرضه صيانة الناس عن المعصية بالغيبة والذم

برای قسم سوم از ریا وقتیکه باشد غرض او نگهداشتن مردمان از افتادن در گناه بسبب غیبت و بد گفتن

وكالمتعلم يرى بطاعته لينال عند المعلم رتبة فيتعلم منه علما نافعا و

و مانند طالب علم که ظاهر کند عبادت خود را تا که بیابد نزد استاد مرتبه بزرگ پس بیاموزد از و علم نفع کننده و

كالولد يرى بعمله ليميل اليه قلب ابويه فيكون بارا لهما ومن يرى بعبادته

مانند فرزند که ظاهر کند علم خود را تا که میل کند سوی او دل مادر و پدر او پس بود نیکو کار مر ایشان را و مانند کسیکه ظاهر کند عبادت خود را

عند الاغنياء لينال منهم مالا ويتخذه عدة للعبادة او يرى عند

نزد توانگران تا که بیابد از ایشان مال را و بگیرد او را آمادگی برای عبادت یا ظاهر کند نزد

الامراء والوزراء والقضاة لينال منهم جاها ومنصبا ليتفرغ به للعبادة

امیران و وزیران و قاضیان تا که بیابد از ایشان قدر و مرتبه بلند تا که فراغ یابد بسبب آن عبادت را

وكدفع الشواغل والظلم وليتنفذ به قوله فى الامر بالمعروف والنهى عن المنكر

و دفع کردن کارها دنیا از وی ظلم از مظلومان یا تا که جاری کند بان قول خود را از فرمودن بکار شرع و باز داشتن از ناپسندیده ها

وكمن يعطى له دراهم مسماة عينها واقف او غيره ليقرأ جزء من كلام الله تعالى

و مانند کسیکه داده شود مر او را درمها نام زده شده معین آنها وقف کننده یا غیر او تا که خواند پاره از کلام الله تعالى

كل يوم او يصلى كذا ركعة او يسبح او يهلل ويكبر او يصلى على النبى صلى الله عليه وسلم

هر روز یا گزارد چندان رکعت را یا تسبیح گوید یا لا اله الا الله گوید یا تکبیر گوید یا درود فرستد بر پیغمبر علیه السلام

ويعطى ثوابه للمعطى ولاحد ابويه فيفعل ذلك المسكين تلك العبادات

و بخشد ثواب آن مر بخشنده را یا مر یکی از پدر و مادر او پس میکند آن عاجز این عبادتها را

طمعا للمال ليجعله عدة وقوة للعبادة ويظن انه حلال له وان ثوابه يصل

برای امید داشتن مال تا که گرداند او را آماده و قوت برای عبادت و گمان کند که بدرستی آن حلال است مر او را و بدرستی ثواب او میرسد

الى الآمر وانه فى طاعة وكمن يصلى او يهلل فى الملاء لمجرد اراءة الناس

امر کننده را و بدرستیکه او در عبادت است و مانند کسیکه نماز گذارد یا تهلیل گوید در ظاهر تنها برای نمودن مردمان

ليقتدوه ويتعلموا منه كيفية العمل ويصير سببا لطاعتهم ولو لم يره الناس لم

تا که پیروی کنند او را و آموزند از و چگونگی عمل نیک را و گردد سبب برای عبادت ایشان و اگر نه بینند او را مردمان

يفعل وهذا ايضا رياء بخلاف ما لو كان قصده الاقتداء باعثا على مجرد الاظهار

نکند چیز را از این و این فعل هم ریا است بخلاف آنکه اگر باشد قصد پیروی او بر انگیخته بر تنها ظاهر کردن عمل

ریاست مذموم

لا الاحداث فانه ليس برياء بل هو مستحب وكرياء اهل الدنيا باظهار الشجاعة

نه بر تو پیدا کردن پس بدرستی که آن ریا نیست بلکه آن مستحب است و در ریا اهل دنیا باظهار کردن دلیری

ونحوها ليصل الى ولاية لينفذ احكام الشرع ويصلح الناس ويرفع الظلم عنهم

و مانند آنست تا که برسد بحاکم شدنی تا که جاری کند حکمهای شرع را و نیک کند مردمان را و بردارد ستم را از ایشان

والمنكرات من بينهم

المبحث الرابع فى الرياء الخفى وعلاماته

اعلم

و ناپسندیده ها از میان ایشان بحث چهارم در بیان ریا پنهان و نشانهای آن بدانکه

ان الرياء قد يكون خفيا الى ان يكون اخفى من دبيب النملة فيحتاج فى معرفته

بدرستی ریا گاه باشد پنهان تا بود نی او پنهان تر از نرم رفتن مورچه پس حاجت افتد در شناختن آن

الى علامات منها ان يسر باطلاع الناس على طاعته ومدحهم له من غير ان

بسوی نشانها بعض از آنها شادمانی است باگاه شدن مردمان بر عبادت او و بر مدح ایشان مر او را بجز از

يلاحظ اقتداء غيره به واطاعتهم لله تعالى فى مدحهم ومحبتهم للمطيع او يستدل

نگریستن او در پیروی غیر او بان و فرمان بردن ایشان خدا را در مدح ایشان و در محبت ایشان فرمان بردار را یا دلیل گرفتن

به على حسن صنع الله تعالى ونظره له حيث ستر القبيح واظهر الجميل فيكون

بان بر نیکویی کردن خدا تعالى و نظر او مر او را از آنجهت که پنهان داشت عمل زشت را و آشکارا کرد نیکو را پس باشد

فرحه بجميل نظر الله تعالى له لا بحمد الناس وقيام المنزلة فى قلوبهم وقد قال الله

شادمانی او به نیکو نظر خدا تعالى مر او را نه بستایش مردمان و ایستادگی مرتبه او در دلهای ایشان و بتحقیق گفت خدا تعالى

قل بفضل الله وبرحمته فبذلك فليفرحوا هو خير مما يجمعون او يستدل

بگوای محمد بفضل خدا و برحمت او پس بدین که فرود آمد باید که شاد شوند او بهتر است از آنچه جمع میکنند یا دلیل گیرد

باظهار الله تعالى الجميل وستر القبيح في الدنيا انه كذلك يفعل به في الآخرة

باشکار اکردن خدا عمل نیکو مرا و را و پنهان داشتن عمل زشت را بر وی در دنیا بر اینکه همچنان کند با بنده در آخرت

كما جاء في الخبر فان السرور باحد هذه الاربعة حق لا يدل على الرياء و

چنانچه آمده در خبر از پیغمبر پس زیرا که شادمانی بیکی ازین چهار مذکور حق است دلالت نکند بر ریا و

لكن كثيرا ما يداخله تلبيس فليكن على بصيرة ومنها ان يحب ان يوقره

لکن بسیار اکثر اوقات داخل میشود با او فریبی پس باید که باشد بر بینائی و بعض از آنها دوست داشتن اینکه بزرگ دارد

الناس ويثنوا عليه وان ينشطوا في قضاء حوائجه وان يسامحوه في البيع

مردمان و ستایش کنند بروی و اینکه شتابی نمایند در ادا کردن حاجتهاء او و اینکه نرمی کنند او را در فروختن

والشراء وان يوسعوا له في المكان فان قصر فيه مقصر ثقل على قلبه ووجد لذلك

و خریدن و اینکه فراخی کنند مر او را در جای پس اگر تقصیر کرد در آن تقصیر کننده گران شود بر دل او و یابد از جهت

استبعادا كان نفسه تتقاضى الاحترام على الطاعة التي اخفاها ولو

دور شدنی گویا که نفس او میطلبد تعظیم را بر آن عبادت که پنهان داشت او را و اگر

لم يكن سبقت منه تلك الطاعة لما كان يستبعد ذلك ومهما لم يكن

نبودی پیش شده از و آن عبادت هر آئنه نبودی جوینده دوری این تقصیر را و مادامیکه نباشد

وجود العبادة كعدمها فيما يتعلق بالخلق لم يكن خاليا عن شوب خفي من الرياء

هستی عبادت مانند نیستی آن در آنچه تعلق دارد بخلق نباشد خالی از آمیختنی پنهانی از ریاء

ومهما ادركت النفس تفرقة بين ان يطلع على عبادته انسان او بهيمة ففيه شعبة

و مادامیکه یابد نفس جدائی را میان اینکه آگاه گردد بر عبادت او آدمی یا چارپایه پس در آن گروهی

من الرياء الا ان تقارنه الملاحظة او الاستدلال السابقان وقليل ما هم

از ریا است مگر وقت جمع شدن با او ملاحظه یا استدلال که هر دو گذشته اند و کمتر اند ایشان

يكن على بصيرة وحذر من التلبيس عليه فان النافذ بصيرة لا يخفى عليه قليل ولا

پس هر آئنه باشد بر بینائی و پرهیز کردن از پنهان داشتن بر او زیرا که سرو کننده بینا و دانا است پوشیده نیست بر وی اندک از وی

كثير ومنها انه لو كان لصاحبان غني وفقير وجد عند اقبال الغني زيادة

بسیار و بعض از آنها بر ریستی او اگر بود مر او را دو یار که یکی از ایشان توانگر و دوم درویش بود که می یافت نزد آمدن یار توانگر افزونی

هزة في نفسه لاكرامه الا اذا كان في الغني زيادة علم او ورع او صداقة

شادمانی در نفس خود از روی بزرگ داشتن او مگر وقتیکه باشد در یار توانگر او افزونی علم یا پرهیزگاری یا دوستی

سابقة او نحوها فمن كان استرواحه الى مشاهدة الاغنياء اكثر بدون ما ذكر فهو

پیشینه یا مانند آنها پس کسیکه باشد میل او بسوی دیدن توانگران پیشتر از درویشان بجز آنچه ذکر شد پس او

مرائي ومن العلامات المختصة بالواعظ والعالم والشيخ انه لو ظهر لمن هو

ریا کننده است و بعض از نشانها خاص شده بواعظ کننده و عالم و شیخ این است که هر گاه ظاهر شود او را

کسیکه او

١٨٤

احسن منه وعظا واغزر علما والناس اشد له قبولا ساءه وحسده نعم

لا باس بالغبطة ومنها ان الاكابر اذا حضر مجلسه يغير كلامه عما كان عليه

تصنعا واستمالة لقلوبهم نعم لو زاد ما يتعلق باصلاحهم بلطف ورفق

ليستدرجهم الى التوبة والصلاح لحسن ذلك ولكن ذلك محل تلبيس فان

اشتبه عليه فلينظر الى الخلق بعين واحدة المبحث الخامس في

احكام الرياء اعلم ان الرياء بعمل الدنيا لا يحرم ان خلا عن التلبيس و

التزوير ولم يتوسل به الى المنهي عنه ولكن ان كان للحظ العاجل فمذموم

والا فمستحب لما بينا في حب الرياسة واما الرياء بالعبادة فحرام كله بل

١٨٥

ان كان في اصل العبادة كمن يصلي الفرض عند الناس ولا يصلي في

الخلوة فكفر عند البعض قال في التاتارخانية وفي الينابيع قال ابراهيم

بن يوسف لو صلى رياء فلا اجر له فعليه الوزر وقال بعضهم

يكفر انتهى وممن قال بكفره الفقيه ابو الليث ذكره في تنبيه الغافلين

واغلظ فيه حيث جعله منافقا تاما في الدرك الاسفل من النار

مع آل فرعون وهامان وكون غرضه منه الطاعة كصيانة

الناس عن الغيبة وتحصيل العلم النافع وبر الوالدين والمال عدة

للعبادة وقوة عليها وتفرغها ودفع المانع والجاه كذلك فبعد

تسليم صدقه لا يفيد ولا يجعله حلالا لانه تلبيس وكذب فعلي

سلامت داشتن سی او فائده ندهد و نگرداند ریا را حلال زیرا که آن تلبیس و دروغ منسوب بفعل است

وصورة استهانة واستهزاء بالله تعالى بخلاف ما لو كان قصده من عبادته

وصورت حقیر شمردن و مسخره کردن است با خدا تعالی بخلاف آنچه اگر باشد قصد او از عبادت خود

وطلبه بها المال والجاه المذكورين ابتداء من الله تعالى ولم يرد اراءة

واز طلب او بر عبادت حاصل کردن مال وجاه که هر دو ذکر شده اند در اول امر از خدا تعالی و نخواهد نمودن

الناس واسماعهم فانه حلال ولا رياء كما سبق لانه ليس فيه تلبيس و

مردمان را و شنوانیدن ایشان پس هر آینه این حلال است و نیست ریا چنانکه گذشت زیرا که نیست در آن تلبیس و

لا صورة استهانة نعم لو كان مقصوده منهما الحظ العاجل فرياء لا حلال

نه صورت استهانت آری اگر باشد مقصود او از مال وجاه غرض نفسانی در دنیا پس ریاست نه حلال

لانه جعل عبادة الله تعالى آلة وشبكة للدنيا وقد وضعها الله تعالى لنفع

زیرا که گردانید عبادت خدا تعالی سبب حصول و دام برای دنیا و بتحقیق نهاده عبادت را خدا تعالی برای نفع

الآخرة وفيه قلب الموضوع فلا يفيد كون ارادته من الله تعالى لا من

آخرت و درین عکس آنکه نهاده است خدا تعالی پس فائده ندهد بودنی خواستن او از خدا تعالی نه از

الخلق قال الله تعالى ومن كان يريد حرث الدنيا نؤته منها وما له في الآخرة

خلق گفت خدا تعالی و هر که باشد که خواهد بر دار خود دنیا بدهیم او را از دنیا و نیست در آن سرای

وسعی کند در حصول متاع آن مراورا

من نصيب واما بيان تاثيره في الطاعة فالمغلوب ينقص

هیچ بهره و اما بیان تاثیر ریا در عبادت خدا پس کم از ریا از قصد نفع آخرت کم کند

اجرها ولا يبطلها والمساوي والغالب والمحض يبطلها لعدم

ثواب عبادت را و باطل نکند آنرا و ریاء مساوی و ریاء غالب و ریاء محض باطل کند آنرا از روی نبودن

النية وهي شرط في صحة كل عبادة من حيث انها عبادة لقوله

نیت در آن اعمال که نیت شرط است در صحیح بودن هر عبادت ازین جهت که درستی آن عبادت است از روی قول

عليه السلام انما الاعمال بالنيات ولكل امرء ما نوى رواه عمر وهذا

علیه السلام بجز این نیست که عملها به نیتها اند و برای هر آدمی آنچه نیت او کرده و روایت کرده آنرا عمر بن الخطاب

حديث مشهور خرجه الائمة الستة الا مالكا والنية ارادة المسلم

حدیث مشهور است روایت کرده اند ... مالک بن انس ... و نیت خواستن مسلمان

المميز العالم بالمنوي التقرب بالعمل الباعثة عليه المتصلة باوله

تمیز کننده عالم بآنچه نیت داشته شده است نزدیک شدن بخدا چنان اراده که بران پیوست باشد باول عمل

بعمل شروع است برانگیزنده باشد

حقيقة او حكما والارادة احتراز عن مجرد التلفظ باللسان حديث

از روی حقیقت یا از روی حکم و بلفظ اراده احتراز است از تنها لفظ گفتن بزبان و سخن

النفس والتقرب عن الرياء المحض والباعثة عن القصد المساوي و
نفس و بلفظ تقرب احتراز است از ریاء محض و بلفظ باعثة احتراز است از قصد مساوی و

المغلوب والمتصلة عن الامل ونحوه فان من اراد جزما صلوة الظهر
از قصد مغلوب و بلفظ متصله احتراز است از امل و مثل او زیرا که کسیکه خواست البته تا از وقت پیشین را

غدا او نحوها فامل وان بشرط الصلاح والاستثناء فغير امل
فردا یا مثل آن پس امل کننده است و اگر بشرط نیکی مراورا و بشرط استثناء پس امل کننده نیست

وغير ناوٍ اياه حتى لا يجوز شيء مما ذكر بتلك الارادة وكذا بعد الشروع
و نیت کننده نیست تا آنکه روا نیست چیزی از آنکه یاد شد بدین اراده و همچنان پس از شروع
آنرا همچنان

وحقيقة او حكما ليدخل فيه نية الزكوة عند العزل والصوم بعد
و بلفظ حقیقة او حکما زیاده کرده تا داخل شود دران نیت زکوة نزد جدا کردن آن و نیت روزه پس از

الغروب الى نصف النهار في رمضان والنذر المعين والنفل والى الطلوع
فرو شدن آفتاب تا نیم روز در ماه رمضان و نذر معین در روزه نفل و تا برآمدن

الفجر في غيرها والصلوة الى الركوع عند الكرخي على وجه والامل
صبح در غیر آنها و تاخیر نیت نماز تا بجد رکوع نزد امام کرخی بر یک وجه و امل که ...ست

وهو لعاشر من آفات القلب ارادة الحيوة للوقت المتراخي بالحكم اغني
و آن خوی دهم است از آفتهای دل و آن خواهش زندگی مدت درازست بحکم ای القصد ...

بلا استثناء ولا شرط صلاح وغوائله الكسل في الطاعة وتاخيرها
بی استثناء و بی شرط نیت نیکی و آفتهای امل سستی ست در طاعت خدا و پس گذاشتن آنست

وتسويف التوبة وتركها وقسوة القلب بعدم ذكر الموت وما بعده و
و تاخیر کردن توبه و گذاشتن آن و سختی دل ست به نه یاد کردن مردن و آنچه پس اوست و

الحرص على جمع الدنيا والاشتغال بها عن الآخرة فلا يزال الامل
حرص بر جمع کردن دنیا و شغل کردن بدنیا از کار آخرت ست پس همیشه امل کننده

يشتغل لجمع الدنيا وتكثيرها خوفا من الشيخوخة والمرض ونحوهما
شغل کند بجمع کردن دنیا و زیادتی آن از جهت ترسیدن از ضعف کهنگی و بیماری و مانند آنها

فمنهم من يهيئ كفاية عشر سنين ومنهم خمسين سنة ومنهم اكثر
پس بعض از آنکسیکه مهیا کند نفقه بس شدنی ده سالها و بعض از یشان مهیا کند پنجاه سال و بعض از یشان مهیا کند نفقه
امل کنندگان نفقه کفایت کفایت

ومنهم اقل قال مشائخ الصوفية من عد كفاية سنة لعياله لا
و بعض از یشان کمتر ازان گفت مشائخ صوفیه کسیکه مهیا کند نفقه بس شدنی یک سال برای عیال خود نیست

يلام ولا يخرج عن التوكل لما روي ان النبي صلى الله عليه وسلم ادخر لازواجه
ملامت او بر نیاید از توکل کردن از آنچه روایت شده که بدرستی پیغمبر ذخیره کرده بود برای جفتهای خود

قوت سنة فلذا قال بعض الفقهاء انه من الحوائج الاصلية في ذلك
خوردنی یک سال پس ازینجهة گفت بعض فقیهان که بدرستی آن از حاجتهای ضروری آدمی است و آن

لا يعتبر من الغنى وان كان الاصحان ما زاد على قوت شهر يعتبر فى الغنى

معتبر نشده از توانگری اگرچه صحیح تر ست که هر چیزی که زیاده است بر خوردنی یکماه معتبر شده در توانگری

واما من لا عيال له فله ان يدخر قوت اربعين يوما وان ادخر زائدا

واما کسیکه عیال نباشد مر او را پس او راست ذخیره کردن خوردنی چهل روز واگر ذخیره کرد زیاده

عليه خرج من التوكل اقول مرادهم التوكل الكامل النفل لا اصل

بران بر آید از توکل کردن بخدا گویم که مراد ایشان توکل کامل مستحب ست نه اصل

التوكل الفرض لما بينا فى فضل العلم واما ارادة طول الحيوة بالاستثنا

توکل فرض ست از روی آنچه بیان کردیم در بزرگی علم واما خواهش درازی زندگی با ستثنا

وشرط الصلاح لزيادة العبادة فليس بامل مذموم بل هو مندوب اليه

وبشرط صلاحیت برای افزونی عبادت پس نیست امل بد داشته شده بلکه آن مستحب ست

ت عن ابى بكرة ان رجلا قال يا رسول الله اى الناس خير قال عليه السلام

روایت کرده از ابی بکره که بدرستی مردی گفت ای فرستادهٔ خدا کدام مردمان بهتر اند گفت ع

ترمذی

من طال عمره وحسن عمله قال فاى الناس شر قال من طال عمره وساء عمله

کسیکه دراز بود عمر او ونیک بود عمل او گفت پس کدام مردمان بدتر اند گفت کسیکه دراز بود عمر او وزشت بود عمل

حد هق عن جابر انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تتمنوا

روایت کرده است امام از جابر رض بدرستی او گفت گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم آرزو مکنید

احمد بن حنبل وبیهقی

الموت فان هول المطلع شديد وان من السعادة ان يطول

مرگ را زیرا که ترسانیدن موت دیده شده سخت ست وبدرستی از نیک بختی ست اینکه دراز کند خدا

عمر العبد ويرزقه الله الانابة ت عن عمرو بن عنبسة انه

عمر بنده را وروزی او را خدا تعالی باز گشتی از روایت کرده ترمذی از عمرو بن عنبسه رض که بدرستی او

قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول من شاب شيبة فى الاسلام كانت

گفت شنیدم از پیغمبر خدا صلعم که میگفت کسیکه سفید شد یک موی او در اسلام باشد

له نورا يوم القيمة د عن عبيد بن خالد انه اخى رسول الله صلى الله عليه وسلم

مر او را نور در روز قیامت روایت کرده ابوداود از عبید بن خالد رض که بدرستی او برادری گرفت پیغمبر خدا صلعم

بين رجلين فى الغزوة فقتل احدهما ومات الاخر بعده بجمعة او

میان دو مرد در غزا پس کشته شد یکی از ایشان ومرد دیگر پس از او یک هفته یا

نحوها فصلينا عليه فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما قلتم فقالوا دعونا

مانند آن پس گذاردیم بر او پس گفت پیغمبر خدا صلعم چه گفتید در جنازه او پس گفتند دعا

له وقلنا اللهم اغفر له والحقه بصاحبه فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم فاين

مر او را وگفتیم ای خدا بیامرز مر او را وپیوست کن او را همراه خود پس گفت پیغمبر خدا صلعم پس کجاست

صلوته بعد صلوته وصومه بعد صومه شك شعبة فى وصومه بعد

نماز وی بعد از نماز آن کشته شده وروزه او بعد از روزه او شک کرده شعبه در لفظ وصومه بعد

١٩٢

صومه وعمله بعد عمله فان بينهما ما بين السماء والارض و

سبب الامل حب الدنيا والغفلة عن قرب الموت والاغترار

بالصحة والشباب وعلاجه ازالة اسبابه بما حب الدنيا فسيجيء

انشاء الله واما البواقي فبالمداومة على ذكر الموت وقربه ومجيئه

بغتة على غفلة وان الصحة والشباب لا يمنعه بل موت الشبان

اكثر من موت الشيوخ كما ان موت الصبيان اكثر من موتهما وكم من صحيح

يموت وسقيم المريض بعده سنين ومن اقوى علاجه استماع ما ورد

في مدح ذكر الموت وذم طول الامل مدح ذكر الموت

١٩٣

دنيا عن انس انه قال قال النبي صلعم اكثروا من ذكر الموت فانه يمحص الذنوب و

يزهد في الدنيا مج عن البراء انه قال كنا مع رسول الله صلعم في جنازة فجلس

على شفير القبر فبكى حتى بل الثرى ثم قال يا اخواني لمثل هذا فاعدوا

طب عن عمار انه قال قال النبي صلعم كفى بالموت واعظا وكفى باليقين غنى

حب عن ابي هريرة انه قال قال النبي صلعم اكثروا ذكر هادم اللذات يعني الموت

فانه ما ذكره احد في ضيق الا وسعه ولا ذكره في سعة الا ضيقها

عليه دنيا طص عن ابن عمر انه قال اتيت النبي صلعم عاشر عشرة

فقام رجل من الانصار فقال يا رسول الله من اكيس الناس واحزم

الناس قال اكثرهم ذكرا للموت واكثرهم استعدادا للموت اولئك الاكياس

مردمان گفت هم بسیار ترین ایشان یاد کننده مرگ را و بسیار ترین ایشان آماده شونده برای مرگ ایشان دانایان اند

ذهبوا بشرف الدنيا وكرامة الآخرة ذم طول الامل دنيا

ظفر یافته اند بشرافت دنیا و بزرگی آخرت این بیان نکوهش درازی امید است روایت کرده ابن ابی دنیا

هق عن ام المنذر انها قالت اطلع رسول الله صلى الله عليه وسلم ذات عشية الى

و بیهقی از ام منذر رضی الله عنها بدرستی او گفته ظاهر کرده بود پیغمبر خدا صلعم یک شب

الناس فقال يا ايها الناس الا تستحيون من الله قالوا وما ذاك

مردمانرا پس گفت ای مردمان آیا حیا ندارید از خدا تعالی گفتند که چیست آن

يا رسول الله قال تجمعون ما لا تاكلون وتاملون ما لا تدركون وتبنون

ای پیغمبر خدا گفت هم جمع میکنید آنچه نمی خورید آنرا و آرزو کنید آنرا که نیابید آنرا و بنا کنید

ما لا تسكنون دنيا طب نعم هق عن ابي سعيد انه اشترى اسامة

آنچه باشنده نه اید در آن روایت کرده طبرانی و ابو نعیم و بیهقی از ابی سعید خدری رضی الله عنه که بدرستی خریده بود اسامه

ابن ابی دنیا و

بن زيد عن زيد بن ثابت وليدة بمائة دينار الى شهر فسمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم

بن زید از زید بن ثابت کنیزکی بصد اشرفی تا یک ماه پس شنیدم از پیغمبر خدا صلعم

قال ابو سعید رضی الله عنه فسمعت الخ

يقول الا تعجبون من اسامة اشترى الى شهر ان اسامة لطويل الامل والذي

که میگفت آیا تعجب نکنید از اسامه که خریدن آن کنیزک را تا یک ماه بدرستی که اسامه هر آئینه دراز امید است سوگند

نفسي بيده ما طرفت عيناي الا ظننت ان شفري لا يلتقيان حتى يقبض

نفس من بقدرت اوست برهم نزده ام چشمان خود را مگر گمان کرده ام که بدرستی هر دو جانب پلکها باهم نشوند تا آنکه بمیرد

برآمدن مژگان من

الله روحي ولا رفعت طرفي فظننت اني واضعه حتى اقبض ولا لقمت

خدا تعالی روح من و نه برداشته ام چشمان خود را پس گمان کرده ام که بدرستی من نهنده ام آنرا تا آنکه گرفته شوم و نه نهاده ام در دهن

لقمة الا ظننت اني لا اسيغها حتى اغص بها من الموت ثم قال عليه السلام يا بني

لقمه را مگر گمان کرده ام که بدرستی من فرو نبرم آنرا تا آنکه بماند در گلوی من آن لقمه از سبب مرگ پس گفت ای فرزندان

آدم ان كنتم تعقلون فعدوا انفسكم من الموتى والذي نفسي بيده

آدم اگر هستید که میدانید پس شمار کنید نفسهای شما را از جمله مردگان سوگند من بآنکه نفس من بقدرت اوست

انما توعدون لآت وما انتم بمعجزين دنيا عن الحسن انه قال قال عليه السلام

بجز این نیست که وعده داده شده اید برای و نیستید منع کننده از آن روایت کرده ابن ابی دنیا از حسن رضی الله عنه بدرستی او گفته گفت

آینده که موت است

اكلكم يحب ان يدخل الجنة قالوا نعم يا رسول الله قال قصروا من الامل

آیا همه از شما دوست دارد در آمدن بهشت را گفتند آری ای پیغمبر خدا گفت هم کوتاه کنید امید را

الهمزة للاستفهام

واجعلوا آجالكم بين ابصاركم واستحيوا من الله حق الحياء

و بگردانید و قتها و مرگ شمارا میان چشمان شما و شرم دارید از خدا شرم داشتن کامل

فالامل انكان للتلذذ بالمحرمات فحرام والا فليس بحرام ولكن

پس امل اگر باشد برای لذت گرفتن بچیزهای حرام داشته شده پس حرام است و رنه نیست حرام و لکن این

لا تلذذ النفوس

المذکور

مذموم جدا ولو كان لتكثير الطاعات للآفات السابقة ولانه يستلزم

بد داشته شده است نهايت اگرچه باشد براي بسياري عبادتها از روي آفتهاي پيشين گفته و زيرا كه او مستلزم است

للمذموم وهو ارادة الحرام الملذ والشيء المخاطر اعني النوافل والمباحات

بد داشته شده را و آن خواهش حراميست كه در وی لذات نفس است يا خواهش چيز افكننده در خطر مراد من از چيز مخاطر عبادتهاي نفلي و

بالحكم وهو الحادي عشر من آفات القلب هق وك عن سعد

بحكم و آن خوی بيست و يكم است از آفتهاي دل روايت كرده بيهقي و حاكم از سعد

ابن ابي وقاص انه جاء رجل الى النبي عليه السلام فقال يا رسول الله اوصني فقال

بن ابي وقاص رض بدرستي كه آمده بود مردي بسوي پيغمبر ص پس گفت اي پيغمبر خدا وصيت كن مرا پس گفت

عليك بالاياس مما في ايدي الناس واياك والطمع فانه الفقر الحاضر

لازم باش بر نااميدي از آنچه در دستهاي مردمان است و پرهيز كن از اميد داشتن زيرا كه آن محتاجي حاضر است

وصل صلوة المودع واياك وما يعتذر منه فطمع الحرام حرام وطمع

و گذار نماز امانت داشته شده را و پرهيز كن از آنچه عذر كرده شود از آن پس طمع آدمي بسوي چيز حرام حرام است و طمع

المخاطر ليس بحرام ولكنه مذموم جدا واقبح الطمع الطمع من الناس

در چيز افكننده حرام نيست و ليكن آن بد داشته شده نهايت و زشت ترين قسمهاي طمع مذموم طمع از مردمان است

وهو ذل ينشأ من الحرص والبطالة والجهل بحكمة الله تعالى في الحاجة الى

و آن خواري است كه پيدا مي شود از حرص و بيكار شدن و ناداني بحكمت خداتعالى در حاجت آدمي بسوي

التعاون وضد الطمع التفويض وهو ارادة ان يحفظ الله تعالى عليك مصالح

ياري دادن و ضد طمع مذموم گذاشتن كار خود بخدا است و آن خواهش نگهداشتن خداتعالى است بر تو چيزهاي اصلاح

فيما لا تامن فيه الخطر اعني النوافل والمباحات فان كان فيه صلاح يسره لك

در امري كه ايمن نباشد در آن خطر مراد من عبادتهاي نفلي و كارهاي مباح اند پس اگر باشد در آن صلاح تو آسان كند ترا

الله تعالى والا منعك قال الله تعالى حكاية وافوض امري الى الله ان الله بصير بالعباد

خداتعالى ورنه باز دارد خدا ترا گفت خداتعالى بطريق حكايت و سپردم امر خود بخداتعالى بدرستيكه خداتعالى بيناست بحال بندگان

فوقه الله سيئات ما مكروا وانظر كيف عقب الله التفويض بالوقاية وهو

پس نگهداشت او را خداتعالى از بديهاي آنچه مكر كرده بودند ببين كه چگونه پس كرده خداتعالى تفويض را به وقايت و آن

مقام شريف يدل على حسنه النقل والعقل ايضا المبحث السادس

مقام شريف است كه دلالت كند بر نيكوئي آن نقل و عقل همچنان بحث ششم

في امور مترددة بين الرياء والاخلاص او الحياء يدخل في كلا الجانبين

در بيان امرها گرديده ميان ريا و اخلاص يا حيا در آيد در هر دو جانب

تلبيس ابليس فلنقدم مقدمة في دفع الشيطان وحيله لتشتد اليها

مكر ابليس پس پيش آرم مقدمه را در بيان كيفيت دفع شر شيطان و حيله‌ها او زيرا كه سخت است

الحاجة في التقوى في جميع مجاريها خصوصا في الاخلاص فنقول وبالله

حاجت در پرهيزگاري در همه جاهاي روان شدن آن خصوصا در اخلاص پس گوييم و بمدد خداتعالى

التوفيق المذهب المختار فيه الجمع بين الاستعاذة والمحاربة له فنستعيذ

توفیق براه حق است مذهب پسندیده دران جمع است میان پناه جستن بخدا و جنگ کردن مر او را است پس پناه جوئیم

بالله تعالى اولاً من شره كما امر الله تعالى به فان الشيطان كلب سلط علينا فعلينا

بخدا تعالی اول از … او چنانچه امر کرده خدا تعالی بآن زیرا که شیطان سگی است که مسلط شده بر ما پس لازم است

الرجوع الى ربه ليصرفه عنا ثم نستخف بدعوته وننفيها كلما وردت ولا

باز گشتن بسوی پروردگار او تا بگرداند او را از ما پستر سبک شماریم خواندن او را … هر باری که در آید و

نشتغل بالمحاربة والجواب فانه بمنزلة الكلب النابح كلما اقبلت عليه ولم يك

مشغول نشویم بجنگ کردن با او و دفع دعوت او زیرا که او بمنزله سگ بانگ کننده است هر باری که پیش شوی بر او حرص

ولج وان اعرضت عنه سكت فان لم يسكت بل تغلب علينا علمنا انه ابتلاء

آواز کند … و اگر رو گردانی از او خاموش شود پس اگر خاموش نشود بلکه غلبه کند بر ما دانیم که … آن امتحان

من الله تعالى ليرى صدق مجاهدتنا وقوتنا كما ان الله سلط علينا الكفار

از خدا تعالی تا که دیده شود راستی کوشش کردن ما و قوت ما چنانچه … خدا تعالی بر گماشته بر ما کافران را

مع قدرته على كفاية امرهم وشرهم ليكون لنا حظ من الجهاد والصبر

با وجود قدرت او بر بس شدن امر ایشان و بدی شان تا که باشد مارا نصیبی از کار زار کردن با کفار و از صبر

قال الله تعالى ام حسبتم ان تدخلوا الجنة ولما يعلم الله الذين جاهدوا

گفت خدا تعالی آیا گمان کرده اید اینکه در آئید به بهشت و ندیده خدا آنها را که جهاد کرده اند

منكم ويعلم الصابرين واية قد يشتبه علينا خاطر لا ندري انه شر

از شما و ندیده شکیبایان را … گاهی مشتبه شود بر ما اندیشه در حالیکه ندانیم … آن

من الشيطان او خير من غيره فعلينا المحاربة والقهر والدوام على ذكر

از شیطان یا نیکی است از غیر او پس لازم است بر ما جنگ کردن و قهر … بر ذکر

الله تعالى باللسان والقلب ومعرفة وساوسه ومكائده فلا بد اولاً من معرفة

خدا تعالی بر زبان و دل و شناختن وسوسه‌های او و مکرهای او پس لاچار است اول از شناختن

منشا الخواطر وتميز خيرها من شرها فهي آثار يحدثها الله في قلب العبد

جای پیدا شدن اندیشه‌ها و از جدا ساختن نیک آن از بد آن پس آن اثرهاست که پیدا کند آنرا خدا تعالی در دل بنده

تبعثه على الافعال والتروك اما ابتداء فيقال له الخاطر فقط وعلامته

كونه قويا مصمما وفي الاصول والاعمال الباطنة وان يكون خيرا

عقيب اجتهاد وطاعة اكراما فيسمى هداية وتوفيقا ولطفا وعناية

قال الله تعالى والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا والذين اهتدوا زادهم

هدى او شرا عقيب ذنب اهانة وعقوبة فيسمى خذلانا واضلالا و
راه راست یافتن یا بدی پس از گناه برای خوار کردن او و عذاب او پس نام زده شد بخذلان و اضلال و

اما بواسطة ملك موكل من الله على ابن ادم جاثم على اذن قلبه اليمنى
یا بواسطه فرشته وکیل کرده شده از خدا تعالی بر بنی آدم نشیننده است بر گوش راست دل او

يقال له الملهم ولدعوته الالهام ولا تكون الا الى الخير وعلامته كونه مترددا
گفته شود مر او را ملهم و خواندنی او را الهام و نباشد آن مگر بسوی نیکی و علامت آن بودن او است متردد

وفي الفروع والاعمال الظاهرة وبلا سبق طاعة ومعصية في الاغلب
و در مسائل شرعیه و عملهای ظاهریه و بجز تقدم طاعت یا گناه در غالب احوال

لدعوتها او بواسطة طبيعة مائلة الى الشهوات يقال لها النفس ولدعوتها
از روی خواندنی یا بواسطه طبیعت میل کننده بسوی شهوتها گفته شود مر آنرا نفس و مر دعوت او را
بمعصیت

هوى ولا تكون الا الى الشر وعلامته كونه مصمما ثابتا على حالة واحدة و
هوی و نباشد مگر بسوی شر و علامت آن بودن او است محکم ثابت بر یک حال و

ان لا يضعف ولا يقل بذكر الله او بواسطة شيطان مسلط على
آنکه ناتوان نشود و کم نشود بذکر خدا تعالی یا باشد بواسطه شیطان برگماشته شده بر

ابن ادم جاثم على اذن قلبه اليسرى يقال له الوسواس الخناس ولدعوته الوسوسة
بنی آدم که نشیننده بر گوش چپ دل او است گفته شود مر او را وسواس الخناس و مر دعوت او را الوسوسه

وعلامته كونه مترددا ومضطربا وبلا سبق ذنب في الاكثر وان يقل و
و علامت او بودن او است متردد و مضطرب و بجز تقدم گناه از بنده در اکثر احوال و آنکه کم شود و

يضعف بذكر الله ويكون شرا في الاغلب وقد يكون خيرا مفضيا لمنعه
ناتوان گردد بذکر خدا تعالی و باشد شر در اکثر احوال و گاه بود نیک لکن کشاننده از خیر دیگر تا که باز دارد

عن الفاضل او يجره الى ذنب عظيم وعلامته ان يكون قلبك فيه
از غیر اعلی یا بکشد او را بسوی گناه بزرگ و علامت آن بودن دل تست درین

مع نشاط لا مع خشية ومع عجلة لا مع تأن ومع امن لا مع خوف
با شادمانی نه با ترسیدنی و با شتابی نه با آهستگی و با بی ترسی نه با ترسیدنی

ومع عمى العاقبة لا مع بصيرة ت س عن ابن مسعود انه قال في
و با نابینائی از سرانجام نه با بینائی روایت کرده ترمذی و نسائی از ابن مسعود که بدرستی او گفت در

القلب لمتان لمة من الملك بايعاد بالخير وتصديق بالحق ولمة من
دل بنده دو وسوسه شده اند یک وسوسه از فرشته است بوعده دادن به نیکی و راست گوی داشتن بحق و یک وسوسه شده از

العدو بايعاد بالشر وتكذيب بالحق ونهي عن الخير دنيا عن انس رض
دشمن است بوعده دادن به بدی و دروغ گو داشتن بحق و باز داشتن از نیکی روایت کرده ابن ابی الدنیا از انس رض

انه صلى الله عليه وسلم قال ان الشيطان واضع خرطومه على قلب ابن ادم فان ذكر
که بدرستی پیغمبر گفت بدرستی شیطان نهنده سر بینی خود است بر دل بنی آدم پس اگر یاد کند

٢٠٢

الله تعالى خنس وان نسي الله تعالى التقم قلبه واما علامة خاطر الشر

خدا تعالی را واپس شود واگر فراموش کند خدا تعالی را لقمه کرد شیطان دل او را واما علامة اندیشه شر

مطلقا وعلامة خاطر الخير كذلك فلمعرفتهما اربعة موازين

مطلق وعلامة اندیشه خیر همچنان پس برای شناختن ایشان چهار میزانها اند

مرتبة الاول عرضه على الشرع فان وافق جنسه فخير وان ضده

ترتیب داده شده اول از آن میزانها پیش داشتن بر شرع پس اگر موافق بود بجنس شرع خیرست واگر ضد او بود خاطرست

فشر والثاني عرضه على عالم من علماء الآخرة ومرشد كامل

پس شرست ومیزان دوم از آن میزانها پیش داشتن بر عالمی از عالمان آخرت ورهنماینده کامل بحق خاطرست

ان وجد فان قال خير فخير وان شر فشر والثالث عرضه

اگر یافته شود پس اگر گفت که آن خیرست پس آن خیرست واگر گفت که آن شرست پس آن شرست ومیزان سوم از آنها پیش داشتن خاطر

على الصالحين فان كان في فعله اقتداء بهم فخير وان بالطالحين

بر نیکان پس اگر باشد در کردن آن پیروی بایشان پس خیرست واگر پیروی باشد به بدان

فشر والرابع عرضه على النفس والهوى فان تنفر عنه نفرة

پس شرست ومیزان چهارم از آنها پیش داشتن خاطر بر نفس وهوی نفس خود پس اگر رمیده از آن رمیدنی

٢٠٣

طبع لا نفرة خشية من الله تعالى فخير وان مالت اليه ميل طبع لا ميل

بمقتضای طبع نه رمیدنی ترسیدنی از خدا تعالی پس خیرست واگر میل کرد بسوی او میل کردنی طبع نه میل کردن

رجاء من الله تعالى فشر اذ النفس اذا خليت وطبعها لامارة بالسوء واما

امید از خدا تعالی پس شرست زیرا که نفس وقتی که گذاشته شود با طبع او بسوی گناه بجد بسیار امر کننده است بدی واما

حيل الشيطان ومخادعاته في الطاعة فمن سبعة اوجه اولها

حیلهای شیطان وفریبهای او در عبادت پس از هفت طریقه اند اول آنها

ان ينهاه عنها فان عصمه الله تعالى رده بان قال اني محتاج الى ذلك

اینکه باز دارد شیطان بنده را پس اگر نگهدارد او را خدا تعالی باز گرداند او را باینکه گوید بدرستیکه من محتاجم بطاعت خلاف از طاعت خدا

جدا اذ لا بد من التزود من هذه الدنيا الفانية للآخرة التي لا

نهایت زیرا که لاچارست از توشه گرفتن ازین دنیا نیست شونده مر آخرت را که نیست

انقضاء لها ثم يامره بالتسويف فان عصمه الله تعالى رده بان قال ليس اجلي

گذشتنی مر او را پستر امر کند بنده را بتاخیر کردن پس اگر نگهدارد او را خدا تعالی باز گرداند او را باینکه گوید نیست اجل

بيدي حتى اني ان سوفت عمل اليوم الى غد فعمل الغد متى اعمله فان

در قدرت من بحدیکه من اگر آخر کنم عمل امروز بفردا پس عمل فردا در کدام روز کنم آنرا زیرا که

لكل يوم عملا ثم يامره بالعجلة فيقول له عجل لتفرغ لكذا وكذا فان

مر هر روز را عمل خاص است پستر امر کند بنده را بشتاب پس گوید مر او را شتاب کن تا که فارغ شوی برای چنان و چنان

عصمه الله ردّه بأن قال قليل العمل مع التمام خير من كثيره بالنقصان

نگهداشت او را خدا تعالی بازگردانید او را بآنکه بگوید اندک عمل با کمال آن بهتر است از بسیاری آن که با نقصان بود

ثم يأمره بإتمام العمل مع المراءات فإن عصمه الله ردّه بأن قال الناس

پس امر کند او را بتمام کردن عمل با ریا پس اگر نگهداشت او را خدا تعالی بازگردانید او را بآنکه بگوید مردمان

لا يقدرون على نفع ولا ضر أفلا يكفيني رؤية الله النافع الضار

نتوانند بر نفع و نه بر ضرر آیا بس نیست مرا اعتقاد دیدن خدا تعالی نفع رسان ضرر رسان است

ثم يوقعه في العجب فيقول ما أيقظك وأعقلك تنبهت لما لم

پس اندازد او را در عجب پس گوید چه بسیار بیداری تو است و چه بسیار عقل تست بیدار گشتی برای آنچه

يتنبه له غيرك فإن عصمه الله ردّه بأن قال المنة لله في ذلك دوني

بیدار نشد او را غیر تو پس اگر نگهداشت او را خدا تعالی بازگردانید او را بآنکه بگوید احسان مر خدا راست در این نه مرا

فهو الذي خصني بتوفيقه وجعل لعملي قيمة عظيمة بفضله ولولا

پس او آنکه خاص کرد مرا بتوفیق خود و گردانید عمل مرا بهای بزرگ بفضل خود و اگر نبودی

فضله لما كان له قيمة في جنب نعمة الله وجنب معصيتي له ثم يقول

فضل او هر آئینه نبودی مر او را بها در پهلوی نعمت خدا تعالی بر من و پهلوی گناه من مر او را پس گوید

له اجتهد أنت في السر فإن الله سيظهره فيجعلك شريفا خطيرا بين

مر او را کوشش کن تو در پنهانی زیرا که خدا تعالی زود آشکارا کند او را و گرداند ترا بزرگ قدر بلند منزلت میان

الناس وأراد بذلك ضربا من الرياء الخفي فإن عصمه الله ردّه بأن

مردمان و خواهد این گفتگو قسمی از قسمهای ریای خفی پس اگر نگهداشت او را خدا تعالی بازگردانید او را بآنکه

قال إنما أنا عبد الله وهو سيدي إن شاء أظهر وإن شاء أخفى وإن

بگوید جز این نیست که من بنده خدا تعالی ام و او مولای من است اگر خواهد آشکارا کند و اگر خواهد پنهان کند و اگر

شاء جعلني خطيرا وإن شاء جعلني حقيرا وذلك إليه لا أبالي أن

خواهد بگرداند مرا بلند منزلت و اگر خواهد بگرداند مرا سبک و خوار و این بسوی اوست یعنی در اختیار اوست و من باک ندارم اگر

أظهر ذلك للناس أو لم يظهره فليس بأيديهم شيء ثم يقول الخرآء

آشکارا کند این مردمان را یا آشکارا نکند او را زیرا که نیست در قدرت ایشان چیزی پس گوید در آخر کار نیست

حاجة لك إلى هذا العمل لأنك إن خلقت سعيدا لم يضرك ترك

حاجت مر ترا بسوی این عمل زیرا که تو اگر پیدا شدهٔ نیکبخت ضرر نرساند ترا گذاشتن

العمل وإن خلقت شقيا لم ينفعك العمل ففيم تجتهد وتترك

عمل و اگر پیدا شدهٔ بدبخت نفع نرساند ترا عمل تو پس در چه چیز سعی کنی و چگونه واگذاری

راحتك وتضر نفسك فإن عصمه الله ردّه بأن قال إنما أنا عبد

راحت خود را و ضرر رسانی نفس خود را پس اگر نگهداشت او را خدا تعالی بازگردانید او را بآنکه بگوید جز این نیست که من بنده ام

وعلى العبد امتثال أمر سيده والرب أعلم بربوبيته يحكم ما يشاء

و بر بنده پذیرفتن حکم مولای اوست و پروردگار داناتر است بپرورش خود حکم کند آنچه خواهد

ويفعل ما يريد ولا ني ينفعني العمل كيف ما كنت ان كنت سعيدا

ومیکند آنچه خواهد و بدرستیکه منم نفع دهد مرا عمل من بهر حال که باشم اگر نیک بخت باشم

احتجت اليه لزيادة الثواب وان كنت شقيا فكذلك لئلا الوم

محتاج ام بسوی نیک عمل برای زیادتی ثواب و اگر بد بخت باشم پس همچنانست تا که ملامت نکند مرا

نفسي على ان الله تعالى لا يعاقبني على الطاعة بكل حال ولا يضرني على

نفس من علاوه آنکه بدرستی خدا تعالی عذاب نکند مرا بکردن طاعت بهر حال و نه ضرر دهد مرا علاوه آنکه

اني ان دخلت النار وانا مطيع احب الي من ان ادخلها وانا عاص

بدرستی من اگر درآیم در دوزخ و حال کرمن فرمان پذیرم خدا و دوست تر است مرا از درآمدن من در دوزخ و حال کرمن عاصی باشم

فكيف ووعده حق وقوله صدق وقد وعد على الطاعات بالثواب

پس چگونه درآیم و وعده او حق است و قول او راستی است و بتحقیق وعده کرده بمقابله طاعتها بثواب

در دوزخ و من مطیع باشم

فمن لقي الله تعالى على الايمان والطاعات لن يدخل النار البتة ويدخل

پس کسیکه ملاقی گردد بر ایمان صحیح و طاعتها در نیاید بدوزخ قطعا و درآید

الجنة لوعده الصادق ولذا قال تعالى وقالوا الحمد لله الذي

به بهشت از روی وعده او که راست است و از این جهت گفت خدا تعالی و گویند بهشتیان ثنا مر خدای را است

صدقنا وعده وان الله مسبب الاسباب وقد جرت عادته في

که راست کرد با ما وعده خود را و ایضا بدرستی که خدا تعالی سازنده سببهاست و بتحقیق جاری است عادت او تعالی در

الدنيا والاخرة على ربط الاشياء باسباب ظاهرة كالغيث للنبات

دنیا و آخرت بر حاصل کردن چیزها بسببها ظاهره مانند باران برای گیاه

والجماع للولد والضيف لينع الثمار وقد قال الله تعالى وتلك الجنة التي

و جماع برای فرزند و تابستان برای رسیدن میوه ها و بتحقیق گفت خدا تعالی و این بهشت است آنکه

اورثتموها بما كنتم تعملون ام نجعل الذين امنوا وعملوا الصالحات

وارث کرده شده اید بسبب آنکه بودید شما عمل آیا گردانیم آنانرا که گرویده اند و کردند عملهای نیک را

آن بهشت را کنندگان

كالمفسدين في الارض ام نجعل المتقين كالفجار فان لم تزل

مثل فساد کنندگان در زمین آیا گردانیم پرهیزگارانرا مانند بدکاران پس اگر نرفت

هذه الوسوسة بامثال هذه الاجوبة ويعود بان يقول ان الاعمال

این وسوسه مذکور بمانندهای این جوابها و باز گردد وسوسه باین که بگوید بدرستی عملها

ايضا مقدرة فلا نقدر على مخالفة تقدير الله تعالى فان قدر لنا الاعمال

بهمچنان اندازه شده اند پس نتوانیم بر مخالفت اندازه کردن خدا تعالی پس اگر اندازه کرده ما را عملها

الصالحة والسعي لها والقصد اليها حصلت لا محالة وان لم يقدر استحال

نیک و سعی برای آنها را و قصد بسوی آنها حاصل شوند خواه مخواه و اگر اندازه کرده نباشد محال

وجودها فنحن مجبورون على العمل والترك فلا يفيد القيل والقال فقل

هستی آنها پس ما مجبوریم بر کردن عمل و نکردن آن پس فائده ندهد هیچ گفتگو پس بگو

ان الله تعالى وانكان خالق افعال العباد كلها وغيرها لا خالق غيره لكن

بدرستیکه خدا تعالی اگرچه پیدا کننده همه افعال بندگان و غیر آنها هم هست نیست پیدا کننده غیر او تعالی لکن

للعباد اختيارات جزئية وارادات قلبية قابلة للتعلق بكل من

باوجود این اختیارها معینه اند و خواهشها دلی اند که پذیرنده اند مر تعلق را بهر یک از بندگانرا

الضدين الطاعات والمعاصي وليس لها وجود في الخارج حتى تحتاج

دو ضد که طاعتها و معصیتها اند و نیست مر اینها را هستی در ظاهر تا که محتاج بود

الى الخلق فيتعلق بها اذ الخلق ايجاد المعدوم فما لا يوجد لا

بآفریدنی و تعلق گیرد بآنها زیراکه تخلیق در وجود آوردن نیست شده است پس چیزیکه یافته نشود

يكون مخلوقا فلا يكون مريدها خالقها وقد جعلها الله تعالى

نیست مخلوق پس نگردد اراده کننده آنها آفریننده آنها و بتحقیق گردانید آنها را خدا تعالى

شرطا عاديا لخلقه افعال العباد وكون افعال العباد بعلم

شرط بر حسب عادت برای خالق بودن او فعلها بندگانرا و بودن افعال بندگان بعلم

الله تعالى وارادته وتقديره وكتبه في اللوح لا يستلزم كون صدورها

خدا تعالی و اراده او و اندازه او و نوشتن او در لوح محفوظ مستلزم نیست بودن صدور آنها را

من العباد بالجبر كما اذا علم زيد جميع ما يفعله عمرو يوما من

از بندگان بجبر چنانچه وقتی که دانست زید همه آن که کند اورا عمرو در روزی از

الايام فاراده وكتبه في قرطاس فهل يكون عمرو في فعله مجبورا

روزها پس خواست آنرا و نوشت آنرا در کاغذ پس آیا بود عمرو در کردن آن مجبور

من زيد وهل يكون له ان يقول لزيد فعلت كما فعلت لعلمك وارادتك

از زید و آیا بود مر اورا اینکه بگوید زید را کردم آنچه کردم از روی علم تو و اراده تو

وكتبك اياه فان عمرا فعله باختياره وارادته لا لاجل علم زيد

و نوشتن تو آنرا زیراکه عمرو کرده آنرا باختیار خود و اراده خود نه از روی علم زید

وارادته وكتبه فلا يتصور الجبر فكذا فيما نحن فيه فتدبر وكن

و اراده او و نوشتن او پس صورت نه پذیرد در آن جبر پس همچنان در آنکه ما در وی ایم پس فکر کن و باش

من الشاكرين هذا الجواب هو الحاسم لهذه الوسوسة ومعنى

از شکر کنندگان این جواب مذکور در متن آن جواب برنده مر این وسوسه راست و معنی

قول السلف لا جبر ولا تفويض ولكن امر بين امرين واما على

این قول سلف ست که نیست جبر و نه سپردن در اینها بنده را و لکن جبر ان بنده راشانی ست میان دو امر واما بر

قول الاشعري القائل بالجبر المتوسط اعني كون افعال العباد باختيارهم

قول اشعری که قائل بر جبر متوسط ست مراد داشته ام آن بودن افعال بندگان باختیار ایشان

لا بالاضطرار كما تقول الجبرية فانه جبر محض ولكن الاختيار

نه بیچاره شدنی مثل قول فرقه جبریه پس بدرستیکه این محض جبر ست و لکن اختیاری کر

فيهم من الله بالجبر والاضطرار فنحن مختارون في افعالنا مضطرون

در ايشان است از خدا تعالى بجبر و اضطرار است پس ما صاحب اختيار هم در وقت افعال ما مجبوريم

في اختيارنا فهذا معنى جبر المتوسط فلا محيص من هذه الوسوسة

در اختيار ما پس اين معنى جبر متوسط است پس نيست گريز از اين وسوسه

وهو مخالف لقول السلف اذ لا فرق بينه وبين جبر المحض في

وقول اشعرى مخالف است از قول سلف زيرا كه فرق نيست ميان او و ميان جبر محض در

الحقيقة فاى نفع في وجود اختيار اضطراري واما قوله فيلزم

واقعه پس كدام نفع است در وجود اختيار اضطراري واما قول اشعرى پس لازم آيد

ان يكون للاختيار اختيار فيدور ويتسلسل فمنقوض باختيار

بودنى اختيار مر اختيار را پس لازم آيد دور و تسلسل آيد پس منقوض است باختيار

الله تعالى فجوابه جوابه وحله ان المختار ان كان قصدا واصالة فلا

خدا تعالى پس جواب الزام او جواب وحل آن اينكه بدرستى فاعل مختار اگر بطريق قصد و اصالت بود پس نيست
لزوم از دور و تسلسل است

له من اختيار مغاير له سابق عليه بالضرورة واما ان كان

مر او را از اختيار ديگر مغاير آن اختيار را و اول بران خواه مخواه واگر باشد فاعل مختار در ضمن

ضمنا وتبعا فلا بل يكون اختيار المقصود اختيار النفسه ضمنا

فاعل مختار و تبع پس نه بلكه بود اختيار خدا تعالى چيز قصد داشته شده اختيار بر نفس خود بطريق ضمن
بودنى او فاعل مختار

والتزاما كما يشهد له الوجدان والترجيح بلا مرجح جائز عند المتكلمين

والتزام چنانكه گواهى ميدهد براى او دانستنى و افزونى دادن بى افزاينده روا است نزد علماء علم كلام

في الفاعل المختار وانما الممتنع الترجح بلا مرجح فيجوز ان تتعلق الارادة

در حق فاعل مختار و جز اين نيست كه منع افزونى بى افزاينده است پس روا است تعلق اراده از فاعل مختار

بشئ بلا مرجح وداع فلا يرد ان تعلق الارادة لا بد له من مرجح فان كان

بچيزى بى افزاينده و بى خواهنده پس وارد نگردد اينكه بدرستى اراده كه هست لاچار نيست مراو را از مرجح پس اگر

من خارج يلزم الايجاب وان كان من نفس المريد فنقل الكلام عليه

از خارج باشد لازم آيد ازان ايجاب ترجيح واگر باشد از نفس اراده كننده پس نقل سخن بروى

انه بالاختيار او بالاضطرار فيلزم اما الدور او التسلسل او

كه بدرستى آن اختيار باشد يا با اضطرار پس لازم آيد بران يا دور يا تسلسل يا

الايجاب فاذا تمهد هذه المقدمة فلنشرع في المقصود فنقول

ايجاب پس وقتيكه جا يافت اين مقدمه پس آغاز كنيم هنوز در ميان مقصود پس گوييم

من المترددات بين الرياء والاخلاص ان الرجل قد يبيت مع قوم

از جمله امور گردندگان ميان ريا و اخلاص اينكه بدرستى مردى گاه شب گذراند با گروهى

فيقومون للتهجد كل الليل او بعضه وهو ممن لا يقوم اصلا او يقوم

پس ايستاده براى نماز تهجد در هر شب يا بعض آن وحال كه او از كسيكه نه ايستد هرگز يا مى ايستد
مى شوند

قليلا من قيامهم فاذا رآهم انبعث نشاطه للموافقة حتى يزيد على معتاده

کم از ایستادنی ایشان پس وقتیکه بیند ایشان را برانگیزد شادمانی او برای موافقت ایشان تا که زیاده کند بر عادت خود

وكذلك قد يقع في موضع يصوم اهله تطوعا فينبعث نشاطه في

و مثل آن گاه افتد آدمی در جای که روزه گیرند اهل آن جا بطریق نفل پس برانگیزد شادمانی او در

الصوم فربما يظن انه رياء وان الواجب ترك الموافقة وليس كذلك على

روزه نفلی پس بسیار بار گمان کند که بدرستی آن ریا است و بدرستی واجب گذاشتن موافقت با ایشان است و نیست امر مثل آن گمان او بر طریق

الاطلاق بل التفصيل فان كان نشاطه لزوال الغفلة بمشاهدة الغير

اطلاق بلکه مراد را تفصیل ست پس اگر باشد شادمانی او برای دور شدن غفلت بسبب دیدن غیر

وقد اقبلوا على الله واعرضوا عن النوم والاكل ولاجل اندفاع العوائق

و بتحقیق رو کرده اند بر خدا تعالی و روگردانیده اند از خواب و خوردن یا برای دور شدن موانع

والاشغال التي في بيته مثل تمكينه على الفراش الوثير او تمكنه من التمتع

و شغلهای دنیوی آنکه در خانه او بود مانند جا گرفتن او بر فرش نرم یا گرفتن او از برخورداری

بزوجته او امته او المحادثة باهله واقاربه والاشتغال باولاده و

بزن او یا کنیزک او یا سخن کردن با اهل خود و خویشان او و مشغول شدن با اولاد خود و

حساب معاملته او لمفارقة النوم لاستنكاره المواضع او بسبب اخر

حساب معامله او یا باشد شادمانی او از برای خواب از جهت ناپسندیده داشتن او جایها خواب را یا باشد شادمانی او بسبب دیگر

فيغتنم زوال النوم وفي منزله ربما يغلبه النوم وقد يعسر عليه الصوم

پس غنیمت شمارد دور شدن خواب را و در منزل او بسیار بار غالب آید بر او خواب و گاه دشوار آید بر وی روزه گرفتن

في منزله ومعه اطائب الاطعمة فاذا اعوزته تلك الاطعمة لم يشق عليه

در خانه خود و گاه باشد با وی طعامهای لذت ناک پس وقتیکه حاجتمند گرداند او را آن طعامها دشوار نباشد روزه بر وی

فهذه وامثالها ليست برياء فعليه الموافقة والعمل والشيطان عند ذلك

پس این امور و مانند آن نیست ریا پس لازم ست بر وی موافقت غیر و عمل نفل او و شیطان نزد این حال

ربما يصد عن العمل ويقول لا تعمل ما لا تعمل في بيتك فتكون مرائيا

بسیار بار باز دارد و منع کند از عمل و گوید او را مکن عملی که نکنی در خانه خود پس باشی ریا کننده

وان كان نشاطه طلبا لمحمدتهم وخوفا من ذمهم ونسبتهم اياه الى

و اگر باشد شادمانی او برای جستن ستایش ایشان او را یا از روی ترسیدن از بد گفتن ایشان و نسبت کردن ایشان او را بسوی

الكسل لا سيما اذا كانوا يظنون انه يقوم بالليل ويصوم تطوعا فلا

سستی خصوصا وقتیکه باشند گمان کنند که بدرستی او شب خیز ست یا روزه گیرد بطریق نفل پس

تسمح نفسه بان تسقط من اعينهم فيريد ان يحفظ منزلته في قلوبهم و

رضا نشود نفس او بافکنده افتد از نظر ایشان پس خواهد نگهداشتن قدر خود در دلهای ایشان و

عند ذلك قد يقول الشيطان صل فانك مخلص وانما كنت لا تصلي

نزد این حال گاه گوید او را شیطان که نماز گذار زیرا که تو اخلاص کننده و جز این نیست که بودی که نمی گذاردی نماز را

في بيتك لكثرة العوائق فلا يجوز له ان يزيد على معتاده لانه يعصي الله

در خانه خود از روی بسیاری موانع پس روا نیست مر او را زیادت کردن بر عادت گرفته شده او زیرا که او سرکشی کند

بطلب محمدة الناس او دفع ذمهم وسقوط منزلته عندهم بطاعة الله

بسبب جستن ستایش مردمان یا دفع بد گفتن ایشان و افتادن مرتبه او نزد ایشان بطاعت خدا تعالی

لانه رياء محظور والعلامة الفارقة بينهما ان يعرض على نفسه انها

زیرا که آن ریا منع شده است و علامت جدا کننده میان ریا بودن و نبودن پیش کند آدمی بر نفس خود که بر راستی

لو رات هؤلاء يصلون ويصومون من حيث لا يرونه من وراء حجاب هل

اگر بیند آن کسان که بگذارند نماز را و روزه کنند از جایکه نه بینند او را از سوار پرده آیا

كانت تسخو بالصلوة والصوم فاخلاص يوافقهم ولا تسخو ويثقل

رضا بود نفس او بنماز و روزه پس اخلاص است موافقت کند با ایشان یا رضا نبود و بار گران بود

لعدم اطلاعهم عليها فرياء لا يزيد على المعتاد ومن ذلك الاستغفار و

از روی آگاه نبودن ایشان بروی پس ریاست زیادت نکند بر قدر عادت گرفته او و ازین مذکور ست آمرزش خواستن از

الاستعاذة عند الناس فقد يكون لخاطر خوف وتذكر ذنب وتندم عليه

پناه جستن بخدا نزد مردمان زیرا که گاه بود از روی اندیشه خوف خدا و یاد آمدن گناه او و پشیمانی نمودن بر آن

وقد يكون للمراءات فراقب قلبك وميز بينهما بالعلامة السابقة و

و گاه بود برای ریا پس نگهدار دل خود را و جدای کن میان ریا و اخلاص بعلامت سابقه و

امثالها فان كان لله تعالى فامضه والا فاحذره ومن ذلك اظهار

مانند طاعت آن پس اگر برای خدا بود عمل تو پس بگذار آن را والا پرهیز کن از آن و ازین مذکور ست ظاهر کردن

الطاعة فان الباعث عليه قد يكون لقصد الاقتداء فيكون افضل

طاعت زیرا که باعث بران گاه بود برای قصد پیروی دیگران باو پس بهتر بود

من الاخفاء هق عن ابن عمر ان النبي صلى الله عليه وسلم قال عمل السر افضل

از پوشیدن آن روایت کرده بیهقی از ابن عمر رضی الله عنه بدرستی که پیغمبر صلعم گفت عبادت پوشیده بهتر ست

من عمل العلانية والعلانية افضل لمن اراد الاقتداء وهذا لا

از عبادت آشکارا و عبادت آشکارا بهتر ست مر کسی را که خواهد پیروی دیگران باو و این

يكون الا في المقتدى به وقد يكون الباعث الرياء ولابليس تلبيس

نبود مگر در حق آنکه پیروی او کرده شود و گاه بود باعث بران ریا و مر شیطان را مکر پنهان ست

في كلا الجانبين فعليك بالتيقظ فان اشتبه عليك فعليك

در هر دو جانب پس لازم باش بیداری را پس اگر مشتبه شد بر تو امر تو پس لازم گیر

بالاخفاء فانه لا ضرر فيه البتة الا ان يكون الاظهار واجبا

به پنهانی زیرا که ضرر نیست هرگز دران خواه مخواه مگر وقتی که بود ظاهر کردن واجب

او سنة مثل الجماعة ومن ذلك التحديث بما فعله من الطاعات

یا سنت مانند نماز بجماعت و ازین امر مذکور ست ایضا بازگفتن آنچه کرده بود او را از عبادتها

سخن گردن

٢١٦

بعد الفراغ وحكمه حكم اظهار نفسه الا انه اذا تطرق اليه الرياء لم يؤثر في
پس فارغ شدن از آن وحكم آن حكم ظاهر كردن نفس آن است لكن بدرستی آن چون پیوست شد باو ریا تأثیر نكند در

افساد العبادة الماضية بل يكون تحديثه معصية جديدة وبالجملة الاخفاء
تباه كردن عبادت گذشته بلكه بود سخن كردن او گناه نو وحاصل كلام كه پنهان كردن

في العبادات التي لا يلزم اظهارها افضل من الاظهار الا عند التيقن بقصد
در عبادتها كه لازم نيست ظاهر كردن آنها بهتر است از ظاهر كردن آن مگر نزد يقين كردن بقصد

التعليم والاقتداء به فالاظهار حينئذ افضل وقس على هذه امثالها
تعليم و پیروی دیگر باو پس ظاهر كردن این عبادت دریں هنگام بهتر است وقیاس كن بر این مسئلها مانندهای آنها

ومن مكائد الشيطان ان الرجل قد يكون له ورد معين كصلوة الضحى
واز جمله كرهای شيطان اينكه بدرستی مردی كه هست گاه بود مر اورا وظيفه مقرر مانند نماز چاشت

والتهجد فيقع في قوم لا يفعلونهما فيتركهما خوفا من الرياء فهذا
و تهجد پس در آید در گروهی كه نكنند آنهارا پس بگذارد آنهارا برای ترسیدن بر خود از ریا پس این

غلط ومتابعة للشيطان اذ مداومته السابقة دليل على الاخلاص
غلط است ازو وپیروی است مر شیطان را زیرا كه همیشگی او بر ورد پیش ازین دلیل است بر اخلاص ازو

فمجرد وقوع خاطرة الرياء في القلب بلا اختيار وقبول ليس بضار ولا فيه
پس مجرد افتادن اندیشه ریا در دل او بی اختیار و بی قبول نیست ضرر رسان و او نیست در

٢١٧

رياء ولا مخل بالاخلاص فترك العمل لاجله موافقة للشيطان وتحصيل
نوعی از ریا ونه او زیان رسنده باخلاص است پس گذاشتن عمل برای آن پیروی نفس است مر شیطان را وحاصل كردن

لغرضه نعم عليه ان لا يزيد على عمله المعتاد ان لم يكن باعث دينيا وقد
مر غرض اورا آری بر وی كه زیادت نكند بر قدر عمل او كه معتاد است اگر نباشد باعثی از جهت دین وگاه

يتركهما لا خوفا من الرياء بل خوفا ان ينسب الى الرياء ويقال انه مرائي
بگذارد آنهارا نه از ترسیدن او بر خود از ریا بلكه از روی ترسیدن از آنكه منسوب كرده شود وگفته شود كه بدرستی او ریا كننده است

وهذا عين الرياء لانه ترك خوفا من سقوط منزلته عندهم وفيه ايضا
واین عین ریاست زیرا كه واگذاشته از روی ترسیدن بر خود از افتادن قدر او نزد ایشان ودرین قصد نیز

سوء الظن بالمسلمين وقد يوقع الشيطان في قلبه ان تركه لاجل
بدگمانی است ازو بمسلمانان وگاهی شیطان در دل آدمی اندازد كه بدرستی گذاشتن آن برای

صيانتهم عن معصية الغيبة لا للفرار عن نسبتهم وسقوط منزلته
نگهداشتن ایشان از گناه غیبت است نه برای گریختن از بد گفتن ایشان و افتادن قدر او

عندهم وهذا ايضا سوء الظن بهم وصيانة الغير عن المعصية انما تحسن في
نزد ایشانست واین همچنان بدگمانی است بایشان ایضا ونگهداشتن غیر از فعل گناه جز این نیست كه نیكوست در

ترك المباحات لا المستحبات والسنن ومن هذا القبيل ترك السواك ولبس
گذاشتن كارهای مباح است نه در گذاشتن كارهای مستحب وكارهای سنت واز جمله این مسئلهاست گذاشتن استعمال مسواك و پوشیدن

الطيلسان والمشي حافيا وركوب الحمار ونحوها صيانة عن الغيبة
چادر و رفتن پا برهنه و سوار شدن خر و مانند آن برای نگهداشتن مردمان از غیبت است

وفيه ترك السنة وسوء الظن وعدم الندامة على ترك السنة بل استحسانه
و درین گذاشتن سنت و بدگمانی بر مسلمانان و نبودن پشیمانی بر گذاشتن سنت بلکه نیک داشتن آنست

وعدها عيبا ونقصانا وهذه الاشياء تكفي لزجر العاقل مع أن
و شمردن آن عیب است او و نقصان در دین اوست و این چیزها بس اند برای باز داشتن خداوند عقل با وجود اینکه بدرستی

الاغلب أن تركه ناش من الرياء وقوله كذب ونفاق فنعوذ بالله تعالى
غالب ترک موجب عادت اینکه پیدا شونده از نمود و ریا است و قول او دروغ گفتن و دورویی است پس پناه جوئیم بتوفیق خدای تعالی
بدرستی گذاشتن آن سنت ترک یاد کرده

منها وقد يتردد بين الثلثة الرياء والاخلاص والحياء كرجل يطلب منه
ازین و گاه گردد یک از میان سه امرها که ریا و اخلاص و حیا است مانند مردی که میطلبد ازو چیزها را مذکور

صديقه قرضا ولا يسخو باقراضه الا أنه يستحيي من رده ويعلم أنه لو
دوست او قرض را و رضا نبود بقرض دادن او را لکن بدرستی او شرم دارد از باز گردانیدن او و میداند که بدرستی

أرسله على لسان غيره لا يستحيي ولا يقرض رياء ولا يطلب الثواب فله
فرستد جواب او را بر زبان دیگری شرم ندارد از رد او و قرض ندهد بر جا ریا و نجوید ثواب را پس مراو راست

عند ذلك أن يشافهه بالرد الصريح فينسب إلى قلة الحياء أو يتعلل بكذب أو تعريض فيأثم
نزد این تردد اینکه رو برو گوید باز گردانیدن آشکارا پس منسوب گردد بسوی اندکی حیا یا بهانه گیرد بدروغ گفتن یا بکنایه گفتن سخن پس گنهگار شود

أو يسوي الا أن توجد حاجة إلى التعريض فيباح أو يعطي لمجرد الحياء
یا برابری کند لکن اگر یافته شود حاجت بسوی تعریض پس مباح شود یا قرض دهد از جهت مجرد حیا

أو لهيجان خاطر الرياء أنه ينبغي أن يعطي حتى يثني عليك ويحمدك
یا از روی برانگیخته شدن اندیشه ریا بدرستیکه آن در است که داده شود قرض تا که ستایش کند بر تو و بستاید ترا

وينشر اسمك بالسخاء أو حتى لا يذمك وينسبك إلى البخل
و مشهور کند نام ترا بجوانمردی یا برای اینکه بد نگوید ترا و منسوب نکند ترا بسوی زفت شدن

أو لهيجان باعث الاخلاص وهو أن الصدقة بواحدة والقرض
یا از جهت برانگیخته شدن باعث اخلاص در دل و آن اینکه بدرستی خیرات بیک قطعه است مثلا و قرض

بثمانية عشر ففيه أجر عظيم وادخال سرور على قلب صديق وقد
به هژده قطعه است پس در قرض دادن ثواب بزرگ است و شادمانی بر دل دوست است و گاه

تجتمع هذه الثلثة أو اثنان وحكم التساوي والطرفين قد بينا
جمع شود این سه امور یا دو از نها و حکم برابر شدن میان سه امور و دو چیز ازینها هر سه تحقیق بیان کرده ایم

ومن ذلك ترك الذنوب الحالية فانه قد يكون لله وعلامته
و از جمله این مذکور است گذاشتن گناهان منسوب بحال زیرا که گذاشتن آن گاهی بود مر خدا را و علامت آن

تركها في الخلوة ايض وقد يكون للحياء من الناس وقد يكون لئلا
گذاشتن آن گناهان همچنانکه در نظر مردمان و گاه بود برای شرم داشتن از مردمان و گاه بود برای اینکه
مذکور است در خلوت نیز

يقتدي به غيره فيعظم اثمه اولئلا يصغر في عينه فلا يقتدي به ويقبل

پیروی نکند باو دیگری پس بزرگ گردد گناه او یا برای اینکه خرد و حقیر نگردد در چشم او پس پیروی نکند بدو و نه پذیرد

قوله فيحرم عن ثواب الاصلاح وقد يكون لئلا يقصد بشر اولئلا يذمه

گفتن او را پس نا امید کرده شود از ثواب بصلاح آوردن و گاه بود برای اینکه قصد کرده نشود به بدی و برای اینکه بد نگوید او را

الناس فيعصون به وعلامته ان يكره ذمهم لغيره ايضا اولئلا يتأذى

مردمان پس بزه کار شوند بسبب آن و علامت آن بد داشتن بد گوئی ایشان مرد دیگر را نیز چنانست یا برای اینکه آزرده نشود

طبعه بذم الناس فان فيه الشعور بالنقصان وتألم القلب بالذم ليس

طبع او به بد گوئی مردمان او را زیرا که در آن دریافتن نقصان نفس است و دردیافتن دل به بد گوئی مردمان مر او را

بحرام وانما يحرم اذا دعاه الى ما لا يجوز نعم كمال الصدق في ان

حرام نیست برا او و جز این نیست که حرام شد بر او وقتیکه خواند او را بسوی آنکه جائز نیست آری کمال راستی بنده در اینکه

يزول عن رؤية الخلق فيستوي عنده ذامه ومادحه لعلمه ان الضار

دور شود از نظر خلق پس برابر بود نزد او بد گوینده او و مدح کننده او از روی علم او باینکه ضرر رسان

والنافع هو الله تعالى وان العباد كلهم عاجزون وذلك قليل جدا او

و نفع رسان آن خدا تعالی است و بدرستی بندگان همه ایشان عاجزان اند و آن کمال صدق کم است نهایت یا

لئلا يشغل قلبه الفارغ بذمهم فلا يتفرغ لبعض العبادات فان

برای اینکه مشغول نشود دل او که فارغ است از بدی بد گوئی ایشان پس فراغ نیابد برای بعض عبادتها زیرا که بدرستی

بعض الناس قد يفعل بعض الذنوب ولا يترك بعض الطاعات وان كان

بعض مردمان گاه میکند بعض گناهان و وا نگذارد بعض عبادتها اگرچه

نفلا وقد يكون لئلا تظهر المعصية فتضعف خ م عن ابي هريرة

نفل بود و گاه بود برای اینکه آشکارا نگردد گناه مردانرا پس افزون شود روایت کرده بخاری و مسلم از ابی هریره

مرفوعا قال رسول الله صلى الله عليه وسلم كل امتي معافى الا المجاهرين اولئلا يهتك

روایتی برداشته گفت پیغمبر خدا صلعم همه امت من نجات داشته شده از تشنیعها بجز کننده گان آشکارا یا برای اینکه

ستر الله تعالى فيجازى هتك ستره في يوم القيمة م عن ابي هريرة رض مرفوعا

ستر خدا تعالی پس جزا رسد بدریدن خدا ستر او را در روز قیامت روایت کرده مسلم از ابی هریره رض روایت برداشته شده

ما ستر الله تعالى على عبد في الدنيا الا ستر عليه في الآخرة وقد يكون ليرى

پرده نکرده خدا تعالی بر بنده در دنیا مگر که پرده انداخته بروی در آخرت و گاه بود تا که ببینند

الناس انه ورع خائف من الله تعالى وليس كذلك فهذا رياء محظور وجميع ما

مردمان که بدرستی او صاحب پرهیزگاری است از خدا تعالی و حال که نیست او در واقع چنان پس این ریاست و همه آنچه

قبله كله جائز وليس برياء وحكم الممتزج معلوم مما سبق وستر

پیش او همه او روا است و نیست ریا و حکم ریا آمیخته با اخلاص معلوم شده از کلام گذشته و پوشیدن

الذنوب الماضية وعدم ذكرها على هذه الوجوه ومن المتردد بين الرياء

گناهان گذشته و یاد نیاوردن آنها بر این وجه هاست و از مثالهای امر متردد میان ریا و

والحياء ان يمشي رجل على العجلة فيرى واحدا من الكبراء فيعود الى الهدو

وحياء اینکه میرود مردی برشتابی پس ببیند یکی را از خداوندان منصب پس باز گردد بسوی قراری

او يضحك فيرجع الى الانقباض والاغلب فيهما الرياء لان الحياء في الاكثر

یا بخندد پس باز گردد بسوی گرفته شدن طبیعت و غالب تر درین دو مسئله ریاست زیرا که حیاء در اکثر

من القبائح والذنوب وهو فيهما محمود ولو من الناس وسيجيء ان شاء الله تعالى

از کارهای زشت و گناهان باشد و آن در هر دو ستوده است اگرچه حیاء از مردمان بود و زود بیاید اگر خواست خدای

واما الحياء من المندوبات والسنن والواجبات فمذموم جدا ويسمى عجزا و

واما حیاء از فعل مستحبها و سنتها و واجبها پس بد داشته شده نهایت و نام نهاده شود این حیاء

ضعفا وخورا لكن يستحيي من الوعظ والامر بالمعروف والنهي عن المنكر و

ضعف و سستی مثل کسیکه شرم دارد از پند کردن و امر معروف و باز داشتن از بدی و

الامامة والاذان ونحوها فالقوي يؤثر الحياء من الله تعالى على الحياء من الناس

امامت و اذان و مانند آنها پس محکم در دین پسند کند حیاء را از خدا تعالی بر حیاکردن از مردمان

المبحث السابع في علاج الرياء وذلك يتوقف على معرفة اسبابه و

این بحث هفتم ست در بیان علاج ریاء و آن موقوف ست بر شناختن اسباب آن و

غوائله ومعرفة اسباب ضده وفوائده اما اسباب الرياء فقد علم مما سبق

آفات آن و شناختن اسباب ضد آن و فائده های آن اما اسباب ریاء که اندرین تحقیق معلوم شد از انچه گذشت

انما حب الجاه والمنزلة في قلوب الناس حتى يمدحونه ولا يذمونه اما

بدرستی آنها دوست داشتن مرتبه و قدر در دلهای مردمان ست تا که مدح کنند اورا و بد نگویند اورا یا

لذاته او للتوسل به الى غيره والطمع لما في ايدي الناس والفرار عن الم

بدروی ذات آن یا برای نزدیکی جستن بآن بطرف غیر آن و امید داشتن مرآنرا که در دستهای مردمان ست و گریختن از درد

الذم والجهل واما غوائله فقد قال الله تعالى ولا يشرك بعبادة ربه احدا

بدگوئی و نادانی ست و اما آفتهای آن پس بتحقیق گفت خدا تعالی و شریک نسازد بعبادت پروردگار خود هیچ کس را

واخرج ابو يعلى عن ابن مسعود انه صلى الله عليه وسلم قال من احسن الصلوة حيث

و روایت کرده ابو یعلی از ابن مسعود رض که بدرستی پیغمبر صلعم گفت کسیکه نیکو ادا کند نماز را در جائیکه

يراه الناس واساءها حين يخلو فتلك استهانة استهان بها ربه

بیند اورا مردمان و بد کند آنرا وقتیکه تنها بود پس اینحال از و سبک کردنی ست سبکی کرده بآن پروردگار خود را

تکمیل ارکان نماز و غیر آن نمیکند

تبارك وتعالى احمد عن محمود بن لبيد رض ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ان اخوف

که پاک گشته و بلند ست روایت کرده از محمود بن لبید رض که بدرستی پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم گفت بدرستی بسیار ترسیدنی

امام احمد بن حنبل رح اصحاب حاضرین را

ما اخاف عليكم الشرك الاصغر قالوا وما الشرك الاصغر يا رسول الله قال

آن ترسی که میترسم بر شما شرک اصغرست گفتند که چیست شرک اصغر ای پیغمبر خدا گفت

عليه السلام الرياء يقول الله عز وجل اذا جزى الناس باعمالهم اذهبوا الى الذين

علیه السلام که آن ریاست گوید خدا تعالی که غالب و بزرگ ست وقتیکه پاداش داده شود ایشان بروید بسوی کسانیکه

كنتم تراءون في الدنيا فانظروا هل تجدون عندهم جزاء دنيا عن

بوديد كه بوديد ميكرديد در دنيا پس نظر كنيد كه آيا مي يابيد نزد ايشان پاداش اعمال ايشان روايت كرده ابن ابي الدنيا
علمهاي خود را بايشان

جبلة اليحصبي عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال ان المرائي ينادي يوم القيمة يا

جبلهٔ يحصبي رض از پيغمبر صلعم كه بدرستي او گفت كه بدرستي رياكننده كه هست آواز داده شود او را در روز قيامت اي

فاجر يا غادر يا كافر يا خاسر ضل عملك وحبط اجرك اذهب فخذ اجرك

بدي كننده اي بيوفا اي كافر اي زيان كننده هلاك شد عمل تو و باطل شد ثواب عمل تو برو پس بگير مزد عمل تو

ممن كنت تعمل له وعن الضحاك انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله تبارك

از كسيكه بودي كه عمل كردي براي او و روايت كرده بزار از ضحاك رض كه بدرستي او گفته گفت پيغمبر خدا صلعم كه بدرستي خداي تعالى كه پاك گشته

وتعالى يقول انا خير شريك فمن اشرك معي شريكا فهو لشريكي يا ايها الناس

و بلند است ميگويد كه من بهتر شريك ام پس كسيكه شريك گردانيد با من شريكي را پس او براي شريك من است اي مردمان

اخلصوا اعمالكم فان الله تبارك وتعالى لا يقبل من الاعمال الا ما خلص له

خالص كنيد براي خدا عملها را شما را زيرا كه خدا تبارك و تعالى نه پذيرد از عملها اي بنده مگر عمليكه خالص شد مر او را

ولا تقولوا هذا لله وللرحم فانها للرحم وليس لله منها شيء ولا تقولوا هذا

و مگوييد كه اين قول و عمل براي خدا و براي خويشي ست زيرا كه براي خويشي ست و نيست خدا را از آن چيزي و مگوييد كه اين عمل

لله ولوجوهكم فانها لوجوهكم وليس لله فيها شيء والآيات والاحاديث

براي خدا و براي معتبران شماست زيرا كه آن براي معتبران شماست و نيست مر خدا را در آن چيزي و آيتها و حديثها
خاطر بعض شماست

في ذم الرياء كثيرة جدا لا حاجة الى ذكرها جميعا ههنا وفيما ذكرنا كفاية

در عيب رياء بسيار اند نهايت حاجت نيست بسوي ياد آوردن آنها همه در اين كتاب و در آنچه ياد كرديم بس ست

للمسلم العاقل بل العقل يهتدي اليه بقليل التفات اذ معنى الرياء جعل عبادة الله

براي مسلمان عاقل بلكه عقل راه يابد بسوي آن باندك نظر در ذم رياء زيرا كه معنى رياء گردانيدن عبادت خدا تعالى است

تعالى الموضوع لتعظيمه والتقرب اليه وسيلة الى غيرهما وفيه قلب الموضوع وعكس

كه نهاده شده است براي تعظيم او و نزديك شدن بسوي او نزديكي جستن بسوي غير آن هر دو و در اين بازگون كردن وضع شرعي

المشروع وتلبيس باعلام الناس انه يقصد بالعبادة تعظيم الله تعالى والقربة اليه

بيان شده در شرع و مكر است با آگاه گردانيدن مردمان كه بدرستي او قصد كرده بعبادت خود تعظيم خدا تعالى و نزديكي باو

مع انه ليس كذلك في نفس الامر بل يقصد بها التقرب اليهم والتحبب لهم فلو

با وجود كه بدرستي حال او نيست همچنان در واقعه بلكه قصد كند بآن نزديك شدن بايشان و دوست شدن ايشان را

علموا نيته لمقتوه وهجروه والله تعالى اعلم بها فهو بالمقت اولى وفيه استهانة

دانند به نيت او هر آئنه بغض كنند با او و بگريزند از او و خدا تعالى داناتر است بآن پس او ببغض كردن بهتر است و در اين خوار داشتن است

بالله تعالى العياذ بالله تعالى منها واقل ما في الرياء انه صورة تلبيس وعبادة لغير الله تعالى

بخدا تعالى پناه بردن بخدا تعالى است از آن و اندك ترين چيزي كه در رياست اينكه بدرستي آن صورت مكر است و عبادت مر غير خدا تعالى است

فهذا كاف في التحريم فلهذا حرم كله وان تفاوت احاده في غلظة التحريم

پس اين معنى مذكور بسنده است در حرام كردن رياء پس از اين جهت حرام شد اگرچه فرق است ميان اقسام او در درشتي حرام كردن
همه انواع رياء ١٢

وخفته فغائلة الرياء استحقاق العذاب الاليم وابطال العمل ونقص

اجره واما سبب الاخلاص الذي هو ضد الرياء فالايمان ووجوبه

وتوقف قبول كل عمل عليه واما فوائده فقد قال الله تعالى وما امروا

الا ليعبدوا الله مخلصين له الدين الا لله الدين الخالص حب

حك عن انس عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قال من فارق الدنيا على

الاخلاص لله وحده لا شريك له واقام الصلوة واتى الزكوة فارقها

والله عنه راض حك عن معاذ بن جبل انه قال حين بعث الى

اليمن يا رسول الله اوصني قال اخلص دينك يكفيك العمل القليل

هق عن ثوبان انه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول طوبى للمخلصين

اولئك مصابيح الهدى تنجلي عنهم كل فتنة ظلماء طب عن

ابي الدرداء عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال الدنيا ملعونة ملعون ما فيها الا

ما ابتغي به وجه الله تعالى هق حك عن ابي ذر ان رسول الله

صلى الله عليه وسلم قال قد افلح من اخلص قلبه للايمان وجعل قلبه سليما

ولسانه صادقا ونفسه مطمئنة وخليقته مستقيمة واذنه

مستمعة وعينه ناظرة فاما الاذن فقمع والعين مقرة

بما يوعى القلب وقد افلح من جعل قلبه واعيا ففائدة الاخلاص رضاء

۲۲۸

الله تعالى وقبول العمل والنجاة والفلاح يوم القيمة واذا تمهد هذا فعلاج

خدا تعالی وقبول شدن عمل او و خلاصی و رستگاری از هر غم در روز قیامت است و هرگاه که مقرر شد این کلام پس علاج

الرياء على ضربين قطع عروقه واستيصال اصوله وذلك بازالة

ریا بر دو قسم است قسم اول بریدن ریشهای او و برآوردن بیخ اوست و آن بدور کردن

اسبابه وتحصيل ضده واصل اسبابه حب الدنيا واللذة العاجلة

اسباب و حاصل کردن ضد اوست و اصل اسباب ریا دوستی دنیا و مزه حالی

وترجيحها على الآخرة فهذا غاية الحماقة ونهاية البلادة فان الدنيا

و افزودن آن بر آخرت است پس این نهایت ابلهی و نهایت کند ذهنی است زیرا که دنیا

كدرة سريعة الزوال والآخرة صافية باقية والخلق كلهم عاجزون لا

تیره زود نیست شونده است و آخرت صاف پاینده است و مخلوق همه عاجزان اند

يقدرون على شيء ولا يملكون نفعا ولا ضرا فعليك ايها العاقل

قدرت ندارند بر چیزی و مالک نیند نفع را و نه ضرر را پس واجب است بتو ای عاقل

ان تقنع بعلم الله تعالى عبادتك ولا تطلب علم غيره أليس الله بكاف عبده

قناعت کردن بعلم خدا تعالی بر عبادت تو و نه جستن علم غیر او تعالی را آیا نیست خدا تعالی بسنده بنده خود را

وان تذكر وتكرر على قلبك غوائل الرياء وفوائد الاخلاص المذكورتين

و یاد آوردن و تکرار کردن بر دل تو آفتهای ریا و فائده های اخلاص که هر دو ذکر شده اند

۲۲۹

والعلاج العملي اخفاء العمل واغلاق الباب الا ما لزم اظهاره والضرب

و علاج عملی پنهان داشتن عمل و بستن دروازه است مگر عملیکه لازم است ظاهر کردن آن و قسم

الثاني دفع ما يخطر من الرياء في الحال ورفع ما يعرض منه في اثناء

دوم دفع آنچه در دل بگذرد از ریا فی الحال و برداشتن آنچه پیش آید از آن در میانهای

العبادة فعليك في اول كل عبادة ان تفتش قلبك وتخرج عنه خواطر

عبادت پس لازم است بتو در اول هر عبادت جستجو کردن از دل خود و برآوردن از و اندیشه های

الرياء وتقرره على الاخلاص وتعزم عليه الى ان تتم لكن الشيطن لا يتركك

ریا و ثابت داشتن آنرا بر اخلاص و آهنگ کردن بر آن تا آنکه فارغ شوی لیکن شیطان نمی گذارد ترا

بل يعارضك بخطرات الرياء وهي ثلثة مرتبة العلم باطلاع الخلق على العمل

بلکه برابر کند ترا اندیشه های ریا و آنها سه اند ترتیب داده شده اند علم تو باگاه شدن مخلوق بر عمل تو

او رجاؤه ثم الرغبة في حمدهم وحصول المنزلة عندهم ثم قبول النفس له

یا امیدوار شدن آن بس تر خواهش تو در حمد ایشان و حاصل شدن قدر بلند ترا نزد ایشان بس تر قبول نفس تو ریا را ست

والركون اليه وعقد الضمير على تحقيقه فعليك رد كل منها اما الاول

و میل داشتن بسوی آن و بستن دل بر اثبات حقیقت آن نفس ست پس لازم ست بتو باز گردانیدن هر یک ازین خطرات اما رد خطره اول

فبان تقول ما لك وللخلق علموا او لم يعلموا ان الله تعالى عالم بحالك فاي

پس بانکه بگوئی چه چیز که ترا ست و مخلوق را میدانند یا نمیدانند بران بدرستی خدا تعالی داننده بحال تست پس کدام

فائدة في علم غيره واما الثاني فيتذكر آفات الرياء وتعرضه لمقت الله تعالى
فائده است در علم غیر او تعالی و اما خطره دوم پس بیاد آوردن آفتهای ریاء و پیش آمدن آن بغض خدا تعالی را

فيثير كراهية للرياء في مقابلة الرغبة تدعو الى الاباء في مقابلة القبول و
پس برانگیزاند نکوهیدگی ریا را در مقابله رغبت آن کراهیت خواند بسوی منع آوردن ازان در مقابله قبول او و

والنفس لا محالة تطاوع اقوى المتقابلين فلا بد في رد خواطر الرياء من
نفس نخواه مخواه تابع باشد قوی تر را از دو مقابل پس لاچار است در باز گردانیدن خطرات ریاء از

ثلثة امور المعرفة والكراهية والاباء وقد يشرع العبد في العبادة على عزم
سه امر یک معرفت دوم کراهیت سوم اباء و گاه آغاز کند بنده مومن در عبادت بر قصد

الاخلاص ثم يرد خاطر الرياء فيقبله بغتة ولا يحضره واحد من وجوه الرد
اخلاص پس وارد شود بر دل او اندیشه ریاء پس قبول کند آنرا ناگاه و حاضر نیاید او را یکی از وجهها رد ریاء

بسبب امتلاء القلب بحب المدح وخوف الذم واستيلاء الحرص عليه فيعزب
بسبب پر شدن دل او بدوستی مدح او و ترسیدن بدگوئی او و غلبه حرص بروی پس غائب شود

عن القلب آفات الرياء فينساها فلم تظهر الكراهية لانها ثمرة المعرفة و
از دل آفتهای ریاء پس فراموش سازد آنها را پس ظاهر نباید ازو کراهیت ریاء زیرا که کراهیت ریاء ثمرهٔ معرفت است

قد يتذكر فيعلم ان الذي خطر له خاطر الرياء وانه يعرضه لسخط الله تعالى
گاه یاد آرد پس میداند که بدرستی آن اندیشه اندیشه ریاست و بدرستی آن پیش آرد او را بغضب خدا تعالی

ولكن لا تحصل الكراهية لشدة شهوته فيغلب هواه عقله ولا يقدر
ولیکن حاصل نیاید او را کراهیت ریاء از روی درشتی غلبه شهوت او پس غالب آید هوای او بر خرد او و نمی تواند

على ترك لذة الحال فيستلذ بالشهوة فيسوف بالتوبة او يتشاغل عن
بر واگذاشت مزه حالی پس مزه یابد بشهوت پس تاخیر کند بتوبه کردن یا غافل شود از

الفكر في ذلك لشدة الشهوة فكم من عالم يحضره كلام لا يدعو الى قوله
فکر درین از روی درشتی غلبه شهوت بر وی پس بسیار از عالمی که حاضر آید ورا سخنی که نخواند بسوی گفتن او

الا الرياء وهو يعلم ذلك ولكنه يستمر عليه ولا يكرهه فتكون الحجة
بجز ریاء و حال که او میداند این را و لکن او همیشگی کند بران و کراهیه ندارد آنرا پس بود حجت خدا

عليه اوكد اذ قبل داعي الرياء مع العلم به وبغائلته وقد تحضر المعرفة
برین عالم محکم تر زیرا که پذیرفته خواهنده ریاء با وجود علم او بان و علم او بآفت آن و گاه حاضر آید معرفت

والكراهية معا ولكن لا يحصل الاباء بل يقبل داعي الرياء ويعمل به
و کراهیت ایضا او را بیکبارگی ولیکن حاصل نیاید او را منع ازان بلکه قبول خواهنده ریاء و عمل کند بان

لكون الكراهية ضعيفة بالنسبة الى قوة الشهوة والرغبة وهذا ايضا
از روی بودن کراهیت ریاء ضعیف به نسبت قوت شهوت او رغبت بان و این بنده هیچ

لا ينتفع بكراهته اذ الغرض منها صرفه من الفعل فاذا لا فائدة الا
نفع نگیرد بکراهیت خود ریاء را زیرا که غرض ازان گردیدن او از کردن اوست پس برین هنگام فائده نیست مگر

فى اجتماع الثلثة فاذا اجتمعت هذه الثلثة فقد برئ من الرياء ومجرد

در فراهم آوردن آن سه امرها پس وقتى كه فراهم شدند اين سه امرها پس بتحقيق خلاص شد از ريار و بجرد

خطور الرياء وميل الطبع اليه وحبه له ومنازعته اياه لا يضره اذا

گذشتن انديشهٔ ريا در دل وميل طبيعت بسوى او ودوست داشتن او مر او را وتنازع او او را ضرر ندهد او را اگر

لم يكن منه قبول وركون بالاختيار اذ ليس فى وسع العبد منع الشيطن

نبود از وى قبول آن وميل بآن باختيار خود زيرا كه نيست در قدرت بنده منع كردن شيطان

عن نزغاته ولا قمع الطبع حتى لا يميل الى الشهوات ولا ينزع اليها وانما

از وسوسه‌هاى او ونه مقهور گردانيدن طبيعت خود تا كه ميل نمايد بسوى شهوتها و آرزو نكند بآنها وجز اين نيست كه

غايته ان يقابل شهوته بكراهيته واباءه وعدم اجابته استفادها من علم

غايت او اينكه مقابله كند شهوت خود را بكراهيت او ومنع از آن ونه پذيرفتن آن كه حاصل كرده آنها را از علم

الدين فاذا فعل ذلك فهو الغاية فى اداء ما كلف به ثم اذا فرغ فعليه

دين پس وقتيكه كرد اين فعل مذكور پس آن نهايت وسع در ادا كردن آنچه تكليف داده شده او را پس وقتيكه فارغ شد پس لازم است بر او

ان لا يتحدث به ولا يظهره الا اذا امن من الرياء وقصد اقتداء الغير

نكردن سخن بآن ونه ظاهر كردن آن را مگر وقتيكه ايمن باشد از ريار و قصد كند بآن پيروى ديگرى

به فى مظنته ويكون وجلا من عمله خائفا ان يدخله من الرياء الخفى ما

بآن در جاى گمان اين ترسنده بود از عمل خود وترسنده بود از در آمدن در عمل او از رياء خفى قسمى كه

لم يقف عليه فيكون مردودا ممقوتا بالله تعالى ويكون هذا الخوف فى دوام عمله

واقف نبود بر آن پس بود اين عمل او نامقبول مبغوض داشته شده مر خدا را و بود اين خوف مذكور در هميشگى عمل او

وبعده لا فى ابتداء العمل بل ينبغى ان يكون متيقنا فى الابتداء انه مخلص

و پس او نه در اول عمل فقط بلكه شايد بودن او جزم كننده در اول عمل او كه درستى او اخلاص كننده است

ما يريد بعمله الا وجه الله تعالى حتى توجد النية اذ هى العزم المصمم الباعث فلا

اراده نكرده بعمل بجز رضاء ذات خداى تعالى تا كه يافته شود نيت مطلوب زيرا كه معنى نيت قصد محكم باعث بوجود فعل است پس

تجتمع مع الشك والاحتمال فاذا شرع على اليقين ومضت لحظة يمكن فيها

فراهم نشود با شك واحتمال پس وقتيكه شروع كند بر يقين بمعنى باخلاص و گذشت زمانيكه ممكن بود در آن

الغفلة والنسيان جاء الخوف عن شائبة خفية من الرياء او العجب واما

غفلت از اخلاص وفراموشى از آن بيايد ترسيدن برآميزش پنهان برخى از ريار يا عجب و اما

اولوية غلبة الخوف على الرجاء او العكس فقد اختلف اقوال المشائخ فيها

سزاوار تر بودن غلبه خوف خدا بر رجاء از و يا بعكس آن پس بتحقيق مختلف است قولهاى علماء در آن

قال بعضهم ينبغى ان يغلب الرجاء لانه استيقن انه دخل بالاخلاص وشك

گفت بعض ايشان شايد كه غالب گرداند رجا را زيرا كه او يقين داشته كه درستى او در آمد باخلاص و شك است

فى زواله ومن قواعد الشرع ان اليقين لا يزول بالشك فبذلك تعظم

در دور شدن آن پس از جمله قاعده‌هاى شرع اينكه درستى يقين دور نشود بشك پس بسبب اين يقين معظم گردد

لذاته في المناجات والطاعات وخوفه لاجل ذلك لا شك جدير بان يكفر خاطر

لذتهای او در مناجات و طاعتها و خوف بنده برای این شک سزاوارست باینطور که پوشد گناه

الرياء ان كان قد سبق منه وهو غافل عنه والمنقول عن اكثر المشائخ غلبة

اندیشه ریا اگر بتحقیق گذشته بود از او و او غافل بود از آن و نقل شده از اکثر عالمان سزاوار تری غلبه

الخوف حتى نقل عن رابعة حين قيل لها لم تبكين انها قالت يأسي من

خوف تا که نقل شده از بی بی رابعه وقتی که گفته شد مر او را بکدام سبب زاری میکنی اوگفت بسبب ناامیدی

اجل عملي والذي عندي من العلم اختلاف وذلك باختلاف الاشخاص والاحوال

بزرگ تری عمل من و آنکه نزد من از علم درین مسئله است اختلاف این اولویت مذکور باختلاف شخصها و حالها ست

فان المبتدي ومن فيه بقية من آثار العجب والامن والغرور والبطالة ينبغي

زیرا که مبتدی و کسیکه در و باز مانده از اثرها عجب و بی هراس بودن و فریفتن و بیکار شدن شاید

لهما غلبة الخوف ولغيرهما غلبة الرجاء او المساواة والعلم عند الله تعالى

ایشانرا غلبه خوف و برای غیر ایشان غلبه رجاست یا برابری میان خوف و رجاء نزد خدا تعالی ست

الثاني عشر من آفات القلب الكبر وفيه خمسة مباحث المبحث

و خوی دوازدهم از آفتهای دل کبرست و در کبر پنج بحث اند بحث

الاول في تفسير الكبر وضده ومناسبتهما وحكمهما الكبر هو

اول در بیان تفسیر کبر و ضد او و مناسب ایشان و حکم ایشان اما بیان معنی کبر آن

الاسترواح والركون الى رؤية النفس فوق المتكبر عليه فلا بد له منه

طلب شادمانی و میل کردن بسوی دیدن مرتبه نفس خود است بالا از مرتبه شخصیکه بزرگی کند بر او پس ناچار است کبر را ازان

بخلاف العجب والكبر حرام رذيلة عظيمة من العباد وضده الضعة

بخلاف عجب و کبر حرام ست یعنی فرومایگی بزرگ ست از بندگان و ضد کبر تواضع ست

وهي الركون الى رؤية النفس دون غيره وهي فضيلة عظيمة من المخلوق

و تواضع میل کردن بسوی دیدن مرتبه نفس خود است کم از مرتبه غیر او و آن درجه بزرگ ست از مخلوق

واظهار الكبر موجودا او معدوما حقا او باطلا بقول وفعل تكبر

و ظاهر کردن کبر از خود بر دیگری خواه موجود بود یا موجود نبود حق بود یا باطل بود بگفتن بود یا بکردار بود تکبر ست

والاستكبار يختص بالباطل ولذا لا يوصف الله به بخلاف التكبر

و تکبر دیگری کردن خاص ست بباطل و ازین وجه صفت کرده نشود خدا تعالی بآن بخلاف تکبر

والتكبر حرام الا على المتكبر فانه قد ورد فيه انه صدقة والا عند القتال

و تکبر حرام ست مگر بر تکبر کننده زیرا که بتحقیق وارد شده در و که صدقه است و مگر در وقت کارزار کردن

وعند الصدقة فقد عن جابر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يقول فاما الخيلاء

و نزد صدقه روایت کرده ابوداود از جابر رض بدرستی پیغمبر خدا صلعم بود که میگفت پس اما تکبر

التي يحب الله فاختيال الرجل نفسه عند القتال واختياله عند

که دوست دارد آنرا خدا تعالی پس گردنکشی مرد است نفس خود را نزد کارزار کردن با مشرکان و گردنکشی او دست نزد

الصدقة ولعل المراد بالاختيال عند الصدقة اظهار الغناء وعدم الالتفات

ادای صدقه و شاید که مراد بی صنع با اختیال نزد ادای صدقه ظاهر ساختن توانگری و نگریدن نظر

الى المال واستصغارا واستقلالا له ليقصده الفقراء بنشاط وامن من

بسوی مال و حقیر داشتن آن و اندک شمردن آن تا که قصد کنند فقیران گرفتن آن بنشاط و بی هراسی از

المن والاذى والاحم التكبر بالمراآت باسباب الدنيا بدون الكبر فانه ليس

منت نهادن و رنجه کردن و مگر از تکبر بسبب ریاء باسباب دنیا بی کبر در دل زیرا که آن نیست

بحرام وان كان مذموما وقد مر وسيجئ ان شاء الله واظهار الضعة

حرام اگرچه بد داشته شده و تحقیق گذشته و زود بیاید بیان آن اگر خواست خدا تعالی و ظاهر کردن تواضع

بما دون مرتبته قليلا لا تواضع محمود وان كثيرا فتملق مذموم الا في

کم از مرتبه او اندکی تواضع ستوده است و اگر بسیار بود پس چاپلوسی کردن است بد داشته شده است مگر در

طلب العلم عد عن معاذ وابى امامة مرفوعا ليس من اخلاق المؤمن

طلب علم روایت کرده ابن عدی رض از معاذ رض و ابی امامه رض مرفوع نیست از سیرتهای مومن

التملق الا في طلب العلم وفي تعليم المتعلم التملق مذموم الا في طلب العلم

چاپلوسی کردن مگر در طلب علم و در کتاب تعلیم المتعلم آمده چاپلوسی کردن بد داشته شده مگر در طلب علم

فانه ينبغى ان يتملق لاستاذه وشركائه ليستفيد منهم انتهى وان اكثر فتذلل

زیرا که شاید طالب علم را چاپلوسی کردن مر استاد خود و شریکان او را تا که فائده گیرد از ایشان بپایان رسید نقل از تعلیم المتعلم و اگر بسیار بود پس فروتنی نمودن است

حرام الا لضرورة وهو الثالث عشر من افات القلب

و آن حرام است مگر بضرورت و تذلل خوی سیزدهم است از آفتهای دل

كالعالم اذا دخل عليه اسكاف فتنحى له عن مجلسه واجلسه فيه ثم تقدم

مثل عالمی وقتی که درآید بر وی کفش گر پس بگرداند مر او را از مجلس خود و بنشاند او را در مجلس خود پس پیش شود

وسوى له نعله وعدى الى باب الدار خلفه فقد تخاسس وتذلل وانما

و برابر کند مر او را کفش او و جلد رود تا دروازه خانه خود پس او پس بتحقیق کم زبون کردن و فروتنی نمود و جز این نیست

تواضعه له بالقيام والبشر والرفق في السؤال واجابة دعوته والسعي في

تواضع او مر او را بایستادن و گشاده پیشانی بودن و نرمی نمودن در وقت پرسیدن و قبول کردن مهمانی او و کوشش کردن در

حاجته وان لا يرى نفسه خيرا منه ولا يحقره ولا يستصغره ومنه

کار حاجت او و نه دیدن نفس خود بهتر از او و حقیر ندیدن او و خورد شمردن او و از دست

السؤال ممن له قوت يومه لنفسه وسيجئ في افات اللسان ان شاء الله تعالى

خواستن از مردمان کسی که قدر قوت او و خوردنی کفایت یک روزه او بود و بیاید در آفتهای زبان اگر خواست خدا تعالی

ومن السؤال اهداء قليل لاخذ كثير كما يفعل في دعوة العرس و

و از جمله سوال است تحفه بردن چیز اندک برای گرفتن چیز بسیار چنانچه کرده شود در مهمانی طعام نکاح کردن و

الختان فمن يريد اتخاذ غنم او نحل قيل فيه نزل قوله تعالى ولا تمنن

ختنه و مانند کسیکه خواهد فرا گرفتن بز و گوسپند یا مگس انگبین گفته شده درین نازل شد قول او تعالی و منت منه

یا منت منهید

٢٣٨

تستنكر ومنه الذهاب الى الضيافة ووصية الميت بلا دعوة دعن عبد الله
بن عمر انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من دعى الى طعام فلم يجب فقد عصى الله و
رسوله ومن دخل على غير دعوة دخل سارقا وخرج مغيرا ومنه الاختلاف
الى القضاة والامراء والعمال والاغنياء طمعا لما فى ايديهم بلا ضرورة و
منه السجود والركوع والانحناء للكبراء عند الملاقات والسلام ورده
والقيام بين يدى الظلمة وتقبيل ايديهم وثيابهم وليس منه مباشرة اعمال البيت
وحاجاته ككنس البيت وطبخ الطعام وحمل المتاع من السوق الى البيت و
لبس الخشن والخلق والمرقع والمشى حافيا ولعق الاصابع والقصعة و

٢٣٩

كل ما سقط على الارض من الطعام والتقاط دقاق الخبز ونحوه من السفرة
والحصير والارض ومجالسة المساكين ومخالطتهم وانواع الكسب من البيع و
الشراء واجارة نفسه للاعمال المباحة كرعى الغنم وسقى البستان والكرم
وعمل الطين والبناء وحمل الحطب على ظهره فان كل ذلك وامثاله تواضع
فعله الانبياء والاولياء واكثره صدر عن سيد المرسلين عليه وعليهم
صلوات الله وسلامه اجمعين وصحابته المكرمين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين
والتجنب منه والتانف عنه كبر من اخلاق الجبارين ولكن كثيرا من
الناس بجهلهم يعكسون الامر المبحث الثانى فى اقسام الكبر

والتكبر وآفاتهما فمنه يعرف العلاج الجملي قد عرفت انه لا بدّ للكبر والتكبر
بود تكبر و آفتهاي ايشان است پس ازين بحث شناخته شود علاج اجمالي تحقيق دانستي كه بدرستي كه لاچار است مر كبر و تكبر را

من متكبر عليه وهو اما الله وهو افحش انواع الكبر مثل نمرود حيث حدّث
از آنكه كبر كنند بروي و متكبر عليه يا خداي تعالى بود و آن زشت تر از اقسام كبر ست مانند نمرود از روي آنكه تنها كرده بود

نفسه ان يقاتل ربّ السماء عزّ وجل ومثل فرعون حيث قال انا ربكم الاعلى
نفس خود را بكارزار كردن پروردگار فلك را كه غالب و بزرگ ست و مانند فرعون از روي آنكه گفت من پروردگار بلند تر شما

واما رسوله صلى الله عليه وسلم كبعض الكفرة حيث قالوا اهذا الذي بعث الله رسولا
و يا رسول او صلعم بود مثل بعض كافران از روي آنكه گفتند در حق او كه اين آنكسي ست كه فرستاد خداي تعالى او را

لولا نزل هذا القرآن على رجل من القريتين عظيم واما سائر الخلق
چرا فرستاده نشد اين قرآن را بر مردي بزرگ از اهل اين دو قريه و يا باقي مخلوق بود

واما غائلة الكبر والتكبر فمنازعة العبد المملوك العاجز الضعيف
و اما آفت كبر و تكبر نزاع آدمي بنده عاجز ناتوان ست

الذي لا يقدر على شيء لله المالك القادر القوي على كل شيء في صفة
آن ناتوان كه نتواند بر چيزي مر معبود خداوند توانا حكم را بر هر چيز در صفتي كه

لا يليق الا بجلاله والتادية الى المخالفة في اوامره ونواهيه كابليس قال
سزاوار نيست مگر به بزرگي او تعالى و رسانيدن بسوي مخالفت او تعالى در فرمودنهاي او و منعهاي او مانند ابليس لعين كه گفت

أأسجد لمن خلقت طينا انا خير منه خلقتني من نار فاذا اسمع الحق
آيا سجده كنم كسي را كه آفريدي از گل من بهترم ازو آفريدي مرا از آتش پس چون بشنود متكبر حق را

من المتكبر عليه استنكف من قبوله وتشمر لجحده ويكفيك في قوله
از آنكه تكبر كنند با او منع كند از پذيرفتن او و مستعد شود انكار او را و بس است ترا در قول

تعالى ساصرف عن آياتي الذين يتكبرون في الارض بغير الحق كذلك
او تعالى باز خواهم داشت از تامل و از آيات خود كساني را كه تكبر ميكنند در زمين بي استحقاق همچنين

يطبع الله على كل قلب متكبر جبار ابى واستكبر وكان من الكافرين
مهر مي نهد خدا بر هر دل متكبر سركش منع آورد و گردن كشي نمود و بود از جمله كافران

از سجده كردن آدم را

وعن ابي هريرة انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم قال الله تعالى الكبرياء ردائي
روايت كرده از ابي هريره كه بدرستي او گفت گفت پيغمبر خدا صلعم گفت خداي تعالى بزرگي چادر من ست

والعظمة ازاري فمن نازعني في واحد منهما قذفته في النار رواه
و عظمت ازار من است پس كسيكه خصومت كند با من در دعوي يكي از ايشان در اندازم او را در دوزخ و

ابو داؤد

ابالي بما فعلته معه مرت عن ابن مسعود ان النبي صلى الله عليه وسلم
باك ندارم با آنچه ميكنم او را با وي روايت كرده مسلم و ترمذي از ابن مسعود كه بدرستي پيغمبر صلعم

قال لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال ذرة من كبر فقال رجل
گفت در نيايد بهشت را كسيكه باشد در دل او همسنگ يك ذره از كبر پس گفت مردي از

صحابه حاضران

ان الرجل يحب ان يكون ثوبه حسنا ونعله حسنا قال عليه السلام ان الله جميل

بدرستی مردی را دوست دارد بودن جامه او نیکو و کفش او نیکو گفت علیه السلام بدرستی خدا تعالی نیکوست

يحب الجمال الكبر بطر الحق وغمط الناس ت عن ثوبان انه قال قال

دوست دارد خوبی را تکبر نافرمانی نمودن حق است و خوار داشتن مردمان است ترمذی از ثوبان رض بدرستی او گفته گفت روایت کرده

رسول الله صلى الله عليه وسلم من مات وهو برئ من الكبر والغلول والدين دخل الجنة

پیغمبر خدا صلعم کسیکه مرد و حال که او بیزار بود از کبر او خیانت و قرض در آید بهشت را

هق عن انس عن النبي صلى الله عليه وسلم ان في النار توابيت يجعل فيها المتكبرون

روایت کرده بیهقی از انس رض از پیغمبر صلعم بدرستی در دوزخ تابوت ها اند گردانیده شود در ان تکبر کنان

فيقفل عليهم طب عن عبد الله بن سلام انه مر بالسوق وعليه حزمة حطب

پس بسته شود بر ایشان روایت کرده طبرانی از عبد الله بن سلام رض که بدرستی او میگذشت در بازاری و بر پشت او پشته هیزم بود

فقيل له ما يحملك على هذا وقد اغناك الله تعالى عن هذا قال اردت ان

پس گفته شد مر او را کدام چیز باعث کند ترا برین فعل و حال که بتحقیق بی نیاز گردانید ترا خدا تعالی ازین فعل گفت خواهم و نیز

ادفع الكبر سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لا يدخل الجنة من كان في قلبه خردلة

دور کردن کبر از خود باین فعل که شنیدم از پیغمبر خدا صلعم که میگفت در نیاید بهشت را کسیکه باشد در دل او بقدر یک دانه سپند

من كبر م عن ابي هريرة رض انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلثة لا ينظر الله تعالى

از کبر روایت کرده مسلم از ابی هریره رض که بدرستی او گفته گفت پیغمبر خدا صلعم سه نفر اند که نه بیند خدا تعالی برحمت

اليهم يوم القيمة ولا يزكيهم ولهم عذاب اليم شيخ زان وملك كذاب

بسوی ایشان در روز قیامت و ستایش نکند ایشان را و بود ایشان را عذاب دردناک پیر زناکننده و دوم بادشاه بسیار دروغگوی

وعائل مستكبر حاك عن طارق انه خرج عمر رض الى الشام ومعنا

و سوم درویش عیال دار گردنکش روایت کرده حاکم از طارق رض که بدرستی بر آمد یعنی مسافر شد عمر رض بسوی شام و بود با ما

ابو عبيدة بن الجراح فاتوا الى مخاضة وعمر رض على ناقة له فنزل وخلع

ابو عبیدة بن الجراح رض پس آمدند بسوی معابر آب که گل بود و عمر بر شتر ماده خود پس فرود شد و بیرون کرد

خفيه فوضعهما على عاتقه واخذ بزمام ناقته فخاض فقال ابو عبيدة

موزهای خود را پس نهاد آنها را بر دوش خود و گرفت عنان ناقه خود را پس درشد در آب پس گفت او را ابو عبیده

يا امير المومنين انت تفعل هذا ما يسرني ان اهل البلد استشرفوك

ای بادشاه مومنان تو میکنی این عمل خوش نمیکند مرا این صنع از تو بدرستی مردمان شهر شام سر بر داشتند برای دیدن تو

فقال اوه ولم يقل ذا غيرك يا ابا عبيدة جعلته نكالا لامة محمد صلى الله عليه وسلم

پس گفت ناله است و نگفت این کلام غیر از تو ای ابا عبیده رض گردانیدی این کلام را عبرت مر امت محمد صلعم را

انا كنا اذل قوم فاعزنا الله تعالى بالاسلام فمهما نطلب العز بغير ما اعزنا

بدرستی ما بودیم خوار ترین قوم پس گرامی کرد ما را خدا تعالی بسبب اسلام پس هر باری که میجوئیم عزت را بغیر آنچه گرامی گردانید ما را

الله تعالى به اذلنا الله تعالى ت عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده ان رسول الله

خدا تعالی بآن خوار گرداند ما را خدا تعالی روایت کرده ترمذی رض از عمرو بن شعیب رض از پدر او از پدر پدر او بدرستی پیغمبر خدا

قال صلى الله عليه وسلم يحشر المتكبرون يوم القيمة امثال الذر في صور الرجال
مسلم گفت جمع کرده شوند تکبر کنان در روز قیامت مانند مورچه ها در صورتهای مردمان

يغشاهم الذل من كل مكان يساقون الى سجن في جهنم يقال له بولس
که رسد ایشانرا خواری از هر جای رانده شوند بسوی زندانی در جهنم دوزخ گفته شود مراورا بولس

يعلوهم نار الانيار يسقون من عصارة اهل النار طينة الخبال م عن
بالا شود بر ایشان آتش دوزخها سیراب کرده شوند از فشرده دوزخیان یعنی گل زرد آبه دوزخیان روایت کرده مسلم از

محمد بن زياد انه قال كان ابو هريرة يستخلف على المدينة فياتي بحزمة الحطب على
محمد بن زیاد رض که بدرستی او گفت بود ابو هریره رض که خلیفه گرفته شده بود بر مدینه پس می آورد پشته هیزم را بر

ظهره فيشق السوق وهو يقول جاء الامير وفي رواية طرقوا للامير حتى ينظر
پشت خود پس پراگنده میکرد مردم رهاها را وحال که او میگفت آمد امیر و در روایت دیگر آمده خالی کنید راه امیر را تا که ببیند

الناس اليه خ عن ابن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال بينما رجل ممن كان قبلكم
مردمان بسوی او بخاری از ابن عمر رض بدرستی پیغمبر خدا صلعم گفت مردی از کسی که بود پیش شما روایت کرده

يجر ازاره من الخيلاء خسف به فهو يتجلجل في الارض الى يوم القيمة
که میکشید جامه خود را از تکبر فرو برده زمین اورا پس او می جنبد در زمین تا روز قیامت

ت عن جبير بن مطعم انه قال يقولون في التيه وقد ركبت الحمار ولبست
روایت کرده ترمذی رض از جبیر بن مطعم رض که بدرستی او گفت گویند مردمان در ذات من تکبر ست وحال که بر خری سوار بودم ... پوشیده بودم

الشملة وقد حلبت الشاة وقد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من فعل هذا فليس فيه
چادر را و بتحقیق دوشیدم گوسپند را و بتحقیق گفت پیغمبر خدا صلعم کسیکه کند این عمل پس نیست در و

من الكبر شيء المبحث الثالث في اسباب الكبر والتكبر اعني ما به
از کبر چیزی بحث سوم در بیان اسباب وجود کبر او تکبر مراد من باسبابها ... که بسبب آن

الكبر والتكبر والعلاج التفصيلي وهي سبعة باعتبار الجهل المقارن
کبر و تکبر حاصل و علاج کبر و تکبر بطریق تفصیل ست و آنها هفت اند باعتبار جهلیکه نزدیک گردیده آدمی اورا

بها لا انها في نفسها اسباب تامة وعلل موجبة فسببيتها في الحقيقة
بسبب این اسباب نه باعتبار ذات ایشان اسباب کامل اند و علتها واجب کننده اند پس سببیت این اسباب مذکور در حقیقت

راجعة الى الجهل فعلاجها ازالته وسنبينه ان شاء الله تعالى الاول
بازگردانده اند بسوی جهل فقط پس علاج آن اسباب مذکور دور کردن جهل ست و زود بیان کنیم آن را انشاء الله سبب اول کبر و

العلم وهو اعظم الاسباب واشدها واصعبها علاجا لان قدر العلم
علم ست و آن بزرگترین اسباب کبر و تکبر ست و سخت ترین اسباب و دشوار ترین اسباب ست اندر علاج زیرا که مرتبه علم

عظيم عند الله تعالى وعند الناس وقد سمعت ما ورد في فضله والحث
بزرگ ست نزد خدا تعالی و نزد مردمان ایضا و بتحقیق شنیده آنچه وارد شده در بزرگی او و برانگیختن

على تعلمه وكونه فرضا فلا مجال القلعه من اصله وترك تعلمه فانما علاجه
بر آموختن او و بودن او فرض پس نیست مجال برکندن او را از بیخ او و مگذاشتن آموختن او پس این ...

بمعرفتين معرفة ان فضيلة انما هو بمقارنة النية الصالحة والعمل به ونشره

بشناختن دو چیز ست یک شناختن اینکه بزرگی علم بتحقیق آن بنزدیک گردانیدن نیت نیک وعمل بآن وگستردن آن

لله تعالى بلا طمع نفع من الناس واخذ مال عليه والا فينقلب عليه فيصير اخس مرتبة

برای خدای تعالی طمع از نفع از مردمان وبی طمع گرفتن مال از کسی بر علم ورنه پس واگردد بروی پس گردد زبون تر در مرتبه

من الجاهل واشد عذابا منه على القول الاصح فكيف يليق ان يتكبر به

از جاهل وسخت تر در عذاب از جاهل بر قول صحیح تر پس چگونه شاید تکبر کردن بعلم

عليه ويدل على هذا ما اخرجت عن ابن عمر رض عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال من

براو ودلالت کند بر این معنی آنچه اسناد کرده ترمذی از ابن عمر رض از پیغمبر صلعم که بدرستی او گفت کسیکه

تعلم علما لغير الله تعالى او اراد به غير الله تعالى فليتبوأ مقعده من النار د عن

آموخت علم را برای غیر خدا تعالی یا خواست بآن غیر خدا تعالی را پس لازم گیرد جای نشستن خود را از آتش آخرت روایت کرد ابوداود از

ابي هريرة رض انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من تعلم علما يبتغى به وجه الله تعالى لا

ابی هریره رض که بدرستی او گفته گفت پیغمبر خدا صلعم کسیکه آموخت علمی را که طلبیده شود بآن رضا وذات خدا تعالی لکن

يتعلمه الا ليصيب به غرضا في الدنيا لم يجد عرف الجنة يوم القيمة

نیاموزد آن علم را مگر که برسد بآن مقصود نفسانی را در زندگی دنیا نیابد بوی بهشت را در روز قیامت

يعني ريحها طك عن ابن عباس رض انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم علماء هذه

مراد کرده بآن بوی بهشت را از ابن عباس رض که بدرستی او گفته گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم

روایت کرده طبرانی در معجم کبیر عالمان این

الامة رجلان رجل اتاه الله تعالى علما فبذله للناس ولم ياخذ عليه

امت من دو مرد اند اول مردی که داد او را خدا تعالی علم پس در باخت علم را برای مردمان ونگرفت چیزی را از ایشان برابر این علم

طمعا ولم يشتر به ثمنا فذلك يستغفر له حيتان البحر ودواب البر

از روی طمع ونخرید بآن عوض را پس این مرد آمرزش خواهد برای او ماهیان دریا وچارپایان بیابان

والطير في جو السماء ورجل اتاه الله تعالى علما فبخل به عن عباد الله واخذ

ومرغان در هوای آسمان ودوم مردی که داد او را خدا تعالی علم پس بخل کرد بآن از بندگان خدا تعالی وگرفت چیزی را از بندگان

عليه طمعا وشرى به ثمنا فذلك يلجم يوم القيمة بلجام من نار وينادي

برابر این علم از روی طمع وخرید بآن بها را پس این مرد لگام کرده شود در روز قیامت بلگام از آتش دوزخ وآواز کند

مناد هذا الذي اتاه الله تعالى علما فبخل به عن عباده واخذ طمعا و

آواز کننده که این آن مردیست که داد او را خدا تعالی علم پس بخل کرد بآن از بندگان او وگرفت مال را برابر آن از ایشان از روی طمع در دنیا و

شرى به ثمنا وذلك حتى يفرغ من الحساب خم عن اسامة بن زيد

خرید بآن بها را واین عمل باوی تا آنکه فارغ شود از حساب روایت کرده بخاری ومسلم از اسامه بن زید رض

انه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول يؤتى بالرجل يوم القيمة فيلقى

که بدرستی او گفت شنیدم از پیغمبر خدا صلعم که میگفت آورده شود مردی در روز قیامت پس انداخته شود

في النار فتندلق اقتاب بطنه فيدور بها كما يدور الحمار في الرحى

در دوزخ پس بر آید رودهای شکم او پس گردد گرد آن در دوزخ مثل گردیدن خر در آسیا

الاسعاد ۱۲

فيجتمع اليه اهل النار فيقولون يا فلان مالك الم تكن تأمر بالمعروف وتنهى

پس فراهم آيند بسوی او دوزخيان پس گويند اورا ای فلان كدام امر رسانيد ترا باين عمل آيا نبودی كه امر كردی مردمان را

بامر معروف و بازداشتی ايشان را

عن المنكر فيقول بلى كنت امر بالمعروف ولا اتيه وانهى عن المنكر واتيه و

از كار بد پس گويد آری بودم امر كننده بمعروف ولكن نمی كردم آنرا و بازداشتم ديگری را از كار بد و ميكردم آنرا

زاد فی رواية مسلم قال وانی سمعته صلى الله عليه وسلم يقول مررت ليلة اسری بی باقوام

زياده كرده اين در روايت مسلم گفت اسامه و بدرستی من شنيدم از وصلعم كه ميگفت ميگذشتم در شبی كه برده خدا مرا بگروهها

بن زيد راوی اين حديث

تقرض شفاههم بمقاريض من نار قلت من هؤلاء يا جبرئيل عليه السلام قال

كه می بريده لبهای ايشان را بمقراضها از آتش گفتم كيست اينجماعه ای جبرئيل عليه السلام گفت

خطباء امتك الذين يقولون ما لا يفعلون طب نعم عن انس بن مالك

اين عالمان امت تست آن عالمان كه ميگفتند مردمان را آنچه نميكردند خود آنرا روايت كرده طبرانی و ابو نعيم از انس بن مالك

عن النبی صلى الله عليه وسلم انه قال الزبانية اسرع الى فسقة القراء منهم الى عبدة الاوثان

از پيغمبر صلعم كه بدرستی زبانيه كه مالكان دوزخ اند شتابنده ترند بسوی گرفتن فاسقان ايشان بت پرستان را

قاريان از گرفتن

فيقولون يبدأ بنا قبل عبدة الاوثان فيقال لهم ليس من يعلم كمن لا يعلم

پس گويند آغاز كرده شد بما اول از گرفتن بت پرستان پس گفته شود مر ايشان را نيست گناه كسيكه ميداند مثل گناه

كسيكه نميداند

حل عن انس انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم العلماء امناء الرسل على

روايت كرده حاكم از انس رض كه گفته گفت پيغمبر خدا صلعم عالمان امينان رسولان خدا اند بر چند

بدرستی او

شريعت محمدی

داوان

العباد ما لم يخالطوا السلطان ويدخلوا فی الدنيا فاذا دخلوا

بندگان خدا را مادامیكه نيامیخته باشند با پادشاه و مادامیكه در نيامده باشند در امور دنيا پس وقتيكه در آيند

فی الدنيا وخالطوا السلطان فقد خانوا الرسل فاعتزلوهم

در امور دنيا و بياميزند با پادشاه پس بتحقيق خيانت كردند امانات رسولان خدا را پس يكسو شويد از ايشان

د عن معاذ بن جبل رض انه قال تعرضت او تصديت لرسول الله

روايت كرده از معاذ بن جبل رض كه بدرستی او گفت پيش آمدم يا دست بر دست زدم مر پيغمبر خدا

ابو داود

صلى الله عليه وسلم وهو يطوف بالبيت فقلت له يا رسول الله ای الناس شر فقال

صلعم را و حال آنكه او گرد ميگشت از بيت الله پس گفتم مر او را ای پيغمبر خدا كدام مردمان بدترانند پس گفت

رسول الله صلى الله عليه وسلم اللهم غفرا سل عن الخير ولا تسئل عن الشر

پيغمبر خدا صلى الله عليه وسلم ای خدا بيامرز مرا سوال كن از خير مردمان و سوال مكن از شر ايشان

و اين سوال كننده را

شرار الناس شرار العلماء طص هق عن ابی هريرة رض

بدترين مردمان بدترين از عالمان اند روايت طبرانی در معجم صغير و بيهقی از ابی هريره رض

انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اشد الناس عذابا يوم القيمة عالم

كه بدرستی او گفته گفت پيغمبر خدا صلعم سخت ترين مردمان از روی عذاب در روز قيامت عالمی ست

لم ينفعه علمه حل هق عن منصور بن زادان انه قال

كه نفع نداد او را علم او روايت كرده و بيهقی از منصور بن زادان رح كه بدرستی

امام احمد بن حنبل

او گفت

نبئت ان بعض من يلقى في النار يتاذى اهل النار بريحه فيقال

آگاه شده بودم که بدرستی بعض از کسیکه انداخته شود در آتش آزرده شوند دوزخیان ببوی او پس گفته شود

له ويلك ما كنت تعمل ما يكفينا ما نحن فيه حتى ابتلينا بك و

مر او را وای است ترا کدام کار که بودی در دنیا میکردی آیا بس نیست ما در وایم تا که در رنج انداختی مارا بتو و
مارا عذابی که

بنتن ريحك فيقول كنت عالما فلم انتفع بعلمي هق

ببدبوی تو پس گوید ایشانرا بودم در دنیا عالم پس نفع نگرفتم بعلم خود روایت کرده بیهقی

حب عن ابي الدرداء رض انه قال لا يكون المرء عالما حتى يكون بعلمه

وابن حبان از ابی درداء رض که بدرستی او گفت نه باشد مرد عالم تا آنکه بود بعلم خود

عاملا وحك عن انس رض انه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يكون في آخر

عمل کننده روایت کرده حاکم از انس رض که بدرستی او گفت گفت پیغمبر خدا صلعم که یافته شود در آخر

الزمان عباد جهال وعلماء فساق مج عن ابي سعيد انه قال

زمانه عبادت کنندگان جاهلان وعالمان فاسقان روایت کرده ابن ماجه از ابی سعید رض که بدرستی او گفته گفت

رسول الله صلى الله عليه وسلم من كتم علما مما ينفع الله به الناس في امر الدين الجم

پیغمبر خدا صلعم کسیکه پوشید علم را از آن نوع علم که نفع دهد خدا بآن مردمانرا در کار دین محمدی لگام کرده شود

يوم القيمة بلجام من نار زط عن عمر بن الخطاب رض انه قال

در روز قیامت بلگام از آتش روایت کرده بزار و از عمر بن خطاب رض که بدرستی او
طبرانی در معجم اوسط
گفت

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يظهر الاسلام حتى تختلف التجار في البحر وحتى

گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم آشکارا شود اسلام تا آنکه آمد وشد کنند بازارگانان در دریا وتا آنکه

يخوض الخيل في سبيل الله ثم يظهر قوم يقرؤن القرآن يقولون

در آیند اسپان در راه خدا تعالے پستر ظاهر شود گروهی که خوانند قرآن را و گویند

من اقرأ منا من اعلم منا من افقه منا اولئك منكم من هذه

کدام کس قاری تر است از ما کدام کس از ما کدام کس دانا تر است در دین از ما ایشان از شما ازین
عالم تر است

الامة واولئك هم وقود النار طب عن مجاهد عن عمر رض انه

امت اند و ایشان ایشان هیزم آتش اند روایت کرده از مجاهد رض از عمر رض که بدرستی او
طبرانی

قال لا اعلمه الا عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال من قال اني عالم فهو جاهل

گفت نمیدانم این حدیث را مگر از پیغمبر صلعم بدرستی او گفت کسیکه گفت بدرستی من عالم ام پس او جاهل
است

ولا ارى عالما منصفا اذا نظر وتامل في احواله واعماله

و نه بینم عالم منصف را وقتی که بیند و فکر کند در حالهای نفس خود و عملهای او

يحكم لنفسه انها برئة من هذه الآفات بل الظن ان يحكم

که حکم کند برای نفس خود که بدرستی آن بیزار است ازین آفتها بلکه طالب گمان ما اینکه حکم کند

عليها بها او ببعضها فتكبره بالعلم جهل وتاني المعرفتين محض

برنفس خود باین آفتها یا ببعض پس تکبر او برغیر بسبب علم او نادانی و دوم چیز از شناختن آن
دوچیز اینکه خالص است این آفتها

٢٥٢

ان يعرف ان الكبر من العباد حرام وانه لا يليق الا بالله تعالى وانه صفة مختصة

اینکه بشناسد آدمی که بدرستی کبر از بندگان حرام است و بدرستی آن لایق نیست مگر بذات خدا تعالی و بدرستی آن صفت خاص است

به تعالى وسلم ان العالم بريء من الآفات المذكورة وان لعلمه فضلا فعلمه

باو تعالی ست و اگر گردن عالم بیزار است از آفتهای ذکر شده علم را و بدرستی مر علم را افزونی ست پس علم او

يورث خشية الله تعالى قال الله تعالى انما يخشى الله من عباده العلماء وتواضعا

پیدا میکند ترسیدن از عذاب خدا تعالی گفت خدا تعالی جز این نیست که میترسد از خدا از بندگان او عالمان و فروتنی را

لا جرءة على الله تعالى وامنا منه وكبرا على عباده وعجبا فلذا صار الانبياء

نه دلیری نمودن بر خدا تعالی و بی هراس بودن ازو و کبر بر بندگان او و خود بینی را پس ازین وجه گشته بودند نبیان

متواضعين خاشعين لم يكن فيهم كبر ولا عجب فحق العبد ان لا

فروتنی کنان بندگان خدا را فروتنی کنان خدا را نبود در ایشان کبر و نه خود بینی پس واجب به بنده اینکه

يتكبر على احد فان نظر الى جاهل يقول هذا عصى ربه بجهل وانا عصيته

تکبر نکند بر کسی از مخلوقات پس اگر به بیند سوی جاهل بگوید در دل خود که این سرکشی کرده از رب خود بسبب جهل و من سرکشی کردم ازو

بعلم فهذا اعذر مني وان نظر الى عالم يقول هذا علم ما لم اعلم فكيف

با علم پس این جاهل معذور تر است از من و اگر به بیند سوی عالم بگوید در دل خود که این آموخته است آنچه ندانستم آنرا پس چگونه

اكون مثله وان نظر الى اكبر منه سنا يقول انه اطاع الله تعالى قبلي وان

باشم مانند او در علم و اگر به بیند سوی کلان سال ازو بگوید در دل خود که بدرستی او فرمانبرداری کرد خدا تعالی را پیش از من و اگر

٢٥٣

نظر الى صغير يقول اني عصيت الله قبله وان نظر الى مساويه سنا

به بیند سوی خورد بگوید در دل خود که بدرستی من سرکشی کرده ام از خدا پیش ازو و اگر به بیند سوی همسال خود

يقول انا اعلم بحالي ولا اعلم حاله والمعلوم اولى بالتحقير من المجهول

بگوید در دل که عالم ترم بحال خود و ندانم حال او را و معلوم سزاوار تر است بشرمنده کردن از نادانسته

وان نظر الى مبتدع او كافر يقول ما يدريني لعله يختم له بالاسلام و

و اگر بیند سوی مبتدع یا کافر بگوید در دل خود کدام چیز میدانم شاید که مبتدع یا کافر ختم گرداند عمر او در اسلام

يختم لي بما هو عليه الآن وان نظر الى كلب او خنزير او حية او عقرب او

ختم کند مرا با بچه او بر آن است هنوز است و اگر به بیند سوی سگ یا خوک یا مار یا کژدم یا

نحوها يقول هذا لم يعص الله تعالى فلا عتاب ولا عقاب عليه وانا عصيته

مانند آنها بگوید در دل که این سرکشی نکرده از خدا تعالی پس نیست ملامتی و نه عذاب بر او و من سرکشی کرده ام ازو

فانا مستحق لهما فيكون مصروف الهم الى نفسه مشغول القلب بعيبه لخوفه

پس سزاوار شده ام مر ملامتی و عذاب را پس بود قصد او صرف شده سوی پاک کردن نفس خود مشغول بود دل او بعیب خود از ترسیدن او

لعاقبته عن عيب غيره فان قلت فكيف ابغض المبتدع والكافر في

مر عاقبت خود را از عیب غیر او پس اگر گوئی چگونه بغض کنم بمبتدع و کافر در

الله تعالى وقد امرت به وكيف انهاهما عن المنكر مع رؤية نفسي دونهما

راه خدا تعالی و حال که بتحقیق مامور شده ام بآن و چگونه باز داریم ایشان را از منکر با دیدن نفس خود زیر و حقیر از ایشان

قلت تبغض وتنهى لمولاك اذ امرك بهما لا لنفسك وانت فيهما لا

گویم در جواب این بغض کنی و باز داری ایشان را برای امر مولای تو زیرا که فرموده ترا خدا تعالی بهر دو نه برای غرض نفس تو وحال که تو در وقت بغض و نهی ایشان

ترى نفسك ناجيا وصاحبك هالكا بل يكون خوفك على نفسك بما

بینی نفس خود را رستگار و بینی صاحب خود را هلاک شونده بلکه بود خوف تو بر نفس تو بسبب آنکه

علم الله تعالى من خفايا ذنوبك اكثر من خوفك عليهما مع الجهل بالخاتمة

دانسته خدا تعالی از گناهان پنهان تو بسیارتر از خوف تو برایشان با وجود نادانی بخاتمه امر تو و امر ایشان

فتكون كغلام ملك امره بمراقبة ولده والغضب عليه وضربه مهما

پس باشی مثل بنده پادشاهی که فرماید او را بنگهداشتن فرزند او و بقهر کردن بر او و زدن او هر باری

اساء فيغضب عليه ويضربه عند الاساءة امتثالا لامر مولاه وتقربا اليه

که بدی کند پس قهر کند بر وی و میزند او را نزد بدی کردن بطریق فرمان برداری نمودن مر فرمان مولای او را و نزدیک شدن مر او را

بلا تكبر عليه بل هو متواضع له يرى قدره عند مولاه فوق قدر

باین امتثال بی تکبر از بلکه او فروتنی کننده بود مر او را و بیند عزت او را نزد مولای او بالا از عزت غلام بر فرزند او

نفسه فكذلك عليك ان تنظر الى المبتدع والكافر وتقول ربما كان

نفس خود پس همچنان واجب است بر تو نظر کردن سوی مبتدع و کافر و گویی در دل خود بسیار بار بود

قدره عند الله تعالى اعظم لما سبق لهما من حسن العاقبة في الازل ولما

مرتبه او نزد خدا تعالی بزرگ‌تر از مرتبه من از آنچه مر ایشان را از نیکوی خاتمه در ازل و از آنچه

پیش شده بود یعنی مقرر بود در علم خدا

سبق لي من سوء العاقبة فيه وانا غافل عنه فتغضب وتنهى لحكم الامر

مقرر بود مرا از بدی خاتمه در ازل و من غافلم از آن پس قهر کن بر مبتدع و کافر و باز دار ایشان را از منکر ایشان از روی محکم شدن فرمان الهی ترا آن

محبة لمولاك اذ جرى ما يكرهه مع التواضع لمن يجوز ان يكون اقرب

بر وجه محبت مر مولای ترا زیرا که جاری شد از ایشان آنچه کریه دارد با وجود فروتنی از تو مر کسی را که روا است بودن او نزدیکتر بخدا خدا او را

منك عنده في الآخرة والثاني العبادة والورع فان العابد

از تو نزد او در آخرت و سبب دوم کبر و تکبر را عبادت خدا و پرهیزگاریست زیرا که عابد

الورع قد يتكبر على الفاسق بل على من لا يعمل مثل عمله من النوافل و

پرهیزگار گاه تکبر کند بر مرد فاسق بلکه بر کسیکه نکند کاری مانند کار او از عبادتهای نفلی و

الاحتراز عن الشبهات وفضول الحلال وهذا ايضا من الجهل فعلاجه

پرهیز کردن از چیزهای مشتبه و حلالهای غیر ضروری و این تکبر همچنان از جهل است پس علاج این تکبر

ايضا معرفتان معرفة ان فضل العبادة والورع انما يكون مع

همچنین دو شناختن است اول شناختن اینکه بدرستی بهتری عبادت و پرهیزگاری جز این نیست که بود

باستجماعهما الشرائط والاركان ومجانبتهما المفسدات والمكروهات

بفراهم آوردن عبادت و ورع شرطها را و ارکان ایشان و دور بودن ایشان از مفسدها و مکروهات ایشان

ومقارنتهما النية الصادقة والاخلاص والتقوى وصونهما عن

و نزدیک شدن ایشان نیت راست خدا را و اخلاص و پرهیزگاری و نگهداشتن ایشان از

٢٥٦

المحبطات والمبطلات وحصول هذه باسرها من امثالنا متعسرة بل

همه باطل کنان ثواب عبادت و باطل کنان و حاصل شدن این امور همه اینها از مانند های ما دشوار است بلکه

متعذرة لاسيما الاخلاص والتقوى فلذا قال الله تعالى فلا تزكوا انفسكم

دشوارتر است خصوصا اخلاص و تقوى در ظاهر و باطن پس ازین وجه گفت خدای تعالی پس ستایش مکنید نفسهای خود را

هو اعلم بمن اتقى مشيرا بان تزكية النفس انما تكون بالتقوى وانها

او تعالی داناتر است بکسی که پرهیز کرد در حالیکه اشارت کننده است باینکه ستایش نفس بجز این نیست که بود به پرهیزگاری و بدرستی تقوی که هست

لا يعلم كنهها وحقيقتها الا الله تعالى والمعرفة الثانية مثل ما

نداند پایان آنرا و ثبوت آنرا بجز خدای تعالی و شناختن دوم مثل شناختن دوم میگذشت

سبقت فتذكرها والثالث النسب والحسب والكبر بهما ناش

گذشت پس یاد آر آنرا و سبب سوم کبر و تکبر را اصل و فخر به پدران یا مال و دین و کبر با ایشان پیدا شونده است

عن الجهل ايضا لانه تعزز بكمال غيره ولذا قيل شعر لئن فخرت

از جهل هم چنان زیرا که آن عزت جستن بکمال غیر او و ازین وجه گفته شده شعر اگر نازی

با باء ذوى شرف لقد صدقت ولكن بئس ما ولدوا وقال

به پدران خداوندان بزرگی هر آئنه بتحقیق راست هستی و لکن بد است آنچه زائیده اند و گفت

رسول الله صلى الله عليه وسلم فيما اخرجه م عن ابى هريرة من ابطا به عمله لم يسرع به

پیغمبر خدا صلعم در آنچه روایت کرده مسلم از ابی هریره رض کسیکه درنگ کرد با او عمل او شتابی نکند با او

٢٥٧

نسبه انظر الى ابن ادم قابيل وابن نوح كنعان هل نفعهما

نسب او ببین بسوی پسر آدم عم قابیل نام و پسر نوح عم کنعان نام آیا نفع داد ایشانرا

نسبهما ثم انظر الى نسبك الحقيقى فان اباك القريب نطفة مذرة

نسب ایشان پستر ببین سوی نسب حقیقی تو زیرا که پدر نزدیک تو قطره منی است گنده شده

وجدك البعيد تراب ذليل فكيف يليق بك لتكبر بالنسب و

و پدر پدر تو که دور است از تو خاک خوار است پس چگونه شاید بتو تکبر بسبب نسب و سبب

الرابع الجمال وذلك اكثر ما يجرى فى النساء وهذا ايضا جهل

چهارم کبر و تکبر را خوبصورتی است و آن بیشتر بار جاری شود در زنان و این کبر هم چنان نادانی است

اذ هو فى سريع الزوال لا تنظر الى ظاهرك نظر البهائم وانظر

زیرا که آن نیست شونده زود دور شونده است مبین سوی جمال ظاهر تو مانند نظر چارپایان و ببین

الى باطنك نظر العقلاء اولك نطفة مذرة خرجت من مجرى

سوی باطن تو مانند نظر عاقلان اول تو ای بنی آدم قطره منی است گنده شده که بر آمده از جا جاری شدن

البول ودخلت فى اخر واختلطت باخرى وبدم الحيض ثم خرجت

بول و در آمده در دیگر جا جاری شدن اول و بیامیخته بنطفه دیگر و بخون حیض پستر بر آمده

منه مرة اخرى واخرك جيفة قذرة وانت بينهما حمال العذرة

از آن بار دیگر و آخر تو مردار بو گرفته پلید است و حال که تو میان اول و آخر بردارنده غائط

في امعائك والبول في مثانتك والمخاط في انفك والبزاق في فيك والوسخ

در رودهای تو وبول درجای جمع شدن بول تو وآب بینی در بینی تو وخیو در دهن تو وچرک

في اذنيك والدم في عروقك والصديد تحت بشرتك والصنان تحت

در گوشهای تو وخون در رگهای تو وزرداب زیر ظاهر پوست وبوی زیر

ابطك وتغسل الغائط كل يوم دفعة او دفعتين بيدك وتردد الى الخلاء

بغل تو ومیشوئی غائط را هر روز یکبار یا دو بار بدست خود وآمد وشد کنی سوی پاخانه

كل يوم مرة او مرتين وكل هذا سبب الضعة والذل والحياء فضلا عن

هر روز یکبار یا دو بار وهمه این مذکور سبب فروتنی وخواری وشرم داشتن افزون از بودن آن از اسباب

الكبر والخيلاء والخامس القوة وشدة البطش والتكبر بهما جهل

کبر وتکبر کردن وسبب پنجم کبر وتکبر را قوت وسخت حمله کردن ست وتکبر بایشان جهل ست

لانه اذ الحمار والبقر والجمل والفيل كل ذلك اقوى من الانسان واي

بجهان زیراکه خر وگاو وشتر وفیل همه این قوی تراند از آدمی وکدام

افتخار في صفة تسبقك البهائم فيها ثم انها تزول بحمى يوم ونحوها

نازیدنست در صفتی که پیش شده بتو چارپایان اندران پس بدرستی آن دور شود به تپ یکروزه ومانند آن

فلا تقدر على حفظها ولا على تحصيلها بل هي كظل زائل ونوم نائم

پس نتوانی بر نگهداشتن آن ونه بر حاصل کردن آن بلکه آن مانند سایه دور شونده وخواب خواب کننده است

والسادس المال والتلذذ بمتاع الدنيا والسابع الاتباع من

وسبب ششم کبر وتکبر را مال ومزه گرفتن بمتاع دنیاست وسبب هفتم کبر وتکبر را تابعان اند از

البنين والاقارب والغلمان والجواري والتلامذة والتقرب من

پسران وخویشان وکودکان خادمان وکنیزکها وشاگردان ونزدیک شدن از

السلطان وولاته وقضاته وهذان اقبح انواع اسباب الكبر لانه

بادشاه وحاکمان او وقاضیان او واین دو این مال وتابعان زشت تر از قسمهای اسباب کبرست زیراکه آن

تكبر بما هو خارج عن ذات الانسان سريع الزوال والانقلاب

تکبرست بانچه آن بیرونست از ذات آدمی زود دور شونده وبرگردنده است

يشترك فيه اليهود والنصارى لو هلك ماله واتباعه او عزل او مات

شریکست دران یهودیان ونصرانیان اگر هلاک شد مال او وتابعان او یا معزول شد یا بمرد

سنده كان اذل الخلق واحقرهم فاف لشرف يسبقك اليهود واف

تکیه گاه او گردد خوارترین مخلوق وزبون ترین ایشان پس سبکی مر بزرگی راست که پیش شده بتو یهودیان و

لشرف ياخذه السارق في لحظة ثم ان للتكبر فقط ثلثة اسباب اخر

مر بزرگی راست که بگیرد آنرا دزد در یک لحظه پس بدرستی تکبر را فقط سه اسباب دیگر اند

الحقد كالذي يتكبر على ما يرى انه مثله او فوقه ولكن قد غضب عليه

سبب اول حقدست مثل آنکه تکبر کند بر کسی که بیند که بدرستی او مانند او یا بالا او در مرتبه است ولیکن تحقیق قهر کند بروی

بسبب سبق منه فاورثه حقدا ورسخ فی قلبه بغضه فلا تطاوعه نفسه ان
بسببی که گذشته بود ازو پس پیدا کند اورا حقد بروی و استوار شود در دل او دشمنی او پس فرمان نبرد اورا نفس او

يتواضع له ويحمله على رد الحق اذا جاءه من جهته وعلى الانفة من قبول نصحه و
فروتنی کردن مر اورا و برانگیزد اورا بر بازگردانیدن حق وقتیکه آید اورا از طرف او و بر عار داشتن از قبول پند دادن او و

على ان يجتهد فی التقدم عليه والحسد فانه يدعو الى جحد الحق والتكبر
بر کوشش کردن در پیش شدن بروی و سبب دوم حسد است زیرا که آن میخواند سوی انکار کردن از حق و تکبر

على المحسود مع معرفته بفضله عليه وعلاج التكبر بهذين ازالتهما وسيجیء
بر حسد کرده شده با وجود شناختن وی بزرگی او بر وی و علاج تکبر باین دو سبب دور کردن ایشان است و زود بیاید

ان شاء الله والرياء حتى ان الرجل ليناظر من الناس من يعلم انه افضل منه
اگر خواست خدا تعالی و سبب سوم ریا ست تا آنکه بدرستی مردی هر آئنه بحث کند در علم از مردمان با کسیکه میداند که بدرستی او افزون

وليس بينهما معرفة ولا حقد ولا حسد ولكن يمتنع من قبول الحق ويتكبر
و نبود میان ایشان شناخت سابق و نه حقد و نه حسد و لکن منع آرد از قبول کردن حق از غیر و تکبر کند

عليه خيفة ان يقول الناس انه افضل منه ولو خلا معه بنفسه لكان لا يتكبر
بر وی از روی ترس گفتن مردمان که بدرستی او افزون تر است ازو و اگر تنها شود با او بذات خود هر آئنه باشد که تکبر نکند

عليه وقد يكون الباعث على التكبر المرائات باسباب الدنيا كمن يلبس فی بيته
بر وی وگاه بود باعث بر تکبر ریاء باسباب دنیا مثل کسیکه بپوشد در خانه خود

ما لا يلبس عند الناس ويستنكف من حمل حوائجه بين الناس ويحمل فی
جامه که نپوشد آنرا نزد مردمان و منع آرد از بردن حاجتهای خود میان مردمان و می برد همه آنرا در

الليل وحيث لا يراه الناس المبحث الرابع فی علامات الكبر و
شب و در جای که نه بیند اورا مردمان بحث چهارم در بیان نشانهای کبر و

التكبر اعلم ان الكبر قد يخفى على صاحبه حتى يظن انه برئ منه فلا بد
تکبر است بدانکه بدرستی کبر گاه پنهان بود بر صاحب خود تا آنکه گمان برد که بدرستی او بیزار است از کبر پس

من بيان اخلاق المتكبرين حتى يعرض كل سالك نفسه عليها فيميز
از بیان سیرتهای تکبر کنان تا که پیش آرد هر رونده راه خدا نفس خود را بران پس جدا سازد

الخبيث من الطيب فلا يغره الغرور فمنها ان يحب قيام الناس له
کار پلید و ناخوش را از کار پاک و حلال پس نفریبد اورا فریبنده پس از اخلاق متکبران اینکه دوست دارد ایستادن مردمان را مر اورا

او بين يديه تعظيما لنفسه بلا وجدان كراهة من نفسه لهذا الحب
یا پیش او برای بزرگ داشتن مر نفس خود را بی یافتن نکوهیدگی از نفس خود مر این دوستی مذکور را

بل بقبول وركون اليه فان وجد كراهة وعدم اجابة فی نفسه لميل
بلکه بود این بقبول کردن و میل نمودن نفس پس اگر یافته شد کراهت حب و نه پذیرفتن حب مذکور در نفس او پس این میل حب ازو

طبعی او وسوسة لا يضر ان كما ذكرنا فی الرياء ومنها ان لا يمشی
طبعی ست یا وسوسه اند ضرر نرسانند مثل آنکه بیان کردیم در ریا و از آنها اینکه نرود آدمی

الا ومعه غيره يمشي خلفه ديلم حد مجه عن ابي امامة رض

مگر که با او غیر او بود و میرود پس او و روایت کرده دیلمی و امام احمد بن حنبل و ابن ماجه از ابی امامه رض

انه صلى الله عليه وسلم خرج الى البقيع فتبعه اصحابه فوقف وامرهم ان يتقدموا

که بدرستی که پیغمبر صلعم برآمد بسوی مقبره بقیع پس پیروی کرد او را اصحاب او پس ایستاد و فرمود ایشان را پیش شدن

بروی در رفتار پس پیش ایشان

ومشى خلفهم فسئل عن ذلك فقال اني سمعت خفق نعالكم

و میرفت پس ایشان پس پرسیده شد از این پس گفت که بدرستی من شنیدم آواز کفشهای شما

رسول الله صلی الله علیه وسلم ۱۲

فاشفقت ان يقع في نفسي شيء من الكبر ومنها ان لا يزور

پس بترسیدم از افتادن چیزی در نفس من از کبر و از انها اینکه ملاقات نکند

کسی حقارت و احتراز ۱۲

غيره وان كان يحصل من زيارته خير له او لغيره من تعليم التواضع

دیگری از مردمان اگرچه حاصل آید از ملاقات او خیر مر او را یا دیگری را از آموزانیدن فروتنی

ومنها ان يستنكف من جلوس غيره بالقرب منه الا في المجلس

و از انها اینکه منع آرد از نشستن دیگری نزدیک او مگر از نشستن

بين يديه ومنها ان يتوقى مجالسة المرضى والمعلولين ويتحاشى عنهم

پیش او و از انها اینکه حذر آرد خود را از نشستن بیماران و رنجوران و یکسو شود از ایشان

ومنها ان يتعاطى بيده شغلا في بيته ومنها ان لا يحمل

و از انها اینکه میدهد بدست خود کار را در خانه خود و از انها اینکه نبرد

من اشغال الدنیا ۱۲

متاعه الى بيته وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يفعل هذه المنفيات ومنها

اسباب خانه خود را سوی خانه خود و بود پیغمبر خدا صلعم که میکرد این کارها رانده شده و از انها

ان يستنكف لبس الدون من الثياب وقد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

اینکه دوری و منع آرد از پوشیدن کم قیمت از جامهها و بتحقیق گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم

فيما خرجه د عن ابي امامة البذاذة من الايمان بالله تعالى ومنها

در آنچه روایت کرده او را ابو داود از ابی امامه رض فروتنی در جامه ... از ایمان بخدا تعالی و از انها

ان يستنكف عن دعوة الفقير لا عن دعوة الغني والشريف ومنها

اینکه منع آرد از مهمانی درویش نه از مهمانی توانگر و خداوند بزرگی و از انها

ان يستنكف عن قضاء حاجة الاقرباء والرفقاء في السوق خصوصا

اینکه منع آرد از ادای حاجت خویشان و همراهان در بازار خصوصا

شراء الاشياء الخسيسة كالصابون والكبد والكرش والحناء والنورة

از خریدن چیزهای کم قیمت مانند صابون و جگر و شکنبه و حنا و آهک

للغسل به ۱۲

والمصطكى والمشط ومنها ان يثقل عليه تقدم الاقران في

و مصطکی و شانه و از انها اینکه گران بود بروی پیش شدن همسران در

٢٦٤

المشي والجلوس بحيث ان مشى او جلس احدهم يمشي خلفه او يجلس تحته متصلا

رفتن ونشستن بوجهی که اگر میرود یا می نشیند یکی از ایشان میآورد او پس او ومی نشیند زیر او پیوست

به فان اتفق مثل ذلك فاما ان يذهب وحده او يفارق فلا يمشي ولا يجلس

باو پس اگر واقع شد مثل این امر پس یا میرود تنها یا جدا شود پس نمیرود و نه نشیند

او يبعد عنه في المشي والجلوس بحيث يكون بينهما اشخاص ممن يعلم كل احد انهم

یا دور شود ازو در رفتن ونشستن بوجهی که باشد میان ایشان مردمان از آنکه میداند هر یک که بدرستی ایشان

ادون منه ليظهر انه اختار التواضع اذ لو كان متصلا موخرا عنه لظن

کمتر اند ازو تا که آشکارا گردد که بدرستی او برگزیده فروتنی را زیرا که اگر پیوسته بود بقرین پس مانده بود ازو هر آئینه گمان

انه ادون منه ومنها عدم قبول الحق عند مناظرة الاقران من صاحب

که بدرستی او کمتر است ازو واز آنها نا پذیرفتن حق نزد مباحثه همسران در علم از یار

وعدم الاعتراف بخطائه والشكر له اما لعدم الاصغاء والتامل في كلام

و نه کردن اقرار بخطاء خود و نکردن سپاس صاحب خود را یا از روی نشنیدن و نکردن فکر در سخن صاحب او

احتقارا او استصغارا له او عنادا او مكابرة فكل هذه ان كان في الملاء

از روی خوار داشتن یا خورد قدر داشتن مر او را یا ستیزه کردن یا معارضه کردن باو پس همه این اگر در ظاهر بود

فقط فرياء وان كان فيه وفي الخلوة فكبر المبحث الخامس في اسباب الضعة و

فقط پس ریاست واگر در ظاهر و پنهان بود پس کبرست بحث پنجم در بیان اسباب فروتنی و

٢٦٥

التواضع وفوائدهما اما الاول فهي معرفة نفسه من اين الى اين ومعرفة

فروتنی و فائدها این هاست اما اول که هست پس آن شناختن نفس خودست که از کجا آفریده وتا بکجا رسیده وشناختن

عيوبه وغوائل الكبر وفوائد التواضع وفضائله من كونه من اخلاق

نقصانها خود وآفتهای کبر و فائدهای فروتنی و درجه های او از بودن آن از سیرتهای

الانبياء والاولياء والعلماء والصلحاء ومحمودا عند الله و

نبیان و ولیان و عالمان و نیکان واز بودن آن ستوده نزد خدای تعالی و

سببا لرفع الدرجات في اعلى عليين وكان القياس ان ينزل

سبب مر بلند شدن مرتبها در اعلی علیین و هست قیاس اینکه فرود آرد

العبد نفسه منزلته لا دونها ولا فوقها كالشجاعة بين التهور

بنده نفس خود را بمرتبه خود نه زیر از آن و نه بالا از آن مانند دلیری میان افتادن در چیزی بی باک

والجبن والعفة بين الشره والخمود والسخاء بين البخل والاسراف

و بد دلی و پرهیزگاری میان بسیاری حرص و فرو نشستن آن و سخاوت میان ممسک و خرج کردن بی اندازه

فان خير الامور اوسطها لكن لما كانت النفس مائلة بالطبع الى

زیرا که نیکوتر کارها میانه تر اینهاست لیکن هرگاه که هست نفس آدمی میل کننده بسبب طبع

العلو كان الاحوط والانسب حطها عن مرتبتها قليلا اذ بها لا يدركه

بلندی هست هوش تمام و مناسب تر فرود آوردن آن از مرتبه آن اندک زیرا که بسیار خداوند آدمی

مرتبتها فينزل نفسه فوقها غفلة وحبا للعلو اذ حب الشيء يعمي ويصم
هذا في التواضع واما في الضعة فالاولى ان يرى نفسه ادنى من كل مخلوق
وهذا داب الصالحين حتى قال الشبلي ذلي عطل ذل اليهود وقال ابو
سليمان الداراني لو اراد جميع الخلق ان يضعوني ادنى مما في نفسي
من الضعة ما قدروا عليه فان اختلج في قلبك انه كيف يتصور ان يرى
الانسان نفسه ادنى من فرعون وابليس فقل ان الله خذلهما و
اضلهما فوقعا فيما وقعا ووفقني وهداني للايمان والطاعة
فلو عكس لعكس وليس اجتناب نفسي مما فعلاه من ذاتها بل من

عناية الله وانا اعلم من نفسي من الخبائث الكثيرة والعيوب العظيمة ما
لا اعلم منهما والمعلوم ادنى من المشكوك والمجهول ولا اعلم كيف
اموت ويحتمل والعياذ بالله ان اموت على الكفر فاشاركهما في العذاب
المخلد ولنذكر ما ورد في فضائل التواضع د عن ابن عباس عن
النبي عليه السلام ان الله اوحى الي ان تواضعوا حتى لا يبغي احد على احد ولا
يفخر احد على احد طب عن ركب المصري انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
طوبى لمن تواضع في غير منقصة وذل في نفسه من غير مسئلة
وانفق مالا جمعه في غير معصية ورحم اهل الذل والمسكنة وخالط

أهل الفقه والحكمة طوبى لمن طاب كسبه وصلحت سريرته وكرمت

بخداوندان فهم در دین وحکمت خوشنودی است مر کسی را که حلال است کسب او ونیکو است باطن او وبزرگوار شد

علانيته وعزل عن الناس شره طوبى لمن عمل بعلمه وأنفق الفضل

ظاهر او ویکسو شد از مردمان بدی او خوشنودی است مر کسی را که عمل کرد بعلم خود وخرج کرد زیاده را

من ماله وأمسك الفضل من قوله حب عن أبي سعيد عن رسول

از مال خود ونگهداشت زیاده را از سخن خود روایت کرده ابن حبان از ابی سعید از پیغمبر

الله صلى الله عليه وسلم أنه قال من تواضع لله درجة يرفعه الله درجة حتى يجعله في أعلى عليين

خدا صلعم که بدرستی او گفت کسیکه فروتنی کرد مر خدا را یک درجه بردارد او را خدا تعالی درجه تا آنکه گرداند او را در اعلی علیین

ومن تكبر على الله درجة يضعه الله درجة حتى يجعله في آخر أمره في

وکسیکه تکبر کرد بر خدا تعالی یک درجه بنهد او را مرتبه او را خدا تعالی یک درجه تا آنکه بگرداند او را در آخر امر او در

أسفل السافلين طط عن أبي هريرة أنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

اسفل السافلین روایت کرده طبرانی در از ابی هریره رض که بدرستی او گفت گفت پیغمبر خدا صلعم

من تواضع لأخيه المسلم رفعه الله ومن ارتفع عليه وضعه الله تعالى

کسیکه فروتنی کرد مر برادر مسلمان خود را بردارد او را خدا تعالی وکسیکه بلند شد بر او فرود آرد او را خدا تعالی

وقد يكون سبب التواضع السخرية والنفاق والرياء والطمع والخوف

وگاه بود سبب فروتنی مسخره کردن و نفاق و ریا و امید و ترسیدن

فيكون رذيلة بحسب العارض والكيف فعليك بصيانته عنها

پس بود فرومایگی بحسب عارض وکیفیت پس لازم گیر بر خود نگهداشتن فروتنی از این اسباب رذیله

الرابع عشر العجب وهو استعظام العمل الصالح وذكر حصول

نحوی چهاردهم عجب است و آن بزرگ شمردن عمل نیک خود ویاد آوردن ثابت شدن

شرفه بشيء دون الله تعالى من النفس والمعينين لها في عمله وقد يطلق على

بزرگی او بسبب چیزی نزدیک خدا تعالی از نفس یا از دو معین مر او را در عمل او وگاه گفته شود بر

مطلق استعظام النعمة والركون إليها مع نسيان إضافتها إلى المنعم

مطلق بزرگ شمردن نعمت خداداده ومیل شدن سوی آن با فراموشی نسبت آن سوی نعمت دهنده

وضده ذكر المنة وهو أن يذكر أنه قائم بتوفيق الله تعالى وأنه الذي شرفه

وضد عجب یاد آوردن احسان و آن اینکه یاد آرد که بدرستی این بنده ایستاده بتوفیق خدا تعالی وبدرستی خدا تعالی آنکه شرف

وعظم ثوابه وقدره وهذا الذكر فرض عند دواعي العجب وسبب

وبزرگ گردانید ثواب او را ومرتبه او را واین یاد آوردن فرض است نزد خواهشها و باعثهای عجب و سبب

العجب في الحقيقة الجهل المحض والغفلة والذهول فعلاجه الجلي

عجب در واقع نادانی خالص است یا بی پروائی از خدا و فراموشی از خاطر پس علاج آن بطریق اجمال

معرفة ان كل شيء بخلق الله تعالى وارادته وان كل نعمة من عقل وعلم وعمل وجاه
ومال وغيرها من الله تعالى وحده والتنبه والتيقظ بذكره واحضاره بالبال
وفي اظهار اسباب الكبر السبعة السابقة والعلاج التفصيلي يعرف
مما سبق فعلى السالك الشكر على كل ما وجد فيه من النعم من علم وعمل و
غيرها وعلى توفيق الله تعالى وعونه ونصحه وخلقه واعطائه اياه له ومن
اقوى العلاج معرفة آفاته وهي كثيرة ويكفيك انه سبب الكبر ونسيان
الذنوب ونعم الله تعالى بالتوفيق والتمكين والأمن من مكر الله تعالى وعذابه و
أن يرى ان له عند الله منة وحقا باعماله التي هي نعمة من نعمه وعطية

من عطاياه ويدعو الى ان يزكي نفسه ويمنعه من الاستفادة
والاستشارة زهق عن انس عن النبي عليه السلام انه قال ثلث مهلكات
شح مطاع وهوى متبع واعجاب المرء بنفسه وعنه عن النبي عليه السلام
انه قال لو لم تذنبوا لخشيت عليكم ما هو اكبر من ذلك العجب
العجب وافتح العجب العجب بالرأي الخطاء فيفرح به ويصر عليه ولا
يسمع نصح ناصح بل ينظر الى غيره بعين الاستجهال قال الله تعالى
افمن زين له سوء عمله فرآه حسنا وهم يحسبون انهم

يحسنون صنعا وجميع اهل البدع والضلال انما اصروا عليها
لعجبهم بآرائهم وعلاج هذا العجب اعسر واصعب اذ صاحبه يظنه علما
لا جهلا ونعمة لا نقمة وصحة لا مرضا فلا يطلب العلاج ولا يصغي
الى الاطباء وهم علماء اهل السنة والجماعة الخامس عشر الحسد و
فيه اربعة مباحث المبحث الاول في تفسيره وضده ومناسبتهما و
حكمهما الحسد ارادة زوال نعمة الله تعالى عن اخيه مما له فيه صلاح ديني
او دنيوي من غير ضرر في الآخرة او عدم وصولها اليه وحبه من
غير انكار له ولو وقع في قلبك من غير اختيار ووجدت الانكار لوقوعه

فيه فلا بأس بالاتفاق فان لم تجد ووقع باختيار وارادة زوال
او عدم وصول فان عملت بمقتضاه او ظهر اثره في بعض الجوارح
فحسد حرام بالاتفاق وان لم تعمل بمقتضاه ولم يظهر اثره اصلا وكان
الموجود في القلب نفسه فقط فحينئذ اختلفوا في حرمته وكون صاحبه
آثما ومختار الامام الغزالي حرمته وظن هذا الفقير عدمها لقوله عليه السلام
ثلث لا ينجو منهن احد الظن والطيرة والحسد وسأحدثكم بالمخرج
من ذلك اذا ظننت فلا تحقق واذا تطيرت فامض واذا حسدت
فلا تبغ خرجه الدنيا وحمل الامام الغزالي هذا على حب الطبع لزوال

نعمة العدو مع الكراهة من جهة الدين و العقل غير موجه اذ الحسد

نعمت دشمن با وجود ناپسندیدگی اورا از جهت دین و عقل نیست وجه صحت اورا زیرا که حسد

حقیقة فی الارادة التی هی ضد الکراهة فلا یجامعها کما لا تجامع

حقیقت ثبت در ان اراده که آن ضد کراهت است پس فراهم نشود با او مثل فراهم شدن

الشهوة اعنی حب الطبع المذکور ضدها الذی هو النفرة

شهوت مراد من بآن دوستی طبع اند مذکورست ضد اورا آنکه او رمیدگی ست

بخلاف کل من الاولیین فانه یجامع کلا من الاخریین فی الاولیان

بخلاف هر یک حال از دو حال اول زیرا که هر یک از ایشان فراهم شود هر یکی از دو حال پسین و دو حال اول

اختیاریتان فی الاخریان اضطراریتان لا توصفان بالحل و

اختیاری اند و دو حال پسین اضطراری اند وصف کرده نشود بحلال و

الحرمة وقوله علیه السلام فلا تبغ من البغی الذی هو فعل الجوارح وسئل

حرام و قول او علیه السلام فلا تبغ مشتق است از لفظ بغی که آن کردن بکردار اندامهاست و پرسیده شده بود

الحسن عن الحسد فقال غمه لا تضرک ما لم تبده ولقوله علیه السلام ان الله

حسن بصری از معنی حسد پس گفت که آن اندوه ضرر ندهد ترا مادامیکه پدید نیاورده و از روی قول او علیه السلام که بدرستی خدا تعالی

تجاوز لامتی عما حدثت به انفسها ما لم تکلم او تعمل به خرجه

عفو کرده امت مرا از اندیشه زشت که سخن کرده بان نفسهای آن مادامیکه سخن نکرده یا نکرده آنرا روایت کرده این حدیث را بخاری

م عن ابی هریرة مرفوعا وحمله من الامام الغزالی علی میل الطبع

و مسلم از ابی هریره رضی در حالیکه بر داشته شده و حمل این حدیث از امام غزالی رح بر میل طبیعت

بلا اختیار مردود من اربعة اوجه الاول ان غیر الاختیاری

بی اختیار زبون است از چهار وجه‌ها وجه اول اینکه بدرستی امر بی اختیار

لا یدخل تحت التکلیف فلا ذنب فیه فلا عفو و تجاوز مع عن

در نیاید زیر تکلیف پس نیست گناه دران پس نیست عفو ازان و تجاوز با عما حدثت

بمعنی عفا والثانی ان غیر الاختیاری لا تؤاخذ به امة من الامم

بمعنی عفاست و وجه دوم اینکه بدرستی امر بی اختیار گرفته نشده بآن هیچ امت از امتها را

فلا وجه للتخصیص بقوله علیه السلام امتی والثالث ان ذلک الحمل

پس نیست وجه برای تخصیص دین هنگام بقول او علیه السلام امت من و وجه سوم اینکه بدرستی این حمل مذکور

انما یصح علی روایة رفع انفسها واما علی روایة نصبها فلا اذ

جز این نیست که صحیح گردد بروایت حرکت پیش لفظ انفسها در حدیث واما بر روایت حرکت زبر دادن لفظ انفسها را پس صحیح نگردد حمل مذکور

الرفع دال علی الاضطرار والنصب علی الاختیار والرابع

زیرا که حرکت پیش دلالت کند بر دو این حدیث بطریق اضطرار و حرکت زبر او دلالت کند اختیار و وجه چهارم اینکه

ان اخر الحدیث المذکور ینافی ذلک الحمل لانه یفید معنی الغایة

بدرستی آخر حدیث مذکور میراند این حمل مذکور را زیرا که آن فائده دهد معنی پایان را

فتقدير الحديث عفى الله تعالى عن امتى كل ما حدثت به انفسها ما لم
پس اندازه معنی حدیث اینکه عفو کرده خدا تعالی از امت من هر آن اندیشه که سخن کرده باو نفسهای ایشان تا

ان يظهر اثره على الجوارح اما بالتكلم او بالعمل فيدخل فى العفو
آنکه ظاهر آید اثر آن بر اندامها یا بسخن کردن یا بکردن بانداها پس در آمد در عفو

الهم والعزم بالقلب بعد ميل الطبع اذا لم يتكلم ولم يعمل به
قصد کردن و آهنگ کردن گناه در دل پس از میل طبیعت سوی آن وقتی که سخن نکرده و نکرده باشد بآن

والمراد بالتكلم ما هو اثر من آثاره ومقتضى من مقتضياته
و مراد به تکلم سخن کردن است که آن اثریست از اثرهای آن و تقاضا کرده شده از تقاضاهای آن ست

كالغيبة والقدح والسب فى الحسد وسوء الظن وكذلك
مثل غیبت و طعن و دشنام در حسد و بدگمانی و همچنانست

المراد بالعمل فان قلت ان مجرد اعتقاد الكفر والبدعة
مراد بعمل پس اگر گوئی که بدرستی مجرد اعتقاد کفر و بدعت

حرام لا يعفى فلم لا يكون مجرد سوء الظن والحسد ونحوهما
حرام است عفو کرده نشده از آن پس چرا نبود مجرد بدگمانی و حسد و مانند ایشان

كذلك مع ان كلا منهما فعل قلبى فما الفرق بينهما قلت
همچنان با آنچه بدرستی هر یک از ایشان کردار دلی است پس چیست فرق میان ایشان گویم

ای حرام لا يعفى عنه ١٢

الاول لان قبحهما وحرمتهما لذاتهما وقبح ما نحن فيه وحرمته
دو اول که اندر زشتی ایشان و حرمت ایشان از روی ذات و زشتی آنکه ما در بیان او ایم و حرمت آن

ای الاعتقاد الكفر واعتقاد البدعة ١٢ — ایشان ست

لسببية العمل القبيح فاذا تجرد عنه ولم يفض اليه لا يبعد ان
از روی سببیت او کار زشت را پس وقتی که مجرد شود از آن و نرسد بآن دور نیست اینکه

ترتفع عنه الحرمة والاثم لا سيما فى امة محمد صلى الله عليه وسلم خير الامم
برداشته شود از آن حرمت و گناه خصوصا در امت محمد صلعم که آن بهترین امتهاست

لتشريف حبيبه وتكريم صفيه نعم قصد المعصية وهمها
از روی بزرگی دانستن حبیب او و گرامی گردانیدن دوست آری قصد گناه و آهنگ آن

صافی اورا

لا سيما العزم المصمم قلما يوجد بدون الاثر على الجوارح
خصوصا قصد محکم بر فعل کم بار یافته شود بی اثر آن بر اندامها

ولا كلام ايضا ان الكمال ان يخلى الانسان قلبه عن العزائم
و نیست سخن همچنان که بدرستی کمال اینکه خالی کند آدمی دل خود را از همه قصدها

الفاسدة والصفات الخبيثة ويحليه بالنيات الصالحة والصفات
تباه و صفتهای ناپاک و آراسته کند دل را به نیتهای نیک و صفتهای

الحميدة واما الرياء بطاعته او دليلها فلا ينفك عن
ستوده و اما ریا بعبادت خود یا بدلیل آن پس جدا نشود از

التی علیها ١٢ — بالقلب ١٢

عمل بمقتضاه فان الاجتناب عن بعض الشبهات ليرى الناس انه

عمل بمقتضاء آن زیراکه دور شدن از بعض شبهات برای دیدن مردمان که پرهیزگار

ورع كف الجوارح عنها وهو عملها والذكر القلبي والتفكر عمل

پرهیزگارست باز داشتن اعضاست از آنها و آن عمل آنهاست و ذکر دلی و فکر کردن در آن عمل

قلبي وكلاهما عمل بمقتضى الرياء واما كف الحسود الجوارح فليس

دلی است و هر دو عمل ست بمقتضاء ریا و اما باز داشتن حسد کننده اندامها را پس نیست

عملا بمقتضى حسده بل عمل بضد مقتضاه واما الكبر والعجب

عمل بمقتضاء حسد او بلکه آن عمل بضد مقتضاء حسدست و اما کبر و عجب

فمن قبيل اعتقاد الكفر والبدعة والله تعالى اعلم وان لم ترد

پس از قبیله اعتقاد کفر و بدعت ست و خدا تعالی داناترست و اگر اراده نکنی

زوال النعمة ولكن اردت لنفسك نعمة اخرى مثلها

رفتن نعمت دیگری ولکن خواهی برای خود نعمت دیگر مانند آن

فهو غبطة ومنافسة ليست بحرام بل مندوب اليه في

پس آن غبطه و منافسه ست و نیست حرام بلکه آن مستحب ست در امر

الديني وحرص مذموم في الدنيوي وسيجيئ ان شاء الله تعالى وان لم يكن في النعمة

منسوب بدین و حرص بد داشته شده در امر منسوب بدنیا و زود بیاید اگر خواست خدا تعالی و اگر نیست در نعمت

صلاح لصاحبها بل فساد ومعصية فاردت زوالها عنه او عدم وصولها

صلاح مر خداوند آنرا بلکه در آن فساد ست و گناه ست پس خواستی رفتن آن از وی یا خواستی نرسیدن آن

اليه فذلك ناش من غيرة المؤمن لله تعالى مندوب اليه خ عن ابي هريرة رض

باو پس این امر پیدا شونده از غیرت مومن مر خدا تعالی را ست مستحب ست روایت کرده بخاری از ابی هریره رض

ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ان الله تعالى يغار وان المؤمن يغار وان غيرة الله ان

که بدرستی پیغمبر خدا صلعم گفت که بدرستی خدا تعالی رشک کند و بدرستی مومن رشک کند و بدرستی رشک خدا باینکه

ياتي المؤمن ما حرم الله تعالى والغيرة في الاصل كراهية مشاركة الغير في

آید مومن بانچه حرام گردانیده خدا تعالی و غیرت در اصل ناخوشی شریک کردن دیگری ست در

حق من الحقوق وغيرة الله تعالى منعه عبيده من الاقدام على الفواحش

حقی از حقها و رشک خدا تعالی باز داشتن اوست از پیش آمدن بر کارهای زشت بندگان او را

لان فيه مشاركة الله تعالى بان يفعل ما يريد من غير تعبد وتقيد بامر ونهي

زیراکه در آن انباز کردن بخدا تعالی است باینکه میکند آنچه خواهد بنده بی بندگی کردن و بند شدن بفرمودن و باز داشتن

وغيرة المؤمن لنفسه هيجان وانزعاج من قلبه بحمله على منع الحريم

و رشک مومن برای نفس خود برانگیخته شدن و جنبیدن ست از دل او که برانگیزد او را بر باز داشتن اهل

من الفواحش ومقدماتها لأن فيه كراهية الاشتراك وهذه واجبة

م عن أبي هريرة أنه قال قال سعد بن عبادة يا رسول الله لو وجدت مع

أهلي رجلا لم أمسه حتى آتي بأربعة شهداء قال رسول الله صلى الله عليه وسلم نعم قال

كلا والذي بعثك بالحق إن كنت لأعاجله بالسيف قبل ذلك

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اسمعوا إلى ما يقول سيدكم إنه لغيور وأنا أغير

منه والله أغير مني وفي رواية خ قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أتعجبون

من غيرة سعد والله لأنا أغير منه والله أغير مني لا أحد أغير من الله

ومن أجل ذلك حرم الفواحش ما ظهر منها وما بطن وقد تطلق الغيرة

على كراهية المرء اشتراك الغير في بعلها وهذه مذمومة م عن عائشة رضي

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج من عندها ليلا قالت فغرت عليه فجاء فرأى ما أصنع

فقال ما لك يا عائشة أغرت فقلت وما لي لا يغار مثلي على مثلك

فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لقد جاءك شيطانك قالت يا رسول الله أو معي

شيطان قال نعم قلت ومعك يا رسول الله قال نعم ولكن أعانني الله

عليه حتى أسلم وغيرة المؤمن لله تعالى كراهية المعصية وما لا يحبه الله

وهذه واجبة وضد الحسد النصح والنصيحة وهي إرادة بقاء نعمة

الله تعالى على أحد مما له صلاح فيها وإرادة جحودها وإن شئت قلت إرادة

٢٨٢

الخير للغير وهي واجبة على العبد لان ضدها الحسد المحرم عن

نیکی برای دیگر خواستن و آن واجبست بر بنده زیرا که ضد آن حسد حرام شده است روایت کرده شد از

تميم الداري ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ان الدين النصيحة قلنا لمن

تمیم داری که بدرستی پیغمبر خدا صلعم گفت که بدرستی دین حق خیرخواهی است گفتیم برای کیست

يا رسول الله قال لله ولكتابه ولرسوله ولائمة المسلمين وعامتهم طب

ای پیغمبر خدا گفت برای خدا و برای کتاب او و برای رسول او و برای امامان مسلمانان و عامه مسلمانان روایت کرده طبرانی

عن حذيفة انه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من لا يهتم بامر المسلمين فليس

از حذیفه رض که بدرستی او گفت پیغمبر خدا صلعم کسیکه غمخواری نکرد بکار مسلمانان پس نیست

منهم ومن لم يصبح ويمسي ناصحا لله ولرسوله ولكتابه ولامامه و

لعامة المسلمين فليس منهم المبحث الثاني في غوائل الحسد و

برای همه مسلمانان پس نیست از ایشان بحث دوم در بیان آفتهای حسدست و

منه يعرف العلاج الاجمالي وهي ثمانية الاول فساد الطاعات

ازین بحث شناخته شود علاج حسد بطریق اجمال و آفتهای حسد هشت امراند اول تباه کردن عبادتهاست

د عن ابي هريرة رض ان النبي صلى الله عليه وسلم قال اياكم والحسد فان الحسد

روایت کرده ابی هریره رض که بدرستی پیغمبر خدا گفت احتراز کنید از حسد زیرا که حسد

٢٨٣

يأكل الحسنات كما تأكل النار الحطب او قال العشب والمراد اكل

میخورد نیکیها را مثل خوردن آتش هیزم را یا گفت علیه السلام گیاه را و مراد خوردن …

الاضعاف اذ لا حبط بالمعاصي عند اهل السنة او تاديته

الى الكفر ت عن الزبير ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال دب اليكم

سوی کفر روایت کرده ترمذی از زبیر رض که بدرستی پیغمبر خدا صلعم گفت در گذشته سوی شما

داء الامم قبلكم الحسد والبغضاء وهي الحالقة اما اني لا اقول

مرض امتهای پیش شما آن حسد و دشمنیست و آن تراشنده …

تحلق الشعر ولكن تحلق الدين والذي نفسي بيده لا تدخلون

الجنة حتى تؤمنوا ولا تؤمنوا حتى تحابوا الا ادلكم على

ما تحابون به افشوا السلام بينكم والثاني الافضاء الى

فعل المعاصي اذ لا يخلو الحاسد عن الغيبة او الكذب والسب

بکردن گناهان زیرا که خالی نبود حسد کننده از غیبت یا از دروغ و دشنام

والشماتة بعادة طب عن ضمرة بن ثعلبة رض انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

و بدخواهی بآن بسبب عادت روایت کرد طبرانی از ضمره بن ثعلبه رض که بدرستی او گفته گفت پیغمبر خدا صلعم

لا یزال الناس بخیر ما لم یتحاسدوا والثالث حرمان الشفاعة

همیشه مردمان به نیکی اند مادامیکه بر یکدیگر حسد نکنند و امر سوم نومیدی از شفاعت پیغمبر

طب عن عبد الله بن بشر رض عن النبی صلى الله عليه وسلم انه قال لیس منی ذو

روایت کرده طبرانی از عبد الله بن بشر رض از پیغمبر خدا صلعم که بدرستی او گفت نیست از من صاحب

حسد ولا نمیمة ولا کهانة ولا انا منه ثم تلا رسول الله صلى الله عليه وسلم

حسد و نه صاحب سخن چینی و نه صاحب خبر غیب گفتن و نه من از وام پس تر خواند پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم

والذین یؤذون المؤمنین والمؤمنات الآیة والرابع

و آنکسان که آزرده کنند مردان مؤمنان و زنان مؤمنان را تا همه آیات و امر چهارم

دخول النار دیلم عن ابن عمر وانس رض انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

در آمدن است بدوزخ روایت کرده دیلمی از ابن عمر و انس بن مالک رض که بدرستی او گفته گفت پیغمبر خدا صلعم

ستة یدخلون النار قبل الحساب بستة قیل یا رسول الله من هم

شش کس در آیند دوزخ را پیش از حساب بسبب شش عملها اند گفته شد ای پیغمبر خدا کیانند

قال الامراء بالجور والعرب بالعصبیة والدهاقین بالتکبر

گفت اول امیران بظلم و دوم عرب بغراهم شدن ایشان بباطل و سوم دهقانان بتکبر

والتجار بالخیانة واهل الرستاق بالجهل والعلماء بالحسد و

و چهارم بازرگانان بنقصان و پنجم مردمان قریه بغلبه جهل و ششم عالمان به بسیاری حسد و امر

ایشان در خرید و فروخت

الخامس الافضاء الی اضرار الغیر فلذا امر الله تعالى بالاستعاذة

پنجم رسانیدن است سوی ضرر رسانیدن دیگری پس از ین وجه فرمود خدا به پناه جستن

من شر الحاسد کما امرنا بالاستعاذة من شر الشیطان وقال النبی

از بدی حاسد چنانچه فرمود ما را به پناه جستن از بدی شیطان و گفت پیغمبر خدا

صلى الله عليه وسلم استعینوا علی قضاء الحوائج بالکتمان فان کل ذی نعمة

صلعم یاری خواهید بر ادا کردن حاجتهای خود به پنهانی زیرا که هر خداوند نعمت

محسود خرجه طط دنیا عن معاذ مرفوعا والسادس

حسد کرده شده است روایت کرده وابن ابی الدنیا از معاذ رض در حالیکه برداشته شده برسول خدا است و امر ششم

آنرا طبرانی در معجم اوسط

التعب والهم من غیر فائدة بل مع وزر و معصیة قال ابن السماک

رنج کشیدن و اندوه بی فائده است بلکه آن با گناه و گناه است گفت ابن سماک

لم ار ظالما اشبه بالمظلوم من حاسد نفس دائم وعقل

ندیدم ستمگار را مشابه تر بمظلوم از حسد کننده که افسوس خورنده همیشه و عقل

هائم وغم لازم والسابع عمی القلب حتی یکاد لا یفهم حکما

سرگشته و اندوه پیوست و امر هفتم کوری دل است تا آنکه نزدیک است نفهمد حکمی را

سزاوار است لا یفارقه اصلا خداوند حسد باینکه

من احكام الله تعالى قال سفيان رح لا تكن حاسدا تكن سريع الفهم والثاني
از حكمهاى خدا تعالى گفت سفيان رح مباش حسد كننده باش تيز فهم و امر دوم

الحرمان والخذلان لا يكاد يظفر بمراد وينصر على عدو فلذا قيل الحسود لا
نوميدى و مدد نادادن ست پس نزديك نيست كه فيروزى يابد بمراد خود و مدد كرده شود پس ازين وجه گفته شده كه بسيار حسد كننده نرسد

يسود المبحث الثالث في العلاج العلمي والعملي الاول ان
بمرتبه مهترى بحث سوم در بيان علاج حسد منسوب بعلم و عمل علاج اول اينكه

تعلم ان الحسد ضرر عليك في الدنيا والدين وان لا ضرر فيه على
بدانى اگر چه هستى حسد ضررست بر تو در دنيا و دين و اينكه نيست ضرر در آن بر

المحسود فيهما بل ينتفع فيهما واما ضرره لك في الدين فلانك بالحسد
حسد برده شده در دنيا و دين بلكه نفع گيرد بآن و اما ضرر او مر ترا در دين تو پس زيرا كه تو بسبب حسد

سخطت قضاء الله تعالى وكرهت نعمته التي قسمها لعباده بحكمته و
ناخوشنود هستى بحكم خدا تعالى و ناخوش دارى نعمت او تعالى آن نعمت كه بخش كرده آنرا بر بندگان خود بحكمت خود و

عدله واستنكرت ذلك وغششت رجلا من المؤمنين وتركت
داد او را و زشت دارى اين فعل از و تعالى و كينه دارى بمردى از مؤمنان و گذاشتى

نصحه والغش حرام والنصيحة واجبة واما في الدنيا فغم وحزن وضيق نفس و
خيرخواهى او را و حال آنكه غش حرام ست و نصيحت واجب ست و اما در دنيا پس اندوه و اندوه و تنگ دمى ست و

اما انه لا ضرر على المحسود فيهما فظاهر لان النعمة لا تزول عنه بحسدك
اما كه بدرستى آن حسد از تو ضرر نيست بحسد برده شده در دنيا و دين پس ظاهر ست زيرا كه نعمت جدا نرود از و بسبب حسد تو

ولا ياثم به واما انتفاعه في الآخرة فهو انه مظلوم من جهتك لا سيما
و گنهگار نگردد بآن و اما نفع گرفتن او در آخرت پس آن اينكه بدرستى او ظلم كرده شده از طرف تست خصوصا

اذا اخرجك الحسد الى القول والفعل بالغيبة وهتك ستره والقدح
وقتى كه برآورد ترا حسد او سوى گفتن و كردن بغيبت او و دريدن پرده او و طعن

فيه ونحوها فهذه هدايا تهديها اليه فينتفع بها في الآخرة واما
در او و مانند آن پس اين امرها ارمغان ماند كه تحفه كنى آنها را سوى او پس نفع گيرد بآن در آخرت و اما

في الدنيا فلان اهم اغراض الخلق مساءة الاعداء وغمهم واما
در دنيا پس زيرا كه ضرورتر قصد دل مخلوق بدى كردن دشمنان و اندوه ايشان ست و اما

العلاج العملي ان يكلف نفسه نقيض مقتضاه فان بعثه على
علاج حسد منسوب بعمل پس آن تكليف دادن حاسد نفس خود را ست بضد مقتضاى حسد پس اگر برانگيزد حسد او را بر

القدح فيه كلف لسانه المدح له وان على التكبر عليه الزم نفسه
طعن در او تكليف دهد زبان خود را بمدح گفتن مر او را و اگر برانگيزد او را بر تكبر بر و لازم دارد نفس خود را

التواضع له والاعتذار اليه وان على كف الانعام عليه الزم نفسه
بفروتنى مر او را و ظاهر كردن عذر سوى او و اگر برانگيزد او را بر باز داشتن نعمت دادن بروى لازم گرداند نفس خود

الزيادة في الانعام وان على الدعاء عليه دعا له بزيادة النعمة التي حسده

افزوني در نعمت دادن واگر برانگيزد او را بر دعا بد بروي بخواهد مر او را افزوني آن نعمت كه حسد كرده او

فيها المبحث الرابع في العلاج القلبي وهو يحتاج الى معرفة اسبابه

دران بحث چهارم در بيان علاج به آن كه حسد و آن محتاج است سوي شناختن اسباب حسد

ثم ازالتها وهي ستة الاول التعزز وهو ان يثقل عليه ان يترفع عليه

پس دور كردن آنها و آنها شش اند سبب اول تعزز است و آن اينكه گران آيد بروي يعني حسد بلند گرديدن ديگري بروي

غيره فاذا اصاب بعض امثاله ولاية او علما او مالا خاف ان يتكبر عليه

پس وقتيكه برسد به بعض همسران از روي مرتبه يا از روي علم يا از روي مال بترسد بر اينكه تكبر كند بروي

وهو لا يطيق تكبره ولا تسمح نفسه باحتمال صلفه وتفاخره عليه

وحال كه او طاقت ندارد تكبر او را و رضا نشود نفس به برداشتن لاف زدن او و نازيدن او بروي

فليس غرضه ان يتكبر عليه بل غرضه ان يدفع كبره ويرضى بمساواته و

پس نيست غرض او تكبر كردن بروي بلكه غرض او دفع كردن كبر او است و رضا بودن به برابري او و

زيادته عليه من غير تكبر فان اراد عدم وصوله الى تلك النعمة او زوالها

زيادتي او بروي بي تكبر پس اگر خواست نرسيدن او سوي اين نعمت يا رفتن آن از روي

مقيدة بالافضاء الى الكبر فليس يحسد لما مر وان مطلقا فحسد لعدم

در حال بودن اين برسانيدن محسود سوي كبر پس نيست اين حسد از روي دانگ گذشت و اگر خواست حاسد رفتن نعمت را پس اين حسد است

نعمت بند كرده شده برحاسد آنچه گذشت نعمت از محسود مطلق از روي نبودن

التيقن بالفساد وامكان التقييد والثاني التكبر فان من في طبعه

يقين از حاسد بفساد محسود واز روي امكان بند كردن اين نعمت را وسبب دوم تكبر است از حاسد به ديگري زيرا كسي كه در طبيعت او برسانيدن سوي كبر

التكبر على انسان واستصغاره واستخدامه فاذا نال نعمة خاف

تكبر است بر آدمي وخورد شمردن او وخدمت جستن از وست پس وقتي كه يابد نعمت ترسد

ان لا يحتمل تكبره ويرتفع عن متابعته وخدمته فيريد زوالها

به برداشتن تكبر او وبلندي نمايد از پيروي او وخدمت او پس خواهد رفتن آن

وعلاجه سبق والثالث سببية نعمة الغير لفوت مقصود وذلك

وعلاج تكبر گذشته وسبب سوم سبب بودن نعمت ديگري براي رفتن مطلب او وساختن امر

يختص بمتزاحمين على مقصود واحد فان كل واحد يحسد صاحبه في

خاص است به دو مزاحم كنندگان بر يك مطلب زيرا كه هر يك از ايشان حسد كند صاحب خود را

كل نعمة يكون زوالها عونا له في الانفراد بمقصوده فهذا الحسد

هر نعمتي كه بود رفتن آن ياري كننده مر او را در حصول تنهائي او به مقصود اوست پس اين نوع حسد

يكون بين الامثال والاقران كالضرات والاخوة يقصدون

باشد ميان مانندها وهمسران مانند زنان يك شوهر و برادران كه قصد دارند

المنزلة في قلب الزوج والابوين وتلامذة استاذ واحد ومريدي

بلندي قدر خود در دل شوهر ومادر وپدر وشاگردان يك استاد ومريدان

شيخ واحد في ندماء الملك وخواصه ووعاظ بلدة واحدة وطلاب
یک شیخ طریقه وهمنشینان بادشاه وخاصان او وپند دهندگان یک شهر وجویندگان
ولاية وقضاء وتدريس وتولية أوقاف أو جهة من جهاتها ومال
مرتبه وحکم کردن ودرس خوانیدن وعمل دادن وقفها یا یک جهت از جهتهای آنها وباز گشتن
حب المال والرياسة والرابع مجرد حب الرياسة ممن يريد أن يكون
دوستی مال ومهتری ست وسبب چهارم مجرد دوستی مهتری ست مثل کسیکه خواهد بود نی او
عديم النظير في فن من الفنون ويغلب عليه حب الثناء فإذا سمع بنظير
بی مثل در گونه از گونه‌ها وزبردست شود بروی دوستی مدح او پس وقتیکه بشنود مانند
له في أقصى العالم ساءه ذلك وأحب موته وزوال النعمة التي بها يشاركه
او را در دورترین اهل جهان بد آید او را ازین مثل او ودوست دارد مردن او ورفتن آن نعمتیکه بسبب آن شریک او
في المنزلة من شجاعة أو علم أو عبادة أو صناعة أو جمال أو ثروة و
در مرتبه او از دلیری یا علم یا عبادت یا پیشه یا خوبصورتی یا بسیاری مال و
الخامس خبث النفس وشحها بالخير لعباد الله فإنك تجد من لا
سبب پنجم پلیدی نفس حاسد وبخل آن به نیکی ست برای بندگان خدا تعالی زیرا که تو یابی کسیکه
يشتغل برياسة وتكبر وطلب مال إذا وصف عنده حسن حال عبد في نعمه يشق
شغل نکند بر مهتری وتکبر وجستن مال وقتی که بیان کرده شود نزد او نیکوی حال بنده در نعمتی دشوار گردد

عليه ذلك وإذا وصف له اضطراب أمور الناس وإدبارهم و
بروی این وصف مذکور ووقتی که بیان کرده شود مر او را پریشانی کارهای مردمان وپشت دادن کارهای ایشان و
فوات مقاصدهم فرح به فهو أبدا يحب الإدبار لغيره ويبخل بنعمة الله
نیستی مطلبهای ایشان خوشنود شود بآن پس او همیشه دوست دارد بدبختی مر دیگری را و بخل کند بنعمت خدا تعالی
على عباده الذين ليس بينهم وبينه عداوة ولا رابطة وهذا
بر بندگان او آنکسان که نیست میان ایشان ومیان او دشمنی ونه کدام دیگر تعلق واین حسد
أخبث الحسد وأعسره إزالة وعلاجا لأنه طبع وجبلة يكاد يستحيل
خبیث ترا انواع حسد ست ودشوارتر او از روی دور شدن وعلاج ست زیرا که آن طبیعت وعادت نزدیک ست بآنکه
في العادة زواله والسادس الحقد وهو السادس عشر من آفات
در عادت رفتن او وسبب ششم حقد ست وآن خوی شانزدهم ست از آفتهای
القلب وفيه ثلث مقالات المقالة الأولى في تفسيره وحكمه وهو
دل ودر آن سه گفتارها اند مقاله اول در بیان حقد وحکم اوست وآن
أن يلزم نفسه استثقال أحد والنفار عنه والبغض له وإرادة الشر
اینکه لازم کند بر نفس خود گرانی یعنی ناخوشی کسی ودوری از او ودشمنی مر او را وخواهش بدی باو
وحكمه إن لم يكن بظلم أصابه منه بل بحق وعدل كالأمر بالمعروف
وحکم آن اگر نبود بسبب ظلمی که رسید حاقد را از حقد برده شده حق وعدل بود مانند امر بمعروف
بلکه بسبب

والنهي عن المنكر فحرام وان كان بظلم فليس بحرام فان لم يقدر على
و نهي از منكر پس حرام ست و اگر بسبب ظلم بود پس حرام نيست پس اگر نتواند حاقد بر

اخذ الحق فله التاخير الى يوم القيمة وله العفو وهو افضل قال
گرفتن حق خود پس روا ست او را پس گذاشتن تا روز قيامت و مر او راست عفو و آن بهتر ست گفت

الله تعالى وان تعفوا اقرب للتقوى خذ العفو والعافين عن الناس
خداي تعالى و عفو شما نزديكتر ست به پرهيزگاري را بگير عفو را و عفو كنان از تقصير مردمان

وليعفوا وليصفحوا الا تحبون ان يغفر الله لكم ومرت عن
و بايد كه عفو كنند و درگذرند آيا دوست نداريد كه بيامرزد خدا شما را روايت كرده مسلم و ترمذي از

ابي هريرة رض ان النبي صلى الله عليه وسلم قال ما نقصت صدقة من مال وما زاد الله
ابي هريره كه بدرستي پيغمبر خدا صلعم گفت كم نگردانيده صدقه چيزي را از مال هيچ و نيفزود خداي

عبدا بعفو الا عزا وما تواضع عبد الا رفعه الله تعالى وان قدر فله
بنده را به عفو كردن از ستمكار مگر عزتي و فروتني نكرده بنده مگر كه برداشته مرتبه او را خداي تعالى و اگر تواند پس مر او راست

العفو ايضا وهذا افضل من العفو الاول والانتصار اي استيفاء
عفو همچنان و اين عفو با قدرت بهتر ست از عفو اول و كينه كشيدن يعني گرفتن

حقه من غير زيادة وهو العدل المفضول لكن قد يكون افضل من
حق او بي زيادتي و آن عدل مفضول ست لكن گاه بود اين عدل مفضول بهتر از

العفو بعارض مثل كون العفو سببا لتكثير ظلمه والانتصار على الظالم
عفو ستمگار بسبب امر عارض مثل بودن عفو سبب براي بسياري ستم او و بودن كينه كشيدن بر ستمكار

لتقليله او هدمه او نحو ذلك وان زاد فجور وظلم قال الله تعالى ولمن
براي كم كردن آن يا ويران كردن آن و يا مانند آن و اگر افزودن كرد پس جور و ستم كردن ست گفت خداي تعالى و هر كسيكه

انتصر بعد ظلمه فاولئك ما عليهم من سبيل الى الامور ولا
انتقام كشيد بعد مظلوم شدن خود پس آن گروه نيست بر ايشان هيچ راه ملامت تا قوله الامور و

يجرمنكم شنان قوم على ان لا تعدلوا المقالة الثانية
نبايد كه شما را دشمني گروهي از مشركان بر آن كه عدل نكنيد در باب ايشان گفتار دوم

في غوائله وهي احد عشر الاول الحسد والثاني الشماتة بما
در بيان آفتهاي حقد ست و آن يازده اند اول از آنها حسد ست و دوم شاد شدن بآنچه

اصابه من البلاء والضحك به وهي السابع عشر من
رسد او را از مكروهي و خنديدن با او و شماتت خوي هفدهم ست از

آفات القلب عن واثلة بن الاسقع ان رسول الله
آفتهاي دل روايت كرده ترمذي از واثله بن اسقع رض كه بدرستي پيغمبر خدا

صلى الله عليه وسلم قال لا تظهر الشماتة باخيك فيعافيه الله ويبتليك
صلعم گفت هويدا مكن خوشنودي را به برادر تو پس عفو كند او را خداي تعالى و آزمايد ترا خدا

٢٩٤

فالفرح بمصيبة العدو مذموم جدا خصوصا اذا حملها على كرامة
پس شادمانی کردن بماتم دشمن بد داشته شده است درست خصوصا وقتی که بار کند آنرا بر بزرگی

نفسه واجابة دعائه بل عليه ان يخاف ان يكون مكر الله ويحزن ويدعو
نفس او و پذیرفتن دعا را او بلکه واجب است بروی ترسیدن بودن او مکر از خدا مر او را و اندوه کردن و خواستن از خدا

ازالة بلائه وان يخلفه الله خيرا مما فات الا ان يكون ظالما فاصابه
دور شدن بلا را او و بدل دادن خدا او را بهتر از آنچه فوت شده مگر وقت بودن او ستمگار پس رسید او را

بلاء يمنعه من الظلم ويكون لغيره من الظلمة عبرة ونكالا ففرحه
بلائیکه باز دارد او را از ستم و بود برای غیر او از باقی ستمگاران پند گرفتن و عقوبت پس شادمانی او

حينئذ بزوال الظلم والثالث هجره وعداوته وهو الثامن عشر
درین هنگام بر رفتن ستم است و سوم جدائی او و دشمنی اوست و آن [illegible] است

من آفات القلب د عن ابي هريرة انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يحل
از آفتهای دل روایت کرده ابو داود از ابی هریره رض که بدرستی او گفته گفت پیغمبر خدا صلعم حلال نیست

لمؤمن ان يهجر مؤمنا فوق ثلث فاذا مرت به ثلث فليلقه وليسلم
مسلمان را جدائی کردن از مومن بالا از سه روز پس وقتی که بگذشت باو سه روز پس ملاقات کند او را و سلام کند

عليه فان رد عليه فقد اشتركا في الاجر وان لم يرد عليه فقد باء
بروی پس اگر باز گرداند بروی پس بتحقیق شریک گشتند در ثواب و اگر باز نگرداند بروی پس بتحقیق بازگشت

٢٩٥

بالاثم وزاد في رواية فمن هجر فوق ثلث دخل النار وهذا محمول
بگناه و زیاد کرد در دیگر روایت پس کسیکه جدائی کرد بالا از سه روز درآید در آتش این حمل شده است

على الهجر لاجل الدنيا واما لاجل الآخرة والمعصية والتاديب
بر جدائی کردن برای کار دنیا و اما برای کار آخرت و گناه و ادب دادن

فجائز بل مستحب من غير تقدير لوروده عن النبي صلى الله عليه وسلم والصحابة رض
پس روا است بلکه مستحب است بی اندازه کردن بسبب آنکه آمدن اوست از پیغمبر صلعم و اصحاب او رض

والرابع استصغاره وهو التكبر وقد مر والخامس افضاؤه
بچهارم خورد و حقیر دیدن اوست و آن تکبر است و بتحقیق گذشته بیان او و پنجم رسانیدن او

الى الكذب عليه والسادس الى غيبته والسابع الى افشاء سره
سوی دروغ گفتن بست بروی و ششم رسانیدن او سوی غیبت اوست و هفتم رسانیدن او سوی ظاهر کردن راز اوست

والثامن الى الاستهزاء به والتاسع الى ايذائه بغير حق والاكثر
و هشتم رسانیدن او سوی سخریه کردن باوست و نهم رسانیدن او سوی آزار کردن او بی حق است یا بیشتر

منه والعاشر الى منع حقه من صلة رحم وقضاء دين ورد
از آن و دهم رسانیدن او سوی بازداشتن حق او است از پیوستن خویشی و گذاردن قرض و بازگردانیدن

مظلمة والحادي عشر منعه عن مغفرة صاحبه طكط
چیز گرفته شده بظلم است و یازدهم منع آن از آمرزیدن خداوند اوست روایت کرده طبرانی در معجم کبیر و معجم اوسط

عن ابن عباس رض انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلث من لم تكن فيه

از ابن عباس رض که بدرستی او گفته گفت پیغمبر خدا صلعم سه سیرت اند کسیکه یافته نشد در و

واحدة منهن فان الله تعالى يغفر له ما سوى ذلك لمن يشاء من مات لا

یکی از اینها پس بدرستی خدا تعالی بیامرزد مر او را بغیر این سه سیرت مر کسی را که خواهد سیرت اول آنکه مرد و

يشرك بالله شيئا ومن لم يكن ساحرا من السحرة ومن لم يحقد على

شریک نسازد بخدا چیزی را او سیرت دوم کسیکه نبود سحر کننده از جمله سحر کنندگان و سیرت سوم کسیکه کینه در دل نگرفت بر

اخيه طط عن جابر رض ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال تعرض الاعمال

برادر خود روایت کرده از جابر رض که بدرستی پیغمبر خدا صلعم گفت پیش آورده شود بخدا عملهای بندگان مکلف

يوم الاثنين والخميس فمن مستغفر فيغفر له ومن تائب

در روز دوشنبه و روز پنجشنبه پس کسیکه خواهنده آمرزش بود پس بیامرزد و کسیکه توبه کننده بود خدا مر او را

فيتاب عليه ويرد اهل الضغائن بضغائنهم حتى يتوبوا

پس توبه کند خدا بروی و بازگردانیده شود خداوندان کینه ها بسبب کینه های ایشان تا آنکه توبه کنند استغفار و توبه

منها طط عن معاذ بن جبل رض عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال يطلع

از اینها روایت کرده طبرانی از معاذ بن جبل رض از پیغمبر خدا صلعم که بدرستی او گفت آگاهش کند

الله تعالى الى جميع خلقه ليلة النصف من شعبان فيغفر لجميع

خدا تعالی سوی همه مخلوق او در نیم شب از ماه برات پس بیامرزد مر همه

خلقه الا لمشرك ومشاحن وفي رواية هق عن عائشة ويؤخر اهل الحقد

مخلوق خود را مگر مر مشرک و بغض کننده را و در روایت بیهقی از بی بی عائشه رض آمده و پس گذارد خداوندان کینه را

كما هم المقالة الثالثة في سبب الحقد وهو الغضب فانه اذا لزم كظمه

بر حال خود گفتار سوم در بیان سبب حقد است و آن قهر کردن است زیرا که غضب وقتی که لازم گردد آدمی را بگیرد او را

بعجزه عن التشفي ممن غضب عليه في الحال رجع الى الباطن واحتقن

بسبب عاجز از عفو کردن کسی که قهر کرده بروی در حال غضب باز آید سوی اندرون صاحب او یا فراهم شود بودن او

فيه فصار حقدا وفيه خمس مقامات المقام الاول في تفسير الغضب

در آن پس حقد گردد و در غضب پنج مقام اند مقام اول در بیان معنی غضب

واقسامه اعلم ان الغضب هو غليان دم القلب لدفع المؤذيات قبل

و قسمهای اوست بدانکه بدرستی غضب آن جوشیدن خون دل است برای دفع کردن امور ضرر رسان پیش از

وقوعها ولطلب التشفي والانتقام بعد وقوعها ليس بمذموم بل هو

افتادن آنها و برای جستن خوشدلی و کینه کشیدن پس از رسیدن آنها نیست بد داشته شده بلکه آن

امر لازم بحفظ الدين والدنيا ومنه الشجاعة الممدوحة عقلا و

امر لازم است که نگهدارد دین و دنیا را و از غضب است دلیری ستوده شده از روی عقل و

شرعا وعرفا وانما المذموم طرفاه تفريطه وضعفه المسمى بالجبن وهو

شرع و عادت و جز این نیست که بد داشته شده دو طرف اوست طرف اول سستی آن که نام زده شده به بد دلی و آن

غضب تقصیر در آنست

التاسع عشر من آفات القلب وذلك مذموم جدا لانه يثمر
عدم الغيرة او قلة الحمية على الزوجة والاقرباء وخسة النفس و
احتمال الذل والضيم في غير محله والخوف والسكوت عند
مشاهدة المنكرات قال الله وليجدوا فيكم غلظة ولا تأخذكم
بهما رأفة في دين الله اشداء على الكفار رحماء بينهم الآية وهو
طط عن علي عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال خيار امتي احداؤها وقد
مر ما ورد في الغيرة فينبغي ان يعالج نفسه بايقاعها فيما يخاف
ويفر منه بتكلف مرة بعد اخرى واسماعها عواقب الجبن و

فوائد الشجاعة وتذكيرها مرارا وكرارا حتى يزول عنه ويقوى غضبه
وافراطه زيادته وغلبته وسرعته وشدته للسمى بالتهور وهو العشرون
من آفات القلب ويثمر الحدة والعنف وضده الحلم وهو ملكة
الطمأنينة عند محركات الغضب وعدم هيجانه الا بسبب قوي
ويمكن دفعه عنده بلا تعب ويثمر اللين والرفق والتهور مرض
عظيم الضرر صعب العلاج فلا بد من شدة المجاهدة والتشمير و
السعي فيه وعلاجه باربعة اشياء بالعلم والعمل وازالة السبب و
تحصيل الضد فلنبين كل واحد منها بمقامه على حدة المقام

الثاني في العلاج العلمي وهو نافع قبله وحين الهيجان بالتذكر

او التذكير ان لم يشتد جدا والا فلا يفيد بل قد يضر ويكون

كالوقود وهو معرفة آفاته وفوائد كظم الغيظ اما آفاته فاربعة الاول

افساد راس الطاعات هق طك عن بهز بن حكيم عن ابيه عن جده

عن النبي عليه السلام انه قال الغضب يفسد الايمان كما يفسد الصبر العسل

المراد الغضب فيما لا ينبغي او صدوره فيما ينبغي اكثر واشد مما

ينبغي فهو التهور وكثيرا ما يطلق الغضب عليه لا اصل الغضب لما

مر انه امر لازم وقد صدر عن النبي عليه السلام مرارا عند محله ووجهه

افساده الايمان اذ كثيرا ما يصدر عن شدة الغضب قول وفعل

يوجب الكفر والثاني خوف المكافاة من الله فان قدرة الله تعالى

عليك اعظم من قدرتك على هذا الانسان فلو امضيت غضبك

عليه لم تامن ان يمضي الله غضبه عليك يوم القيمة والثالث

حصول العداوة فيشمت العدو ولمقابلتك والسعي في هدم اغراضك والشماتة

بمصائبك فيشوش عليك معادك ومعاشك فلا تتفرغ للعلم والعمل

والرابع قبح صوتك عند الغضب ومشابهتك للكلب الضاري و

السبع العادي واما فوائد كظم الغيظ فسبعة الاول اعداد الجنة له

قال الله تعالى والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس والثاني التخيير في

گفت خدا تعالى و فرو خورندگان خشم و عفو کنان از تقصیر مردمان و دوم اختیار کردن او در

الحور العين د ت عن سهل بن سعد ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال من

حور عین ست روایت کرده ابو داود و ترمذی از سهل بن سعد که بدرستی پیغمبر خدا صلعم گفت کسیکه

كظم غيظا وهو يستطيع ان ينفذه دعاه الله تعالى يوم القيمة على رؤس

فرو خورد خشم را و حال که او میتواند بجاری کردن آن بخواند او را خدا تعالى در روز قیامت بر سر ها

الخلائق حتى يخيره في اي حور شاء والثالث دفع عذاب الله تعالى طط

مخلوقات تا آنکه اختیار دهد او را در هر کدام حوری که خواهد و سوم باز داشتن عذاب خدا تعالی ست روایت کرده طبرانی در معجم اوسط

عن انس رضي الله عنه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من دفع غضبه دفع الله عنه عذابه

از انس که بدرستی او گفته گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم کسیکه باز دارد غضب خود را باز دارد خدا ازو عذاب خود را

والرابع عظم الاجر مجه عن ابن عمر انه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

و چهارم بزرگی ثواب ست روایت کرده ابن ماجه از ابن عمر که بدرستی او گفته گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم

ما من جرعة اعظم اجرا عند الله تعالى من جرعة غيظ كظمها عبد ابتغاء

نیست از هیچ جرعه بزرگتر از روی ثواب نزد خدا تعالی از جرعه خشمیکه فرو خورد او را بنده برای طلب

وجه الله تعالى والخامس حفظ الله تعالى والسادس رحمة الله تعالى والسابع محبة الله

رضاء ذات خدا تعالی و پنجم نگهداشتن خدا ست مر او را و ششم رحمت خدا بروی ست و هفتم محبت کردن خدا تعالی مر او را

حك عن ابن عباس انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلث من كن

روایت کرده حاکم از ابن عباس که بدرستی او گفته گفت پیغمبر خدا صلعم سه خصلت ست که کسیکه باشند

فيه اواه الله تعالى في كنفه وستر عليه برحمته وادخله في محبته من

در وی بیارد او را خدا تعالی در نگهداشتن خود و پوشیده شد عیبها وی بمهربانی خود و در آرد او را در محبت خود کسیکه

اذا اعطي شكر واذا قدر غفر واذا غضب فتر هذه الفوائد

وقتیکه داده شود او را شکر کند و وقتیکه تواند بیامرزد او را و وقتیکه قهر کند سست شود غضب او این فائده ها

بمجرد الكظم واما اذا عفى معه فاكثر واعظم فانك اذا عفوت

بسبب مجرد فرو خوردن خشم ست و اما وقتیکه عفو کرد با آن پس بیشتر و بزرگتر ست زیرا که تو وقتیکه عفو کنی

مع عجزك واحتياجك فالله تعالى اولى ان يعفو مع قدرته وغنائه

با وجود ناتوانی تو و نیازمندی تو پس خدا تعالی سزاوار تر ست بعفو کردن با وجود توانائی او و بی نیازی

ويدل عليه قوله تعالى وليعفوا وليصفحوا الا تحبون ان يغفر

و دلالت کند برین قول او تعالی و باید که عفو کنند و در گذرند از گناه آیا دوست ندارید که بیامرزد

الله لكم المقام الثالث في العلاج العملي بعد الهيجان و

خدا شمارا مقام سوم در بیان علاج غضب

هو اربعة اشياء الاول التوضوء د عن عطية انه قال قال رسول

آن چهار چیز اند چیز اول وضو کردن ست روایت کرده ابو داود از عطیه که بدرستی او گفته گفت پیغمبر

الله صلى الله عليه وسلم ان الغضب من الشيطان وان الشيطان خلق من النار
خدا صلعم بدرستی غضب از وسوسه شیطان است و بدرستی شیطان آفریده شده از آتش

وانما تطفأ النار بالماء فاذا غضب احدكم فليتوضأ والثاني
و جز این نیست که میرد آتش به آب پس وقتی که قهر کند یکی از شما پس باید که وضو کند و دوم چیز

الجلوس والاضطجاع د عن ابي ذر رض انه قال قال لنا رسول
نشستن و بر پهلو خوابیدن روایت کرده ابو داود از ابی ذر که بدرستی او گفته گفت ما را پیغمبر

الله صلى الله عليه وسلم اذا غضب احدكم وهو قائم فليجلس فان ذهب عنه الغضب
خدا صلعم وقتی که قهر کند یکی از شما در حالی که او ایستاده بود پس بنشیند پس اگر رفت از او قهر فبها

والا فليضطجع والثالث الاستعاذة خ م عن سليمان بن
ورنه پس بر پهلو بخسپد و سوم چیز پناه خواستن بخدا روایت کرده بخاری و مسلم از سلیمان بن

صرد انه قال استب رجلان عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ونحن عنده
صرد که بدرستی او گفت دشنام دادند باهم دو مردان نزد پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم و ما نزد او بودیم

فبينما يسب احدهما صاحبه مغضبا قد احمر وجهه قال رسول
پس میان آنکه دشنام میداد یکی از ایشان صاحب او را در حالیکه غضب کنان بود بدرستی بسیار سرخ شده بود روی او گفت پیغمبر

الله صلى الله عليه وسلم اني لاعلم كلمة لو قالها لذهب عنه الذي يجد لو قال
خدا صلی الله علیه وسلم بدرستی من هر آئینه میدانم یک کلمه را که اگر گوید او هر آئینه برود از او آنچه یافته در نفس خود اگر گوید

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم ذهب عنه ما يجد والرابع دعاء
پناه میخواهم با استعانت خدا از شر شیطان رانده شده برود از غضب او آنچه یافته و چهارم چیز دعا

مخصوص سني عن عائشة انها قالت دخل علينا النبي صلى الله عليه وسلم
خاص شده است روایت کرده ابن سنی از بی بی عائشه رض که بدرستی او گفت در آمد بر ما پیغمبر صلی الله علیه وسلم

وانا غضبى فاخذ بطرف المفصل من انفي فعركه ثم قال يا عويش
و بتحقیق رسید مرا غضب پس گرفت بکرانه پیوندی از بینی من پس مالید آنرا پس گفت ای عائشه

قولي اللهم اغفر ذنبي واذهب غيظ قلبي واجرني من الشيطان
بگو ای خدا بیامرز گناه من و ببر از من خشم دل من و نگهدار مرا از وسوسه شیطان

المقام الرابع في العلاج القلعي وهو بازالة السبب وهو
مقام چهارم در بیان علاج غضب که بود بر آرنده از بن آن و آن بدور کردن سبب غضب و

الحرص على الجاه والتكبر والعجب وصاحب احد هذه الثلثة
حرص است بر جستن منصب و تکبر و خود بینی و خداوند یکی ازین سه امور

يغضب بادنى شيء يتوهم نقصا فيه مما لا يغضب به غيره
قهر کند بکمتر چیزی گمان برد کمی را در منزله خود از آنچه غضب نکند بآن غیر او

عادة وعلاجها سبق والمزاح والهزل والهزء هو التعيير
بحسب عادت مردمان و علاج گذشته و خوش طبعی و استهزا کردن و سخریه کردن و عار دادن و سرزنش کردن
بیان علاج اینها بیاید عند ذکر مفصله

والمماراة والمضادة والظلم بالقول كالكذب عليه والغيبة

وستيزه كردن ومنازعه كردن وستم بگفتن مثل دروغ گفتن بر غير وغيبت و

والنميمة والشتم او بالفعل كالضرب واخذ المال ومنع حقه

وسخن چيني ودشنام دادن يا بكردن مثل زدن وگرفتن مال وبازداشتن حق او

وهذه الاشياء تورث الغضب لاكثر الناس فعليك الاجتناب

واين چيزها مذكور پيدا كند غضب را مر اكثر مردمان را پس لازم است بتو دور شدن

عنها الا ان تيقن تحمله وحلمه فلا باس حينئذ بما حل منها

ازين چيزها لكن اگر يقين داري برداشتن ديگري وحلم او پس نيست باك درين هنگام بآنچه حلال است در شرع

قليلا واما اذا صدرت من غيرك فيك فعليك الحلم والعفو

اندك واما وقتي كه صادر گشت اين چيزها مذكور از ديگري در حق تو پس لازم گير بر خود بردباري وعفو را

فان لم تقدر فالصبر والكظم والانتصار وان لم تقدر فلا

پس اگر نتواني برين پس صبر وفرو خوردن خشم وكينه كشيدن واگر نتواني برين پس

تذهب ولا تجلس في مظانها وان وقعت بغتة ففر فرارك

مرو ونشين درجاهاء گمان اين چيزها واگر افتاد ناگاه پس بگريز مانند گريختن تو

من الاسد ولاحوال هذه الاشياء سيجيء ان شاء الله تعالى

از شير وبيان حالهاء اين چيزها زود بيايد اگر خواست خداي تعالى

ومن اشد بواعث الغضب عند الجهال تسميتهم اياه شجاعة و

واز سخت ترين اسباب غضب نزد جاهلان نام كردن ايشان اورا دليري و

رجولية وعزة نفس وكبر همة وغيرة وحمية حتى تميل النفس اليه

مردي وعزيزي نفس وبزرگي همت وغيرت وننگ است تا آنكه ميل كند نفس ايشان سوي او

وتستحسنه وقد يتاكد ذلك بحكاية شدة الغضب عن الاكابر في

ونيك داند اورا وگاه محكم شود اين بنقل كردن سخن درشتي غضب از بزرگان در

معرض المدح والنفوس مائلة الى التشبه بالاكابر وهذا خطأ و

جاي ظهور مدح ايشان وهمه نفسها مائل اند به مانند شدن به بزرگان واين امر خطا و

جهل بل هو مرض قلب ونقصان عقل الا ترى ان المريض اسرع غضبا

جهل است بلكه آن بيماري دل او نقصان عقل است آيا نه بيني كه بدرستي بيمار جلدتر از روي غضب است

من الصحيح والمرأة من الرجل والشيخ من الكهل ومنه الامر بالمعروف و

از تندرست وزن از مرد وپير از مرد ميانه سال وازين است فرمودن بامر معروف و

النهي عن المنكر خصوصا اذا كان بالحدة والعنف وعدم الاضافة

بازداشتن از ناشايسته خصوصا وقتي كه بود بتندي ودرشتي نمودن ونكردن نسبت اين امر

الى الشارع في الملافظة المخاطب انه من عند المتكلم لا الشارع وانه

سوي پيدا كننده راه دين در ملفظ پس گمان كند آنكه سخن كرده شود باو نزد سخن كننده است نه از نزد شارع راه است

كه بدرستي آن امر و بدرستي او

٣٠٨

يريد به اللمز والطعن لا النصح فيغضب بجهله وعلاجه التكلم

خواهد بان عیب کردن یا و عیب کردن نه پند دادن مراو را پس غضب کند بنادانی و علاج آن سخن کردن

باللين والرفق والاضافة الى الشارع وفى السران امكن و

بنرمی و لطف و نسبت لین امر نهی سوی شارع و در پنهان اگر ممکن بود و

تعلم الشرائع واما اذا غضب مع العلم فمن الرياء او الكبر او

آموختن احکام شرع را او و اما وقتی که غضب کند با وجود علم عالم او پس از ریا یا از کبر یا

العجب ومنه الظن الخطا وعدم فهم مراد المتكلم فعلى المتكلم

از خود بینی ست و از وی ست گمان خطا و نه فهمیدن مراد سخن کننده پس واجبست بر سخن کننده

التبيين والتفسير والاحتراز عن الاجمال فى كلامه واحتمال الاذى

اظهار مراد او و بیان تفسیر او و احتراز از اجمال در سخن او و برداشتن رنجه شدن

وعلى السامع التثبت والتامل وحسن الظن بالمؤمنين وان

و بر شنونده با قرار بودن و فکر کردن و نیکوئی گمان بمومنان و اگر

اشتبه فالاستفسار لا العجلة وسوء الظن ومنه الفعل الضار

مشتبه شد پس پرسیدن ست از شتاب و نه بد گمانی و از وی ست کردار گزند رسان

٣٠٩

الصادر خطأ كمن يرمى الى صيد فيقع على انسان او ماله فيتلف

صادر از روی خطا مثل کسیکه تیر اندازد سوی شکار پس افتد بر آدمی یا مال او پس هلاک شود

فعليه التثبت والاحتياط وعلى المجنى عليه العفو وان لم يقدر

پس لازم ست بجنایت کننده قرار بودن و هوش کاری کردن و لازم ست بر آنکه بروی عفو و اگر نتواند بر این

فالتضمين على وفق الشرع لا التهور ومنه حب الدنيا والحرص

پس پنهان گرفتن ست اندر موافقت شرع نه تهور و از وی ست دوستی دنیا و حرص

عليها فان الرجل قد يسئل عن غنى شيئا فلا يعطيه فيغضب و ٦٤

بر دنیا زیرا که مردی گاه میطلبید از توانگر چیزی را پس ندهد او را پس بغضب شوند و

سيجئ علاجه ان شاء الله فان كان غضبه بمجرد رد كلامه وعدم

زود آید بیان علاج او اگر خواست خدا تعالی پس اگر بود غضب او بسبب مجرد باز گردانیدن سخن او و

اجابته فمن التكبر او العجب كمن يغضب عند رد شفاعته فى امر مباح او

نپذیرفتن او پس از تکبر یا عجب ست مثل کسیکه غضب کند نزد بازگردانیدن شفاعت او در کار حلال یا

حرام ومنه الغدر وهو نقض العهد والميثاق بلا ايذان وهو الحادى

حرام و از وی ست غدر و آن شکستن وعده و عهد ست بی آگاه کردن او و آن خوی بیست

والعشرون من افات القلب م عن ابى سعيد الخدرى ان

و بیستم ست از آفتهای دل روایت کرد مسلم از ابی سعید خدری رض که بدرستی

رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لكل غادر لواء عند استه يرفع له بقدر

پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم گفت مر هر بیوفا یعنی مخالف عهد را نشان است نزد سرین او که بر داشته شود او را باندازه

غدره وهو حرام وضده واجب وهو حفظ العهد عند الحاجة

بیوفائی او و آن حرام ست و ضد آن واجب ست و آن نگهداشتن پیمان ست و نزد حاجت

الى نقضه وجب ايذانه ومنه الخيانة وهو الثاني والعشرون

سوی شکستن آن واجب ست آگاه کردن او و ازین ست دغلی و آن نوعی بیست و دوم ست

من آفات القلب وهو ايضا حرام وضده وهو الامانة واجب

از آفتهای دل و آن ایضا حرام ست و ضد آن و آن امانت ست واجب ست

حد ز ط طس حب عن انس انه قال قلما خطبنا رسول الله صلى الله عليه وسلم

روایت کرده امام احمد و طبرانی در معجم اوسط و ... از انس که بدرستی او گفت کم بار رو برو سخن کرده بما پیغمبر خدا صلعم

احمد بن حنبل و بزار ... ابن حبان

الا قال لا ايمان لمن لا امانة له ولا دين لمن لا عهد له وتجرى الامانة

مگر گفت نیست ایمان مر کسی را که نیست امانت مر او را و نیست دین مر کسی را که وفا نیست مر او را و جاری شود

والخيانة في القول ايضا د عن ابي هريرة انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

و خیانت در گفتار ایضا روایت کرده ابو داود از ابی هریره که بدرستی او گفت گفت رسول خدا صلعم

المستشار مؤتمن ومن افتى بغير علم كان اثمه على من افتاه

مصلحت جسته شده امین داشته شده است و کسیکه فتوی داده شد هست گناه او بر کسیکه فتوی داد او را

ومن اشار على اخيه بامر يعلم ان الرشد في غيره فقد خانه

و کسیکه مصلحت کرد با برادر خود بکاری که میداند که بدرستی صلاح در غیر این امر ست پس بتحقیق خیانت کرد با او

ومنه خلف الوعد وهو الثالث والعشرون

و از وست خلاف کردن وعده و آن خوی بیست و سوم ست

من آفات القلب وضده انجاز الوعد والوفاء به قال الله تعالى

از آفتهای دل و ضد آن وفا کردن به پیمان ست و آمدن بآن گفت خدا تعالی

يا ايها الذين آمنوا لم تقولون ما لا تفعلون كبر

ای آنکسان که گرویده اید چرا گوئید بزبان شما آنچه نکنید او را بزرگ ست

مقتا عند الله ان تقولوا ما لا تفعلون م عن ابي هريرة

از روی بغض نزد خدا گفتن شما آنچه نکنید او را روایت کرده مسلم از ابی هریره

انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم آية المنافق ثلث وان صام

که بدرستی او گفت گفت پیغمبر خدا صلعم نشانه منافق سه است اگرچه روزه گیرد

وصلى وزعم انه مسلم اذا حدث كذب واذا وعد اخلف

و نماز گزارد و گوید که بدرستی او مسلمان ست اول وقتی که سخن کند دروغ گوید و دوم وقتی که پیمان کند خلاف کند

وإذا اؤتمن خان خ م عن ابن عمرو وابن العاص انه قال قال رسول
الله صلى الله عليه وسلم اربع من كن فيه كان منافقا خالصا ومن كانت فيه خصلة منهن
كانت فيه خصلة من النفاق حتى يدعها إذا اؤتمن خان وإذا حدث
كذب وإذا عاهد غدر وإذا خاصم فجر فالوعد بنية الخلف
كذب عمد حرام واما بنية الوفاء فجائز ثم انه لا يجب عند اكثر
العلماء بل يستحب فيكون خلفه مكروها تنزيها بدليل قوله
عليه السلام إذا وعد الرجل ونوى ان يفي فلم يف به فلا جناح
عليه وفي رواية فلا اثم عليه رواه د ت عن زيد بن ارقم و

عند الامام احمد ومن تبعه الوفاء واجب والخلف حرام مطلقا
ففيه شبهة الخلاف وآية النفاق وشأن السالك الاجتناب من
الخلاف والاخذ بالوفاق ومنها التكلم وعرض الحاجة لمشغول
بهم او مهموم او مغموم او محزون ومنها ما صدر من صبي ومجنون
او حيوان مما يتأذى به كبكاء كثير وشتم وعثار فيغضب وربما
يشتم ويلعن ويضرب وهذا من اقبح انواع الغضب ومنشأه خبث
الطبع واقبح من هذا الغضب من يغضب على جماد بسقوطه او عدم
قراره او عدم انقطاعه او انكساره او نحوه فيغضب ويشتم بل

ربما يضرّ به ويتلفه مع علمه بانه لا حيوة له ولا شعور ولا تأذي ومن

بسیار بار ضرر کند او و هلاک کند او را با وجود علم او و بآنکه نیست زندگی مر او را و نه دانستنی و نه گزند رسانی او را و کسیکه

يغضب على فعل نفسه كالعثار وعدم احسان شيء فيسبّ نفسه ويلعنه ويضربه

غضب کند بر کار نفس خود مثل بسر در افتادن و نیکو ندانستن چیزی پس دشنام دهد نفس خود را و لعنت گوید او را و زند او را

بخلاف من يغضب على نفسه لعصيانه الله تعالى او كسله او تركه بعض النوافل فيحمل

بخلاف کسیکه غضب کند بر نفس خود از روی سرکشی او از حکم خدای تعالی یا سستی او یا گذاشتن او بعض نفلها را پس بار کند

عليها امورا شاقة وربما يحلف او ينذر وهذا حسن وغيرة دينية واقبح من

بر آن کارهای سخت و بسیار بار سوگند کند یا نذر کند بر نفس خود و این غضب نیکوست و غیرت منسوب بدین است و زشت‌ترین

هذا كله من يغضب على الله تعالى في اوامره ونواهيه او على الرسول عليه السلام في سنته وكثيرا

غضب کسیکه قهر کند بر خدای تعالی در فرمانهای او و بازداشتنهای او یا بر پیغمبر خدا صلعم در سنت او و بسیار بار

ما يقع هذا بعد الغضب على شيء وبعد قول غيره له هذا امر الله او نهيه او

افتد این غضب پس از افتادن غضب بر چیزی یا پس از گفتن دیگری مر او را که این فرموده خدا یا بازداشته اوست

سنة نبيه صلى الله عليه وسلم فلذا قال رسول الله عليه السلام الغضب يفسد الايمان فنعوذ بالله

یا سنت پیغمبر اوست صلعم پس ازین جهت گفت پیغمبر خدا صلعم که غضب تباه کند ایمان را پس پناه جوییم بتوفیق خدا

من شرور انفسنا واما الغضب عند رؤية المعاصي والمنكرات فمحمود لانه

از بدیهای نفسهای ما و اما غضب نزد دیدن گناهان و ناشایسته‌ها پس ستوده است در شرع زیرا که آن

غضب في الله وحمية للدين لكن بشرط الاعتدال وعدم تجاوز

غضب است در راه خدا و غیرت است مر دین محمدی را و لکن بشرط میانه بودن در غضب و نه گذشتن فرمان خدا

الحد المشروع في القول كيا كافر ويا منافق ويا زاني ويا لوطي ويا

از حد روا شده در گفتن مثل ای کافر و ای منافق و ای زنا کار و ای لواطت کار و ای

سارق فان هذه كلها حرام فيكون تهورا بل يكتفي بنحو يا جاهل

دزد زیرا که این امور همه آنها حرام است پس باشد دلیری بلکه بس کند در غضب بمثل این قول ای جاهل

ويا احمق ان احتيج اليه وفي الفعل كالضرب الشديد والجارح و

و ای احمق اگر حاجت افتاده سوی آن و در کردن مثل زدن سخت و زخم کننده و

المتلف بل يكتفي بنحو الجذب والتفريق بينه وبين المعصية الا ان

هلاک کننده بلکه بس کند در ین بمثل کشیدن بدست و پراکنده کردن میان او و میان گناه او مگر که نبود

يمكن بدون الضرب فيقتصر على قدر الضرورة وكثير من المحتسبين

ممکن تفریق او از گناه مگر بی زدن پس کوتاهی کند بر قدر ضروری و بسیار از محتسبان

يخطأون في هذا فيفرطون في الحسبة فلا يفي خيرهم بشرهم

غلط شوند در بازداشتن پس تجاوز کنند در تدبیر بازداشتن پس تمام نشود نیکی ایشان ببدی ایشان از منکرات از کارهای ناشایسته

قد تم الجلد الاول من الطريقة المحمدية

قطعه تاریخ طبع از بنده محمد عبدالرحمن کاتب این کتاب ابن مولنا فضل آلهی صاحب حاجی حرمین ساکن کوه دارش

صد شکر کز کتاب طریقهٔ محمدی
شد طبع جلد اول و چشم حسود خفت

منت کش مصنفشم کاندر و بسی
سلک دُر نصوص و ز اخبار در بسفت

از بهر سالکان طریق محمدی
خاشاک ره بجاروب همتها همه برفت

هر لفظ و حرف او چو طلسمی ست زیر او
صد گنج شاگان پی هر طالبی نهفت

اکنون غلام قادر عالی همم نجم است
تا هر کسی شود بمرادات خویش جفت

دست کرم کشاد که از آبیاریش
گلدسته از حدیقهٔ آمال ما شگفت

چون سال طبعش از سر بهجت بجست عبد
منظور حق سروش بگوش خرد بگفت

۱۳۰۶ هـ

منه ملخص کاتب این کتاب

Baln. Ag. No. XIV-15.

...e month of ... 1913

10 Disease.

11 Treatment.

12 Remarks.

Register of Out-door Patients in the Civil

1	2	3	4		5	6		7					8			
			Attended‡ P. Personal. F. Friends.			Age.		Class.					Sex.			
													Adults.		Children.	
Yearly No.	Monthly No.	Daily No.	Attended personally.	Represent-ed by freinds.	Name.	Years.	Month.	European.	Eurasian.	Hindu.	Muhammadan.	Other classes.	Male.	Female.	Male.	Female.
					1st april 1913.											
2760	1	1			[illegible]	25					1		1			
2761	2				[illegible]	18				1			1			
2762					Keshoffa	26				1			1			
2763					do	28				1			1			
2764					[illegible]	[illegible]							1			